This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

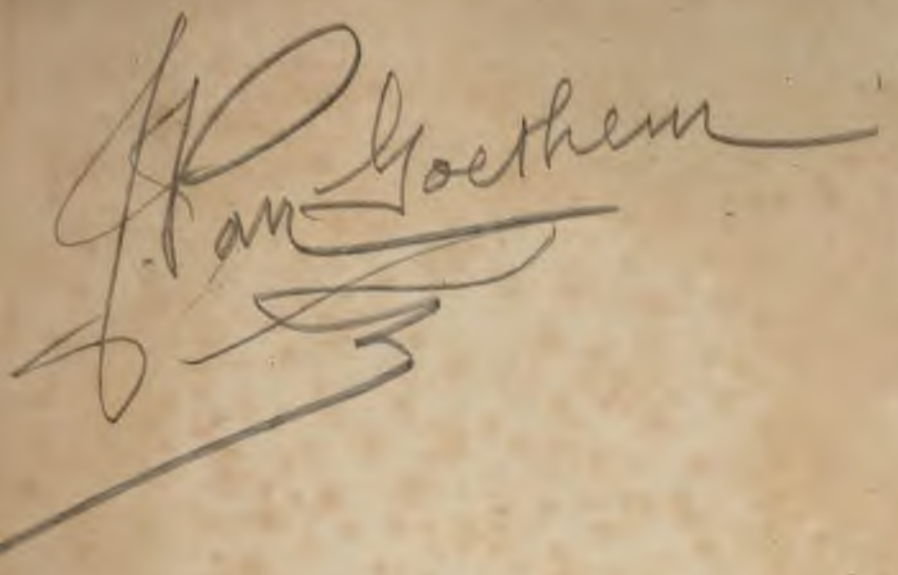

TWEE JAREN IN CONGOLAND

CONSTANT DE DEKEN

BELGISCHE MISSIONNARIS IN CHINA EN CONGO

DER CONGREGATIE VAN HET ONBEVLEKT HART VAN MARIA

RIDDER DER LEOPOLDSORDE.

TWEE JAREN

IN

CONGOLAND

DOOR

CONSTANT DE DEKEN.

ANTWERPEN
CLEMENT THIBAUT, DRUKKER-UITGEVER,
18, MEIRPLAATS, 18,

1900.

HDK

E08248

DT
646
D36

VOORWOORD.

Nota der Redactie. (*) — Het boeiend verhaal, dat de E. H. De Deken onlangs over zijne reis door Tibet uitgaf, eindigde met deze woorden : « de zwaluwen zijn van natuur trekvogels, en sommige menschen gelijken hun onder dat opzicht ; ik zal gaan waar God en mijne oversten mij zenden. »

Toen die regelen in ons tijdschrift verschenen, bevond de schrijver zich sedert een jaar in Congoland, in gezelschap van den H. E. H. Van Aertselaer, algemeen Overste der Congregatie, die eene rondreis deed in onze Afrikaansche missiën.

Den 5 Juni 1892 van Brussel vertrokken, waren onze reizigers er terug in den herfst van 1894. Hen die den beroemden reiziger van Tibet kennen, zal

(*) Tijdschrift der Missiën in China en in Congo

het niet verwonderen dat wij bij zijn vertrek alle moeite hadden om hem te doen beloven de groote en kleine voorvallen der reis dag voor dag op te teekenen ; en, toen hij in ons midden was teruggekeerd, moesten wij hem langen tijd bidden en smeeken zijne aanteekeningen bijeen te brengen, en ze tot een doorloopend verhaal te maken.

Eindelijk hebben wij dat verhaal in handen.

Onze lezers zullen daarin den man herkennen, van wien een ander vermaard reiziger, de heer Julius Leclerq, oudvoorzitter van het koninklijk aardrijkskundig genootschap van Brussel, ter gelegenheid der reis in Tibet, schreef : « dat alles vertelt onze reiziger met een echt vlaamsche goedsmoedigheid, met die ongekunstelde eenvoudigheid, eigen aan mannen van verheven inborst, die alleen niet begrijpen hoe iemand de heldendaden bewondert welke zij verricht hebben. »

Dit werk van den E. H. De Deken wordt natuurlijk in vier deelen verdeeld : I. Van Antwerpen naar Banana; II. Van Banana naar Luluaburg; III. Van Luluaburg naar de kust, heen en weer, om de Zusters, voor de missie van den E. H Cambier bestemd, af te halen en op hare lange reis te begeleiden. IV. Van Luluaburg naar de Watervallen en terugkeer naar Europa.

In de beschrijving dezer verre tochten, die hem twee jaren lang geen oogenblik rust lieten, legt de schrijver er zich bijzonder op toe, om twee zaken

duidelijk te doen uitschijnen. Ten eerste : de klaarblijkelijke tusschenkomst der Voorzienigheid bij de ontwikkeling en den zoo onverhoopten vooruitgang onzer missiën, binst den korten tijd zijns verblijfs in Congoland. Ten tweede de betrekkelijke onschadelijkheid eener reis op afrikaanschen bodem, mits zekere voorzichtigheidsmaatregelen te nemen ; zoodat, buiten de sterfgevallen door den oorlog veroorzaakt, de meeste ongelukken enkel te wijten zijn aan de roekeloosheid der slachtoffers, het gebrek aan mondbehoeften en degelijke inrichting, alsook aan al te zware vermoeienissen.

Laten wij nu het woord aan wie het toekomt.

TWEE JAREN IN CONGOLAND.

EERSTE DEEL.

Van Antwerpen naar Banana.

KAPITTEL I.

Een woord tot den lezer. — Het feest van het vertrek. — Aan boord van de *Ella Woerman*. — Onze goede Hollanders. — Mist op het kanaal. — Verstrooingen aan boord. — Te Madera. — Funchal, de hoofdstad. — Vroolijke Portugeesche nonnen. — Teneriffe. — Voorbeeldig gasthuis en Sanatorium van Santa Cruz. — Las Palmas : *Nil novi sub sole.*

De groote schrijvers zijn gewoon vooraan in hun boek een hoogdravend bericht te plakken, eene voorrede, gelijk zij dat noemen, om hunnen lezers van 't begin af een voorgevoel te geven van de boeiende, hertroerende zaken die zij gaan vertellen. Ik denk niet dat het noodig is uit te leggen waarom ik mij bij een klein voor-

woord bepaal. Daarin zal ik slechts drij dingen zeggen.

Eerste aanmerking: wat is het eene vervelende zaak vrienden te hebben ! Laatst heb ik hun moeten vertellen waar, wanneer en hoe dikwijls ik bijkans de dood in den muil geloopen ben op de ijsbergen van Tibet, en nu, dat ik half gebraden van Congo terug kom, gunt men mij amper een paar maanden om adem te halen; men sluit mij tusschen de vier muren eener kamer op, en, willens of onwillens, moet ik alle dagen een blad of tien bekladden ; men zal mijn werk niet beginnen te drukken, en ik zal niet van de pijnbank verlost worden, zegt men, voordat ik het onleesbaar gekrabbel mijner dagboekskens tot 't enden toe zuiver hebbe overgeschreven. Reizen is schoon, nuttig en aangenaam, maar de steert, die achteraan komt, zou u grijze haren doen krijgen.

Ten tweede : in eene voorrede schijnt het minder misplaatst te zijn een hoogeren toon aan te slaan. Ik herhaal dus het gekend woord van Cesar, na zijnen tocht in Afrika en Azië : *Veni, vidi, vici :* ik kwam, ik zag, ik overwon. Doch daar ik geen Cesar ben, moet ik de spreuk wat veranderen. Ik heb Congoland gezien, ik heb het twee jaren lang, van het Westen tot het Oosten, van het Noorden tot het Zuiden door-

loopen. Ik zal zeggen wat ik er gevonden heb, het goed en het kwaad, het voor en het tegen, onze vreugden en onze smerten, onze hoop en onze teleurstellingen. Iedereen zal dus iets in mijn verhaal vinden, de tegenstrevers van Congoland zoowel als zijne voorstanders : allen zullen meenen gelijk te hebben, doch iedereen zal zien dat hij toch ook ongelijk heeft, en van gevoelen eenigszins moet veranderen.

Ten derde: ik ken het woord van den dichter: « men moet zijn talent geen geweld aandoen ». Mijn verhaal zal geen heldendicht zijn ; eenvoudig neem ik de zaken gelijk zij voorkomen, en teeken alles dag voor dag aan, als het de moeite weerd is.

Aan 't werk nu: trachten wij zelf het gekrabbel onzer dagboekjes te ontcijferen !

5 Juni 1892. Men viert feest te Scheut : drij jonge priesters, de EE. HH. De Cock, Baltus en Wolters, staan om te vertrekken, ten einde de gelederen onzer missionnarissen in Congoland te gaan versterken. Wat een schoone dag ! En toch wordt de vreugde op dien plechtigen stond door eene zekere bezorgdheid eenigzins vergald : de H. E. H. Overste gaat zelf de jeudige zendelingen naar de plaats hunner bestemming leiden: zal zijne afwezigheid niet te lang duren? Zal men hem nog ooit wederzien ? Ik ga ook

mêe, maar om mijn persoontje bekommert men zich zoo erg niet, ten andere met volle recht en reden. Die heeft reeds alle wateren doorgezwommen en dikwijls voor een heet vuur gestaan, zeggen de voorzichtigen. — Zoo denk ik er zelf ook over ; overigens, men heeft mij maar eene taak opgelegd: goed zien. Dat zal ik trachten te doen.

6 Juni. Wij vertrekken met den ijzerenweg van Antwerpen naar Vlissingen. Om 11 uren krijgen wij den duitschen stoomboot « *Ella Woerman* » in 't gezicht, die ons naar het zwarte land moet brengen. Een kleine boot voert ons naar het schip, met vijf Zusters van liefde uit het moederhuis van Gent, die ook voor onze missiën bestemd zijn: de Zusters Albania, Humiliana, Hygina, Godelieve en Wivina.

Onze voorgangers hebben ons laten weten dat men in de heete streken gelegenheid genoeg heeft om eenen voorraad van gal op te doen: bewaren wij er ons, zoo mogelijk, vrij voor, en geven wij ons vrolijk aan de grillen van den grooten waterplas over.

Onze reis begint overigens heel goed ; de kapitein, de officieren, de geneesheer, allen Duitschers en protestanten nochtans, heeten ons welkom bij onze aankomst op het dek ; de beste kajuiten worden ons aangeboden, en al de zalen

van eerste klas staan te onzer beschikking. Wij zijn immers de eenige passagiers, buiten eenen neger, die naar zijn geboorteland teruggebracht wordt.

Er wacht ons echter nog een hachelijk oogenblik. Hardnekkige bloedverwanten, en niet minder halsstarrige vrienden, hebben ons uitgeleide gedaan tot Vlissingen. Op den laatsten stond is het een omhelzen zonder einde, vermaningen en waarschuwingen, een getraan en gesnik, dat den hardvochtigste moest verwurven.

Ik zelf, een oud gediende nochtans, gevoel mij gansch bewogen; de tranen schieten mij in de oogen, mijne borst zwelt en hijgt; maar kom aan! dat zou nu te belachelijk zijn! laat er ons kort spel mêe maken! ik zwaai mijnen hoed, en met sterke stem roep ik uit alle macht: « leve de Koning! leve België! leve Congoland! En het laatste gesnik sterft weg onder den daverenden kreet van: « leve de Paters! leve de Zusters »! De kapitein neemt dien gunstigen oogenblik waar om de meertouwen los te gooien; het vaartuig komt in beweging, drijft af, stoomt voort; wij zijn in volle zee, alleen, voor altijd misschien verwijderd van hen die wij beminnen! Maar het is voor God, voor de zielen: vooruit!

Vooruit, jawel! Is Holland dan het land der guldens niet? Terwijl wij ons van de kust

verwijderen, komt een klein zeilschip recht op ons aanvaren; een man die op het dek staat roept dat het dreunt: « Telegram voor Van Aertselaer ! »

— Stop ! beveelt de kapitein, die er mij terzelfder tijd een ander overhandigt, dat op den oogenblik van ons afvaren gansch kosteloos van Brussel is aangekomen, en waaruit ik verneem wat het telegram, aangebracht door den Hollander bevat.

— Telegram, telegram, roept deze laatste, zes gulden drinkgeld !

— Maar laat eens zien, kerel ! — Neen ; geen geld, geen telegram ! — Wij geven geen duit, vaarwel, oude ! — *Full speed*, volle stoom ! luidt het bevel van den kapitein, en snel en gezwind vliegen wij over den waterplas. Het weder is prachtig, de zee kalm en effen als een spiegel.

Dit klein voorval, het beteuterd gezicht van den kwant met zijn telegram, zijn eene afleiding geweest voor onze Zusters, nog altijd zeer aangedaan door de harde scheiding van straks, en geheel onthutst zich zoo eensklaps uit hunne witte, stille kloostercel op het dek van eenen stoomboot verplaatst te zien. Om zich nog meer te verstrooien, gaan zij aan het werk, en hunne vlugge handen hebben weldra de tafelkas der

groote zaal in een altaar veranderd, waarop dagelijks het heilig Misoffer zal worden opgedragen, en aan wiens voet zij ook het onbesefbaar geluk zullen genieten van hare vrome zielen met het lichaam der zielen te versterken. Wat ons aangaat, wij laten de brave Zusters ongestoord haren gang gaan, en wenschen ons zelven geluk met het schoone weder en het uitgelezen gezelschap dat wij getroffen hebben. Die Duitschers bejegenen ons en de Zusters met de kieschste heuschheid en, verstaan zij ook geen enkel woord fransch, uit ons plat vlaamsch worden zij gemakkelijk wijs. Eene zeereis zal voor ons geen bittere noot om kraken zijn.

Waren wij met den gewonen postboot van den Staat vertrokken, dan zouden wij acht of tien dagen op onze reis uitgewonnen hebben ; maar daarentegen zal ons duitsch stoomschip langs de afrikaansche kusten dikwijls aanleggen ; dat zal ons eenige afleiding verschaffen en ons de gelegenheid geven onze oogen van tijd tot tijd op iets anders te laten rusten dan op meerzwijnen, vliegende visschen of meeuwen.

Des avonds komen wij zoo dicht bij de have van Doever dat wij gemakkelijk de gaslantarens zouden kunnen tellen, die de kaaien en straten, en heel de stad door die grootsche verlichting afteekenen. De lucht is terzelfder tijd prachtig

helder, de zee is een plas olie, gelijk de matrozen zeggen. Tot tien uren blijven wij op het dek dat verrukkend schouwspel genieten. Daarna, en dat zullen wij alle dagen doen, voordat wij ons ter rust begeven, gaan wij gezamentlijk in de zaal voor het altaar nederknielen, om ons avondgebed en ons rozenhoedje te bidden. De goede Zusters verrukt, wanen zich nog in de kapel van haar klooster te zijn.

7 *Juni.* Twee onzer hebben de H. Mis gelezen. de overigen zijn ten Onzen Heere gegaan, evenals de Zusters. Binst den nacht is het weder veranderd : eene dikke mist bedekt het kanaal ; de boot vaart slechts met halve stoomkracht, en laat elken oogenblik het dof geschuifel der alarmfluit hooren. Die voorzorgen zijn in dergelijke omstandigheden ten strengste bevolen, en toch hebben er op deze gevaarlijke zee nog maar al te dikwijls verschrikkelijke botsingen plaats. De vrees voor zulke aanvaring ; het onophoudend geblaas der ontzaggelijke fluit ; het heen en weer loopen der officieren en matrozen, die allen op het dek gereedstaan tegen elk voorval ; dat alles overprikkelt de zenuwen, men slaapt slecht, en bij het minste ongewoon geluid is men geneigd uit het bed te springen, om te gaan zien wat er ophanden is. Het gevolg daarvan is, dat er 's morgends drij Zusters te

zeeziek zijn om te komen ontbijten; wij varen het eiland Wight voorbij.

De Ella Woerman is 90 meters lang, en 12 meters breed. Zij loopt meer dan 10 knoopen per uur. Men weet dat een knoop gelijkstaat met een engelsche zeemijl, en drij mijlen maken een uur. Wij varen dus, als het weder gunstig is, met eene snelheid van ongeveer drij uren en half per uur.

8 Juni. Op de Gasconsche golf, doorgaans zoo onstuimig, werden wij verleden nacht zachtjes gewiegewaagd; óok dezen morgend waren alle gezichten frisch en opgeruimd. Het weder is warmer geworden; de lucht is opgeklaard. Bijgevolg heeft de kapitein over het verdek eene tent met dubbel dak laten spannen, om ons tegen de gloeiende zonnestralen te beschutten. Hij heeft zelfs de oplettendheid zoover gedreven, die brave Duitscher, dat hij onder de tent een speelbord heefd doen plaatsen, waarop hij zelf, de geneesheer, de Paters, de Zusters, van na het ontbijt, met werpschijfjes van moerevel eindelooze partijen beginnen te spelen. Elken schoonen worp juicht men toe, iedere lompheid wordt uitgelachen, men vermaakt zich, en giechelt zoo vrolijk, dat de zeeziekte weldra geheel en al vergeten is.

De officieren van den boot staan verbaasd over

onze opgeruimdheid. Hunne beleefdheid, eerst een weinig stijf en afgemeten, is in eene gansch gemoedelijke vertrouwelijkheid overgegaan. Zij, die nog zeer zelden, en slechts voor eene of andere korte overvaart, katholieke priesters en Zusters aan boord hadden, hielden ons voor koude, stugge, ongenaakbare lieden, gelijk hunne protestantsche dominees; zij dachten dat wij weinig opvoeding ontvangen hadden, bijna geene kennissen bezaten, en bekenden zelfs openhertig, dat zij ons voor groote dommerikken hadden aanzien. Maar, toen zij aan onze gesprekken bemerkten dat wij grondige, en zeer verscheidene studiën gemaakt, dat de Zusters zelve een degelijk onderricht genoten hadden, konden zij hunne bewondering niet genoeg betuigen. « Onze Duitsche, Engelsche, Zweedsche en Amerikaansche zendelingen, zegden zij, zijn voor het algemeen maar ongeleerde ambachtslieden, die hunnen dagelijkschen stiel slechts laten varen hebben, om als predikers in den vreemde een hooger loon te gaan verdienen. » — Meer dan eens heb ik later, inderdaad, de juistheid dezer opmerking ondervonden, ofschoon men die toch op alle protestantische zendelingen niet moet toepassen.

Die eerbiedige bewondering onzer officieren werd door matrozen en bedienden op eene nog

veel openhertigere wijze uitgedrukt. Den 9 Juni, toonen de meeuwen, die rond ons vaartuig heen en weer vliegen, ontwijfelbaar aan, dat wij de kunsten van Spanje naderen. Na de Mis komt de hofmeester en zijne gasten ons verzoeken in 't vervolg binst het H. Misoffer de deuren der zaal open te laten, om hun de indrukwekkende plechtigheden onzer godsdienstoefeningen te laten bewonderen : « bij ons, zeggen zij, hebben wij niets dan de lezing van den Bijbel, en nog ziet men duidelijk dat de dominee zich slechts met tegenzin van die vervelende taak kwijt » — Zelfs de gebeden, die wij voor en na de maaltijden doen, wekken de bewondering dier rechtschapen lieden op ; en ik heb met katholiek scheepsvolk gereist, wien deze protestantsche zeelieden eene schoone les van eerbied jegens onzen heiligen godsdienst, ja, ik durf zeggen, van geloof, zouden gegeven hebben.

De volgende dagen vinden wij, buiten het spelen met de werpschijfjes, eenige verstrooing in het raden van den afstand dien wij op vier en twintig uren hebben afgelegd ; alle dagen, op klokslag twaalf, wordt door den kapitein het punt bepaald waar het schip is, en aangeduid welke koers moet gehouden worden. Daarenboven hebben wij nog de brieven gereed te maken, die wij willen verzenden van Madera, waar wij naar onze

berekening den twaalfde moeten aankomen : dat is juist de dag waarop men te Scheut het vijf en twintigste verjaarfeest viert der priesterwijding van den goeden vriend, wiens taak het is ons gebrekkig verhaal eenigszins fatsoenlijk aan te kleeden.

12 Juni. De kapitein is ons komen verzoeken hem onzen kleinen voorraad van sigaren en tabak af te geven; hij stopt dit alles weg in eene kleine kajuit, die een tolbeambte van het eiland zal komen verzegelen, zoohaast het anker valt. De zegels zullen slechts na ons vertrek van het eiland gelicht worden, en de tolbeambten hebben het recht van alles in beslag te nemen wat zij van dien aard in onze reiskoffers zouden vinden; de oorzaak dier strengheid is, dat het bestuur te Madera een groot profijt trekt uit den alleenhandel in tabak, die er uitmuntend, maar peperduur is.

Rond tien ure komen wij voor het eiland *Porto Santo.* Madera, het voornaamste eiland, dat meer zuidwaarts gelegen is, leent zijnen naam aan heel de groep, waarvan nog eenige onbewoonde eilandjes deel maken. Porto Santo telt 3000 inwoners, allen werklieden, zegt men, van een enkelen eigenaar, wiens wijnbergen een kostbaren wijn voortbrengen, die heel de wereld door vermaard en geprezen is. Wat verder ligt

het eilandje *Deserta*, dat zijnen naam allerbest verdient, vermits ratten en konijnen zijne eenigste bewoners zijn. Van tijd tot tijd echter gaan visschers hunne netten op zijne oevers uitwerpen.

Rond 11 ure zien wij de rotsachtige noordkust van eigentlijk gezegd Madera uit den schoot der golven opduiken. Wij varen ze om, en stoomen zuidoostwaarts naar Funchal, de hoofdplaats, eene gansch witte stad, omgeven met honderde buitengoederen, heerlijke lusthuizen, die onder een prachtig en liefelijk lommer verborgen liggen; die aanblik herinnert ons aan al wat wij schoonst in dien aard gezien hebben te Napels, Ceylan en Singapura.

De Madera-eilanden, eene portugeesche bezitting, tellen ongeveer 135000 inwoners, allen Portugeezen met een weinig negerbloed in de aderen, allen katholieken en afstammelingen dier vermaarde zeevaarders, welke deze gelukkige eilanden ontdekten, en er den wijnstok van Kandia overplantten in een vruchtbaren grond, bemest met de assche der onmeetbare bosschen, die zij afgebrand hadden. Later werden deze beroemde wijnbergen, door de druivenziekte, door paddestoelen en wijngaardluizen aangetast en verwoest, grootendeels vervangen door suikerrietvelden; maar onlangs heeft men er druivelaars van den Rijn ingevoerd, die welig groeien

en langzamerhand wederom dezen kostbaren grond innemen. De huisdieren, van europeesche afkomst, hebben van hunne gestalte verloren, maar zijn vlug en sterk. Eindelijk de luchtstreek, zacht en gematigd, vermits de warmtemeter altijd tusschen 15 en 26 graden zweeft, is uitnemend goed voor de borstlijders.

Wij landen rond den middag aan, en ontvangen aanstonds het bezoek der booten van het tolwezen en het gezondheidskantoor. Van ons getienen blijft de H. E. H. Overste alleen aan boord: wat een droevige stiel is de zijne: hij heeft zooveel te schrijven, de arme man! Voorafgegaan door den geneesheer, springen wij in een bootje dat ons aan land brengt. Pas zijn wij aan wal, of wij worden omringd door eene luidruchtige menigte, die nieuwsgierig ondervraagt wie wij zijn, en weldra hooren wij langs alle kanten in de welluidende taal van Camoëns weergalmen: « *Padres, Sorores missionarios Congo* »! Dan, bestormd en meegesleept door gidsen, zoo praatziek als hebzuchtig, verdeelen wij ons in twee groepen: de Zusters gaan een bezoek brengen aan de kloosters en kerken; en wij doorloopen de stad en de prachtige, overheerlijke wandelingen die haar omgeven.

Ongelukkiglijk zijn de straten belegd met scherpe, puntige steenen, die onze brusselsche

schoenmakers van blijdschap zouden doen opspringen. Wil men zijn schoeisel sparen, dan kan men zich in eene hangmat laten dragen, of doen voeren in sierlijke sleden, getrokken door ossen, die ongeloofelijk vlug zijn.

De hoofdkerk, de Sint Jacobs en Sint Antonius' kerken, zijn oude moskeën, na de verovering den katholieken eeredienst toegewijd. Hare versiering, hoe rijk ook, zondigt door een overtolligen, gansch smakeloozen blaai en spraai. Morgen is het de feest van den H. Antonius, beschermheilige van Portugal, dien men op eigenaardige wijze viert : hier en daar laaien vreugdevuren, rond dewelke eene menigte kinderen deftig op de maat dansen ; al de openbare gebouwen worden verlicht ; op al de torens luiden de klokken en een ontzaggelijk vuurwerk sluit de feesten.

Binst onze wandeling vergasten wij ons aan een glas lekkeren maderawijn ; en wij vragen ons af wat voor een drank het wel moet zijn, dien men onder dien naam in België voor twee franken de flesch verkoopt, daar de gewone soort hier ter plaats zelve vier, en de beste van zes tot acht franken kost. Op het eerste gezicht, schijnt Funchal enkel welvaart en leven te zijn; maar die vrolijke indruk verdwijnt al gauw, bij het aanschouwen der ontelbare teringlijders, die

hier uit alle gewesten komen toegestroomd, om hun kwijnend bestaan eenige maanden langer te kunnen rekken. De Engelschen en Amerikanen maken het grootste deel dier wegstervende bevolking uit; men telt er gewoonlijk van twee tot drij duizend. Bij het vallen van den avond keeren wij naar onzen stoomboot terug, waar de Zusters ons een geestdriftig verslag doen van haren uitstap, verbaasd als ze waren, zij die nooit anders gezien hadden dan de groene vlakten van haar geliefd Vlaanderen, en die dachten dat de vischwijven van Gent de grootste babbelaarsters der wereld waren. Hier echter moesten zij een ander gesnater hooren, in een klooster, waar zij misbrood waren gaan vragen. Binst het lof, dat zij in de rijk versierde kapel bijgewoond hadden, waren zij zeer gesticht geweest over de ingetogenheid, de schoone gebeden en welluidende gezangen harer portugeesche medezusters. Maar welk was hare verbazing niet, toen zij na het afloopen der plechtigheid, in de kapel zelve, en voór den voet van het altaar, zich eensklaps omringd zagen door al de kloosternonnen, die haar vol geestdrift de handen kwamen drukken, en luidkeels uitriepen: « gij gaat dus naar Congoland, beste Zusters. O! hoe schoon, hoe groot is uwe opoffering! » Onze Zusters, gansch onthutst, en

eenigszins geërgerd, antwoordden verlegen, dat men in België niet gewoon was zoo hardop in de kerk te klappen. — « O, ja, dat is waar; voor u, kloosternonnen van het Noorden, is Jesus de Meester; voor ons is hij de Bruidegom, die niet kwaad wordt om ons gesnap. Bidt en zwijgt dan maar, heel goed ! Hola ! vriendinnen, weet gij dat deze hier belgische zusters zijn, die naar Congoland gaan? Komt haar eens zien : wie weet of de wilden haar niet zullen opeten ! » — En al wat zich in de kapel bevindt, komt toegeloopen om deel te nemen aan het gewawel. Binnen in het klooster ging het nog erger toe : daar was het een omhelzen zonder einde. Van hun bezoek brachten onze Zusters, met een voorraad van groote en kleine ouwels, prachtige bloemen mede om ons altaar te tooien.

13 *Juni.* Zoodra wij wederom van wal steken, bemerken wij achter ons vaartuig in de opborreling van het water, door onze schroef teweeggebracht, een blinkende lichtgevende streep, zooals men er alleen in de keerkringszeeën kan waarnemen.

Des anderen daags, rond 10 ure, ontwaren wij de Bergspits van Tereniffe, een woord dat in de taal der inboorlingen van de Kanarische eilanden *hel* beteekent, waarschijnlijk ter oorzake van haar ontzaggelijken krater, die niet minder

dan tien uren in den omtrek meet. Langs den noorderkant is de kruin dier reusachtige rots gestadig met wolken omgeven ; ten zuidoosten ligt de stad Teneriffe, of *Santa Cruz*, waar wij op den middag aanlanden. Van zoohaast wij aan wal gestapt zijn treft ons de groote beleefdheid en edele voorkomendheid der Spaansche gidsen en voerlieden. Te Madera waren hunne gelijken, van portugeeschen oorsprong, vervelende schreeuwers, hebzuchtige en domme lieden. Dezen hier zijn tevreden met een matig loon, en nochtans spreken zijn bijna al de voornaamste talen van Europa. Straks zal ik nog gelegenheid hebben om andere aanmerkingen te doen, gansch ten voordeele der Spanjaarden, een volk das thans ingesluimerd schijnt te zijn op de lauweren van een roemrijk verleden, maar wiens ontwaken de wereld zal verbazen.

Wij bestellen onze brieven op het postkantoor, en begeven ons vandaar naar de kerk der Onbevlekte Ontvangenis, waar men reeds bezig is met toebereidsels te maken tot den ommegang van het H. Sacrament, die na twee dagen moet plaats hebben. Het hoogaltaar, waarvan het blad tot aan het gewelf reikt, is gansch bedekt met dikke zilveren platen. De beelden der Moeder Gods, van O. L. V. van altijddurenden bijstand, van den H. Petrus van Alcan-

tara, van de zieltogende Maagd, zijn buitengewoon rijk, en het werk der grootste meesters van Spanje. Zoo zei het ons een priester die zuiver, sierlijk en vloeiend latijn sprak. Een pastoor, dien wij te Madera in deze taal ondervroegen, moet ons zeker voor Roodhuiden of Mongolen aanzien hebben, want hij stond daar met den mond vol tanden, en bleef stom als een visch.

De stad, grooter maar minder schoon gelegen dan Funchal, telt 25,000 inwoners, in drij parochiën verdeeld. De pastoor van eene dezer, vernomen hebbende dat onze nonnen Zusters van liefde zijn, zegt ons dat het gasthuis ook bediend wordt door Zusters van liefde van den H. Vincentius en dat zij met ons bezoek zeer vereerd zouden zijn. Ongelukkiglijk kon geen enkele fransch klappen ; maar vrouwen en bijzonder Zusters, verstaan elkander toch altijd, zoo het schijnt. De Spaansche kloosternonnen bewezen hare vlaamsche medezusters zooveel voorkomendheid, dat deze er verlegen en beschaamd over waren.

Tot het gasthuis, dat rijkelijk door het Spaansch bestuur ondersteund wordt, hoort een dubbel weeshuis, voor jongens en meisjes, alsook een gesticht voor ouderlingen der beide geslachten. Ik heb veel gereisd, en veel gezien in de wereld,

maar ik moet bekennen dat ik nergens, zelfs in België, een gesticht ben tegengekomen, hetwelk met dat van Santa Cruz kan vergeleken worden. Onze Zusters, die nochtans afkomstig zijn uit de noorderlanden, waar de zindelijkheid voor eene deugd geldt, konden hare bewondering niet genoeg uitdrukken. Beddelakens, met fijn kantwerk afgezet ; frissche, luchtige zalen, met reukwerk vervuld en met duizenden bloemen versierd ; de linnenkamer opgeschikt als voor eene tentoonstelling ; de vloeren der kleinste kamerkens blinkend als spiegels; de keuken, de scholen van huishoudkunde en handwerk, de ziekenzalen, waar de doodkranken liggen, zoo zuiver gehouden als de sierlijkste spreekkamer van om 't even welke europeesche kostschool : dat alles is waarlijk bewonderingsweerdig.

Gelukkige streken die Spanje, voor alles en overal katholiek, met het kruis voorop in bezit genomen heeft ! Met dergelijke werken te ondersteunen, heeft het deze voorheen wilde en heidensche eilanden in grondig christen koloniën herschapen ; het heeft er eene provincie van gemaakt, die in niets voor de rijkste van het vaderland moet onderdoen. De vermenging der veroveraars met de inboorlingen heeft een schoon volk voortgebracht, kloek van schoft, open van inborst, tegelijk zachtmoedig en fier,

een ras dat rijp is voor allen vooruitgang der christene beschaving.

Op de twee uiteinden van het plein, dat in het midden der stad gelegen is, rijzen twee prachtige kunstgewrochten op, die wondersterk tot mijn gemoed spraken : aan den eenen kant, het ontzaggelijk kruis in wit marmer, dat zijnen naam aan de stad gegeven heeft ; aan den anderen, een overgroot beeld der H. Maagd. wier voeten de bewoners des eilands al biddend komen omhelzen. Welke grootsche, welke verhevene beteekenis ! Het kruis dat redt ; Maria die troost : ligt daarin niet heel de hoop van het christendom ?

De Spanjaarden der Kanarische eilanden, bepalen overigens hunne pogingen niet enkel bij het welzijn der inboorlingen. Wij bezochten te Santa Cruz een gesticht, opgericht tot verpleging van zieke missionarissen en behoorend aan eene Congregatie, die, wonder genoeg, denzelfden naam droeg als de onze : Congregatie van het Onbevlekt hert van Maria. Hunne missiën zijn op het vasteland, te Fernando Po. Hier zagen wij jonge priesters, die zoo vurig naar het uur van hun vertrek snakten, als de aankomende zendelingen onzer Seminariën van Scheut en Leuven ; oude missionarissen, uitgeput van zwoegen, doch met heiligen iever de herstelling hun-

ner krachten afwachtende, om op hun gevaarlijken zegepost terug te keeren.

Zulke dingen ziet men in de portugeeschen koloniën niet. Toen Portugal mannen bezat als een Albuquerque, als een Franciscus Xaverius; toen het de voorvechter der christene beschaving was, toen ook bezat het menigvuldige en bloeiende wingewesten. Maar met de Pombals en de vrijmetselaars is hier, gelijk overal, de ondergang gekomen. De missiën worden aan hare eigen krachten overgelaten en verwaarloosd, ja dikwijls moedwillig tegengewerkt; de liefdadigheidswerken kwijnen en raken ten onder, bij gebrek aan hulp; en de verzwakking in het geloof, de teugelloosheid der zeden, sleepen ook het stoffelijk verval mede. De portugeesche brikkelaars, zoowel als de Araben, zijn de groote plaag van Afrika: het is de wilde barbaarschheid die weerkeert.

15 *Juni.* Gisteren avond zijn wij van Santa Cruz vertrokken; deze morgend, rond acht ure, ontwaren wij de noorderkust van Las Palmas, dat langs dezen kant, evenals alle de eilanden van den Atlantischen oceean, slechts bloote rotsen toogt. De stad spreidt liefelijk op de helling van eenen heuvel hare witte, platte huizen ten toon waar de twee gelijke torens der wijdsche hoofdkerk boven uitsteken. Op eene zandige

strook land langsheen de reede, erken ik met verwondering het *Hoeng-lioe* of *Sohai*, een heester met roodachtig hard hout, dien ik eertijds in onze missie van Ortos en in de eenzame woestijn Gobi ontmoet heb.

Om ons geld te sparen, gaan wij slechts gedrijen aan wal. Een stoomtram brengt ons tot aan de hoofdkerk. Op haren gotischen bouwtrant zou een kenner mogelijk nogal wat af te wijzen hebben; maar de sieraden in vol zilver, het gebeeldhouwd marmer en hout, het fijn uitgesneden koorgestoelte, de kruisweg met levensgroote figuren, dat alles is verrukkend schoon en rijk. Heel de stad overigens, de plaatsen, straten, openbare en bijzondere gebouwen zijn versierd voor Heilig Sacramentsdag. Het is duidelijk te zien dat wij hier bij een volk zijn, wiens nationale godvrucht de eeredienst van het Allerheiligste is.

Bij het terugkeeren naar de haven doe ik nog eenige ontdekking : de muilezels, die de zware lasten dragen, hebben eenen draagzadel, juist gemaakt als die welken ik heb zien bezigen in de chineesche gouw Kan-soe. Het gekapt stroo dat hun tot voedsel dient, wordt door een van hen gedragen in ontzaggelijk groote netten, uit strooien koorden verveerdigd, volkomen gelijk aan die welke de Tarantchis van Turkestan tot hetzelfde doel gebruiken. Eindelijk komt men,

op weg naar de verschillige fonteinen en bornputten der stad, vrouwen tegen met groote, sierlijke kruiken op het hoofd, van denzelfden vorm als de pullen door de statige egyptische vrouwen gedragen, wanneer zij zich naar den heiligen stroom begeven.

« *Nil novi sub sole* : er is niets nieuws onder de zon » zegde eertijds de groote Salomon. En hiermée heb ik de eer u te groeten : het is al genoeg voor eenen keer !

KAPITTEL II.

De H. Sakramentsdag aan boord. — Eene processie in het eilandje van Gorea. — Ontmoeting van belgische schepen. — Een orkaan. — Eene negerrepubliek. — Engelsche haven van Acra. — Aan de monden van den Niger. — Het brandend nat. — De muggen.

16 Juni. (*H. Sacramentsdag*). Vandaag hebben wij immers eenen zeer langen omgang gehouden : allen hebben wij de eene na den andere de H. Mis gelezen, waaronder de Zusters zeer treffende lofzangen ten hemel stuurden ; en toen, met den laatsten priesterlijken zegen, ook het laatste akkoord wegstierf, had onze stoomboot middelerwijl reeds achttien uren wegs afgelegd. Nauw hadden die zoete, aangename melodieën Gods eindelooze goedheid bezongen, of de ont-

zaggelijke stem van den storm kwam al bulderend en loeiend de onbeperkte macht verkondigen van Hem, die gansch het heelal in de holte zijner hand gesloten houdt. Telkens dat de schroef door een geweldige baar uit den schoot der wateren wordt opgeheven, en de boot, met den boeg duikelend, schijnt in den afgrond te willen storten, trilt en davert heel het gevaarte van in het diepe scheepsruim tot aan den top der masten. Onder de drukking van den wind, die het met onweerstaanbaar geweld voorstouwt, vliegt ons dampschip als een sneltrein vooruit over eene zee. wier diepte op deze plaats de hoogte der verhevenste bergen des aardbols overtreft. Daarna, naarmate de storm, van woede uitgeput, langzamerhand bedaart verschijnt wederom achter ons de lichtgevende streep, waarin wij eene menigte zeemonsters zien spelen, aangelokt door de uitwerpsels, die de dolle oceaan uit zijne onpeilbare afgronden gebraakt heeft. Aan den eenen kant van den gezichteinder daalt de zon, daar straks in de zwarte wolken verborgen, prachtig en statig in de golven neer, terwijl een tweede getuige van Gods oneindige grootheid, de koningin des nachts, van den anderen kant oprijst, als om op hare beurt de werken te komen bewonderen van Hem, die over de wateren der zee evenals over den sterrenhemel gebiedt.

Den *19*, rond acht ure des morgends, landen wij te Gorea; wij moeten de haven zeer langzaam en uiterst voorzichtig binnenloopen, om eene gevaarlijke rots te vermijden waaraan, niet lang geleden, een engelsche stoomboot vastgeraakt is.

Het eilandje Gorea, ofschoon tot fransch Senegal hoorende, geniet toch eene zekere onafhankelijkheid. Een eng kanaal scheidt het van Dakar, van waar een ijzerenweg naar *Saint-Louis*, de hoofdstad loopt. De kust is de vischrijkste van heel Afrika, waarschijnlijk ter oorzake van allerlei aas, dat door den Senegal en zijne bijrivieren naar de zee gevoerd wordt. Haaien, tuimelaars, bruinvisschen en andere vraatachtige zeemonsters van twee, drij meters lang, omringen onzen boot, en schieten heen en weer als pijlen door de blauwe golven waarin zij eene lange witte streep achterlaten.

Zoodra het anker gevallen is, ontvangen wij het bezoek van eenen blanke, kapitein der haven, vergezeld van zijnen geheimschrijver, een neger, die het fransch en het engelsch zoo vlug spreekt als zijne moedertaal. Zij zeggen ons dat de koopwaren, voor Gorea bestemd, vandaag onmogelijk kunnen gelost worden: immers het is zondag, heel het eiland is katholiek, de burgemeester en zijne bijzitters — allen negers

— moeten de processie van het Allerheiligste bijwonen, die tot op dezen dag verschoven is ; wij worden vriendelijk verzocht den inwoners der stad het genoegen te doen van aan dit openbaar betoon van hun geloof deel te nemen.

Met vreugde aanveerden wij die uitnoodiging. Om drij ure wonen wij het lof bij, waarna de ommegang uitgaat. De zang wordt heel nauwkeurig door twee kooren uitgevoerd : de kinderen, door het orgel en koperen speeltuigen begeleid, zingen op het hoogzaal voor ; de aanwezige geloovigen, mannen, vrouwen, negers, mestiezen, beneden in de kerk, antwoorden zeer schoon, allen tegelijk, in een onberispelijk uitgesproken latijn.

Onder de processie gaan twee onzer Paters in koorhemd achter de fransche missionarissen. Onze Zusters vervoegen zich bij de kloosternonnen van Cluny ; deze geleiden kleine, netjes in 't wit uitgedoste negerinnetjes, die kronen, bloemen en vaantjes dragen. Voorop gaan de jongens, onder het toezicht van de Broeders der Christelijke Leering. Acht negers, pront aangekleed — in zwart gewaad, met witten halsdoek, en handschoenen van de zelfde kleur — dragen statig een rijken hemel ; daarachter komt de ingetogen menigte : zindelijk opgeschikte zwarten en negerinnen, wier lange kleederen van

veelkleurige zijde in de stralen der zon glinsteren. En de indrukwekkende ommegang trekt langzaam en plechtig door de straten, waar al de woningen der inlanders lief versierd en bevlagd zijn.

Hoe verrukkend ook, laat deze plechtigheid toch een gevoelen van diepe droefheid in onze herten achter. Buiten de missionarissen, de kloosterlingen, drij europeesche damen, en den belgischen consul, heeft niet een enkele blanke den God van liefde in zijn H. Sacrament vergezeld ; niet een vlag wappert er op de huizen der Franschen. Kooplieden en bedienden, met den hoed op het hoofd, en in hunne alledaagsche werkkleeren, klappen en babbelen onderéen, alsof er een stoet van vastenavondgekken voorbijkwam ; en de soldaat, die voor de posten van den Staat de wacht houdt, wandelt op en neer, zonder zelfs het hoofd om te keeren.

Nog iets ergers : te Gorea, als vrije stad beschouwd, mag God ongestoord door de straten gaan : maar te Dakar, aan den overkant van het zeegat, is alle godsdienstig betoon ten strengste verboden. En nochtans waren het fransche zendelingen die Dakar stichtten. Bij het oprichten der eerste gebouwen, het ontginnen van kreupelbosschen, het graven van kanalen, dwars door de stinkende draslanden heen, bezweken

talrijke dier nederige helden, vergiftigd door de verpestende moeraslucht. En toen zij, ten prijze van hun leven, de kusten gezond gemaakt, het fransch bestuur, joden en vrijmetselaars, en de koortsen hadden doen wijken, kwam zijne kasernen en de handelshuizen zijner kooplieden optrekken boven de graven dezer heldhaftige priesters, die voor de beschaving van dat oord door het christen geloof gevallen waren. Arm Frankrijk ! waar is de tijd, toen de H. Lodewijk, de edelste uwer koningen, zich zelven den « wapendienaar van God » noemde !

20 Juni. Het lossen der waren heeft tot den middag geduurd. Het anker wordt gelicht, en wij stevenen naar *Monrovia*, hoofdstad der zwarte republiek *Liberia*. Eenige uren na ons vertrek ontwaren wij twee kleine vaartuigen, die evenals wij van het Noorden komen, maar wier richting de onze schuins doorsnijdt. De kapitein, met een verrekijker in de hand, klimt op het bruggetje, en kondigt ons aan, dat een der schepen de Belgische vlag voert. Weldra erkennen wij den kleinen stoomboot : *De Roubaix*, die een zwaar geladen zeilschip : *l'Utile*, sleept. Evenals de « Ella Woerman » zijn deze twee booten voor Congo bestemd : het dampschip voor de rekening van de « Maatschappij der Voortbrengselen », en de zeiler, om de ossen,

die op het eiland Mateba gefokt, naar Matadi over te brengen. Onze kapitein haast zich de duitsche en belgische vlaggen te hijschen, en beveelt drijmaal met de stoomfluit te groeten. Om te antwoorden, ontrolt de boot De Roubaix de vlag van den onafhankelijken Staat benevens die van België. Een oogenblik naderen wij de twee vaartuigen zoo dicht, dat wij van op ons dek de wenschen van goede reis kunnen hooren die ons van ginder worden toegeroepen, en die wij luidkeels beantwoorden.

Op dat oogenblik keer ik mij om: eene onzer Zusters staat daar te weenen dat zij snikt. Zij bekent mij ronduit, dat het gezicht dezer twee broze vaartuigen, die, met de belgische vlag in top, op de onmeetbare zeeën ronddobberen, al hare herinneringen aan het verre vaderland in haar hert verlevendigd heeft. Die twee kleine schepen zijn voor haar zooveel als België : moesten zij onder hare oogen vergaan, dan zou zij meenen nog eens opnieuw aan haren geliefden geboortegrond ontrukt te worden. Een weinig later, toen onze landgenooten uit ons gezicht verdwenen waren, werd de brave Zuster bleek als een lijk, wanneer zij den kapitein hoorde uitroepen: « die lieden bezitten waarlijk eene stoutmoedigheid die ik niet heb: zulken kleinen stoomboot op eene onmeetbare woeste zee

uitzenden, met een zoo zwaar geladen vrachtschip op het sleeptouw, neen, dat zou ik niet durven ! »

21 Juni. Wij blijven op twintig mijlen afstand van het strand ter oorzake der talrijke klippige riffen, die om de kusten van Senegal liggen. Rond tien ure wordt de lucht eensklaps, buitengewoon snel, met donkere wolken bedekt, een voorteeken van den woedenden orkaan die ons gaat overvallen. Oogenblikkelijk geeft de kapitein, met den spreekhoorn in de hand, de noodige bevelen ; de zeilen worden gestreken, de scheepstouwen strak aangehaald, en al wat niet spijker- en nagelvast is, wordt van het dek verwijderd. Dit alles is slechts eenige stonden werk, en reeds kraken en buigen de masten onder het geweld van den loeienden rukwind, terwijl het schip, daareven nog over eenen gladden waterspiegel schuivend, nu schier loodrecht wordt opgeheven tegen de woedende baren eener opbruisende zee. Verblindende bliksems slingeren onophoudend door de zwarte lucht, en de klaterende donder rolt met kort afgebroken slagen akelig boven de schuimende golven. Arme kleine schepen van België, wat zal er van u geworden in dit afgrijselijk tempeest, dat met onzen ontzaggelijken boot als met een notenschelp speelt !

Eindelijk daar plast de regen, eene vlaag gelijk er slechts in de keerkringsgewesten vallen; dat is het einde van het geraas, zegt de kapitein, die wonderwel deze streken kent, door dergelijke buien gedurende negen maanden van het jaar bijna geteisterd.

Den *23 Juni*, om 3 ure namiddag, stoppen wij vóór de groene kusten van Monrovia. Op het kanonschot, door onzen boot gelost, verlaten een veertigtal prauwen den oever, die gedurig door baren uit het Westen aanrollend met een breeden zoom van schuim omzoomd is. Bijna al deze bitter kleine schuitjes, opgepropt met negers en negerinnen, worden bestuurd door een enkelen man, die aan den voorsteven staat, en over en weer, nu rechts dan links, in 't water slaat met eenen riem, op de goeste van eenen lepel uitgehold. Het is niet zonder reden, dat al dit volk zoo druk in de weer is. Meest al het werkvolk dat wij aan boord hebben, kolendragers en stokers, zijn afkomstig van Monrovia. Zij hebben zich over bijna zes maanden verhuurd, om af te zakken tot aan den Congo, op te varen tot Hamburg, en vandaar terug te keeren naar hun geboorteland. Nu zal men hun betalen en laten gaan; anderen zullen hen vervangen; het zijn deze laatste, alsook eenige nieuwsgierigen, wier prauwen op ons afkomen.

Op mijne vorige reizen heb ik menigvuldige vertegenwoordigers gezien van al de lagere volksstammen der oude wereld: Maleijers, Kalmoeks, Siberiërs, Tibetanen. Deze laatsten bijzonder heb ik te erg beklad, met hen als een slag van wangedrochten af te schilderen. Ik vraag er nu verschooning over, en ik verklaar dat de onderdanen van den grooten Lama wonderschoone menschen zijn, in vergelijking met de vrije en republikeinsche negers van Monrovia. De Tibetaan is maar een wilde, wel is waar, maar met het indrukwekkend voorkomen van den forschen bergbewoner paart hij toch nog eene zekere zedelijke grootheid, terwijl de zwarte van Monrovia, met europeeschen prondel vies toegetakeld, slechts eene belachelijke hansworst is.

Het is de kleeding die het eerst in de oogen valt. Zeldzaam zijn hier de negers, die op hun kroezeligen haarbos niet het een of ander europeesch hoofddeksel dragen: muts, klak of hoed; en, lieve hemel, welke hoeden! Men ziet er van alle vormen; ronde, platte, tot de deftige buizen toe; alsook van allerlei stof: strooien, vilten, van wasdoek en van moerevel. Het spreekt van zelfs dat al die hoofdhulsels juist niet splinternieuw meer zijn; meestal zijn ze vol blutsen, builen en gaten; eenige zijn nog van

boorden voorzien, anderen hebben hunne randen verloren, en van menige eerbiedweerdige buis schiet er niets meer over dan de voering en het geraamte. Buiten eene smerige vod die zij om de lenden winden, bestaat heel de dracht dier heerschappen, op zeldzame uitzonderingen na, uitsluitend in bovengemelden hoed. Wij zien eenen pronker, die het hemd, dat hij van eenen matroos gekregen heeft, in den wind laat wapperen ; twee saletjonkers steken den kop hoog in de lucht, krophalzend van hoovaardij om hun geblutsten hoed, een versleten hemd dat zij aanhebben en eene kale broek. Dit laatste kleedsel heeft zelfs bij een modegek maar eene pijp meer ; maar toch is de kwast er niet minder fier op : hij weet niet hoe hij zou draaien of keeren, om zijn ellendig kleedingstuk het best te doen bewonderen. Zoo gaat het overigens met al de anderen : zij houden zich zoo onverstoorbaar ernstig en trachten zich een zoo gewichtig voorkomen te geven, dat een zieltogende er zou moeten om lachen.

Konden zij hunne bespottelijke verwaandheid nog maar door een aangenaam of flink voorkomen doen door de vingers zien ! Maar men vindt onder hen niets anders dan apengezichten, dikvleezige lippen, omgekruld en uitspringend als een snuit, beenen met haar bedekt gelijk

die van eenen orang-oetang, enge, platte borsten, armen zoo lang dat de handen tot op de knieën hangen.

En welke vreemde kreten die aardige snaken kunnen uitstooten! Het is om er van te gaan loopen! Terwijl zij aldus huilen en tieren gelijk bezetenen, botsen hunne prauwen tegen elkander, en slaan om; doch daar bekommeren zij zich niet over: zij zwemmen gelijk waterratten, zetten hunne schuitjes wederom recht, en komen langs onzen boot heen en weer varen, om aalmoezen of werk te vragen; want armere negers dan deze bestaan er zeker op aarde niet.

Dusdanig is de republiek van Liberia met hare hoofdstad Monrovia. De zoogezegde menschenvrienden der vereenigde Staten hadden zich ingebeeld dat, met inrichtingen gelijk de hunne, de negers, ontvoogd na den oorlog tegen de zuidelijke Staten, gelukkigste volk het der wereld zouden geworden zijn. Men heeft hen kosteloos van Amerika naar hun geboorteland teruggebracht, men heeft hun eene vertegenwoordigende regeering gegeven, waarvan de blanken uitgesloten zijn: en de uitslag dien men bekomen heeft, is dat die zwarthuidige republiekeinen oneindig beklagenswaardiger en rampzaliger zijn dan andere negers, slaven van opperheerden die hen wel is waar, dwingen te

arbeiden, maar die hen, toch van den hongerdood vrijwaren. Daarbij, onder zedelijk opzicht, staat het met deze beschaafden al niet beter dan wat het stoffelijke aangaat. Is de zwarte dan van natuur zoo onbekwaam, dat hij niet dan in slaverij of ten hoogste in lijfeigenschap kan leven? Groote vraag voor hen, die zich niet met fraaiklinkende doch ijdele woorden tevredenstellen! En denken zij verkeerd, zij die meenen dat de neger onmogelijk een volmaakt mensch zal zijn: vrij, edel, en bekwaam om in zijn eigene behoeften te voorzien, tenzij op voorwaarde van christen te worden? Hoe komt het dat het klein Europa meester van heel de wereld is? Een chinees heeft zeker zooveel schranderheid van geest als wij, de Japanees is even dapper, de Indiaan bezit niet minder smaak voor schoone kunsten en poëzie. De ware beschaver van Afrika zal alleen de zendeling zijn. Onze soldaten kunnen in Congoland wonderen van heldenmoed verrichten; maar het zwaard kan niets dan overwinnen en dooden: het kruis alleen kan stichten! Laat ons nu met ons reisverhaal voortgaan.

Voor ons, zendelingen met dichte baarden, is al dat rumoer en geroezemoes eener zeehaven in den vreemde niets nieuws meer; en de Monroviërs zijn in onze oogen alleenlijk kluchtige

snaken; onze Zusters echter beschouwen slechts met angst en afgrijzen die mismaakte drommels.

— Vader, gelijken de zwarten van Congoland aan deze?

— Weest gerust, Zuster, onze negers zijn minder beschaafd, dus niet zoo afschuwelijk, en veel belangwekkender.

24 en *25 Juni*. Aanhoudende stortregens. Maar volgens het zeggen van den kapitein zullen wij eene droogere streek bereiken, zoodra men de kaap der Palmen voorbij zal zijn. Ondertusschen komt de geneesheer, die tot heden weinig of niets te doen gehad heeft, de hulp onzer Zusters inroepen tot het vermaken der afzichtelijke wonden, waarmede vele onzer nieuw ingescheepten bedekt zijn, alsook om heel den troep in te enten.

Deze laatste voorzorg is hoogst gewichtig: want onlangs zijn er van honderd negers, door de *Geertruida Woerman* ingescheept, drij en twintig van de pokken gestorven.

26 Juni. De kapitein heeft goed geraden, zelfs wat al te goed; want uit den helderen hemel, waar geen wolkje meer aan te bespeuren is, schiet de zon hare schitterende stralen zoo brandend op de gladde zee neder, dat de oogen er door verblind worden. « Opgepast, vermanen de officieren, gaat niet op het dek zonder een breeden hoed of een zonnescherm: want een

zonnesteek, dat treft gelijk de bliksem, en doodt als eene valbijl !

Een zeilschip van de Vereenigde Staten, met vier masten, vaart vóor ons door, met den steven naar de Goudkust. Wat schijnen zij gering, onze woelige stoombooten, met hun stinkenden rook, hunne onbevallige stijven lijnen, nevens dien ontzaggelijken reusachtigen zeiler die, stil en statig als eene zwaan, en gelijk zij, alleen de vlerken naar den wind zettend, in zijne snelle vaart de golven schier niet schijnt te raken !

Maar laten wij dien dichterlijken toon varen.

— Ha sa, Dokter, van waar komt toch die afgrijselijke stank ?

— Mijnheeren, de oorzaak daarvan is de verrotte modder eener ondiepe zee, dat zijn millioenen rotte visschen : het zal bij de monden van den Niger nog veel erger zijn ! Gij zoudt wijs handelen met van stonden aan een langen, breeden flanellen lijfband om te doen, zoo gij geene kennis wilt maken met buikkrampen, en met mijne weinig aangename artsenijen.

— Wel bedankt, Dokter ; maar een glas goede wijn, zou dat, om gezond te blijven, van binnen zoo goed niet werken als het flanel van buiten ?

— Twee glazen waren nog beter !

En terwijl de vriendelijke Hippocrates van de boorden der Elbe ons het voorbeeld geeft, en

een ruimen teug binnenslurpt, valt het anker voor de engelsche stad Acra, eene haven die door eene zandplaat belemmerd is, gelijk ons door talrijke drijftonnen wordt aangeduid.

Zoohaast wij stilliggen, komt de postmeester, een neger, onze brieven halen ; en, opdat zij niet onverhoeds door eene baar zouden nat gemaakt worden, stopt hij ze weg in een dicht gesloten ton, die stevig op den bodem van zijn schuitje ligt vastgebonden. Drij zwarte reizigers, voor Boma bestemd, komen hier aan boord : een kok en twee schrijnwerkers. Daar het vandaag zondag is, en men dus vóor morgen niet zal kunnen ontladen en vertrekken, ga ik mij wat verzetten met te visschen. Iederen keer dat mijne lijn den grond raakt, — het water is ten hoogste 25 vadems diep — word ik een hevig trekken en snukken aan den hengel gewaar, maar nooit haal ik iets op dan een koordje, door de scherpe tanden der groote visschen rat doorgebeten. Nadat ik zoo tot drijmaal toe gevaren ben, wend ik mij tot den werktuigmeester, die mij eenen koperdraad bezorgt, waar ik een sterken angel aan vastmaak. Verloren moeite ; nu bijten de slimmerikken niet meer !

27 *Juni*. Men peilt aanhoudend en heel voorzichtig, om terug over de baar te komen. Maar wat is dat, eene baar ? Onze missionarrissen van

het Oosten kennen allen die van *Ta-koe*, aan den mond van den *Pei-ho*, waarvoren men dikwijls 48 uren moet blijven liggen, eerdat men tot T'ien-tsin kan opvaren. Het is een soort van dijk, ontstaan door slijk en zand onder het water opgehoopt.

In het algemeen, zegt de kapitein, ligt er zoo eene bank voor den mond van al de rivieren die van het Noorden naar het Zuiden loopen, en omgekeerd. Die welke de richting van den evenaar volgen, hebben gewoonlijk geene baar ; zulks is het geval met den Congo. De rivieren die van 't Noorden naar het Zuiden stroomen ondermijnen langzaam haren rechteroever, en leggen het daar weggespoelde slijk aan den linkerkant neer ; het tegenovergestelde heeft plaats, als de stroomen van 't Zuiden naar 't Noorden vloeien. Nu, al deze natuurverschijnselen, beweert men, zijn het gevolg van het wentelen der aarde rond hare polen. Dat zijn altemaal nieuwe kennissen, die ik daar pas kóm op te doen, want gisteren wist ik er nog hoegenaamd niets van : Wat is men toch gauw een bol als men met geleerden omgaat !

Den 28, rond tien ure, terwijl wij op *New-Calabar* koers zetten, bereiken wij de menigvuldige monden van den Niger. Er zijn er op zijn minst een twaalftal, die onderling door een waren doolhof van dwars loopende kanalen ver-

bonden zijn. De invaart van den mond dien wij doormoeten, is alles behalve gemakkelijk : hevig klotsende golven, en schuimende baren toonen duidelijk aan, dat wij ons voor gevaarlijke banken bevinden. Al de officieren zijn op het bruggetje vereenigd, en raadplegen gezamentlijk groote kaarten, die vóor hen opengespreid liggen. De kapitein alleen heeft het woord, en geeft zijne bevelen aan den stuurman : zooveel noordwaarts; zooveel zuidwaarts; zachtjes vooruit, volle stoom' stop ! Men stevent vooruit, men gaat achteruit, men vaart links, men stoomt rechts ; en eindelijk bevinden wij ons in den Niger die, met zijne eindelooze kronkelingen en omwegen, wonderwel gelijkt aan de rivier van Saigon, in Cochinchina. De lage oevers zijn zoo dicht met bosschen bewassen, dat het onmogelijk schijnt er door te dringen, zooveel te meer, dat men uit den schoot van het water zelf ontzaggelijk dikke boomen ziet opschieten, wier wortelen twee, drij meters boven den waterspiegel uitsteken. In de zeldzame opene plaatsen die men tegenkomt, ziet men slechts hier en daar eene hut, door arme visschers bewoond, Ik bemerk dat deze hunne netten juist op dezelfde manier spannen, als ik het heb zien doen op den Rooden Stroom, in Tongking : het zijn dezelfde smalle gangen van bamboes, met pertsen bevestigd, en langs waar

de visch in eene fuik zonder uitlaat terechtkomt.

Rond 7 ure van den avond bereiken wij *Boguma*, wat noch stad, noch dorp is, maar simpel bestaat uit twee of drij handelskantoren, waar wij, evenals in al de vorige ankerplaatsen, niets afladen dan alcohol. Het ontzaggelijke ruim der Ella Woerman bevat overigens niets anders dan duizenden hektoliters van dat afschuwelijk vergif, dat de negers doodt of hen verdierlijkt. Het is droevig zulks te moeten neerschrijven, maar ik heb beloofd de waarheid te zeggen, en ik wil ze zeggen zonder er doekskens om te doen.

Bij zijnen terugtocht naar Europa, zal men op onzen boot moerevel, olie en palmboomnoten inschepen. Zulks is ook de lading van een ander schip derzelfde maatschappij, de Anna Woerman, dat, van Congo wederkeerende, ons te Boguma tegenkomt.

In den morgend van den 29, ontvangen wij het bezoek van eenen Belg, die zich aan boord der Anna Woerman bevindt; het is M. Lenaerts, van Turnhout, meetkundige, die, na eenen dienst van drij jaren, in verlof naar het vaderland terugkeert. Hij stelt het uitmuntend, en vertelt ons het beste nieuws van verschilllige onzer zendelingen, die hij bezocht heeft.

Rond 8 uren lichten wij het anker, om verder het land in te varen tot *Bacana*. Wederom

lossing van alcohol. Dezen morgend vertelde M. Lenaerts ons hoe gretig de negers van Neder-Congo zijn naar dien moordenden, helschen drank : de missionarissen zelf zijn verplicht er zich van te voorzien, om zich versche levensmiddelen en visch te kunnen verschaffen. Gelukkiglijk richt die pest niet verder dan Leopoldville hare verwoestingen aan. Het lossen van dit duivelsch goed, honderden tonnen duurt zoolang dat wij, in de onmogelijkheid van voor den avond de zee wederom te bereiken, te Bacana moeten vernachten.

30 Juni. Wat een nacht! geen enkel blanke heeft een oog kunnen luiken. Nu begrijp ik wat een ijselijke straf de plaag der muggen was, waarmée eertijds in Egypte het volk van Pharao geteisterd werd. Dat afschuwelijk ongedierte wiens beet steekt als eene naald, en brandt gelijk een gloeiende priem, was met gansche zwermen op onzen boot neergevallen en zelfs tot in de kajuiten binnengedrongen. Zich onder het deksel verbergen is niet doenbaar : men stikt van de hitte ; er blijft ons dus niets over dan op het dek te gaan, en heel den nacht koortsachtig rond te loopen, terwijl men den onvatbaren vijand onophoudend, met den zakdoek in de hand, moet bevechten. Onze arme zusters, doorgaans zoo geduldig, kermen en kla-

gen putten in den grond. En gelukkig nog degenen, die 's morgends enkel over een slapeloozen nacht te klagen hebben ! Anderen zijn heel en gansch onkennelijk : hun gelaat en handen zijn deerlijk gezwollen en bedekt met vale plekken, die zij driftig openkrabben. In Congoland zullen wij die liefhebbers van menschenbloed terugvinden. Wij zouden nog liever met luipaarden of serpenten te doen hebben : daartegen zou men zich toch met geweld kunnen verweren. Maar, komaan ! ieder dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad. En daarom leg ik voor heden mijne pen ook maar neer, heel tevreden dat ik toch wederom een deel mijner straftaak heb afgewerkt.

KAPITTEL III.

De meesters-coloniestichters. — Sette-Cama. — Onder den keerkring: het traditioneel doopsel. — Zendingen van Loango en Landana. — Een hangerswaardige streek.

30 Juni. Wij zijn om 5 ure van den morgend vertrokken, en varen om 9 ure den *Niger* uit. Des anderendaags komen wij al vroeg voor de kreek van *Old-Calabar*, maar men moet tot aan den middag zoeken en sukkelen, om door de enge straat te geraken die naar de *Gross-river* leidt. Hier wordt men seffens gewaar dat men zich in eene streek bevindt waar de Engelschen meester zijn, een volk dat, in zake van koloniën te vormen, ontegenzeggelijk de eerste natie der wereld is. Men vindt er schoone huizen, nette, fraaie handelskantoren, die, op paalwerk gebouwd, tot in het water staan; men heeft de boorden der rivier recht gemaakt om kaaien aan te leggen; de wegen zijn breed en wel onderhouden; de inlanders zijn beleefd, en ze-

dig gekleed; de beweging en bedrijvigheid, die overal heerschen, toonen aan dat er hier een aanzienlijke handel gedreven wordt.

2 Juli. Daar de boot niet voor den middag vertrekt, gaan wij aan land om aan gene zijde van een prachtig palmboomenbosch een inlandsch dorp te gaan bezichtigen, dat met stevige schanspalen omheind is. Midden in het vlek staat een tempel op groote zuilen, versierd met zeer zonderling snijwerk dat serpenten, schorpioenen en hagedissen verbeeldt. Een ander gebouw, van denzelfden aard, is de raadzaal, waar het opperhoofd zijn volk rond zich schaart en de geschillen slecht.

Al de negers die wij tegenkomen, groeten ons hertelijk: « *Good morning, sir*; goeden morgend, heer. » Die menschen drijven zelfs de beleefdheid zoover, dat zij zich aanbieden om ons naar een ander dorp te geleiden, dat nog grooter is. De hoven en akkers zijn met nauwgezette zorg bebouwd. Op een kerkhof zien wij alle soorten van huisraad op den grond liggen; vierkante stukskens stof, hoofdpeluwen, kussens, vaten, zonneschermen, enz. De grootste booswicht, naar het schijnt, zou niet durven deze dingen aanraken, die door den dood als geheiligd zijn.

Op weg ontmoet men menigvuldige groepen

van vrouwen, die zich ter markt begeven. Voor, of soms ook achter elke groep, gaat een neger, de heer en meester dezer arme schepselen. De man heeft niets te dragen dan zijn zonnescherm en zijnen sabel ; de vrouwen, integendeel gaan gebukt onder het gewicht van ontzaglijke manden met vruchten, groenten en andere eetwaren gevuld. Deze rampzaligen, van kindsbeen af tot dat slavenwerk gedwongen, worden ten langen laatste door die overzware vrachten zoodanig misvormd, dat haar ruggegraat vooroverhelt en het onderste der lenden integendeel afzichtelijk achteruitspringt.

Op de markt is het een geraas en lawijt, dat onze belgische mosselwijven zelve er doof van zouden worden. Het is bij middel van mitakos, eindjes koperdraad, of nog meer door ruiling, dat de handel geschiedt en dat men zich alle soorten van koopwaren en mondbehoeften aanschaft, zooals groensels, zoete pataten, broodwortels, peper, zout, koningsappelen of ananassen, spruiten van bamboesriet, hoenders, eieren, geiten, ratten in olie geroosterd, stoffen, suiker, en ongelukkiglijk ook den vervalschten alcohol.

Zoodra wij terug aan boord zijn, varen wij af in de richting van *Sette-Cama*. Gedurende de drij volgende dagen zien wij in de verte ver-

schillige walvischen spelen; onze boot is omringd door eene bende bruinvisschen, die ons door hunne duikelingen en koddige sprongen geruimen tijd vermaken. Het is echter niet uit bewondering of menschlievendheid dat die beesten ons opvolgen, maar enkel uit gulzigheid. Van de vijf ossen, die wij te *Acra* hebben ingescheept, voor rekening van eenen Duitscher die in Congoland verblijft, zijn er op eenige dagen vier gestorven; men heeft ze in de zee moeten werpen. Om alles niet aan de visschen ten beste te geven, heeft men den laatsten al gauw geslacht.

Te Sette-Cama laten wij, uit oorzake der ontelbare klippen, het anker vallen op 25 mijlen afstand van het strand, waar de zee slechts 42 voet diep is. Een Fransche missionaris, wiens verblijfplaats twee uren ver in het binnenland ligt, maar die zich voor den oogenblik in de stad bevindt, noodigt ons per brief uit om hem te gaan bezoeken. Wij kunnen echter dit verzoek niet inwilligen: de zee is te onstuimig; de kleine sleepboot is van ons schip tot aan de haven meer dan twee uren onderweg geweest. Er is overigens in de stad ook weinig of niets te zien; zij bestaat enkel uit een twintigtal huizen, waarboven, aan eene steng, de Fransche vlag wappert. Ten Noorden der plaats, komt

een klein rivierken zijn slijkerig water in de zee storten, en vormt daar eene zandplaat, waarop vroeger een schip der maatschappij Woerman verging; bij lage tij ziet men de toppen der masten nog boven het water uitsteken.

Den *4 Juli* bereiken wij den Evenaar. Hier moeten de reizigers, die voor den eersten keer de lijn overtrekken, willens of onwillens, gedoopt worden. Onze drij jonge missionarissen en de Zusters bevinden zich in dat geval. Mits een weinig drinkgeld komen zij er met eene onbeduidende besprenkeling af; maar de tafelknecht, een kok en vier matrozen moeten de harde proef geheel en al doorstaan. Om twee ure verschijnt Neptunus, de god der zee, met zijnen drijtand en zijn bemodderden baard, op het dek; hij is vergezeld van zijne officieren, in Tritons verkleed. De geheimschrijver van den god begint met de namen der uitverkorenen, of liever der slachtoffers, af te lezen. Deze moeten een voor een op een plank komen zitten, die twee matrozen boven eene kuip vol water vasthouden. Dan komt een der lagere zeegoden het gezicht van den doopeling zwart maken; een andere, met een groot houten mes gewapend, doet alsof hij hem den baard en het haar afsnijdt: daarna geeft men hem een spreekbuis in de hand, en men vraagt hem den naam

van het schip. Nauwelijks heeft hij den mond geopend, of de groote brandspuit spuwt hem met geweld eenen stroom van zout zeewater op het hoofd, terwijl de twee matrozen hem van zijne plank in de kuip doen tuimelen. Dobberend en plasschend als een plodderhond tracht hij er zoo goed hij kan uit te kruipen; maar hij mag slechts van kleeren gaan veranderen, nadat hij geruimen tijd met al de omstanders heeft staan lachen om de vieze gezichten en het wanhopig spartelen zijner opvolgers op de noodlottige plank. Al dien tijd blijft Neptunus onverstoorbaar ernstig, en breekt eindelijk slechts zijn stilzwijgen om eene voerspoedige reis te voorspellen aan de stoute waaghalzen, die zijn rijk dorsten binnendringen, en die zijne Tritons eens deftig gaan onthalen in zijn onderzeesch paleis. Dat paleis is het voorkasteel van het schip, waar de matrozen, dank aan de milddadigheid van kapitein, officieren en reizigers, tot laat in den avond feest houden.

Den 5 *Juli* komen wij in de omstreken van *Mayumba*, fransche bezitting, waar wij een zonderling feit waarnemen. De lucht is overtrokken, er waait een sterke wind; en, ofschoon de warmtemeter 23 graden aanteekent, zijn wij reeds zoodanig aan grootere hitte gewoon, dat wij nu huiveren van de koude; wij zijn gelukkig

onze winterjassen meêgebracht te hebben, waar wij ons tot over de ooren indoffelen.

— Hola kapitein, zoudt gij de stoof niet doen aansteken ? En zijt gij wel zeker dat uw streekwijzer niet ontsteld is, en gij ons naar de noordpool niet voert ?

— Aan den noordpool zijn geene negers, mijnheeren, antwoordt droogweg de brave Duitschman met eenen glimlach ; en daarenboven, ziet eens dat donkerbruin water, waar wij in varen ; dat is het water van de Congo, en zoo hevig stroomt het, dat het dwars door de baren der zee boort tot op twee dagreizen noodwaarts van de kusten.

6 Juli. Gisteren avond hebben wij het anker laten vallen voor Loango, in fransch Congoland. Dezen morgend komt een missionaris der Congregatie van den H. Geest met een bootje eene lading van ons schip halen. Hij verzoekt ons met hem aan land te gaan, hetgeen wij aannemen. Maar vijf missionarissen, vijf Zusters, de dokter, de kinderen der zending die als roeiers dienst doen, en verschillige zakken rijst, dat is een zware vracht voor het kleine vaartuig ; onze sleepboot trekt het voort tot aan zekere ondiepte, waar het zand ons tegenhoudt.

— Te water ! roept de zendeling.

In eenen oogenblik zijn al de kleine negers over

boord gesprongen, trekken en duwen de schuit voort tot op drij meters van het strand ; vandaar dragen zij ons op hunne reeds krachtige schouders en zetten ons ongehinderd aan wal neder. Onze Zusters gaan een bezoek brengen aan de kloosternonnen van Sint Jozef van Cluny ; wij worden bij den missionaris met open armen ontvangen. Hun overste, Pater Gaëtan, die reeds achttien jaar in Afrika verblijft, zegt ons veel goeds van Congoland, waar hij vroeger geweest is. Te Loango schijnt het klimaat op verre na zoo gezond niet te zijn ; want op eenige jaren tijd zijn er reeds vijf missionarissen en twee Zusters bezweken ; anderen, in veel grooter getal, zijn naar Frankrijk moeten wederkeeren. Daarentegen hebben de zendelingen een troostvollen uitslag bekomen. De jongens- en meisjesscholen zijn zeer bloeiend ; het seminarie telt verschillige leerlingen in wijsbegeerte, en zelfs twee diakens. De overste der Zusters van Cluny is reeds op missie sedert 29 jaren, waarvan zij er 23 in de Antillen heeft doorgebracht. Toch is zij nog altijd vlug en wel te pas.

7 *Juli.* Rond 4 uren in den achternoen komt onze stoomboot voor Landana, waar een fransche zending gesticht is, welke nog belangrijker is dan die van Loango. Maar ons schip slingert zoo hevig, en de zee is hier zoo ondiep, dat wij de kusten niet kunnen genaken. Een kleine boot, aan de Missie

toebehoorende, waagt het toch tot ons te komen, en laadt eenige tonnen koopwaren ; maar honderd zakken rijst zullen morgen eerst kunnen overgebracht worden.

Om den ledigen tijd te slijten, begin ik te hengelen. Een onzer Zusters staat mijne pogingen keurig gade te slaan. Verschillige keeren achtereen wordt het aas door de visschen van den haak afgerukt.

— Zuster, zeg ik, ik geloof dat wij vandaag met geduld en behendigheid, eene goede vangst zullen doen. Ik ga de lijn stil laten liggen; indien ik soms belet zou zijn er gestadig naar te komen zien, zoudt gij dan eens een oog in 't zeil willen houden ?

— Wel zeker, Pater De Deken !

Daarop ga ik naar den anderen kant van het dek met mijne makkers een praatje zoeken, zonder nochtans de goede Zuster eenen stond uit het oog te verliezen. Het brave nonneken, gansch in hare taak verdiept, laat geen vijf minuten voorbijgaan zonder eens aan den hengel te trekken, de lijn uit het water te halen, en ze wederom uit te werpen. Hare koortsachtige gejaagdheid toont duidelijk aan, dat zij zich aan eene gewichtige gebeurtenis verwacht. Op dat gezicht voel ik een onweerstaanbaren lust om haar eene poets te spelen. Na eenigen tijd

laat zij haar werk staan, en komt een poosje bij ons zitten met den rug naar de plaats gekeerd, waar de angelroede ligt. Met het onschuldigste gezicht ter wereld verlaat ik het gezelschap, en loop gauw naar de keuken, om een pekelharing te halen ; daarna onopgemerkt langs de verschansing sluipende, haal ik zachtjes de lijn omhoog, en haak den angel in den rug van den visch, wien ik nog een groote cigaar in den mond stop. Dan leg ik wederom het getuig op zijne plaats, fluister een mijner medebroeders heimelijk eenige woorden in het oor, en na een paar minuten vraagt deze onnoozel weg aan Zuster N. of het geen tijd zou zijn om eens naar hare lijn om te zien.

— O, ik dank u, Pater, ik had mijne taak zuiver vergeten !

En terwijl wij ons gesprek voortzetten — mijn geheim was slechts van eenen gezel gekend — gaat de Zuster zachtjes, heel zachtjes de lijn ophalen ; dan, gewaar wordende dat er iets aan den haak hangt, begint zij, gansch bleek, de lippen opeengeperst, de oogen wijd open, al harder en harder te trekken. Eensklaps roept zij op zegevierenden toon : « eene sardijn, eene sardijn ! » Aanstonds grijp ik het vischsnoervast ; ik schud en slinger met de koord, om het spartelen van een levenden visch na te bootsen. Een

Pater en eene Zuster komen toegesneld, om het ontsnappen van een zoo dartel woelende prooi te beletten.

— Maar, Zuster, uw visch is dood! Lieve, hemel, het is een pekelharing! En de angel steekt in zijnen rug! Ha, grappenmaakster, het is in de keuken dat gij hem opgevischt hebt!

— In 't geheel niet; ik verzeker u dat ik hem zooeven uit de zee opgehaald heb; ik begrijp er niets van; en zie eens, die sigaar!

— Wel, Zuster, zegde ik, weet gij niet dat sommige visschen zoodanig op tabak verlekkerd zijn, dat zij gedurig rond de schepen zwemmen om de eindjes sigaar te snappen, die men in zee werpt?

— Dat wist ik niet, Pater!

Bij dit al te eenvoudig antwoord, kon ik mij niet meer inhouden; en heel het gezelschap borst in een luiden schaterlach uit, terwijl de verblufte hengelaarster met opgeheven vinger heel onschuldig uitriep:

— Ha, Pater De Deken, zou dat weer eene van uwe poetsen zijn?

Op dien oogenblik scheen het dat er aan het algemeen geschater geen einde kon komen; en de goede Zuster, verheugd ons een weinig verstrooid te hebben, nam uit ganscher herte deel aan de uitbundige vreugde, vooral wanneer

men de vermaarde sardijn aan de deur harer kajuit had opgehangen, als een zegeteeken, waar iedereen in het voorbijgaan al glimlachend het hoofd voor boog.

Een haarklievend vitter zal mogelijk vinden dat een zendeling, die Tibet doorreisd heeft, en nu Congoland gaat doorkruisen, wel wat belangrijker nieuws zou kunnen vertellen. Zulke muggezifter weet zeker niet hoe vervelend eene lange zeereis is. Daarbij, elk doet wat hij kan : iedereen is geen wijsgeer geboren.

8 Juli. Ofschoon de zee nog erg hol gaat, is de kapitein toch al vroeg vertrokken, met eene boot, waarin hij 24 zakken rijst voor de zending meenam. Wij volgen hem van verre in een ander schuitje, om de missie van *Landana* te gaan bezoeken. Maar, als wij de zandbanken naderen, die voor de kust liggen, roept men ons toe ijlings terug te keeren : de boot van den kapitein is vergaan ; men heeft slechts drij zakken rijst kunnen opvisschen ; weinig scheelde het of de kapitein zelf verdronk. De kleine stoomsleper der *Ella* tracht te vergeefs een twintigtal vaten rhum, met dikke koorden aan elkaar gebonden, tot aan het strand te voeren,

Bij zijne terugkomst klaagt de kapitein geweldig over die kleine havens, welke zoo ellendig zijn, dat men ze slechts met levensgevaar kan

genaken, en waar men een ganschen dag, verschillige mijlen ver in zee, moet blijven vóór liggen, terwijl men nutteloos eene macht kostbaar stooksel verkwist om het stoomtuig aan den gang te houden. — Banana, Boma, dat zijn nog havens, zegt de brave Duitscher, die moeten voor Hamburg niet onderdoen !

Des anderendaags, rond 10 ure, valt het anker vóór den post van Sint-Antonius, op de kust van Portugeesch Congo. Hier bestond eertijds eene bloeiende zending : heden blijft er niets meer van over dan eene oude klok, die de negers des morgends en des avonds luien om het begin en het einde van hunnen arbeid aan te kondigen. Vroeger klepte men er de beê ter eere van Maria !

Voorder den stroom in, op de kust van den Onathankelijken Staat, onderscheiden wij, bij middel onzer verrekijkers, de gebouwen der belgische zending van *Moanda*, thans verblijfplaats van den Z. E. H. Huberlant, apostolisch provicaris, en van vijf Zusters, die verleden jaar vertrokken zijn. Een weinig verder ligt Nemlao, eene andere residentie, die wij van de fransche missionarissen bij hun vertrek uit Belgisch Congo hebben overgenomen ; en de prachtige haven van *Banana*.

10 *Juli*. Om 7 uren geeft de kapitein het sein tot de afreis naar Banana. Hier komt de loods, M.

Van den Broeck, van Oostende, ons ter zijde met zijne schuit en de boot der missie van Nemlao, waar de Z. E. H. Huberlant ons verwacht, zegt hij. Daar wij slechts te Boma meenden af te stappen, moeten wij in alle haast naar onze kajuiten loopen, om ons reisgoed in te pakken. Maar hetgeen onze vreugde uitmaakt, bedroeft innig onzen goeden kapitein, M. Nissen. Om ons zoolang mogelijk te houden verzoekt hij ons nog met hem te blijven ontbijten ; bij ons vertrek biggelen hem de tranen langs de wangen ; en als wij een eind verre van zijne boot verwijderd zijn, doet hij ons, tot afscheid, nog drijmaal met de stoomfluit groeten. Weldra hebben wij het schip uit het oog verloren, dat naar Boma voortstevent, en wij landen te Nemlao aan.

Nemlao is maar een klein dorp, op vijf kilometers van Banana gelegen. Onze vijf zusters zullen daar blijven totdat haar voor goed de plaats harer bestemming aangewezen wordt. De eenige negerkens, die de fransche missionarissen hier achtergelaten hebben, bewijzen er uitstekende diensten. De gebouwen zijn nog in tamelijk goeden staat, maar onvoldoende om ons te herbergen. Dientengevolge blijft er maar een onzer jonge medebroeders bij den E. H. Ferdinand Garmyn die zich daar reeds sedert verschillige dagen bevindt ; de andere, evenals de Zusters, gaan te Banana

vernachten, om 's anderendaags, bij lage tij, te voet naar Moanda te gaan langs den zandigen oever der zee.

Er zijn heden 34 dagen verloopen, sedert ons vertrek van Vlissingen.

TWEEDE DEEL.

Van Banana naar Luluaburg.

KAPITTEL I.

Een Christen dorp. — De *tchique*, — Cabinda tegen Banana. — Crocodillenjacht. — Matéba. — Boma in 1892 en 1894. — School van 250 negers. Ons *Lieve Vrouw van gedurigen Bijstand*. — Op den weg der caravanen. — Raadgevingen voor de gezondheid.

Den 13en *Juli* begeven wij ons naar het ziekenhuis van Moanda. Wij vinden er twee van onze confraters ; de eene, Pater Huberlant. geheel en al uitgeput van vermoeienis, zal zoohaast mogelijk naar Europa moeten weerkeeren ; de andere, Pater De Grysc, die ook veel geleden heeft van de reis, die hij in gezelschap

van Pater Cambier naar Luluaburg gedaan heeft, is aan de beterhand : de frissche zeelucht van Moanda zal hem weldra volkomen hersteld hebben.

Op dat tijdstip, in 1892, liet de inrichting van dat ziekenhuis nog veel te wenschen over ; het personeel was onvoldoende : Pater Huberlant had slechts drij negers en eenen timmerman te zijner beschikking ; bij de Zusters, hielpen drij negerinnen het zwaarste werk verrichten. Binnen eene armtierige omheining liepen twee of drij geiten en eenige ezels. Rondom de stichting was er niets om het oog te verlustigen ; enkel eenige oude, half dorre apenbroodboomen staken hunne schrale kruin boven het wilde struikgewas uit.

Toen ik in 1894 de kust wederzag, waren al de voorloopige hutten vervangen door ruime gebouwen van bevalligen aanblik, geriefelijk ingericht, schoon regelmatig gerangschikt. Hoe liefelijk staken de witte daken af tegen het donker groen der jonge boomen, welke men in overvloed geplant heeft, en die groeien dat het een plezier om zien is ! Die gebouwen zijn : het verblijf der Paters, dat der Zusters, eene groote kapel, de ziekenkamer, het waschhuis, de ruime lokalen van het weeshuis voor meisjes, magazijnen, werkplaatsen, het voorhof, en

GROEP DER KLEINSTE KINDEREN VAN DE STAATSSCHOOL TE BOMA.

zelfs eene schoone grot van O.-L.-V.van Lourdes.

Eene onbewassen plaats in het kreupelhout heeft men op eene groote uitgestrektheid omheind ; daar vinden de ezels, die tot het werk gebruikt worden, een overvloedig voedsel. Langs eene breede laan bereikt men in een kwartier gaans het bosch dat op den boord der rivier ligt, waar de kinderen dagelijks het water gaan putten voor het gebruik van bij de twee honderd personen. Daarenboven heeft men onlangs op de rivier zelve eene groote europeesche pomp gezet ; eene kar, met twee ezels bespannen, voert van 's morgens tot 's avonds tonnen water aan, voor het besproeien der jonge boomen, planten en groenten. Een andere weg. zeven meters breed en een halve uur lang, met boomen omzoomd, leidt recht naar de zee.

Van de honderd en vijf negerinnekens, door de Zusters opgebracht, zijn er een twintigtal gedoopt ; en eenige gaan binnen kort door het huwelijk verbonden worden met jonge christenen, die door de zendelingen opgevoed worden. Deze kleine negers bewonen, op vijf honderd meters afstand van de hierboven beschreven gebouwen, de huizen die men heeft overgebracht van Nemlao, eene ongezonde streek, door de missionarissen met recht en rede verlaten. Die jongelieden, bestemd om welhaast de eerste stichters te worden van een uitsluitend christen

dorp, gedragen zich uitnemend goed, en leggen een bewonderensweerdigen iever voor den arbeid aan den dag.

Maar keeren wij terug tot 1892. Te Banana weergekomen, maken wij onze voorbereidsels tot de reis naar Boma. De eerste en noodzakelijkste voorzorg, die wij moeten nemen, is onze voeten te ontdoen van een schier onzichtbaren doch gevaarlijken vijand, die slechts drij dagen van doen gehad heeft om er in te komen nestelen ; ik wil zeggen de zandvloo of huidworm, die niet veel grooter is dan een mostaardzaadje. Twee dagen nadat het zich in de plank van den voet, of nog dikwijlder onder de nagels gevestigd heeft, legt dit diertje er zijne eieren, saamgekleefd tot een wit bolletje zoo dik als eene erwt, waar het zich te midden in verduikt. Eene ijselijke jeuking verraadt weldra zijne tegenwoordigheid, en aanstonds moet men met eene fijne naald in het levend vleesch beginnen te peuteren, om er den vijand uit te halen ; zoo men slechts een gedeelte van het diertje of van zijne eieren in de wonde laat, stelt men zich bloot aan afgrijselijke zweren, ja zelfs aan het verlies van een lid of van een heelen teen.

Vóór dat wij Banana verlaten, wil ik nog een woord zeggen over zijne haven. Drij steden van Neder-Congo, Banana, Boma en Matadi, bezitten

de breedste en veiligste havens van gansch de afrikaansche kust. Die van Banana zou gemakkelijk de oorlogsvloot van eender welke europeesche macht kunnen bevatten. Sedert 1892 echter heeft zij veel van haren voorspoed verloren, ter oorzake der volgende omstandigheden. Het belangrijkste der groote handelshuizen van Banana, het kantoor eener hollandsche maatschappij, gebruikte twee duizend negers en honderd blanke bedienden. Door de mededinging van andere soortgelijke huizen, werd de haven jaarlijks door meer dan drij honderd schepen bezocht. Om de invaart te vergemakkelijken, had de onafhankelijke Staat groote onkosten gemaakt, zeetonnen geplaatst, eene vuurbaak gezet, enz. Daarvoor werd er een zeker haven- en tonnengeld geheven, waartegen de handelshuizen hevig opkwamen. De Portugeezen, om zich die oneenigheid ten nutte te maken, deden de schoonste beloften aan degenen die zich te Cabinda zouden gaan vestigen. Cabinda is eene haven, die eenige uren meer noordwaarts gelegen is. De maatschappij van Rotterdam viel in den strik, en bracht het grootste gedeelte van haar materiëel naar Cabinda over. De portugeesche maatschappij van den Zaïre, en het fransch handelskantoor, door dit voorbeeld aangespoord, verhuisden insgelijks naar Cabinda.

Nu schijnen de goedlooze handelaars vol spijt te zijn over hunne overhaasting. Toen zij door kostelijke inrichtingen voor goed aan de portugeesche haven vast waren, begon de gouverneur fijntjes nu op dit, dan weer op dat, zulke zware belastingen te leggen, dat er thans zooveel te betalen valt als te Banana. Daarenboven kunnen de schepen te Cabinda niet tegen de kaai aanleggen. De groote stoombooten moeten, gedurig stokend, op eenen afstand van twee duizend meters van de kust ankeren, en de schuitjes, die de waren aan land brengen, slaan niet zelden om, doordien de reede door geenen golfbreker beschut is.

In zulke omstandigheden zal Banana vroeg of laat er wederom bovenop komen. Het is ook niet van gisteren dat zijne haven vermaard is : laat mij herinneren dat hier vroeger een schrikkelijk tooneel plaats had. Reeds sedert lang waren de europeesche machten met elkander overeengekomen om den slavenhandel uit te roeien ; maar niettemin bleef de markt van Boma de negerschepen gestadig van *ebbenhout* voorzien. In het terugkeeren naar de zee konden die vaartuigen den linkeroever van den stroom niet volgen, ter oorzake der wilde en woeste roovers die de kusten bewoonden ; zij waren derhalve verplicht door de menigvuldige eiland-

jes van den rechteroever heen naar Banana te stevenen. Vier booten, met slaven opgepropt, werden door een engelsch oorlogsschip overvallen, in de haven teruggedreven, beschoten en in den grond geboord. Eene overgroote ijzeren romp, die zelfs bij de hoogste tij boven de de golven uitsteekt, getuigt heden nog van de ijselijke bestrafling.

Laten wij ons verhaal voortzetten. Den 15 Juli schepen wij ons naar Boma in, op een zeer klein dampschip, met naam *Camille Janssen*, bestuurd door eenen Deen, die terzelfder tijd kapitein en werktuigkundige van zijnen boot is. In plaats van eenen omweg te maken, om het midden van den grooten stroom te bereiken, varen wij recht door de ontelbare eilandjes heen, die langs de kust liggen. Die eilandjes zijn als zoovele ontzaggelijke bloemtuilen, door de golven gedragen. Van uit de boomen, waarmêe zij omzoomd zijn, en die hunne dichte kruinen naar den stroom neigen, hangen ineengestrengelde slingerplanten, met duizenden lieve bloemen geschakeerd, tot op den grond af terwijl velerlei waterplanten tegen den oever opklimmen, als wilden zij den bodem verbergen, die dezen rijken, prachtigen wasdom draagt.

Het is nochtans niet al gebloemte en gebla-

derte wat men in die heerlijke, geurige eilanden ziet. Tallooze krokodillen schuilen onder dat bekoorlijk loover. Onze kapitein, de behendigste schutter dien ik ooit ontmoet heb, is er bijzonder op uit, om die monsters neer te schieten. Men weet dat de krokodil, die niet op den slag dood blijft, den jager ontsnapt met aanstonds in het water te duikelen ; doch daar laat onze Deen haar den tijd niet toe. Onder onze oogen velde hij, zonder eens te missen, zes dezer afzichtelijke beesten neer, waarvan hij de drij grootste, elk bijna drij meters lang, aan boord nam. De vellen dier gedrochten worden hem door kooplieden van Londen een pond sterling het stuk betaald.

Op het groote eiland *Mateba*, waar wij rond 2 ure langs varen, bezit de maatschappij De Roubaix, van Antwerpen, prachtige weilanden, waar zij groote winst uittrekt, door het fokken van hoornvee. Onlangs heeft men er peerden ingebracht die er zoo goed aarden als de ossen.

Op tien kilometers van Boma verlaten wij censklaps de kronkelende kreken, en komen in de onstuimige wateren van den Congo. Onze kleine boot bereikt slechts de aanlegplaats, na geruimen tijd hevig geslingerd en geschommeld te zijn geweest.

Men heeft veel gesproken over Boma, de hoofdstad van den Staat ; nochtans is het weinig gekend, omdat men geene rekening gehouden heeft van zijne snelle uitbreiding. Ik zal trachten het te beschrijven, zooals ik het bij mijne aankomst, in 1892, vond, en gelijk ik het in 1894, bij mijne terugreis naar Europa, wederzag.

BOMA IN 1892.

In de haven ontmoet ik, tot mijne groote voldoening, twee vrienden : dokter Reyter, een mijner vroegere medeleerlingen in het Seminarie van Hoogstraeten, en dokter Etienne, met wien ik te Antwerpen kennis maakte ter gelegenheid der voordracht van Bonvalot over onze reis in Tibet. Deze heeren bieden zich vriendelijk aan om ons op onzen uitstap te geleiden.

Te dien tijde bestond de stad uit twee gansch afgezonderde wijken, die nochtans door eenen stoomtram met elkander verbonden waren : Boma-strand, en Boma hoogvlakte.

Wat men te Boma-strand eerst bemerkt, is een blok hollandsche, portugeesche, engelsche en fransche handelshuizen ; daar ruilt men europeesche waren : stoffen, messen, spiegels en alle andere snuisterijen, tegen de inlandsche voortbrengselen, voornamelijk palmolie, aard- en

palmnoten. Men komt onophoudelijk gansche karavanen tegen van negers, met die waren beladen.

Nevens die bijzondere kantooren ziet men het gasthof en de lokalen der Algemeene Magazijnen, van belgische stichting. Daarenboven nog verschillige staatsgebouwen in hout in plaatijzer, in steen, voor den dienst der politie en der openbare werken. Men ziet er smidsen en schrijnwerkersplaatsen, waar er duchtig gearbeid wordt.

Te Boma-hoogvlakte zijn de bouwen nog zeldzaam. Achter het gasthuis voor negers ligt een moeras langsheen de Rivier der krokodillen. Verder, dicht bij een moeshof, is het kwartier der openbare macht; dan het ziekenhuis, gebouwd naar de aanwijzingen van doktor Allard; hier en daar eenige huizen van bedienden, rondom een ravijn; het bureel van den geheimschrijver, de apotheek, de residentie van den landvoogd, de pastoorij en de kerk. Al die verschillige gebouwen zijn van elkander gescheiden door groote plekken woesten, naakten, steenachtigen grond, ofwel door wakke drassige landerijen.

Keeren wij weder

in 1894.

De twee wijken zijn nu verbonden door eene breede laan, van weerskanten met nieuwe huizen bezet. Te Boma-strand telt men vier kranen om te lossen, waarvan eene aan den Staat, eene aan

de Algemeene Magazijnen, de derde aan het handelskantoor van den Zaïre, en de vierde aan het hollandsch Huis toebehoort. Een prachtige wandelweg, onophoudelijk begaan door blanken van alle natiën en negers van alle stammen, loopt tusschen den stroom van den eenen kant, de handelshuizen, lieve buitens en moestuinen van den anderen.

Te Boma-hoogvlakte zijn de moerassen en het ravijn herschapen in een park, waar fraaie dreven weelderige boschjes van banaan-, kokos-, papaya-, koffie- en oranjeboomen afbakenen. Bevallige lusthuizen, niet tegeneen gebouwd gelijk de woningen onzer steden, maar door rijen van banaanboomen en bladerrijke kauwoerden van elkander gescheiden, zijn allekant, als bij tooverslag, opgerezen.

Wanneer de gebouwen voor onze Zusters bestemd gansch zullen voltooid zijn, zullen zij boven al de andere uitmunten; zij zullen het eigenlijk klooster bevatten, de gebouwsels van het Rood Kruis, eene school van huishoudkunde, klassen en ziekenkamers; dat alles op een ruim hof, met hooge muren omgeven. De stoomtram, die gedurig tusschen Boma-strand en Boma-hoogvlakte een en weer rijdt, komt tweemaal daags de vergaarbakken, langsheen zijnen doortocht aangebracht, met versch water vullen. In

een woord deze nieuwe afrikaansche stad moet onder opzicht van vermaak en genoeglijkheid, voor menige stad van het oud Europa niet onderdoen. Men moet zeker altijd rekening houden van het klimaat ; en wie te Boma zich met faro zou willen opvullen, zooals tal van Brusselaars, zou zich aan groote gevaren blootstellen. Maar om te bewijzen dat de blanke er in goede gezondheid kan leven en kloeke en struische kinderen teelen, wil ik slechts het volgende voorbeeld aanhalen. Treden wij het huis van onzen vriend, doktor Reyter, binnen In 1893, toen ik hier de Zusters voor Luluaburg kwam halen, had ik het geluk zijn zoontje te doopen, dat op afrikaanschen bodem geboren was. Toen ik het in 1894 wederzag, was het een dikke bengel geworden, met bolle, roode wangen, levendig en woelig gelijk zijn peter, M. De Saegher, vrederechter te Boma.

Een der wonderen van de stad is ontegenzeggelijk de staatschool, door onze medebroeders bestuurd. Twee honderd vijftig jongelingen ontvangen daar hunne godsdienstige en militaire opvoeding, na eerst, voor 't grootste gedeelte, in de kolonie van Nieuw-Antwerpen gedurende verschillende jaren voorbereidende lessen gevolgd te hebben. Pater De Cleene, die zich met hert en ziel aan dit zoo belangrijk werk toewijdt,

is uiterst voldaan over den volkomen uitslag. Buiten de schooluren en den oefentijd houdt hij zijne jongens met tuin- en akkerbouw bezig. De naburige vallei, vroeger dor en steenachtig op hare hellingen, drassig in de laagte, is heden drooggelegd en gezond gemaakt, bij middel van een diepe gracht, en prijkt thans met een weelderig gewas van broodwortelen, aardnoten, groenten en fruitboomen van alle soorten.

Bij het zien dier snelle heerlijke verandering zou men zeggen dat God, die eertijds den mensch beval de aarde te bewerken, hem zijne eigene scheppingskracht medegedeeld heeft, mits ze uit te oefenen door dien *labor improbus*, of noesten arbeid, in zoo menig dicht bezongen.

Doch Boma, ofschoon hoofdstad, ligt slechts aan de kust van het onzaggelijke land, dat wij tot aan zijn uiteinde moeten doorreizen. Eerst en vooral moeten wij ons naar Matadi begeven, om de gedeeltelijke reis te regelen, die wij, tot aan Leopoldville, in karavaan te land moeten afleggen. Te Matadi, waar wij, ik en H. E. H. Overste, met den stoomboot *Héron* zijn aangekomen, zien wij weldra het dampschip *Lualaba* binnenvaren, dat den 5 Juli van Antwerpen vertrokken is. Dit vaartuig brengt de uiteengenomen stukken van onzen kleinen stoomboot, « O.-L.-V. van Altijddurenden Bijstand »

geheeten. Aan boord zijn twee werktuigkundigen die belast zijn het weder ineen te zetten wanneer al de stukken over land te Leopoldville zullen aangekomen zijn.

Dientengevolge keert de H. E. Overste naar Boma terug, ten einde zijne laatste beschikkingen te maken; en ik blijf te Matadi, om op het lossen te letten. Dat werk duurt van den maandag tot den vrijdag; de stukken van den kleinen boot, door negers gedragen, vertrekken aanstonds naar Leopoldville; de naamlooze belgische Maatschappij, S. A. B., heeft zich met de verzending belast, tegen den peperduduren prijs van vijftig duizend franken.

Ik zal later nog gelegenheid hebben om van Matadi te spreken, evenals over het gasthuis *Kinkanda*, twee posten door de EE. HH. D'Hooghe, Janssens en Buysse, priesters van het bisdom Gent, bediend; doch ik zou mijne plicht verzaken, zoo ik niet reeds van nu af zegde dat die heeren ons altijd als broeders onthaald hebben, en dat wij zonder hunne hulp er moeilijk zouden in gelukt zijn onze karavaan in orde te brengen.

Te Boma beslist de H. E. Overste dat een der drij nieuwe missionarissen, de E. H. De Cock, daar zal blijven voor den dienst der kolonie. De EE. HH. Baltus en Wolters zullen

ons naar Opper-Congo vergezellen. Als wij allen te Matadi vereenigd zijn, krijgen de twee werktuigkundigen, waar ik even van sprak, bevel van niet naar Leopoldville te vertrekken, voordat het laatste stuk van onzen boot zal verzonden zijn. Middelerwijl vraagt de amerikaansche handelsagent, M. Mohun, een katholiek van iersche afkomst, de toelating om met ons mede te reizen.

Wij vertrekken den 29 Augustus, en rijden met den spoorwagen tot aan Mpozo. Vandaar moeten wij het overige der reis te voet afleggen, langs den vermaarden weg der karavanen.

Anderen vóor mij hebben reeds de ellenden van dien tocht beschreven; ik wil dus daaromtrent slechts één punt in aanmerking nemen. Ik heb dien weg viermaal afgelegd, en slechts den eersten keer heb ik veel te lijden gehad. Waarom? Omdat wij hoegenaamd geene ondervinding hadden; omdat wij verwaarloosd hadden wijselijk de lengte onzer dagreizen te regelen, en vooral ons overvloedig van goed, versterkend voedsel te voorzien. Dank nochtans aan die droevige ervaring, hebben wij geleerd welke voorzorgen er moeten genomen worden door al wie zonder te groot levensgevaar in Afrika op weg wil gaan.

Ten eerste; men moet wel overtuigd zijn, dat

een lichte aanval van koorts voor iederen beginneling op reis onvermijdelijk is; men kan derhalve niets beter doen dan er maar goedschiks eens om lachen, daar het een vereischte is om zich aan de luchtstreek te gewennen.

Ten tweede: men kan niet genoeg op zijne hoede zijn voor de zon, en, buiten gevallen van uitersten nood, wachte men zich wel er zich op de uren der grootste hitte aan bloot te stellen, zelfs wanneer men door een hoed met breede randen en door een zonnescherm beschut is. Het is dus volstrekt noodzakelijk dat men 's morgends heel vroeg opstaat, en ten allerlaatste om vijf ure vertrekt, na eerst uit de vuist een stuk brood geëten te hebben; om tien ure moet men stilhouden. Dan rust men wat uit in eene hut of onder de tent; men ontbijt; en rond vier ure doet men eene goede maaltijd. Een glas wijn, ja een druppel sterken drank, op dat uur genomen, verkloekt de maag en bevordert de spijsvertering. Het versch vleesch verdient de voorkeur boven al wat ingelegd is. Na het eten brengt men zijn veldbed in orde, dat men zorgvuldig onder een moskietenscherm beschut. Men vergete niet dat men zich des nachts warm moet dekken, om zich voor de vochtigheid en de kwade uitwasemingen van den grond te behoeden.

Ten derde, opgepast ; eene plotselinge verkoeling is in Congoland tienmaal gevaarlijker dan de hitte. Ook stellen zij, die nat van 't zweet niet aanstonds van kleeren veranderen, zich aan hevige koortsen bloot. Hetzelfde gevaar bedreigt degenen die de knoppen van hunne kleederen losmaken om zich te verfrisschen, wanneer zij door het gaan verhit zijn ; die onder den blooten hemel of op den grond slapen ; die des nachts de deuren en vensters hunner slaapkamers niet zorgvuldig sluiten, zonder zich warm te dekken.

Ten vierde : flanellen onderkleeren zijn onontbeerlijk ; ten minste moet men altijd zorgen een breeden band van die stof om het lijf te hebben, indien men ingewandsziekten wil vermijden, die in deze streek allergevaarlijkst zijn.

Ten vijfde ; om op weg gestadig een degelijk voedsel bij de hand te hebben, is het geraadzaam zich met de dragers te verstaan om elke dagreis zoo te regelen, dat zij, zoo 't mogelijk is, samentreft met eene of andere markt, zooals er in verschillige plaatsen langs de baan op vaste dagen gehouden, worden ; op die wijze kan men zich gemakkelijk voorzien van verschillende groenten, fruit, eieren, palmwijn, hoenders en geiten. Wanneer gij uwen kok bovendien nog eene goede klont boter te zijner beschikking

kunt stellen, zult gij smakelijk eten, goed slapen, en altijd gezond en vroolijk blijven.

Om uw eten te bereiden, moet gij de boter niet vervangen door palmolie, reuzel, vet van geiten of nijlpeerden, tenzij in tijd van nood, ofwel in uwe residentie, waar het verlies van krachten zoo erg niet is als op reis. Vooral drinkt weinig; past op voor bronwater, als gij bezweet zijt; neemt eene veldflesch mede, gevuld met kouden koffie, thee, of een ander afkooksel, waarvan gij van tijd tot tijd eenen slok zult nemen. Het zou echter beter zijn zich eraan te gewennen buiten de malen nooit te drinken; daardoor zou men minder blootgesteld zijn aan het zweeten, dat de kracht zoo zeer verzwakt.

Eindelijk, wie in Afrika wil leven, en bijzonder reizen, zonder er te veel van te lijden, moet vooraf een goeden voorraad van vroolijkheid opdoen, en de ellenden, die dagelijksch voorkomen, goedschiks verdragen. De onverduldigen, de droefgeestigen, zij die bij de minste moeilijkheid vuur en vlam spuwen, moeten liever stillekens in België blijven en ginder hunnen gal uitbraken. Een aanval van koorts, die voor een vroolijk gemoed niet erger is dan eene onbeduidende valling, is in Congoland eene doodelijke ziekte voor eenen knorrepot.

DRAGERS OP DE PLEISTERPLAATS.

Men neme het niet kwalijk, dat ik mij stout weg als kenner der gezondheidsleer durf aanstellen : « een ezel struikelt geen twee keeren op denzelfden steen » ; en in het volgend nummer zal ik uitleggen hoe ik eens zoo geleerd geworden ben.

KAPITTEL II

Op den weg der karavanen. — Draag inrichting. — Hoe moet men negers behandelen? — De missie van Brazzaville. — *Christmas*. — Afrikaansche keukenboek.

Op zes dagreizen bereiken wij *Lukungu*, dat bijkans halfweg tusschen Matadi en Leopoldville gelegen is. Des anderendaags, ofschoon laat vertrokken, gaan wij in eens door tot aan den post van *Manyanga;* het is reeds over middag, wanneer wij dien tocht van zes uren afgelegd hebben. Uitgeput van vermoeienis, zetten wij ons aanstonds onder de tent neder, welke wij inderhaast op het hof der standplaats hebben opgericht, terwijl de zon hare gloeiende stralen loodrecht op ons nederschiet.

Die onvoorzichtigheid moesten wij echter duur bekoopen. Drij dagen lang huiverde ik van de

koorts ; ik overwon haar eindelijk met eene zoo ontzaggelijke maat kinabast te nemen, dat ik verscheidene dagen zoo doof was als een kwakkel. De H. E. H. Overste was er nog veel erger aan: hij werd aangetast door een hevigen aandrang van het bloed naar het hoofd, een ongeval dat in deze tropische streken bijna altijd doodelijk is: hij lag een ganschen dag zonder spraak, en het duurde verschillige maanden voordat hij volkomen hersteld was.

Ondertusschen had de amerikaansche gezant, die ons vergezelde, dragers gehuurd, om langs den noorderkant van den stroom over fransch grondgebied te gaan, en vertrok met onze twee jonge confraters Baltus en Wolters naar Brazzaville. Later kloegen zij echter erbermelijk over dien tocht, en zwoeren bij hoog en bij laag dat zij voor niets ter wereld nog langs den franschen weg zouden reizen. Eenige dagen later worden wij ingehaald door onze twee werktuigkundige, die wij te Matadi hebben achtergelaten, en door twee beambten der S. A. B., de heeren Baetens en Waelbroeck ; en allen te zamen verlaten wij Manyanga. Doch de arme werktuigkundigen, die onbedachtelijk koud water gedronken hebben, zijn daardoor zoo erg ontsteld, dat wij verplicht zijn hen voor eenige dagen achter te laten op eenen post, waar goede zorgen en levensmiddelen hun niet zullen ontbreken.

Twee beambten van den staat, bestemd voor eene standplaats, op de *Mongala* gelegen, trekken ons onderwege voorbij. Zij gaan met eene roekelooze snelheid, niettegenstaande de brandende zon. Des anderendaags vinden wij hen gevaarlijk ziek in eene verlatene hut uitgestrekt, zonder een enkelen dienaar om hen op te passen. Ik maak hun een goeden pot thee, en dien hun eene maat kinabast toe; de arme jongens, weder op de been gebracht, beloven stellig dat zij in 't vervolg zoo dwaas niet meer zullen loopen.

Eindelijk, hinkepinkend en afgesloofd, naderen wij Leopoldville. Het was hoog tijd: ik alleen ben nog redelijk wel te been; de heeren Baetens en Waelbroeck zijn gansch uitgeput, en de H. E. H. Overste is zoo vermoeid, dat ik hem dringend moet verzoeken stil in zijne hangmat te blijven liggen. Diensvolgens zet ik de negers die hem dragen aan, om gezwind door te stappen; en, in de stad aangekomen, zend ik de dragers terug om de twee beambten te halen, die achtergebleven zijn. De ambtenaren van Leopoldville ontvangen ons met opene armen, en wij nemen onzen intrek in een huis, dicht bij de woning van luitenant Beirlaen, waar eenige dagen later, onze werktuigkundigen zich bij ons komen vervoegen.

Terwijl wij hier uitrusten, willen wij nog eenen terugblik werpen op den tocht dien wij gedaan

hebben. De twee aanzienlijkste posten op den weg der karavanen zijn Lukungu en Manyanga. Wat de eerste is voor den Staat, is de tweede voor de naamlooze Maatschappij, ik wil zeggen, middelpunten waar de dragers aangeworven worden; met dit verschil nochtans, dat de Staat de zijne op eigen grondgebied neemt, terwijl die van de Maatschappij moeten komen van fransch Congoland, dicht bij Manyanga gelegen.

Het gebeurt dat de Staat in eene maand meer dan vijf duizend mannen gebruikt. De dragers die men van Lukungu naar Matadi zendt, eenen afstand van veertig uren, ontvangen op voorhand een deel van hunnen loon, om zich onderwege de noodige levensmiddelen te kunnen aanschaffen; het overige trekken zij bij hunne terugkomst. Zij integendeel, die van Lukungu naar Leopoldville moeten gaan, worden in laatstgenoemde stad betaald; indien zij daar eene vracht ivoor of vederhars vinden om op den terugtocht meê te nemen naar Lukungu, ontvangen zij een tweeden loon. Die betalingen gebeurden eertijds uitsluitend met stoffen; heden echter verkiezen de negers gemunt geld, waarvoor zij gemakkelijker kunnen ruilen en europeesche waren aankoopen. Het inrichten van den dienst der lastdragers leverde in den beginne groote moeilijkheden op. In 1882 kon men slechts

met moeite mannen vinden voor honderd vrachten; twee jaren later wierf kapitein Van Gèle 1500 dragers aan; heden, dat is in 1894, worden er jaarlijks negentig duizend vrachten vervoerd. Ik heb reeds gezegd dat de Staat zich zelven uitsluitend het recht van vervoer heeft voorbehouden, in dien zin dat handelaars, missionarissen of reizigers, die zelven hunne dragers willen huren, zich moeten voorzien van eenen vrijbrief door den landvoogd onderteekend; de *Capitas*, of hoofden der karavanen, zijn gehouden dat paspoort te toonen, zoo dikwijls de districtoversten er naar vragen.

Het dragen is voorzeker een zeer zwaar werk. Hoe komt het dan dat duizenden van die negers, die in Europa als een zoo vadsig volk geboekt staan, er geenen afschrik van hebben? Ziehier de oplossing van dit raadsel. Het bezit van hetgeen hij noodig heeft om zijnen buik te vullen, is voor den neger van het binnenland de grootste welvaart die hij kent. Wie zal het hem ten kwade duiden, dat hij zich eenvoudig tevredenstelt met inderhaast zijn net uit te werpen om eenige visschen te vangen, of met een stuksken land om te krabben, waarin hij wat broodwortels plant? Zoo men den zwarte daarover wil hekelen, dan zou men onze europeesche renteniers ook voor luierikken moeten uitmaken, daar zij schier

niets anders te doen hebben om hunnen ledigen tijd te slijten, dan eenige fruitboomen in hunnen hof te verzorgen. Maar laat den neger, door zijnen omgang met den blanke, begrepen hebben dat er in dit leven iets genoeglijker is dan niet van honger te sterven, weldra zal hij in neerstigheid voor onze beste werklieden niet onderdoen.

Ik spreek uit ondervinding: viermaal heb ik den weg der karavanen afgelegd. Hoeveel van die dapperen, maanden lang van hun huisgezin verwijderd, heb ik niet, dag in dag uit, over bergen zien klauteren, rivieren doorwaden, terwijl zij gebukt gingen onder het gewicht der zwaarste lasten! Ziet eens dat manneken, van veertien, vijftien jaren oud, hoe het al zijne krachten inspant om eene vracht op te beuren, wichtig genoeg voor een volwassen drager! Zijne knieën knikken, het zweet druipt van zijn gelaat, doffe zuchten ontsnappen onophoudelijk aan zijne hijgende borst. Daar heeft hij den top van eenen heuvel bereikt; hij zet er zijne vracht neder, eet inderhaast eenen beet van zijn ellendigen kost, en wederom strompelt hij voort, van verre achter de anderen, die hij slechts twee of drij uren na hunne aankomst op de legerplaats inhaalt. Wat de volwassen mannen betreft, zij gaan met zware vrachten snel door; zoodra zij de rust-

plaats bereikt hebben, haasten zij zich het hout en het water te halen, dat tot het bereiden van eten en drinken noodig is ; waarna zij tot laat in den nacht vroolijk dansen, alsof al de doorstane vermoeienissen maar een plezierpartijtje voor hen geweest waren.

En waarom getroost de neger zich al die vermoeienissen en dien zwaren arbeid ? Eertijds, men moet het wel bekennen, was de alkohol de eenige loon dien de dragers uit dat gedeelte van Neder-Congo, dat aan de portugeesche bezittingen paalt, voor zich betrachtten. Heden nog, zeewaarts, aan de uiterste grenzen van Neder-Congo, richt die afschuwelijke plaag groote verwoestingen aan ; doch, dank aan de strenge maatregelen door den belgischen Staat genomen, blijven de verstandige volkeren van het binnenland er van gevrijwaard. Voorbij de rivier *Inkissi* vindt men geenen alkohol meer ; en de weinige flesschen die, eenige dagrijzen aan dezen kant van dat water, op de markten komen, dienen tot waren om te ruilen, en gaan op zijn minst door vijftig verschillende handen, alvorens zij ontstopt worden.

Wat de zwarte dragers tegenwoordig het meest verlangen, zijn alle soorten van europeesche waren : stoffen, messen, gereedschappen, peerlen en allerhande snuisterijen ; en wat de neger wil,

wil hij met eene standvastigheid, welke niets kan ontmoedigen. Dat men dus ophoude met ons zot te razen en onze ooren doof te schreeuwen over de onverbeterlijke luiheid der zwarten. Ik geef toe dat zijne inborst dikwijls iets kinderachtigs heeft ; doch waartoe is zulk een kind niet bekwaam, dat onderworpen, dapper, en sterk is als een reus ! Ik durf houden staan dat de negers, mits men ze met zekere voorzorgen behandele, voor den zwaarsten arbeid niet zwichten. Die voorzorgen bepaal ik tot de drij volgende : eerlijkheid, goedheid en het voorbeeld.

Eerst en vooral, moet men eerlijk zijn. Dat de neger, die den blanke dient, zeker zij van den afgesproken loon te ontvangen ; dat een eenvoudig briefje onderteekend door eender welken Europeaan, verdwaalden reiziger, koopman, zendeling, officier of ambtenaar van den Staat, aanzien worde als een wissel, dien elke blanke bereidwillig op zich betaalt. Ik moet overigens, tot lof onzer landgenooten in Congo gevestigd, verklaren dat dit gebruik algemeen in voege is.

De goedheid en het voorbeeld. In plaats van uwe dragers gedurig te bekijven, en ze te mishandelen, betoont hun liever een weinig vriendschap ; weet bij gelegenheid eens met hen te lachen en te schertsen ; beloont een buitengewonen dienst met wat drinkgeld ; laat hun het

overschot van uwen maaltijd; en wanneer er eene zware karwei voorkomt, wanneer er een lastigere hinderpaal in den weg staat, steekt zelven de handen eens uit de mouwen, trekt, duwt en roept vroolijk: moed, kinderen! En dan zullen die kinderen nooit klagen, noch over de zwaarte der vracht, noch over de hitte der zon, noch over de steenen, die hunne bloote voeten tot bloedens toe kwetsen. Bij het doortrekken der rivieren, zullen zij elkander de eer en het genoegen betwisten van u op hunne krachtige schouders naar den overkant te dragen.

Wat ik zeg van den louter lichamelijken arbeid, welken dragers, aardwerkers, metsers, timmerlieden, smeden, steenbakkers enz. verrichten, dat houd ik ook staan van de werken die meer den geest betreffen. Men onderwijze de negers, men beschave ze door het geloof dat verheft en veredelt, en weldra zal men ze bekwaam vinden tot al de diensten die de handelshuizen en de Staat van doen hebben. Heden reeds worden er Bangalas, zwarten der boorden van Kassaï en Uellé als stokers, ineenzetters en werktuigkundigen gebruikt op de stoombooten, aan de werven van den Staat, en in de werkplaatsen van den ijzerenweg. Wat meer is, op de noordwestelijke kust van Afrika, te Sierra Leone, Lagos en Acra, vindt men eene menigte zwarte

klerken van engelsche handelshuizen, kantoorbedienden, beambten van post en telegraaf. Zij spreken verscheidene europeesche talen, zijn in het boekhouden uitmuntend goed te huis, leven in welstand, en genieten al de genoegens die een zedelijk veredeld en wel opgebracht huisgezin kan verschaffen. Nog eens, dat de Staat de pogingen der Kerk ondersteune; en de neger, hoe laag hij in den loop van vele eeuwen der walgelijkste barbaarschheid ook moge gevallen zijn, zal weldra eene deftige plaats in het menschdom innemen.

Doch met mij als leeraar in maatschappelijke staatkunde aan te stellen, heb ik mijn reisverhaal afgebroken. Zullen wij lang te Leopoldville blijven? Ik weet het niet; want vooraleer onze H. E. H. Overste teenemaal genezen zij, kunnen wij er niet aan denken van hier te vertrekken. Zorgen en goede oppas ontbreken hem overigens niet: de kommissaris M. Rollin, de geneesheer, M. Dryepondt, de beambten, MM. Soille en Franck, allen wedijveren om den duurbaren kranke te verkwikken. Zoodra zijne krachten wat toegenomen hebben, raadt men hem aan zich naar den overkant van den stroom te begeven, bij de fransche missionarissen van Brazzaville, waar hij meer verstrooing zal vinden.

Dientengevolge brengt eene sloep, door tien

roeiers gevoerd, ons naar de fransche kust, waar Monseigneur Augouard en zijne ieverige medewerkers ons met de broederlijkste gulhartigheid ontvangen, en ronduit verklaren dat zij hunnen geëerden gast niet zullen laten vertrekken, vóór zijne volkomene herstelling ; dat duurde echter meer dan twee maanden.

Te Brazzaville vinden wij onze jonge konfraters Baltus en Wolters weder, die met den amerikaanschen handelsgezant langs den franschen weg gegaan waren, gelijk ik hooger gezegd heb. Deze heeren beklagen zich bitter die baan gevolgd te hebben, waar men, na eene vermoeiende dagreis, zelfs geene hut vindt om te rusten, waar er geene bruggen over de rivieren liggen, waar de dragers luierikken en schelmen zijn. Toch stellen onze medebroeders het allerbest, en vertrekken den 18 October, met den stoomboot *Antoinette*, naar de hun aangewezen verblijfplaats : de H. E. H. Baltus begeeft zich naar Sinte-Maria-Bergen ; de H. E. H. Wolters naar Nieuw-Antwerpen.

Gedurende zijn verblijf te Brazzaville kan onze H. E. H. Overste op de plaats zelve den prachtigen uitslag bewonderen, dien Monseigneur Augouard daar bekomen heeft. Men zegt dat de Franschman geerne pocht en boft, wat te veel vooringenomen is met zijn vaderland ; dat wil ik niet

betwisten ; maar toch moet men van de zendelingen dier natie zeggen dat zij, onder opzicht van edelmoedige zelfopoffering, voor niemand onderdoen.

De zending bevat twee verschillende inrichtingen : de residentie der missionarissen, en, duizend meters vandaar, het klooster, waar de Zusters van Cluny zich aan de kristelijke opvoeding van talrijke negerinnekens toewijden.

Deze gebouwen zijn tot in de kleinste bijzonderheden naar de vereischten van het klimaat ingericht. De missionarissen bewonen de bovenverdieping van een ruim huis, dat gelijkvloers, de eetzaal, de magazijnen en de huiskapel bevat. Wijde zijgebouwen dienen tot keuken, werkplaatsen der schrijnwerkers, klassen, slaapplaatsen voor de negerkens, enz. In den moestuin, behalve allerhande europeesche groenten, treft men groenten aan, welke men nergens elders in Congoland ontmoet, en die de missionarissen hebben ingevoerd van verschillige streken op de afrikaansche kusten, waar zij missiën hebben.

Doch het grootste wonder van Brazzaville, zoo wel door haren prachtigen bouwtrant als wegens den reusachtigen arbeid dien zij gekost heeft, is ontegenzeggelijk de hoofdkerk. De bijzonderste werkman is Mgr Augouard zelf geweest, die met eigen handen al de planken van het

berdelen gewelf heeft gezaagd. Zijne helpers waren zijne missionarissen, eenige werklieden van de kust van Loango gekomen, en de kinderen der zending. Deze laatsten vormden dagelijks verscheidene duizenden kareelen, van een uitnemend goede klei. Het timmerhout, twee uren vandaar gekapt, werd aangebracht door den kleinen stoomboot der missie, met name « Leo XIII », het naaiwiel, zooals de kapitein, Pater Allaire, zijn wonder klein dampschip noemt. Een broeder belegde geheel alleen het overgroote dak met zinken platen, ofschoon de metalen bladen door de gloeiende zon zoo heet wierden, dat de moedige werkman er meermaals zijne handen aan verbrandde. In minder dan twee jaren was gansch dit reusachtig gebouw voltooid.

Doch houden wij ons met onze eigene zaken bezig. Nadat ik den H. E. H. Overste naar Brazzaville gebracht had, keerde ik naar Leopoldville terug, om er als 't ware den dienst van aalmoesenier te doen. Elken zondag om 8 ure las ik de H. Mis op den staatspost, in de groote eetzaal, die tot dat einde netjes in orde gebracht was. Ik moet tot lof van officieren en beambten zeggen, dat bijna allen die gelegenheid waarnamen om blijken van hunne christene gevoelens te geven. M. Fivé, de opzichter, woonde in ambtskleeding de diensten bij, en hij

zou niet toegelaten hebben dat anderen er in hun gewoon huisgewaad verschenen. De hoogdag van Kerstmis werd gevierd met eene plechtigheid, die zeker niet gemakkelijk uit het geheugen dier dapperen zal gegaan zijn. Het was op den stoomboot « Ville d'Anvers », dien de kapitein, M. Schomberg, te dier gelegenheid prachtig met vlaggen had doen versieren, dat men de feest van *Christmas* gansch naar noordelijk gebruik begon te vieren. Onder de mis van middernacht, in de rijk getooide eetzaal gezongen, werd er, onder begeleiding van het harmonium, eene verrukkende mis van Dumont uitgevoerd door forsche mannenstemmen, gewoon donderende bevelen uit te galmen. Geen enkel blanke der kolonie ontbrak er ; zelfs de protestantsche kapiteins der vreemde schepen woonden de plechtigheid bij.

O, dit bewijst hoe zoet het is, in het diepste van zijn hert een weinig geloof te bezitten, wanneer men zich zoo ver van het oude Europa bevindt, gedurig met eene schielijke dood bedreigd, omringd door woeste volkeren, welke de vrees alleen kan beteugelen. Dit bewijst dat, voor den ketter zelven, de katholieke eeredienst toch altijd de voortreffelijkste uitdrukking van het christelijk gevoelen is. Onze beambten, onze dappere officieren, te midden van het zwarte

land als 't ware in ballingschap, zijn zeker geen heiligen; doch, zij weten het heel goed: indien zij eens op het veld van eer komen te vallen, dan zal het oude geloof hunner vaderen alleen het bittere hunner laatste stonden kunnen verzachten; en de hand van hun getrouwsten vriend, den zendeling zou het zijn, welke zij het liefste nog eens in hunne stervende handen zouden drukken. Men heeft deze moedige arbeiders te erg gelasterd, met eenige jammerlijke uitzonderingen voor den algemeenen regel te doen doorgaan: het doet mij genoegen dit hier tot hunne verdediging te kunnen zeggen.

Gedurende deze week, nadat ik in mijne kamer de H. Mis had gelezen, ging ik met den geneesheer de zieken op den staatspost en in het gasthuis bezoeken; en ik nam gretig die kostbare gelegenheden te baat, om min of meer bedreven te worden in de behandeling der ziekten, aan deze keerkringsgewesten eigen, en die zoo ijselijk snel hare slachtoffers dooden, indien men ze niet in het begin tegengaat.

Van het gasthuis, dat boven op den berg Leopold ligt, keerde ik gewoonlijk naar huis weder langs het kerkhof, waar ik eenigen tijd ging bidden op het graf van onzen betreurden confrater Arthur Bracq. In den namiddag, wanneer de grootste hitte wat gekoeld was, doorliep

ik de omstreken der stad, al jagend, kruiden lezend, standvastig op zoek naar het een of ander zeldzaam stuk dat onze verzameling van Scheut zou kunnen verrijken.

Op zekeren dag ontdekte ik een schoon standelkruid, waarvan ik de knollen medenam, die heden te Hoogstraeten in de broeikas van het seminarie prijken. Later zag ik een der schoonste vogelen van Afrika, den *foliotocol*, (chrysococcyx smaragdineus) met goudgroenen rug, gele borst, en blauwe pooten. Niettegenstaande zijne schelle stem, is die vogel moeilijk te ontdekken, daar zijn gevederte hem wonderwel tusschen het loover verbergt, en hij zich uren lang onbeweeglijk stilhoudt, zoodra hij gewaar wordt dat men hem bespiedt.

Onder opzicht van eigenlijk gezegd wild, vindt men in de omstreken van Leo niets dan wouden tortelduiven, mitsgaders eenige hertegeiten. Eens echter gelukte het mij iets beters te ontmoeten. Op een hoogen boom aan den rand van het bosch, zat een groote aap te likkebaarden. Met een schot grof zaad deed ik hem beneden tuimelen. Daar hij zeer zwaar woog, aarzelde ik eerst hem op mijne schouders te laden; maar ik dacht dat, in stede der twee gerechten, kieken en geitenvleesch, waar wij ons alle dagen onveranderlijk moesten op vergasten,

een schotel apenvleesch welkom zou geweest zijn. Op den post lieten al de gasten, weinigen uitgezonderd, zich deze spijs uitmuntend smaken, die overigens in gansch het binnenland van Afrika, zoowel door de blanken als door de negers, hoog gewaardeerd wordt. Het gerecht stond nog op de tafel, toen drij ambtenaren, pas uit Europa aangeland, en door een langen tocht langs den weg der karavanen uitgeput, onverwachts binnenkwamen. Deze heeren stonden verrukt over dien lekkeren hazepeper, zooals zij dien schotel noemden, en deden zich te goed dat het een plezier om zien was. Men liet hen ongestoord begaan. Toen zij goed verzadigd waren, vroeg een hunner heel onschuldig, of er in de vlakte vele hazen waren. Een algemeene schaterlach was het eenige antwoord; en om die heeren te overtuigen, dat zij geenen haas, maar eenvoudig apenvleesch geëten hadden, toonde men hun den kop van het beest. Op dat gezicht werd een van hen onpasselijk en sprong, bleek als een lijk, ijlings naar buiten. Hij had groot ongelijk; later zal hij zich aan dien kost wel gewend hebben. Er zijn immers zoovele uitmuntende dingen, waarvan men in den beginne eene tegengoesting heeft. Zoo is, bijvoorbeeld, het nijlpeerd een afschuwelijk gedrocht; zijn vleesch echter is zeer smakelijk,

tenzij het beest al te oud is. Men begrijpt wel dat een honderdjarige gast redelijk taai moet zijn; nu, het nijlpeerd, dat zoo traag groeit, moet zeker een hoogen ouderdom bereiken. Maar een ruggestuk van een jong beest is zoo goed als dat van den besten os. Van de pooten, eerst gekookt, en dan met ajuinen gestoofd, maakt men een gerecht klaar, dat de negers *mokoto* heeten, en waar elke blanke, die er eens van geproefd heeft, op verzot is. En waarom zou het vleesch van het nijlpeerd niet lekker zijn? Omdat dit dier binst den dag in het water verblijft, moet men zich niet inbeelden, dat het zich met riet voedt; nog minder moet men gelooven dat het van visch leeft, gelijk onlangs een zoogezegde natuurkundige schreef, die zeker nooit zijne kamer verlaten heeft. De waarheid is, dat het nijlpeerd slechts aan land, en binst den nacht eet; het voedt zich uitsluitend met malsch gras en jonge scheuten van kreupelhout, juist gelijk de lieftalligste reebok.

Men heeft opgemerkt dat de krokodil zich gewoonlijk ophoudt in de streken die het nijlpeerd bewoont. De negers hebben daaromtrent een sprookje. Volgens hen hebben de twee dieren een verdrag gesloten; de krokodil heeft zich verbonden nooit het jonge nijlpeerdje te verontrusten, wanneer het op den oever in het

gras gaat dartelen ; van hunnen kant hebben dezes ouders beloofd alle gelegenheden waar te nemen ten einde schuitjes om te stooten, opgepropt met negers, waar de krokodil zich zal op vergasten.

Van het nijlpeerd is de overgang tot den olifant natuurlijk, daar de twee dieren dezelfde streken bewonen. In de fransche zending van Brazzaville heb ik eens de goede kans gehad van de tromp eens olifants te eten. Wisten onze europeesche lekkerbekken hoe uitnemend kostelijk die spijs is, zij zouden naar Afrika komen om er naar hertelust van te smullen. De bereiding duurt ongelukkiglijk wat te lang. Men begint met in den grond eenen kuil te graven, dien men met houtskolen gloeiend stookt. Dan legt men de tromp in dien oven, men bedekt haar met bladeren van banaanboomen, eene laag zand en met de uitgerakelde bakkerskolen, waarop men nog gedurende vier en twintig uren vuur maakt.

Aangezien wij over fijne beetjes aan 't spreken zijn, zal ik er nog eenige opnoemen. Gedurende eene mijner reizen, moest ik langen tijd bij M. Cadenas, beambte te *Nzonzadi*, op eenen stoomboot blijven wachten. Na eene week of drij zegde ik eens, dat hoenders en visch, visch en hoenders, mij hevig begonnen te walgen.

bladeren te weeg zijn uit den stam op te schieten en uiteen te gaan, zooals men het aan de bloemkool kan merken, die haar binnenste openspreidt. Om zich die kool te verschaffen, moet men den boom afkappen, den bol bovenaan opensnijden, en er die zonderlinge vrucht uithalen, die voor onze fijnste asperges niet moet onderdoen. Heden verbiedt de Staat boomen te vellen die, groot geworden, zoo kostbaar zijn. Doch, daar M. Cadenas eenen hoek van het bosch noodig had, om er nieuwe magazijnen te bouwen, was hij wel verplicht eenige palmboomen te doen verdwijnen; het was op de koolen en rupsen, welke hij aldus had bekomen, dat hij mij onthaalde; en ik herhaal het nogmaals, de palmkool mag verschijnen op een koningsmaal.

— Allerbest! maar dient haar dan op zonder die walgelijke rupsen!

— Och, Mevrouw, de naam is dikwijls veel erger dan de zaak zelve. Bij voorbeeld, op zekere tijden komen de gevleugelde witte mieren uit hare onderaardsche schuilplaatsen, om, onder het geleide eener koningin, elders eene nieuwe kolonie te gaan stichten, gelijk bij ons de bieën doen. Ik had de negers dikwijls deze diertjes zien vangen en hun de vleugels afrukken, om ze levend en ruw op te eten. Ik kreeg goesting om

er ook eens van te proeven; en ik moet rondduit bekennen dat ik er later meermaals van gesmuld heb; want ik vond dat die mieren een keurigen smaak hebben van gernaten tevens en amandelen.

De steert van den afzichtelijken krokodil, langen tijd gekookt, en in boter gebraden, is ook geenszins te verachten — ik spreek van ondervinding — evenmin als het vleesch van een groot knaagdier, *zibizi* geheeten en van den *pangoling*, die er nochtans, met zijne schubben en schilfers, zoo weinig bekoorlijk uitziet.

KAPITTEL III.

Wilde buffels en ossen. — Openbare markt te Léo — Inlandsche wijn en inlandsch bier. — Congoleesche lijkplechtigheden. — Wandaden van féticheurs. — Slangen. — Brand aan boord van de *Ville de Bruxelles*. — Het kamp van Kinshassa. — Een orkaan op den stroom — De overstroomingen in den Congo.

Terwijl de H. E. H. Overste bij de fransche missionarissen te Brazzaville langzamerhand van zijne ziekte herstelde, deed ik te Leopoldville den dienst van aalmoesenier, gelijk ik in het voorgaande kapittel verhaald heb. Laat ons voortgaan met den lezer wat mengelmoes uit ons dagboekje op te dienen.

Met in de vlakte rond te loopen, en dikwijls den stroom over te steken, om den beminden zieke te gaan bezoeken, werd ik weldra voor de tweede maal door eene hevige koorts aangetast;

doch ik had nu reeds ondervinding genoeg om die ziekte spoedig te boven te komen. Wie den braakwortel, het kalomel en den kinabast op tijd en stond weet aan te wenden, heeft weinig de koorts te vreezen. Honderdmaal gevaarlijkere ziekten zijn de roode loop, het bloedwateren, de zonnesteek, waartegen men geen ander behoedmiddel kent, dan een zeer strengen levensregel en de uiterste voorzichtigheid.

Terwijl ik mij te Brazzaville bevond, kwam op zekeren morgend een troep buffels door den moestuin der missie, trapte op eenige oogenblikken alles kort en klein, en verdween in het naburig woud, voordat men den tijd had een enkel schot te lossen. Men moet den buffel niet verwarren met den wilden os, die in zekere streken van Congo ook zeer gemeen is. De horens van den os zijn lang en dun, staan ter zijde van den kop, en krullen aan de uiteinden naar omhoog; die van den buffel integendeel, veel grooter en knoestig, komen uit het voorhoofd, springen eerst vooruit en buigen dan krulswijze opwaarts om, zonder nochtans boven den kop uit te steken.

Het schijnt dat deze twee ontzaggelijke beesten een bijzonderen tegenzin hebben van de blanken. Onze officieren verzekeren dat het veel gevaarlijker is op die dieren dan op nijlpeerden te jagen. De zwarten integendeel heeft men menigmaal

met gansche karavanen ongehinderd dwars door eenen troep buffels zien heengaan; enkel met eenen stok in de hand, dreven zij de gedrochten uit den weg.

Gedurende mijn verblijf te Leopoldville stelden de beambten eene openbare markt in, ten einde hunne negers gelegenheid te verschaffen om zich gemakkelijk van voedsel te voorzien. Door de gemeene handelwijze van een naburig opperhoofd, den al te beruchten Ngaliema, die zich alleen van den verkoop der levensmiddelen had meester gemaakt, werd het eten van dag tot dag schaarscher en duurder. Men hield dien zwarthuidigen jood van nabij in het oog, en weldra werd men gewaar dat hij met de Franschen, aan den overkant des strooms, samenspande. Om zijn hoofd te redden, moest de schurk zich spoedig uit de voeten maken, en hij ging zich bij zijne vrienden vestigen. Zoodra de publieke markt te Leopoldville geopend was, was er seffens allerlei voorraad in overvloed te vinden. Om ze in te huldigen, plantte men plechtig twee oude geweren met den kolf omhoog in den grond. Zulks geeft den negers te kennen dat iedereen op de plaats vrij mag handel drijven, en dat het verboden is er iemand lastig te vallen, of daar met eender welk wapen te verschijnen.

Op zekeren dag, van de jacht komende, ging ik,

zonder aan dit verbod te denken, met mijn geweer op den rug over de markt. Onmiddellijk begonnen de verschrikte vrouwen hare waren, op den grond uitgestald, haastig bijeen te rapen, en heister-scheister in hare korven te werpen, om op de vlucht te gaan. Ik wist niet wat die plotselinge angst beteekende, toen een dienaar van den post mij op mijne overtreding opmerkzaam kwam maken. Ik maakte mij gauw uit de voeten; en, de arme vrouwen, wederom gerustgesteld, gingen van her aan 't babbelen en snateren, alsof er niets gebeurd was.

De markt begint rond tien ure in den voormiddag. Dan ziet men van alle kanten ontelbare negerinnen afkomen, met kegelvormige manden van biezen gevlochten en met allerhande eetwaren gevuld, als broodwortels, koolen, spinazie, eieren, kiekens, bananen, ananassen, boonen, verschen en gerookten visch, verkens- en hertegeitenvleesch, gerookte muizen en ratten, en eene menigte andere dergelijke lekkernijen. Groote kruiken bevatten palmolie, *malafoe* en *masanga*. De europeesche kramerij bestaat grootendeels uit stoffen, messen en spiegels. De malafoe is eenvoudig het sap van den oliepalmboom, dat men verkrijgt door insneden te maken in den bast, onder de plaats waar de jonge bladeren ingevoegd zijn, en dat opgevangen wordt in eene uitgeholde

kauwoerde, onder die insnede gehangen. Dit vocht is dik als melk en grijs van kleur. Versch, is het een zeer aangename drank, maar wanneer het eenigen tijd gegist heeft, wordt het zuur en koppig. Dan eerst wordt het hoog gewaardeerd door de negers, die zich soms tot laat in den nacht zat en vol zuipen, onder het uitvoeren van buitensporige dansen in den lichten maneschijn. De gegiste malafoe, overgehaald zijnde, geeft een alkohol van zestig tot zeventig graden kracht.

De *masanga* der Bangalas, in Manyema *pombe*, en langs den Uelle *merissa* genoemd, wordt getrokken uit het suikerriet, dat men ontschorst en in den vijzel kort stampt. Dit sap wordt in groote eerden kruiken, met banaanbladeren overdekt, in de zon gezet om te gisten, en dan geeft het een zeer smakelijk, doch koppig en zwaar bier.

Niet verre van Leopoldville, door een dorp gaande, hoorde ik eens een ijselijk gehuil en gejammer van vrouwen, die bezig waren met eenen doode te beweenen, bijna gelijk de chineesche vrouwen in dergelijke omstandigheden gewoon zijn te doen. Zoohaast de man den laatsten adem heeft uitgeblazen, al ware het in 't midden van den nacht, gaat de weduwe buiten voor de hut op eene mat nederzitten, en begint een oorverscheurend jammergeschrei aan te heffen. Aanstonds komen de bloedverwanten, vrienden

en kennissen zich bij haar vervoegen, om aan het gehuil deel te nemen. Is de overledene arm, dan heeft de begravenis denzelfden dag plaats. Bij de rijken wordt het lijk op een soort van hurde gelegd, waaronder de vrouwen van den doode, verscheidene maanden lang, vuur maken met nat gras en groene bladeren, om het lichaam te rooken, waarna men het uitgedroogde lijk met talrijke stukken stof omwindt. Dan gaat men op de markt europeesche voorwerpen koopen, zooals schotels, glazen, kommen, enz., die, gebroken, op het graf neergelegd worden. Men voorziet zich ook van palmwijn en buskruit, om de uitvaart, onder het knallen van geweerschoten, met drinken en dansen te besluiten. Vroeger werden er slaven op het graf der opperhoofden geslachtofferd; ik geloof wel dat dit barbaarsch gebruik hier en daar nog bestaat, maar zulke wandaad moet in het grootste geheim geschieden, daar de Staat die zeer streng straft.

8 October. Vandaag is er een hevig onweder losgeborsten, vergezeld van eene schrikkelijke stortvlaag. Dat is het begin van het regenseizoen, hetwelk hier jaarlijks bijna op hetzelfde tijdstip, tusschen het einde van september en den 10 october, aanvangt. Zoodra de eerste regens gevallen zijn, herleeft als 't ware de gansche natuur; de bladeren herkrijgen hun liefelijk groen, de bloemen

hare frissche en levendige kleur; het gras, door de blakende zon verdord, schiet wederom malsch en weelderig op; men zou zeggen dat de vogelen zelven zich met een nieuw en schitterender gevederte tooien.

Men heeft mij een kameleon aangebracht. Die zonderlinge hagedis, zooals er in onze verzameling te Scheut eene te zien is, heeft de eigenaardige gave van oogenblikkelijk, naar de omstandigheden waarin ze zich bevindt, van kleur te veranderen. Tergt men het beestje, dan wordt het aanstonds pikzwart; plaatst men het op een groen, grauw of zwart papier, onmiddellijk neemt het de kleur van dat papier aan. Hij, die wonder is in zijne werken, heeft dit aldus geschikt om een diertje te beschermen, dat traag is in zijne bewegingen en niet het minste verweer bezit.

Morgen moet er te Leopoldville een groot rechtsgeding uitgewezen worden: twee negers zijn beschuldigd eenen hunner stamgenooten *nkassa* te hebben doen drinken, een hevig vergif, uit zekere schors getrokken. Dit is, in de oogen der zwarten, een soort van godsoordeel. Wanneer iemand van eene misdaad verdacht wordt, moet hij, om zijne onschuld te bewijzen, des morgends nuchter eene maat van het doodelijk vocht uitdrinken. Indien hij het voor den middag uitbraakt, dan wordt hij onplichtig verklaard; doch gewoon-

lijk sterft de rampzalige aan de vreeselijkste stuiptrekkingen, tenzij men hem uit medelijden verwurge om zijnen doodstrijd te verkorten. Doorgaans wordt de nkassa toegediend op bevel van eenen tooveraar, die, uit wraak of hebzucht, den eerste den beste beticht van eenen hoofdman gedood, of wel de familie of de kudden van eenen rijkaard betooverd te hebben.

Men begrijpt dat de Vrijstaat zulk barbaarsch gebruik niet kan dulden ; de plichtigen worden zonder genade tot den strop veroordeeld. Het zal echter nog lang aanloopen vooraleer men het gewenschte doel kan bereiken ; want het verwondert de negers grootelijks eene geplogenheid, die zij voor heel onschuldig en billijk houden, zoo streng te zien straffen. — Indien de betichte niet sterft, zeggen zij, is het omdat zijn beschermgeest hem om zijne onschuld voor de dood behoedt ; bezwijkt hij integendeel, dan is hij slechts een vuige booswicht, door de goden verlaten. Zijn de blanke rechters wijzer dan onze geesten ! — Men zal nog menige strop verslijten voor dat die domme stijlhoofden hunne ijselijke dwaling inzien.

Over eenige dagen had ik mij naar Brazzaville begeven, om den H. E. H. Overste te verwittigen dat de stoomboot *Ville de Bruxelles*, die, herstelling behoevend, reeds lang op de werf

lag, waarschijnlijk naar ik gehoord had binnen kort zou vertrekken. In de residentie had een Broeder, gedurende drij dagen het gezicht verloren, doordien eene slang, *de spuwende slang* genaamd, hem haar speeksel in de oogen gespoten had. Deze adder, slechts een halven meter lang, bezit eene buitengewone behendigheid, wanneer men haar onvoorziens verrast, om die onhebbelijkheid te bedrijven, die haar eenigste verweer uitmaakt. Wie dat vergiftig vocht in de oogen krijgt, blijft drij dagen lang stekeblind, en moet nog gedurende eene gansche week eenen doek voor de oogen dragen. Het duurt nog geruimen tijd voordat het gezicht volkomen helder wordt.

Van serpenten sprekende, wil ik nog een zonderling feit aanhalen. Onlangs had men bij Monseigneur Augouard eene reuzenslang gedood, die in den hoenderhof binnengedrongen was, en niet minder dan vijftien kiekens had ingeslikt. Dezen buit had zij zoo behendig in hare maag weggestopt, dat men uitwendig weinig ongewoons aan haar lijf kon bemerken ; enkel scheen zij van den hals tot den steert een beetje opgezwollen te zijn. Toen men het gedrocht opende, vond men de ingezwolgen hoenders derwijze geplaatst dat de eerste met den bek vooruit, en al de volgende met kop en hals diep tusschen

de pooten der onmiddellijk voorgaande zaten, zoodanig dat het geheel als het ware een strak aangesnoerde beuling uitmaakte, die op heel zijne lengte schier even dik was.

In het lichaam van eene andere reuzenslang vonden onze negerkens tien hoendereieren, nog ongeschonden bewaard, die zij al gauw zelven binnensmokkelden, zoodat die eieren twee keeren geëten werden.

Ik keerde naar Leopoldville terug, om de toebereidselen tot onze afreis te maken. De vrederechter, M. De Saegher, en de opziener, M. Fivé, maakten zich ook gereed om naar Luluaburg mee te varen. Een onvoorzien toeval kwam al onze plannen in duigen smijten. Binst zekeren nacht, rond elf ure, werd ik eensklaps wakker geschud door een angstig gescheeuw : brand ! brand ! — De boot « Ville de Bruxelles », waarmêe wij moesten vertrekken, stond in laaie. Om den brand te blusschen, was men verplicht al het beschotwerk af te breken. Bij onderzoek bleek het, dat een rol lijnwaad, van palmolie doortrokken, om binst de reis als eene tent boven het dek uitgespannen te worden, van zelf in brand geraakt was. Daarmee moest ons vertrek op zijn minst nog eene maand uitgesteld worden. Ofschoon men weet dat allerlei ellenden dagelijksch brood zijn in den Congo, laat

zulken tegenslag toch niet na erg vervelend te zijn. Laat ons intusschentijd eenige afleiding zoeken.

Zie daar gaat juist eene negerin over de straat. Die vrouw is zedig in een lang stuk linnen gewikkeld, dat onder de oksels vastgemaakt, tot op de voeten nederhangt, maar armen en schouders bloot en vrij laat. Dat is de dracht die in al onze missiën aangenomen en voorgeschreven wordt, omdat een kleed met mouwen en aan den hals toegeknoopt de negerinnen in haar werk hindert, en haar de zindelijkheid doet verwaarloozen, hetgeen weldra uitslag veroorzaakt, die moeilijk te genezen is.

De wijde kleeding waarvan ik gewaag, wordt buiten de staties weinig gedragen. Elders bestaat de kleedij eenvoudig in eene schort, die dikwijls op een niemandalletje uitkomt. Langs de rivier Ubanghi, laten de negerinnen, zoo het schijnt, zelfs dit laatste omhulsel heel en gansch weg ; en toch zijn zij, onder opzicht van zeden, veel beter dan de vrouwen der Bangalas. Deze dragen een schoonen rok, uit vezeltjes van zekere stof geweven ; daar die stof uitermate licht is, trekken zij, wanneer het eene kleed is vuil geworden, een tweede over het eerste aan, en zoo het eene boven het andere tot twintig, dertig toe, hetgeen haar van onder het koddig voorkomen geeft van eene opgeblazen padde.

Den 4 november hadden wij bijna eene ijselijke ramp te betreuren. De « Ville de Bruxelles », gansch hersteld, had in den vroegen morgend de haven verlaten, met eene volle lading koopwaren en levensmiddelen ; talrijke officieren, bestemd voor den krijgstocht van Van Kerckhoven, bevonden zich aan boord. Wij volgden van dichtbij met den kleinen stoomboot « Ville de Verviers », voornemens een bezoek te brengen aan het kamp van Kinshassa, waarover de dappere commandant Richard het bevel voert. Eensklaps, op de hoogte van *Calina-Point*, bemekten wij dat de « Ville de Bruxelles », in plaats van voorts te varen, door de hevigheid van den stoom achteruit meegevoerd werd. Op dat gezicht gaf de Commissaris, Mr Rolin, die zich op onzen boot bevond, door wanhopige teekenen bevel om naar Leopoldville terug te keeren. Doch de kapitein der « Ville de Bruxelles », die voor de eerste maal de eer had een zoo groot schip te besturen, wilde den strijd niet opgeven. Meer dan eene uur lang worstelde hij te vergeefs tegen den hevigen stroom, en zijne hardnekkigheid bracht hem in het uiterste gevaar van meegesleept te worden naar de watervallen, die vier duizend meters beneden Leopoldville liggen.

Eindelijk zag hij van een nutteloozen weer-

stand af, en het gelukte hem naar de haven terug te keeren, waar men bevond dat, het schip slecht geladen zijnde, het houten rad, aan den achterboeg geplaatst, te diep in het water ging. De lading werd meer van achter naar voren gebracht, het wiel van breedere schepborden voorzien, en na deze verbetering, die twee uren werk gevraagd had, kon de boot zijne reis voortzetten, en stevende dapper door den stroom heen.

Wij van onzen kant hadden ons naar het kamp van *Kinshassa* begeven, dat twee uren van Leopoldville ligt. Dank aan de werkzaamheid van commandant Richard, levert deze voortreffelijke inrichting aan den Staat uitgelezen soldaten, die door hun krijgshaftig voorkomen, hunne onberispelijke houding, hunne behendigheid in het schieten, hunne volledige kennis der moeilijkste wapenoefeningen, tot eer strekken aan hunnen uitmuntenden leermeester. Deze heeft overigens zijne mannen niet alleen in de krijgskunst, maar in den zoo deugdelijken en winstgevenden akkerbouw weten te oefenen. Op minder dan drij jaren werden uitgestrekte velden bebouwd, wier opbrengst heden in de behoefte van gansch de bevolking voorziet. Nevens de inlandsche boomen en planten, zooals banaan-koffie-kakao- en papayaboomen, prijken de schoonste en nuttig-

ste europeesche groenten. Op het hof vindt men koeien, verkens, geiten en hoenders in overvloed. De woningen, die zeer wel ingericht zijn, boerderij en stallen, zijn van baksteenen en stampaarde gebouwd.

Met dien bewonderensweerdigen geest van inrichting paart M. Richard eene welwillendheid, waarvoor ik hem hier nogmaals openlijk mijn innigsten dank wil betuigen. Toen ik, eenjaar later, de Zusters voor de missie van Luluabourg bestemd kwam halen, moesten wij twee maanden lang bij den protestanschen dokter Sims op eenen stoomboot blijven wachten. Dagelijks voorzag de edelmoedige bevelhebber ons overvloedig van groenten, vleesch, en allerlei levensmiddelen.— Commandant, wanneer gij later aan de deur des hemels gaat kloppen, indien Sint Pieter, op het zien van uwen soldatenrok wat ijzegrimmig is, zeg aan den heiligen portier al wat gij voor de arbeiders van zijnen Meester gedaan hebt. Som op hoeveel radijzen, peeën, koolen, bananen. ananassen, hoenders, hertegeiten, enz., wij u gekost hebben ; en zoo de strenge deurwachter nog zwarigheden maakt, roep mij : ik zal er u doorpleiten. Een soldaat, door eenen missionaris in den hemel binnengeleid, wordt zeker door de engelen hertelijk toegejuicht.

Doch, voordat wij van de toekomende vreug-

de des hemels spreken, laat ons de schrikkelijke angsten verhalen, die wij uitstonden in eenen orkaan die aan verscheidene Europeanen bijna het leven kostte. Ik was in gezelschap van M. Camille Delcommune, met den kleinen stoomboot *Sioute*, van Kinchassa vertrokken, om Monseignenr Augouard te Brazzaville te gaan bezoeken. Des avonds op den terugkeer, hadden wij het midden van den Stanley-poel bereikt toen we onverhoeds overvallen werden door een schrikkelijken wervelwind, die de woedende baren over het dek van ons klein dampschip joeg.

— Pater, riep Delcommnne, laat ons trachten het hollandsch handelskantoor te bereiken, dat niet ver van hier ligt; met zulk weder naar Kinshassa willen terugkeeren, is de dood in den muil loopen! Hij zelf greep het roer vast. De neger, die den dienst van stoker deed, kon zich bij een kalm weder wel behelpen; maar het water, dat gedurig over het dek sloeg, had het stookhout nat gemaakt, en de drukking van den stoom was maar half voldoende meer om het schip in gang te houden. Ziende dat de zwarte heel en gansch het hoofd verloor, nam ik zijne plaats in. Op denzelfden oogenblik kwam eene ontzaggelijke baar den boot tot op de hoogte van den fornuisrooster met water vullen, en

sloeg onzen eenigen lanteern overboord. Ons broos vaartuig werd door den hevigen stroom meêgevoerd.

— Vuur, Pater, schreeuwde Delcommune, vuur, of wij zijn verloren !

Gelukkiglijk had de stuurman, wiens plaats mijn gezel had ingenomen, in eene groote kist nog een kleinen voorraad poierdroog hout bewaard, dat hij slechts gebruikte om 's morgends den oven aan te steken. Dit brandhout, op het half uitgedoofd fornuis geworpen, ontlaaide aanstonds alsof het met petrolie doortrokken was, en met koortsachtige gejaagdheid stookte ik zoo onbezonnen door, dat het weinig schol of ik deed ons allen tegelijk in de lucht springen. Gelukkiglijk weerstond de stoomketel aan die overtollige drukking, en, na twintig minuten hardnekkig geworsteld te hebben, kwamen wij voor het hollandsch huis aan. Een ploeg arbeiders, onder een afdak schuilende, kwam aanstonds toegesneld, en, moedig aan het meertouw halend, trokken zij onze *Sioute* op het strand. De goede beambte ontving ons zeer vriendelijk, en schonk ons een glas smakelijken jenever, die ons dadelijk van de doorstane angsten deed bekomen. Zoodra de orkaan bedaard was, bezorgde de dienstveerdige Hollander ons een anderen lanteern alsook brandhout, en, zonder verdere on-

gevallen, doch laat in den nacht, bereikten wij Kinshassa. Daar vernamen wij dat er kort van te voren op den ijzerenweg eene ontploffing van dynamiet had plaats gehad.

Des anderendaags, bij onze terugkomst te Leopoldville, verhaalde men ons hoe de bevelhebber Richard, de geneeshcer Dryepondt, en twintig soldaten, die riemden, binst denzelfden orkaan hemel en aarde hadden moeten bewegen om de fransche kust te bereiken en niet naar de watervallen meègesleept te worden. Van hunnen kant hadden de fransche resident Dolisie, doktor Bureau en verscheidene beambten, zich met den stoomboot *Courbet* van Brazzaville naar Leopoldville begeven, om den opziener, M. Fivé, een bezoek te brengen. Bij het vallen van den avond, ziende dat de lucht erg betrok, scheepten zij zich haastig wederom in. Zij hadden juist het midden van den stroom bereikt, toen de orkaan losborst. Het weinige hout, voor den overtocht meègenomen, was spoedig opgebrand, en weldra werd het gevaar zoo dreigend, dat M. Dolisie de stoelen, tafels en meubelen moest doen verbrijzelen om het vuur aan te houden, en naar Leopoldville te kunnen terugkeeren, waar men hen reeds allen verdronken waande. Al die dapperen, waarvan verscheidene reeds op het slagveld onbeschroomd de dood getart

hadden, zagen er bij hunne terugkomst al zoo beteuterd uit als ik; ik moet mij dus ook niet schamen te bekennen dat ik nooit in mijn leven zooveel angst heb uitgestaan.

Die vreeselijke stormen, in Congo *tornados* geheeten, zijn bijna uitsluitend eigen aan het regenseizoen. Zij zijn gewoonlijk voorafgegaan door eene plotselinge verkoeling der lucht, veroorzaakt door een zeer kouden rukwind, waarop eene doodsche stilte volgt, zooveel te verschrikkelijker, daar men weet van wat ijselijk tempeest zij de voorbode is.

Albert Chapeaux heeft een dezer tornados voortreffelijk beschreven: « Op minder dan vijf minuten, zegt hij, is de lucht betrokken met pikzwarte wolken, die zoo laag aan de kimme hangen, dat zij de toppen der heuvelen nevens den stroom voor het gezicht verbergen. Alles zwijgt; de gansche natuur, als wachtte zij in angstige spanning het uitbersten van de gramschap des hemels af, ligt in eene doodsche stilte gedompeld. Eensklaps ruischt het ijselijk tempeest loeiend en bulderend aan; de boomen aan het strand worden met razende woede geschud; eene geweldige deining slingert de baren van den Congo vervaarlijk dooreen; de regen valt met stroomen neder; verblindende bliksems doorklieven onophoudelijk de helledonkere lucht;

en bij die ontzettende botsing van de schrikkelijkste elementen der schepping zwijgt de zwakke, nietige toeschouwer eensklaps doodstil, door aandoening, angst en bewondering als verstomd. »

Doktor Etienne deelt eene andere waarneming mede, die hij binst een dier orkanen gedaan heeft. « In het begin scheen de weerhaan zot als een drilnoot te zijn, daar integendeel op zekere oogenblikken de wind wederom bedaarde. In het hevigste van het tempeest was de lucht zoodanig met electriciteit bezwangerd dat, terwijl ik de bewegingen van den barometer Fortin gadesloeg, straalbundels mijne vingeren kwamen treffen, wanneer mijne hand bij toeval de twee punten naderde waar het weerglas op rustte. Op vijf en veertig minuten wees de regenmeter dertig millimeters aan. »

Ik sprak zooeven van het regenzeizoen. Men weet dat er bijna heel Congoland door slechts twee jaargetijden zijn, het drooge en het natte. Schier overal beginnen en eindigen die twee seizoenen nagenoeg op hetzelfde tijdstip.

De regens beginnen te vallen op het einde van september. Aanvankelijk weinig sterk nemen de buien allengskens — januari en februari uitgenomen — in hevigheid toe tot in de maand april, tijdstip waarop men de geweldigste bijzen krijgt. Dan ziet men den stroom en zijne bijri-

vieren ontzaggelijk klimmen : te Brazzaville heeft Mgr. Augouard een verschil van waterstand waargenomen dat vijftien meters bedroeg.

Een verschijnsel, dat men nog niet goed heeft kunnen uitleggen, is dat het water op heel den loop van den stroom geenszins regelmatig wast. In Neder-Congo bereikt het rond half november zijne grootste hoogte; van het einde van december tot in meert zakt het gestatig, om in april wederom te klimmen. In Opper-Congo doen de bijrivieren die van het noorden komen — dat is te zeggen, van de streken waar de Nijl zijnen oorsprong heeft — den stroom het hoogste stijgen in juni, terwijl februari het tijdstip van het laagste water is.

KAPITTEL IV.

Kleine voorvallen. — Doodelijke onvoorzichtigheid. — Aankomst van een binnelandschen boot. — Een reglement aan boord. — Eene oorlogsvloot. — Afgebrand dorp. — Verschillende soorten van palmboomen. — De aardnotenboom. — Een wildrijk land.

December is reeds begonnen. De H. E. H. Overste is volkomen hersteld van zijnen zonnesteek; wij hopen weldra den stoomboot «Stanley» te zien aankomen, die ons naar den Kassaï moet vervoeren. Terwijl wij te Leopoldville op het dampschip zitten te wachten, zullen wij voortgaan met de kleine voorvallen te verhalen die van tijd tot tijd wat afwisseling brengen in ons eentonig verblijf.

Onlangs keerde de opziener Fivé in eene schuit naar Leo (verkort voor Leopoldville) terug. Onder zijne roeiers waren er twee zwarten,

pas van Opper-Congo aangekomen. De Bangalas en oude soldaten die zich aan boord bevonden hunnen nieuwen gezellen eene poets willende spelen, maakten hun wijs dat de blanken hen bij hunne aankomst onmiddellijk aan het spit gingen steken om hen op te eten. Zoodra men voor het tolhuis aankwam, sprong een der twee ongelukkigen onverhoeds in de rivier. Nauwelijks had men hem met groote moeite opgevischt, of hij wilde hetzelfde spel herbeginnen. M. Fivé, die niets van de zaak begreep, deed hem onder in den boot vastbinden. Op dat gezicht wierp de andere zich in den stroom, verdween in de diepte en kwam niet meer boven. Op den staatspost aangekomen, begint de gevangene te weenen, te huilen, biddend en smeekend dat men hem niet zou opeten. Nu eerst vernam de opziener den slechten trek dien zijne roeiers gespeeld hadden. Om den armen zwarte gerust te stellen, bracht men hem naar het kamp van Kinshassa, waar hij verscheidene mannen en vrouwen van zijnen eigen stam ontmoette. Toen veranderde zijne wanhoop in eene uitbundige vreugde: hij begon te springen, te zingen, en zich van blijdschap op den grond te rollen; hij brak zijn vreugdebetoon slechts nu en dan af, om he ongeluk van zijnen makker te beklagen, en eene

duchtige rammeling te beloven aan degenen die hem zoo deerlijk gefopt hadden.

Hierdoor ziet men dat kwaadwilligheid bij de eenen, en onnoozelheid bij de anderen onder de zwarten niet zeldzaam zijn. Onder opzicht van lichtgeloovigheid zijn er echter ook Europeanen die voor de negers geenszins moeten onderdoen. Gisteren in de eetzaal viel het gesprek op de olifantenjacht. Een beambte, die pas van het binnenland was teruggekeerd, beweerde dat het monsterachtig dier, wanneer het door het bosch vlucht, de uiteinden zijner slagtanden zoo dicht bij elkander kan brengen, dat het er zich van bedient als van eene wegge of keg, om zich eenen doortocht te banen. En die heer hield ernstig staan dat hij deze bijzonderheid van zeer geloofweerdige getuigen vernomen had. Moet men dan verwonderd zijn dat er in Europa zooveel onnoozele praat voor en tegen Congo uitgekraamd wordt?

Eindelijk, den 9^{en} december, komt de Stanley, onlangs door Prins de Croy, commissaris te Luluaburg gevorderd, van den Kassaï terug. Ofschoon de stoomboot geene merkelijke schade geleden heeft, zal men hem toch op het strand moeten trekken, om er herstellingen aan te doen die zeker nog eenige weken werk zullen kosten; daarna zullen wij er ons op inschepen, om

onze verre reis voort te zetten. Aan boord bevindt zich de commandant Rom, met het gebalsemd en gedroogd lijk van den hertog d'Ursel, dat hij naar Brussel moet overbrengen. Uit Neder-Congo zijn aangekomen : de commandant Gillain, die zich naar Lusambo begeeft ; doktor Laurent, voor Nieuw-Antwerpen, en doktor Dupont, voor de Watervallen bestemd.

Denzelfden dag word ik geroepen om de laatste Sacramenten toe te dienen aan M. Beckers, beambte der naamlooze belgische maatschappij S. A. B., die des anderendaags overlijdt. Des namiddags om 4 ure doe ik de begrafenis. Zoodra ik de laatste gebeden gedaan heb, neemt M. Camille Delcommune zijnen hoed af, om eenige woorden te zeggen op het graf van zijnen ondergeschikte. De zon schoot op dien oogenblik hare heete stralen neder. Daags daarna worden de twee geneesheeren van den post in aller haast bij den armen Delcommune geroepen, die zes dagen later den geest geeft.

Ik heb beloofd alles te zeggen, en de onvoorzichtigheden aan te teekenen, die men in Congo niet straffeloos bedrijft : ik houd mijn woord.

Den 22 december, op het oogenblik dat wij aan tafel gaan om te middagmalen, hooren wij eensklaps luide vreugdekreten weergalmen : *nselo, nselo !* een stoomboot, een stoomboot ! Wij

loopen naar de haven. Het is de « Ville d'Anvers. » De kapitein, M. Schonberg, bestiert zijn schip zoo behendig, dat hij het in volle vaart op de plaats aanbrengt, waar hij moet aanleggen. Bij zijn vertrek naar de Watervallen had hij beloofd voor den 24 december terug te zijn, om de plechtigheid van Christmas aan boord van zijn vaartuig te vieren ; hij heeft dus twee dagen op zijne wedding uitgewonnen.

De terugkomst van een groot stoomschip uit het binnenland brengt te Leo altijd een buitengewoon leven te weeg. De Bangalas, die zich aan boord bevinden, zingen en huilen van blijdschap, en gaan zich vol vreugde in de armen hunner makkers werpen, die zij sedert zoo langen tijd niet meer hebben weergezien. Dezen keer echter gaat het er nog veel luidruchtiger toe ; immers, luitenant Freitag heeft een honderdtal negerkens medegebracht, die eerst in onze staatsschool van Nieuw-Antwerpen werden opgevoed, en nu naar Boma trekken, om hun militair en christelijk onderwijs te voltooien. Ik bewonder in deze kinderen den schoonen uitslag der ieverige pogingen van wijlen Pater De Backer en van Pater De Wilde. Terwijl zij in schoone gelederen vóor den opziener voorbijtrekken, zingen zij met eene wondere juistheid de *Brabançonne.* Hunne stipte gehoorzaamheid, hunne

vurige godsvrucht zijn bewonderenswaardig ; met hen te zien bidden, met hen, in twee afwisselende kooren, christelijke gezangen te hooren zingen, terwijl zij hunne handen smekend ten hemel opgeheven houden, heeft meer dan een Europeaan eene traan van aandoening over zijne wangen voelen biggelen.

Ongelukkiglijk zijn verscheidene dezer jongelingen te zeer vermoeid om langs den schrikkelijken weg der karavanen naar Boma te kunnen gaan. Zij zullen eerst in het kamp van Kinshassa hunne krachten gaan herstellen. Tusschen de acht en zestig zwartjes die hier blijven, worden er drij uitgekozen om ons tot knechtjes te dienen op onze reis naar Luluaburg. De overige, goed voorzien van levensmiddelen en deksel, begeven zich moedig op weg naar Neder-Congo.

Den 26 december komt onze H. E. H. Overste van Brazzaville, en gaat onmiddellijk bezit nemen van de kajuit die hem op den Stanley is voorbehouden. Op den dag voor de afreis bepaald komen nog vier andere blanken zich bij hem vervoegen, te weten : de opziener, M. Fivé, de rechter, M. De Saegher, commandant Gillain, en uw dienaar.

Zeggen wij hier een woord over den gewonen gang van eenen stoomboot op de stroomen en rivieren van het binnenland. Doorgaans wordt

het anker des morgens rond 6 ure gelicht, en men vaart tot 3 of 4 ure in den namiddag. Terwijl de blanken dan aan boord blijven, gaat het meerendeel der negers aan land, de eene om hun eten te bereiden en eene slaapplaats te zoeken, de andere, een twintigtal, om het noodige brandhout voor het stoomtuig te kappen. Een *capita* of opperhoofd bestiert deze arbeiders, en teekent, bij middel van palen, met slingerplanten aaneengebonden, de ruimte af welke iedere werkman met netjes gehakt hout moet vullen. Daar deze menschen dikwijls tot laat in den nacht moeten werken, mogen zij binst den dag slapen. Diezelfde toelating wordt verleend aan den schildwacht, die des nachts over den boot moet waken.

Het blanke personeel is uiterst klein in getal. Het bestaat doorgaans slechts uit den kapitein, den opperstuurman, en den eersten werktuigkundige, wier verschillende werkzaamheden bepaald zijn als volgt : de kapitein deelt dagelijks het noodige rantsoen uit aan het zwarte scheepsvolk, stokers, roergangers, matrozen, houtkappers, enz. Te dien einde legt hij aan de belangrijkste dorpen aan, om zich mondbehoeften te verschaffen. De opperstuurman is belast met het toezicht over de bemanning, zorgt dat alles zindelijk en netjes gehouden worde, en koopt voor de blanken de noodige

versche levensmiddelen aan. De eerste werktuigkundige heeft in last voor stoomtuig, ketels, lampen en rad te zorgen.

De kapitein is heer en meester op het schip, dat hij ook moet verantwoorden. Alle officieren die zich aan boord bevinden, van welken graad zij ook zijn, moeten hem stiptelijk gehoorzamen. De opzieners van den Staat hebben wel is waar het recht het vaartuig op te eischen, en te gebruiken voor zooveel hun dienst het vergt ; doch enkel op voorwaarde van den kapitein volkomen meester te laten over zijn volk. Nooit mogen zijne zwarten, die meest allen voortreffelijke schutters zijn, zonder zijn bevel het twintigtal karabijnen aanraken waarover hij beschikt. Zelfs moeten de blanken zijne toelating vragen, om met die wapens op eender welk wild te jagen.

Op het dek, dat aan de blanken voorbehouden is, mogen geene andere negers komen dan hunne knechten ; en zoodra zij t'enden hun werk zijn, moeten zij beneden aan den trap wachten, tot hun meester zelf hen roept.

Aangezien het getal der blanken aan boord uiterst klein is, zijn al deze in schijn nietige maatregelen volstrekt noodig om orde en tucht te handhaven. De reizigers mogen in hunne kajuit slechts het allernoodigste reisgoed bewaren ;

al het overige wordt zorgvuldig in het scheepsruim opgesloten, om het voor diefstal te behoeden. Al het wild, op de jacht geschoten, al de vruchten, door wien ook op de markten gekocht, worden uitsluitend op de algemeene tafel opgediend. Doch zeldzame voorwerpen, zooals wapens, sieraden, enz., voor verzamelingen bestemd, mogen de reizigers voor zich zelven aankoopen ; aan den kapitein echter en de manschap van den boot is zulks streng verboden. Honden, papegaaien, apen en andere dieren aan de reizigers toebehoorende, worden naar de plaats onder het dek verwezen, waar de zwarten zich bevinden. Het is daar dat het peerd staat van M. Fivé, alsook zijne geit, een lief beestje, dat ons dagelijks eene pint melk geeft. Eindelijk, eene laatste bijzonderheid : voordat zij als matrozen aangenomen worden, moeten de negers zich verbinden in het water te springen, telkens de stoomboot op eene zandplaat vastraakt, of bij elk andere noodwendigheid. Zij kunnen overigens allen zwemmen gelijk ratten.

Bij het vertrek heeft de kapitein eenen voorraad van ingelegde en versche eetwaren alsook ruilbare voorwerpen medegenomen, naar evenredigheid van de lengte der vaart en van het getal reizigers. De Stanley is daarenboven zoo zwaar geladen dat hij, in plaats van op vier

dagen te Sinte-Maria-Berghe aan te komen, zes dagen onderwege blijft. Den derden dag, rond, 9 ure in den voormiddag, zagen wij eene kleine vloot op ons afkomen, bestaande uit harpoeniersloepen, en drij schuiten, waarboven de vlag van den staat wapperde. Wij hielden stil. Het was lieutenant Beirlaen, die met zijne Bangalas van eenen krijgstocht in de streek van Kwango terugkeerde. De dappere bevelhebber verzekert ons dat alles rustig is in die gewesten : de bewoners hebben zich onder de bescherming van den Staat gesteld, en beloofd een einde te maken aan hunne gedurige burgeroorlogen.

De vijf vaartuigen zijn ongedekt. Alleen de schuit van den luitenant is van achter overschaduwd met eene mat, die hem tegen de hevigste zonnestralen beschut. Zijne riemers regelen hun geroei naar de maat van luide gezangen ; en de vloot drijft stroomaf, met zulke verbazende snelheid, dat zij hopen vandaag nog te Leopoldville aan te komen, vanwaar onze stoomboot over drij dagen vertrokken is.

Eene te groote vooringenomenheid met mijn vaderland misleidt mij misschien ; maar dit gezicht van een zoo uitnemend kleine vloot, die alleen, in verre gewesten, de wildste en woedendste volkstammen durft gaan tarten, heeft mij

diep bewogen. Wie zal beschrijven of begrijpen welke ontzaggelijke ontberingen vier maanden lang het lot waren van dien heldhaftigen slaaf zijner lastige plicht, van dien belgischen officier, wiens uitgemergeld en van de zon verbrand gelaat niettemin van eene billijke fierheid schittert, omdat hij er in gelukt is volkeren, die enkel schenen te leven om elkander te verdelgen, aan de wetten der beschaving te onderwerpen. Wanneer men al dit ellendig getuig beziet, eene mat die tot dak dient, een tapijt in stede van bed; wanneer men denkt dat die dappere vier maanden lang geleefd heeft van den flauwen kost der inboorlingen, terwijl hij dag en nacht moest waken over de veiligheid zijner mannen, over de eer van zijne vlag, moet men dan verwonderd zijn dat zoovele andere helden, zijne gelijken, slechts ten prijze van hun leven dien roem verworven hebben?

Het is dank aan dien ontembaren moed, aan strenge krijgstucht, aan die heldhaftige zelfopoffering, dat onze soldaten geslaagd zijn in ondernemingen die Engelschen en Franschen voor onmogelijk en roekeloos hielden; en naar het oordeel van al de vreemde reizigers zijn de zegepralen, op het slagveld behaald, geenszins te vergelijken met den schoonen uitslag dien men bekomen heeft door het oprichten van pos-

ten en staties gelijk die van Kinshassa, Luzambo, Bazoko, de Watervallen, en eene menigte andere.

Laat ons met ons reisverhaal voortgaan. Ik weet niet of de zuivere lucht, die men op den stroom inademt, oorzaak is dat men aan boord een wonder goeden eetlust geniet : de onwetenden, die beweren dat de blanke in Congoland niet kan leven dan op voorwaarde van zich aan eenen levensregel te houden, amper voldoende om niet van honger te sterven, zouden erg verwonderd staan,zoo zij ons hier aan tafel moesten bezig zien. Ook is de kapitein, om zich versche levensmiddelen te verschaffen, verplicht aan te leggen bij den ouden Ngobila, of Bobila, dien Stanley vroeger uitbundig geprezen heeft. Eene groote vergulde zilveren medalie, die slechts aan de getrouwste bondgenooten van den Staat geschonken wordt hangt aan een zijden lint op de borst van den oude ; het zou hem immers moeilijk geweest zijn ze anders aan te doen, tenzij hij ze met eene speld aan zijn ruig vel had vastgehecht. De zwarte aartsvader is zoo trotsch op zijn eereteeken, dat hij het zelfs des nachts binst zijnen slaap niet aflegt. Overigens is hij zoo dom niet als hij er uit ziet ; en de mondbehoeften, die hij aan zijne blanke vrienden verkoopt, laat hij dubbel en dik betalen.

1ste januari 1893. Waar zullen de vijf reizigers, heden aan boord van den Stanley vergaderd, zich toekomend jaar op dezen dag bevinden? Op de aarde of onder de aarde, in Europa of in Afrika? Wat er van zij, laat ons vroolijk den dag overbrengen, dien onze vrienden, wellicht aan ons denkend, in het verre vaderland blijde aan 't vieren zijn! Tobias de groote knecht van den opziener, heeft twee perelhoenderen geschoten; wij hebben kiekens, eieren, fruit; de opziener onthaalt ons op wijn en sigaren. Weg dus met allen kommer, laten wij de Voorzienigheid begaan!

Rond den middag varen wij voorbij de puinen van een dorp, onlangs door de beambten van den Staat afgebrand.

— Door de beambten van den Staat afgebrand?

— Ja, toch.

— En mogelijk heeft men verscheidene inwoners gedood?

— Inderdaad.

— Dus is het waar, wat de dagbladen soms vertellen over de wreedheden door de blanken in Congoland gepleegd?

— Volkomen waar. Alleenlijk is het niet waar, dat zekere terechtstellingen, die volstrekt noodig zijn voor de bescherming van den zwakke tegen den sterke, en tot het uitroeien van het

afschuwelijk menscheneten, den naam van wreedheid verdienen. Zeg eens, zoudt gij er vermaak in scheppen fijntes aan een paal geregen en gebraden te worden? Zou de rechter van die u opgepeuzeld hebben een moordenaar mogen heeten? Welnu, dat is hier het geval.

Op den oever van den stroom ligt een dorp, wiens bewoners geen enkelen onzer booten laten voorbijvaren, zonder hem met kogels en vergiftigde pijlen te beschieten. Daarenboven, omdat een ander dorp zich aan den Staat onderworpen heeft, omdat het beloofd heeft voortaan geenen oorlog meer te voeren met het eenig doel van zich menchenvleesch te verschaffen, vallen de lieden van het eerste dorp hen gedurig aan. Zij dooden tien mannen, en eten ze plechtig op, om hunne overwinning te vieren. De volgende maand zullen twintig andere rampzaligen hetzelfde lot ondergaan. De aangeranden zullen zich verdedigen, en wraak nemen: op minder dan twee iaar zullen aldus twee groote dorpen verdwenen zijn. Zoo worden er jaarlijks duizenden menschen gedood en opgeëten. En zoudt gij het eene wreedheid noemen die ijselijkheden te doen ophouden, en met eenige menscheneters van kant te helpen het leven van zoovele lieden te redden, die niets beters verlangen dan hunne broodwortels in ongestoorden vrede te mogen

opsmullen? Bidt liever een roozenhoedje, lezer en lezeres, voor de dapperen, die hun leven voor zulke schoone en lastige zaak ten offer brengen; en luistert niet naar het geraas en gezaag van menschen die schrijven en wrijven over zaken waar zij hoegenaamd niets van weten. Het kan wel zijn dat onze officieren, door verraad, meineed en laffe aanvallen verbitterd er soms wel eens wat al te duchtig op kloppen: doch een dapper man, door eenen moordenaar aangerand, is niet altijd gestemd om zijne slagen juist te meten.

Van den Stanley-poel tot hier ontmoet men maar weinig oliepalmboomen (Elaïs). In de bosschen langs den oever is het de waaierpalm (Borassus flabelliformis) welke men het meest aantreft. Deze prachtige boom geeft een schoon geaderd, zeer hard hout, dat zoowel voor schrijn- als timmerwerk geschikt is. Zijne ontzaggelijke bladeren hebben den vorm van een getanden en opengespreiden waaier. Ik weet niet of zijne noten eetbaar zijn.

De bamboes-palmboom is gekenmerkt door zijne bladeren, wier ribben, soms eenen arm dik, zeer nuttig zijn. Het vlies, dat deze ribben omgeeft, dient tot het verveerdigen van vischnetten, valstrikken om kleine dieren te vangen, korven en manden. Het blad zelf wordt

gebruikt om de hutten te dekken; met de ontschorste ribben, evenals met de jonge twijgen, maakt men zeer sterke, veerkrachtige beschotten.

De rietachtige palmboom (Calamus) slechts acht of negen meters hoog, belemmert de oevers der rivier, voornamelijk op de moerassige plaatsen, met zijne kromme, scherpe doornen.

Vaandaag ontmoeten wij eene der kostbaarste vruchten van Congoland, te weten de aardnoot, waar de blanken zoowel als de zwarten op verlekkerd zijn. De plant, die ze voortbrengt, is een eenjaarig gewas. Hare takken, zeer gesprieteld, zijn harig, en groeien maar dertig of veertig centimeters hoog. De zonderlingste hoedanigheid der aardnoot bestaat hierin, dat de twijgen na den bloei nederhellen en in den grond dringen, waar zij peulen voortbrengen, wier eikels, ten getalle van twee of drij, zoo dik zijn als eene hazelnoot. Die eikels of noten, in een weinig boter geroosterd, zijn uitmuntend van smaak, en zeer voedzaam. Men trekt er ook olie uit, die echter zoo fijn niet is als olijfolie. De stengels, wanneer zij groen zijn, dienen eveneens tot voeder voor de beesten; droog, worden zij als brandhout gebruikt.

Volgens M. Lemaire, aan wien ik grootendeels deze bijzonderheden ontleen, is het kweeken der aardnoot zeer eenvoudig. De plant

blijft slechts gedurende vijf maanden op den akker, en kan honderd hektoliters vruchten per hectare opbrengen. De uitvoer dezer noten is zeer aanzienlijk. In Frankrijk vooral bedient men er zich veel van in de zeepziederijen ; en de olie dient tot smeer en middel tot verlichting. De pasteibakkers gebruiken ook veel van de aardnoot in plaats van amandelen.

Soortgelijk, doch fijner is de palmolie ; en de buikzuiverende olie van den wonderboom of Christuspalm wordt hoog geschat, in eene streek waar men voor de langdurige verstopping op zijne hoede moet zijn.

Den 3 januari, reeds laat in den avond, bereiken wij onze Missie van Sinte-Maria-Berghe. De kinderen hadden het vaartuig reeds gezien, twee uren voordat wij aanlanden. Allen, ten getalle van honderd en tien, liepen naar de haven, en staken een groot vuur aan, om ons bij de ontscheping te verlichten. Bij onze aankomst werden wij met luide vreugdekreten begroet ; de grootste dezer jongelingen sprongen in het water om ons reisgoed aan te nemen, terwijl de anderen op het strand stonden te springen en te dansen van blijdschap. De EE. HH. Baltus en van Ronslé hadden groote moeite om den stoet samen te stellen, die ons geleidde naar de zending, waarover ik later bij gelegenheid zal spreken.

Aangezien het brandhout op dezen oever der rivier zeer schaarsch is, gaat de Stanley aan den overkant zijnen voorraad van stooksel opdoen. Den 5en vertrekken wij zeer vroeg in den morgend, en weldra varen wij de grootste der bijrivieren van den Congo in, den Kassaï, wiens mond tamelijk eng is, vergeleken bij de breedte van meer dan twee uren, die hij verder op verschillige plaatsen bereikt. Darenboven is het water van den Kassaï soms hooger dan dat van den Congo, hetgeen bij den samenloop der twee ontzaggelijke stroomen doorgaans zeer gevaarlijke draaikolken doet ontstaan. Wij kwamen er echter ongehinderd over, en eenige minuten later werd er voor het middagmaal gebeld. De spijskaart bestond uit de volgende gerechten : geitennieren en geitenlever in boter gesmoord ; kiekens met pataten : ribbekens met rijstkoeken ; banaantaart ; fruit, koffie, sigaren. Uitmuntend, zooals gij ziet. Met zulken kost zou ik op den ellendigen weg der karavanen de koorts wel afgewend hebben.

Na het eten raadt de kapitein ons aan, onze wapenen gereed te maken. Men weet nooit wat er kan voorvallen op deze rivier, waar meer dan een Europeaan reeds gesneuveld is, getroffen door het schot der wilden, die zich in het kreupelhout langsheen den oever verduiken. De

oude vuursteengeweren, die deze roovers niet durven afschieten zonder het hoofd om te keeren, uit vrees van zich met het kruid, dat in de pan ontvlamt, te verbranden, boezemen mij weinig vrees in; maar hunne vergiftigde pijlen, dat is iets anders. Te wapen dus! En indien wij niet volstrekt genoodzaakt worden menschelijke wezens met onzen kogel te begroeten, zullen wij ons lood zooveel te liever gebruiken om onze keuken te voorzien met vleesch van nijlpeerden, krokodillen, apen, papegaaien, ganzen en eenden waarvan deze streek krioelt.

Weldra ontmoeten wij kleine eilandjes, in wier nabijheid het water minder diep is. Het is daar dat het ontzaggelijk nijlpeerd zich gewoonlijk ophoudt. Zie, ginder liggen er twaalf, lui en vadsig op het zand uitgestrekt. Een der monsters, met den kop naar ons gekeerd, opent al gapende eenen muil, wijd genoeg om een ganschen kruiwagen klaver in te slikken. Al de karabijnen branden te gelijk los. Maar wij hebben overhaast en zonder te mikken in den hoop geschoten: de gedrochten vluchten ijlings naar den stroom en verdwijnen in het water. Onze schoten hebben eene ontelbare menigte watervogelen opgejaagd; welke prachtige jacht, zoo wij den tijd hadden hier eenige uren stil te houden! Doch de kapitein beoogt slechts een doel: zoo

gauw mogelijk de plaats bereiken waar hij eenen voorraad van brandhout kan opdoen. De jacht is voor hem slechts bijzaak, behalve wanneer de gewone levensmiddelen zouden komen te ontbreken. Dan gebeurt het dat men een geschikt oord zoekt, om zich van versch vleesch te voorzien. Een enkel nijlpeerd levert er soms tot vijftien honderd kilos op.

KAPITTEL V.

Op jacht. — Om goed een Afrikaanschen vogel op te vullen. — Hippos en Bijtvliegen. — Gevaren van den Kassaï. — De rol der geit in Congo.

Den 5en Januari, eersten dag van onzen tocht op den Kassaï, houden wij tegen den avond stil bij een dorp, onlangs verwoest in eenen dier oorlogen, welke de afrikaansche stammen gedurig tegen elkander voeren. Wij vinden er eene uitgelezene plaats om te vernachten, broodwortelvelden, en vooral overvloed van brandhout voor ons stoomtuig. Verder op, zegt de kapitein, ontmoet men slechts week, sponsachtig hout, dat veel rook, maar weinig warmte geeft.

Diensvolgens besteedt men den ganschen voornoen van den volgenden dag om een goeden voorraad van stooksel op te doen; en ik neem die gelegenheid waar om met Tobias, den knecht

van den opziener, op jacht te gaan. Wij schieten drij perelhoenders, twee groene duiven, en eenige kleine vogeltjes, wier vellen ik wil bewaren voor onze verzameling te Scheut. Om die stukken ongeschonden en goed in Europa te krijgen, moet men menigvuldige voorzorgen nemen, die men door de ondervinding leert. Ik heb onder dat opzicht meer dan eenen flater begaan. Tot nut dergenen die na mij in Congoland zullen reizen, wil ik hier mededeelen welk middel mij het best gelukt is.

Eerst en vooral, om het schitterend gevederte niet te veel te beschadigen, moet men geen grover zaad gebruiken dan de grootte van den vogel het vereischt; bengalis en kolibrietjes, bijvoorbeeld, mogen slechts met de karabijn Flobert, en den fijnsten hagel geschoten worden.

Vóórdat men eenige bewerking onderneemt, moet men eerst zorgvuldig de kleur der oogen, lengte en omvang van den vogel, en de wijdte zijner uitgebreide vlerken aanteekenen. Dan trekt men behendig en voorzichtig het vel af, dat men van binnen met arsenikzeep inwrijft; en men vult het op met watte, waar men een weinig steenkoolkamfer inlegt, om de mieren te verdrijven. Na het stuk in de zon gedroogd te hebben, steekt men het in eene blikken doos, die men aanstonds kan soudeeren, maar die men eenigen tijd later

wederom moet openen, om haren inhoud nogmaals te laten verzonnen.

Die voorzorgen zijn voldoende voor kleine vogelen. Voor de groote, bijzonder voor de watervogels, wier vel olieachtig is, vervangt men de arsenikzeep door zaagmeel en fijn gestampten aluin. Daarenboven mogen die vellen niet in kisten of doozen gepakt worden, maar men moet ze gestadig luchten en zonnen. Op die wijze moet men ook te werk gaan met de huiden der harige dieren.

De schildvleugelige insekten, na eerst volkomen gedroogd te zijn, worden in zaagmeel gelegd dat met steenkoolkamfer vermengd is. Dat is het eenige middel om hunne horentjes en pooten niet te breken.

Vlinders kan men onmiddellijk met de vleugelen opengespreid in een papieren zakje plaatsen, dat men plat drukt. Voor ieder beestje gebruikt men een afzonderlijk zakje; en wanneer men er een zeker getal verzameld heeft, legt men ze, met steenkoolkamfer vermengd, in eene blikken doos, die men gedurende eenige dagen in de zon zet. Men bewaart die doozen in eene drooge plaats, en van tijd tot tijd opent men ze, om ze te laten verweeren, indien het noodig is.

Den 6en, tegen den avond, bereiken wij de streek van *Mutchie*, waar het van nijlpeerden

krielt. Dit beest, gansch vreedzaam wanneer het zich aan land bevindt, is uiterst gevaarlijk in het water, vooral als het door een schot gewond is. Dan werpt het de schuiten der negers zoo gemakkelijk om, als waren het notendopjes. De wijfjes, die vreesachtiger zijn, vluchten bij den minsten onraad in 't diepe van den stroom, met hun kalf op hunnen breeden rug. Uit menigvuldige waarnemingen blijkt het, dat het nijlpeerd onder water niet zwemt, maar op den bodem der rivier wandelt. Het kan tien minuten lang onder water blijven. Wanneer het door jagers achtervolgd wordt, en genoodzaakt is boven te komen om lucht te scheppen, dan steekt het enkel zijne ontzaggelijke neusgaten eenen oogenblik buiten 't water, en verdwijnt aanstonds wederom in de diepte.

Voor de zwarten, die op de europeesche vaartuigen in dienst zijn, is het altijd een feest wanneer men er in gelukt een nijlpeerd te dooden, gelijk de knecht van den opziener het daar juist gedaan heeft. Op korten afstand van de plaats waar wij moesten stilhouden, had hij een dezer dieren bemerkt, dat op de spits van een eilandje lui en log uitgestrekt lag. Zoodra het anker gevallen was, kwam de dappere jongen, van een anderen neger vergezeld, den kapitein een karabijn en eenige kardoezen vragen, hetgeen hem toegestaan werd. De twee jagers stappen in een

schuitje en varen sluipswijze langs verschillende eilandjes op hunne prooi af. Weldra valt er een schot; daarna volgt er eene doodsche stilte. — Niet geraakt, denken wij. Welhaast hooren wij vijf, zes scheuten achtereen. — Gedood, gedood! schreeuwen de negers die aan boord gebleven zijn. Inderdaad, daar komen onze koene jagers zegevierend terug, vragen de groote schuit en roepen eenige mannen om het beest in stukken te hakken, eene bezigheid die ten minste een uur werk vraagt. Tobias vertelt ons dat hij het nijlpeerd, terwijl het op het zand uitgestrekt lag, eenen kogel in het hart gejaagd had. Het beest was ijlings opgesprongen, maar onmiddellijk wederom neergestort, en dan had men het van nabij afgemaakt.

Ik wilde uit nieuwsgierigheid het gedrocht gaan zien. Op zijne zijde liggend, was het bijna een man hoog. Bij zulken reus vergeleken, zijn de nijlpeerden, die men te Antwerpen in den dierentuin bewondert, slechts halfwassen kalveren. Het hoofd alleen weegt zoo zwaar als een vet verken; het geheele gewicht bedraagt over de 1600 kilos. Uit den muil komen twee prachtige ivoren slagtanden te voorschijn. De oogen zijn amper zoo groot als die van eenen os, en de uitermate kleine ooren steken niet boven den schedel uit.

Terwijl onze zwarte beenhouwers aan hun werk

zijn, beginnen de moskieten volstrekt onverdragelijk te worden. Ook raadt ons de kapitein niet te wachten tot de zon ondergegaan is om de fijne gazen gordijn, die ons des nachts tegen die onverzaadbare bloedzuigers moet beschermen, rond onze legerstede te hangen. Zonder die voorzorg valt er van heel den nacht niet aan slapen te denken. Men moet zelfs nog wel toezien dat binst den slaap de armen of beenen dit dun schutsel niet genaken, want de vijand zou die gelegenheid niet laten voorbijgaan om zich, door het lichte weefsel heen, aan uw bloed te vergasten. Een dezer muggen, niet zorder reden *stalen bek* genaamd, doorboort zonder moeite het laken van broeken, en zelfs wollen dekens. Het is voornamelijk het bovenste gedeelte van den voet, door te lage schoenen niet voldoende gedekt, dat het ergst aan hare aanvallen blootgesteld is. Ook is het geraadzaam, zoo men zich tegen hare schrikkelijke steken wil beschutten, bij het vallen van den avond halve laarzen of getten aan te trekken. Er zijn ongelukkiglijk andere lichaamsdeelen die men door dat middel niet kan beveiligen, en die leelijke beestjes schijnen te weten dat het beste is, den vijand van achteren aan te randen. Wee hem die tegen den avond op een rieten stoel gaat zitten, zonder eerst de zate met het een of ander voorwerp bedekt te hebben; hij

zal zijne onvoorzichtigheid weldra bekoopen met eene menigte blazen en bobbels, zoo dik als eene noot.

En hoe ijselijk jeuken en branden die bobbels! Men kan zich niet weerhouden van ze razend open te krabben, ofschoon men weet dat men zich daardoor aan leelijke zweren blootstelt, en zelfs gevaar loopt van koortsen op te doen. Doch de krieweling is zoo onuitstaanbaar, dat men zich zelven niet meester kan blijven. Ook kan de Europeaan, na eenige jaren in Congo geleefd te hebben zich zoodanig aan de andere ongemakken der heete landen gewennen, dat hij ze niet meer schijnt te gevoelen; maar, die ellendige muggen niet verwenschen, dat gaat het heldhaftigste geduld te boven.

De negers zelven, wier vel nochtans niet zacht is, vreezen den *stalen bek*. Zijn de visschers der oevers van den Kassaï verplicht den nacht door te brengen, dan slapen zij, om zich tegen die moskieten te beveiligen, op een bed van takken, dat zij bij middel van staken vijf of zes voet boven den grond verheffen, en waaronder zij gansch den nacht door groen hout stoken. Zij die in hunne hutten slapen beschermen zich insgelijks door een dikken rook; maar men moet waarlijk neger zijn om het in een zoo stikkende lucht, allerbest geschikt om hespen te rooken,

goedsheugig uit te houden. Wanneer de blanke datzelfde middel wil aanwenden, begint hij weldra te hoesten, te niezen, en loopt groot gevaar van te versmachten, maar van slapen is er geen kwestie: ik weet er van te spreken.

Ik heb reeds gezegd dat de Kassaï, ofschoon betrekkelijk eng aan zijnen mond, op zekere plaatsen eene breedte bereikt van meer dan twee uren. Doch daar de mas van het water dezelfde blijft, moet de rivier natuurlijk aan diepte verliezen wat zij aan breedte wint. Menigvuldige zandbanken, alsook boomen door den stroom meêgesleept en onder water verborgen, maken de vaart zeer gevaarlijk, bijzonder voor de booten die stroomafwaarts varen, en niet altijd meester zijn van hunnen loop. Een goed kapitein weet echter weldra die verschillende hinderpalen van verre te erkennen. Lange, gelijkloopende strepen op den waterspiegel duiden eene zandbank aan; twee rimpels die op een punt in elkander loopen, zijn een teeken dat de strooming door een gedoken boomstronk verhinderd is. Aan soortgelijke teekenen erkent men ook de blinde klippen.

Wanneer een vaartuig op eene zandbank loopt, kan het in verschillende liggingen stranden. De gevaarlijkste bestaat hierin, dat het middelste gedeelte van het schip alleen op den rug der bank rust, terwijl het van voren en van achter vrij

blijft, omdat het raakpunt als eene spil uitmaakt, waarop de werking van het stoomtuig den boot gedurig doet ronddraaien in plaats van hem los te maken. In eene dergelijke omstandigheid moesten onze zwarten eens allen tegelijk in het water springen, en zes uren lang hoefden zij hun uiterste best te doen om het schip vooruit te duwen, ofschoon het dampschip al zijne stoomkracht bijzette.

Als de voorsteven alleen vast zit, raakt men gemakkelijk los met den boot achteruit te doen stoomen. Is er slechts eene zijde van het vaartuig gestrand, dan werpt men langs den overkant, op twintig, dertig meters afstand, een anker uit, waarvan de ketting op de spil gewonden wordt.

Wanneer men stroomop vaart, gebeurt het dat de stoomboot in heel zijne lengte over eene zandplaat heen geraakt, maar dat, uit hoofde van de hevige strooming, de voortdrijver blijft steken. In dat geval deinst het schip achteruit en verzandt vervaarlijk. Alsdan blijft er geen ander middel over, dan onder de kiel eene lange keting te scheren, die de negers als eene zaag heen en weer trekken; langzamerhand raakt het zand los en wordt door den vloed weggespoeld; men duwt en trekt naar voren, het stoomtuig werkt uit alle kracht achteruit; eindelijk hoort men een hevig gekraak: men is vrij; maar dat kost dikwijls vele uren werk.

Om zulke ongevallen zoovcel mogelijk te vermijden, staan er altijd twee mannen met eene lange roede vooraan op het schip om gedurig te peilen; alle minuten kondigen zij luidop de diepte van het water aan. Deze voorzorg is des te noodiger, dat de zandbanken standvastig van plaats veranderen, en dat een weg, die bij de vorige reis open en vrij was, soms op den terugkeer gansch belemmerd is. Dan moet men stilhouden en schuitjes uitzenden om eenen doorgang te zoeken.

Al die verschillende hindernissen zijn natuurlijk het meest te vreezen in het drooge jaargetijde, wanneer het water op vele plaatsen amper anderhalven meter diep is. Dan gebeurt het dikwijls dat men het schuren van de kiel tegen den bodem der rivier gewaar wordt. In zulk geval vaart de kapitein met volle stoomkracht voort om over den hinderpaal heen te glijden, en het schip hort en schokt als een tram die uit het spoor loopt en over de steenen rijdt.

De stronken zijn nog gevaarlijker dan de zandbanken; ik bedoel de boomstammen niet die boven het water uitkijken, maar die gedoken zijn: een schip, dat er in volle vaart op stoot, kunnen zij openrijten. Dicht bij de oevers waar men des avonds aanlegt om brandhout in te nemen, veroorzaken die verborgen tronken dik-

wijls nog andere onaangenaamheden. Daar het schip met zijne zware vracht dieper gaat, valt het voor dat men bij het vertrek weerhouden wordt door eenen boom dien men daags te voren niet bemerkt had, daar de lastlijn veel hooger was.

Doch wat de kapiteins boven alles vreezen, zijn de rotsen; want de strooming dezer rivier is zoo hevig, dat een vaartuig, tegen zulken hinderpaal botsend, zeker een lek springt. In het gunstigste geval, wanneer alles betrekkelijk meêslaagt, moet men alsdan het schip ontladen, weder vlotmaken en het gat stoppen.

Men ziet dus dat op den *Kassaï* varen geen kinderspel is, te meer daar een goed kapitein wel moet bekend zijn met de plaatsen waar men zich goed brandhout kan verschaffen; de vijandige oorden hoeft hij te kennen, waar men gevaar loopt van met vergiftigde pijlen begroet te worden; alsook de bevriende dorpen, waar men mondbehoeften moet koopen, zoo men wil beletten dat het scheepsvolk wegloopt of, wat nog erger is, de oeverbewoners gaat uitplunderen, hetgeen altijd weerwraak ten gevolge heeft.

Doch laat ons voortgaan met de verschillende voorvallen van dezen dag te verhalen. Nauwelijks landen wij bij het dorp *Mutchie* aan, of al de inwoners vluchten van het strand weg, en

gaan zich in hunne hutten verbergen. Daarop begint commandant Gillain met een rooden zakdoek te waaien om de vluchtelingen gerust te stellen, en roept dat wij niet gekomen zijn om oorlog te voeren, maar om levensmiddelen te koopen. Men laat de brug vallen; de rechter De Saegher gaat aan wal, reikt hertelijk de hand aan al die het wagen hem te naderen, en wenscht iedereen een vriendelijken goedendag : *mbote mingi*, *malamu mingi*. Zoodra de opziener bemerkt dat de negers hunne vrees overmeesterd hebben, doet hij luidop afkondigen : « het is onzen matrozen streng verboden in het dorp te gaan, en de minste diefstal dien zij bedrijven zal met de zweep gestraft worden. Goede menschen van Mutchie, onze mannen hebben honger, wij betalen met goede koopwaren. » Weldra zijn wij omringd door eene menigte schuitjes, beladen met broodwortels, visch, eieren, hoenders en allerlei potten van pijpaarde.

Ongelukkig wordt dat alles ons slechts tegen de buitensporigste prijzen afgestaan; voor eene geit zie ik de weerde van dertig franken betalen. Het droog brandhout is nog duurder; en toch hebben onze zwarte matrozen er volstrekt eene zekere hoeveelheid van doen, om binst den nacht de zeven of acht kilos vleesch te rooken die ieder ontvangen heeft bij het verdeelen van

het nijlpeerd, door Tobias gedood. Het nijlpeerdenvleesch bederft spoedig; dat van dezen morgend verspreidt reeds zulken reuk, dat de kapitein streng verboden heeft er iets van aan boord te brengen, dat niet op voorhand gerookt is en gedroogd. Die maatregel is noodzakelijk, want de negers eten niets liever dan oostersch, ja gansch bedorven vleesch. Nu, zekere Europeanen, die den kaas slechts waardeeren wanneer hij geheel rot is, hebben onder dat opzicht aan de zwarten weinig te verwijten.

Terwijl wij met onzen inkoop van levensmiddelen bezig waren, hadden eenige negers het peerd van den opziener bemerkt, dat op het tusschendek gebonden stond. Gansch verbluft gingen zij de anderen roepen, en de bloodsten werden bij den arm aangebracht. Aanstonds was het een algemeene kreet van verwondering, een dreunend handgeklap, een geklepper met de lippen, zoo groot was hunne verbaasdheid over dit groot beest, dat daar vreedzaam aan eene kribbe gras stond te eten. Sommigen hielden het voor eenen olifant, of een nijlpeerd; anderen beweerden dat het eene groote europeesche geit was, die de Europeanen zouden opeten. Het kwam niemand in het gedacht dat het beest diende om bereden te worden, daar peerden, ossen en ezels in die streek gansch onbekend zijn. Maar

wat die arme zwarten het meest verwonderde, was de steert van het dier. Zij dachten dat het maar een valsch, aangezet versiersel was. Om hen uit hunne dwaling te helpen nam ik het ding met beide handen vast en begon er duchtig aan te trekken. Op dat gezicht ging er uit de krielende menigte een daverende schaterlach op; maar ik had schoon hen uit te noodigen om ook eens aan den steert te komen snokken, niemand durfde het peerd naderen

Een opperhoofd wilde nochtans het dier koopen, en bood er vier geiten voor. Geiten, altijd maar geiten: dat is hier de eenige gangbare munt in onderhandelingen van eenig belang. Die menschen denken dat zij met hunne geiten al de rijkdommen der wereld zouden kunnen meester worden. Een hunner, den *Stanley* bezocht hebbende, en ziende hoe het schip vooruit en achteruit stoomde, en, zonder riemen, zelfs tegen stroom en wind over het water dreef, kwam heel ernstig aan den kapitein vragen voor hoeveel geiten hij zijnen boot wel zou verkocht hebben!

KAPITTEL VI.

Sierlijkheid der negers. — Vischvangst op stroom. — De Wissmann-Pool. — Venijnige rupsen. — Een felle Cocktail. — De pokken aan boord. — Dood van tienduizend negers. — Handelsuitwisselingen. — Tragi-comisch geval.

Van de streek *Mutchié* tot aan de monden der rivier *Kwango*, zijn al de oeverbewoners, evenals die van het meer Leopold en van de *Mfimi*, waarvan ik later zal spreken, enkel gedekt met eene breede, rood geverfde schort. Dat volk maakt echter aanspraak op bevalligheid, gelijk hun hoofdhaar het aantoont, dat op honderd verschillende wijzen, en somtijds zeer kunstig is opgedaan. Daarenboven hebben zij snoeren, banden en ringen van geel koper, die zij aan enkels, kuiten, armen en hals dragen. Men ziet soms rijken, fier als een pauw, trotsch heen stappen met een koperen juk van vijftien, zestien

kilos op de schouders. Onze verzameling van Scheut bezit eenige dier versiersels.

De afrikaansche volksstammen vestigen zich geerne op de oevers der stroomen, omdat zij door de vischvangst gemakkelijk in hun onderhoud kunnen voorzien. Ik zal later de verschillende gereedschappen beschrijven waarvan de negers zich bedienen om visch te vangen. Ik wil echter hier een woord zeggen over een tuig dat ik nergens gezien heb dan te Mutchie. Het is een harpoen, met zeer scherp punt, dien de negers met veel behendigheid werpen om de groote visschen te doorbooren die zich op den waterspiegel vertoonen. Wanneer men raakgeworpen heeft, dan verdwijnt de gekwetste visch in de diepte, terwijl hij een lang dun koordje na zich sleept waaraan een drijver is vastgemaakt, bestaande uit een stuk zeer sponsachtig hout. Diezelfde drijver dient om, in geval van mislukking, den harpoen weder te vinden.

Weldra bereiken wij het meer Wissmann, waar de rivier Kwango in loopt langs eenen mond die zoodanig achter eilandjes en zandbanken verborgen is, dat, zonder de landkaart, men zich niet in de nabijheid van een zoo aanzienlijken stroom zou wanen.

De Wissmannpoel heeft zeker de uitgestrektheid van den Stanleypoel, maar zijne eilandjes,

zijne zandbanken, en de weelderige plantengroei op zijne oevers geven het een veel grootscher en wilder uitzicht. Wij houden vroeg stil, om brandhout op te doen, en ik neem die gelegenheid waar om op jacht te gaan in gezelschap van twee onzer kristene knechten, *Mangunga* en *Nganza*. Langs slijkerige moerassen bereiken wij eene plaats waar vroeger een dorp gestaan heeft ; ik schiet er een perelhoen, eenen papegaai en twee zeer lieve vogelen.

Terwijl wij afgemat, bezweet, en tot aan de knieën met modder bedekt terugkeerden, deed ik eene zonderlinge ontdekking. De bloote arm van Nganza raakte onverhoeds aan de takken van een struikgewas, en aanstonds begon de neger te springen en geweldige bewegingen te te maken, alsof een serpent hem gebeten had.

— Zoo, zoo, Nganza, gij zijt dus het minst niet vermoeid, dat gij nog springt als eene ekster, en vieze gebaren maakt als een aap !

— Vader, ik begrijp er niets van ; die struik steekt nog erger dan eene bie. Raak hem zelf maar eens aan, dan zult gij zien of Nganza den aap speelt ! Ik leg mijne hand op den tak, maar ik moet haastig terugtrekken, want ik gevoel eene pijn als van eene hevige brandwond. Wat mag dat zijn ? Ik bemerk nochtans op de takken noch de stekers van distel of braam, noch het verraderlijke

waas van den netel. Eindelijk ontdekte Mangunga uiterst kleine geele rupsen die op de branken kruipend een slijmerig vocht achterlieten. Zijn die rupsen venijnig? Dat is iets wat men zou moeten onderzoeken. Op eenige honderden meters van den boot kreeg ik opnieuw eenen prik op mijne handen, en nogmaals zag ik eene menigte derzelfde insecten. Op het schip wist niet een blanke mij uitleg over de zaak te geven. Maar Tobias, de knecht van den opziener, verzekerde ons dat in zijn geboorteland, op de kust van Acra, die kleine rups en haar vergif uiterst gevreesd zijn. Besluit: er bestaan in Congo zeer schoone maar ook zeer leelijke dingen.

Men kan wel denken dat mijne vroolijke reisgezellen ginnegapten en gerrebekten met mijne ontdekking. Gelukkiglijk had ik wat beters meegebracht ; en toen ik uit mijne weitesch een schoonen voorraad wilde oranjeappels voor den dag haalde, eene vrucht die niemand op de oevers van den Kassaï ontmoet had — de citroen integendeel wast er overal — kwam men mij van herte gelukwenschen, en die algemeene blijdschap troostte mij ruimschoots over mijn klein ongeval. Mijne appelsienen echter, zeker ten gevolge van het klimaat, waren erg zuur, ofschoon zij den liefelijken geur eigen aan die van Spanje uitwasemden. En die geur

heeft voorzeker zijn voordeel, wanneer men omringd is door vuile, stinkende negers. Niettegenstaande haren zuren smaak, kwamen die vruchten toch uitnemend wel te pas om onzen drank te verfrisschen en den visch te kruiden.

Tot loon voor mijne vondst, en om mij van de doorstane vermoeienissen te doen herstellen, bereidde men te mijner eere een lekkeren *cocktail*, een onvergelijkelijken drank, uitmuntend goed om den afgematsten jager onmiddellijk nieuwe krachten te geven. Om dien drank te maken, klopt men tot sneeuw of schuim het wit van een dozijn eieren, waarvan men de dooiers tot eene struif roert ; men voegt er eene goede hoeveelheid suiker bij, met schiedam, cognac of champagne. Men verhoogt den smaak met de *mixed spices* (gemengde specerijen) der Engelschen, of eenvoudig met kruidnoot. In den Olympus werd de godenwijn gedronken, maar de geleerden hadden er het voorschrift van verloren ; ik ben overtuigd dat de Engelschen het teruggevonden hebben en de godendrank niets anders was dan de huidige cocktail.

Dezen avond, terwijl wij bij het licht van twee keersen een partij kaart spelen, wat wij gewoon zijn dagelijks te doen, worden wij door duizenden insekten geplaagd : motten, nachtvlinders van soorten, gevleugelde mieren, muggen, kevers,

dagvliegen, die zich in de vlam komen verbranden en eindelijk de keersen uitdooven.

Den volgenden morgend is men verplicht strenge maatregelen te nemen tegen onze houtkappers, die van heel den nacht bijna niets gedaan hebben. Commandant Gillain stelt zich aan hun hoofd, en verdeelt ze in drij verschillende groepen : de gewone houthakkers, de soldaten uit het kamp van Kinshassa meegekomen voor den dienst van den opziener, en de overige zwarte reizigers. Iedere dezer groepen moet eene bepaalde hoeveelheid hout verschaffen, zoo niet, krijgen zij van gansch den dag geen eten, en op heel de reis geen nijlpeerdenvleesch, indien men nog een dier beesten zou komen te schieten.

Daarna onze reis hernomen hebbende, bereiken wij weldra eene groote markt, die op den oever gehouden wordt. Wij koopen er verschillige aardige dingen, wapens, uitgesnedene beeldjes, weefsels. In de oorlellen der vrouwen is een gat, groet genoeg om er een stuk van vijf frank in te steken. Zij hangen er bloemen in of schelpjes die in menige streek van Afrika als klein geld gebruikt worden.

Hier moet ik het droevigste ongeval van gansch onze reis verhalen. Men zal zich herinneren dat ik te Leopoldville, tusschen de honderd kin-

deren, van Nieuw-Antwerpen gekomen om hunne militaire en geestelijke opvoeding te Boma te gaan voltooien, twee knechtjes had uitgekozen, die met Mangunga en Nganza ons tot Luluaburg zouden vergezellen. Het zwartje, dat ik aangesteld had om den Z. E. H. Overste te dienen, was reeds gedoopt, en hiet *Fataki*. De jongen moet waarschijnlijk te Leopoldville te dicht bij het gasthuis geweest zijn, waar bij ons vertrek verschillige zieken de pokken hadden. In de hierboven beschreven streek aangekomen, werd het arm manneken eensklaps aangedaan door eene ijselijke hoofdpijn, vergezeld van eene groote afgematheid in al de leden. Twee dagen later was gansch zijn lichaam bedekt met de vlekken van de schrikkelijke ziekte. Om geheel ons personeel niet te besmetten, waren wij verplicht den zieke af te zonderen, en hem in de sloep te leggen, die door ons dampschip voortgesleept werd. Wij zelven gingen hem zijn eten en drinken brengen, en dagelijks bewaarden wij voor hem eenige der lekkerste beetjes van onze tafel. Twee dagen na het uitbreken der puisten, was de kleine lijder afzichtelijk : van top tot teen was heel zijn lichaam slechts één walgelijke etterige korst.

Wij meenden dat hij de dood niet zou ontsnappen. Maar hoe taai is toch een neger? Dag

en nacht in een schuitje liggen, waar hevige regenvlagen bijna dagelijks op nederstorten ; onophoudelijk bespat worden met het water door het rad van onzen boot opgeworpen ; geen middel hebben om zich eenigszins tegen de brandende zonnestralen te beschutten : zulke ijselijke omstandigheden zouden het sterkste kind van Europa tienmaal doen bezwijken. Fataki echter verdroeg al die ellenden met buitengewonen moed ; na tien dagen vielen de korsten af, de eetlust kwam terug en de arme lijder, die zich verveelde niet meer met zijne gezellen te kunnen spelen, kreeg de toelating om wederom op het dek te komen. Noodlottige onvoorzichtigheid ! Nog waren er geen drij dagen verloopen, toen reeds een tiental volwassen negers op hunne beurt door de kwaal aangetast werden. Onder die zieken bevonden zich stokers en werktuigkundigen, de knecht van den onderkapitein, en de jonge vrouw van eenen roerganger ; kortom, hoe weinig de besmetting nog toenam, gingen wij, God weet voor hoelang, op deze plaats als vastgeketend liggen, met het droevig vooruitzicht van heel de manschap te zien omkomen. Van twee kwalen moest men de minste kiezen, en al de pokkenlijders aan wal afzetten ; men liet hun eene voldoende hoeveelheid ruilbare waren achter, om zich bij de

oeverbewoners alles te verschaffen, wat zij gedurende minstens drij maanden voor hun onderhoud mochten van doen hebben. Bij zijne terugkomst van Lusambo zou het vaartuig hen wederom opnemen.

Deze ijselijke noodwendigheid veroorzaakte aan de negers, die aan boord bleven, eene zoo grievende droefheid als aan de blanken. Tusschen de verlatenen bevonden zich immers hunne medearbeiders, landgenooten, met wie zij hoopten weldra gezamentlijk in hun geboorteland terug te keeren; en de kleine uit den stam der Bangalas, die voor allen den kook deed. Wat snikten die arme menschen, toen men zestien hunner gezellen aan land zette, waarvan verschillige gansch op hun uiterste schenen te liggen! Hun geween en getraan verscheurde ons gemoed; doch wij moesten vertrekken, het hert vervuld met een doodelijken angst en overstelpt van droefheid.

Helaas! wij waren nog niet aan het einde van onze ellenden! Vier dagen later moest men nog elf mannen afzetten; en daaronder waren er verscheidene die wij voor den gang van het schip volstrekt noodig had. Een onvermijdelijk gevolg van dien beweenlijken toestand was, dat wij dikwijls maar heel weinig brandhout voor het stoomtuig hadden; en de kapitein,

slechts een onbedreven stoker en werktuigkundige tot zijne beschikking hebbende, durfde maar met halve stoomkracht vooruitgaan, en legde op zekere dagen niet meer dan twee uren wegs af.

Daarenboven was het personeel dat ons overbleef zoodanig ontmoedigd, dat het nog slechts een onbeduidenden arbeid kon verrichten. Gelukkiglijk is commandant Gillain een man die van alle markten te huis gekomen is, en ik weet niet wat er van ons zou geworden zijn zonder zijne behendige en dappere tusschenkomst. Eerst en vooral had hij den onderkapitein te vervangen, een Hollander, Boerhaven geheeten. Deze laatste, insgelijks door de pokken besmet, werd er blind en zot van. De rechter De Saegher had zich belast met zijnen oppas, maar de ongelukkige, hoe blind hij ook was, een oogenblikkelijke verstrooiing van zijnen ziekendiener waarnemende, was onvoorziens in 't bloote hemd op het dek verschenen, en begon met eene galmende stem allerlei bevelen te geven. Men bracht hem terug in zijne kajuit, waarvan men de deur zorgvuldig sloot. Tien minuten later, ik weet niet hoe door de venster ontsnapt zijnde, kwam hij wederom in denzelfden opschik te voorschijn.

Des anderendaags lag de opperste werktuig-

kundige, M. Kilès, een Luikenaar, van koorts en bloedwateren op sterven. Zelf denkende dat het met hem haast gedaan was, ontving hij zeer godvruchtig de laatste heilige Sacramenten ; de rechter, M. De Saegher, ging zich dan aan zijne zijde zetten, begon hem kinabast in te spuiten, en redde hem daardoor het leven.

Zijn wij nu t' enden onze rampen ? Nog niet : de kapitein van den *Stanley* begon zelf van de koorts te beven, en was verplicht het bevel over den boot aan MM. Gillain en Fivé af te staan. Daaruit volgde dat, in plaats van Lusambo op twintig dagen te bereiken, wij er zes en dertig onderwege bleven.

Zoo iets was slechts vervelend, andere gevolgen waren echt pijnlijk en beschreiensweerdig. Later vernamen wij dat, bij den terugkeer van den *Stanley* naar Leopoldville, van de zeven en twintig negers die men aan land gezet had, men er nog slechts zestien in leven had gevonden ; de overlevenden keerden met het schip naar hunne streek terug. En toen wij, na ons verblijf te Luluaburg, langs den zelfden weg terug kwamen, waren er nog andere ongelukken voorgevallen.

De inwoners van dat gewest, uitgelokt door de koopwaren welke wij aan onze zieken hadden achtergelaten, waren met hen in aanraking gekomen, en hadden aldus de besmetting in hunne

eigene dorpen overgebracht. Een jaar later heerschten de pokken nog in de streek van den *Sankuru*, tien duizend negers waren bezweken, gansche dorpen verlaten en afgebrand door hunne inwoners, die daarna naar de oevers van het Leopoldmeer verhuisd waren. En toen ik, zooals ik in 't vervolg zal vertellen, met de Zusters die ik van Leopoldville naar Luluaburg moest brengen, op denzelfden stoomboot, den *Stanley*, daar voorbijkwam, werd ons schip aanstonds herkend, en woedend met pijlen en werpspiesen aangevallen, onder voorwendsel dat het de pest in de streek gebracht had. Wij moesten in aller haast de vlucht nemen ; maar voordat hij wederom naar Leo terugkeerde, verzon de kapitein een middel dat volkomen gelukte. Zijn boot had altijd eene grijze kleur gehad ; hij deed hem gansch zwart schilderen ; en, door dat nieuwe kleed bedrogen, laten de negers nu den *Stanley* in volle vrijheid hunne kusten naderen om brandhout en levensmiddelen in te nemen.

Laten wij deze akelige herinneringen varen, om den prachtigen plantengroei te bewonderen waarmede de oevers van den Kassaï prijken. Hier ziet men den wilden kokosboom, wiens buigbare takken met wollige peulen beladen zijn ; ginder, slingerplanten waaruit vederhars vloeit en wier goudgele vruchten door blanken,

negers, papegaaien en apen om strijd gezocht worden. Andere boomen, door de menigte van bloedroode bessen die hunne takken doen buigen, steken schitterend af tegen het sombere groen van het bosch. En hoog, heel hoog boven al die reuzen van het woud, die met hunne breede kruin het ondoordringbaar warnest van doornachtige heesters belommeren, rijst nog, recht als eene zuil en met een zilveren schors bedekt, een prachtige boom wiens stam, naakt tot aan den top, uitloopt in een ontzaggelijken zonnescherm van lange, smalle bladeren.

In den morgend van den 15en januari, als ik op het dek ga, zie ik den kapitein, van zijne hevige koorts hersteld, vinnig en snel heen en weer wandelen, in gezelschap van den rechter De Saegher. De bevelhebber heeft een dikken overjas aangetrokken, de rechter is warm in een zwaren omslagdoek gedoffeld dien hij op reis altijd bij zich heeft. Zelf gewaar wordende dat het erg koel is, loop ik naar den warmtemeter en zie dat hij 23 graden wijst. Dit komt hieruit voort, dat de wind uit het westen blaast en een dikken nevel naar ons drijft.

Op de verschillende plaatsen waar wij in deze streken stilhouden, bemerken wij dat het koper en de ledige flesschen de koopwaren zijn die de inlanders het hoogst waardeeren. Men ont-

moet mannen en vrouwen, die zeven dikke halsbanden van het gele metaal op hunne naakte schouders dragen. Voor het koper van eene ledige kardoes geven die menschen vier aren van spaansche tarwe, en voor eene flesch, acht eieren of een hoen. Maar de schitterendste stoffen bekoren hen niet, daar ze allen schorten aandoen die zij zelven maken met vezels van palmen, ananassen of wilden kemp. Met wild katoen verveerdigen deze negers netten en visch-korven.

Het is overigens enkel door de ondervinding dat men te weten komt welke europeesche artikelen door dezen of genen stam gezocht worden. In zekere dorpen wil men enkel geel koper, elders neemt men slechts rood koper aan. De blauwe peerlen zijn zeer geacht op de oevers van den *Sankuru* ; de Zappos integendeel verkiezen de groote witte en de zwarten van het distrikt Luluaburg zijn veeleer gediend met heel kleine van dezelfde kleur.

Den *17en januari* greep er een half vroolijk, half droevig voorval plaats. Terwijl onze houtkappers in het bosch bezig waren met stooksel te hakken, deed ik mij in een schuitje naar een eiland voeren dat, naar mij toescheen, zeer rijk in wild was. Ik loste er een zoo groot getal schoten, en bracht een zoo rijken buit mede,

dat de commandant Gillain, de opziener Fivé, en de rechter De Saegher op hunne beurt de kans wilden gaan wagen. Om hun de goede plaatsen aan te wijzen, vergezelde ik hen in eene lange schuit, waar tien roeiers op riemden.

Nu, deze schuiten van den Sankuru, uiterst smal en eng, kantelen zeer licht om. Om ze niet doen om te keeren en geenen dompel te maken, moet men heel stil op den bodem neerzitten, en zich wel wachten het lichaam rechts of links te laten hellen. Wij kwamen zonder ongeval tot op twee honderd meters van het eiland. Eensklaps staat de opziener recht met zijn geweer in de hand, de schuit verliest het evenwicht, en de opziener stuikt met het hoofd voorover in het water. Daar hij in het vaartuigje achter mij zat, dacht ik eerst dat een onzer knechten, om al zwemmende haastiger den oever te bereiken, in den stroom gesprongen was, doch eensklaps zie ik het breedste gedeelte van eene prachtige blauwe broek uit het water opduiken. Daarna verdween het ding, snel omkanteld van boven naar beneden, en zie, daar kijkt eensklaps het beteuterd en vertrokken gezicht van den opziener uit, die ons verschrikt toeroept: *wapi, wapi*, wat is dat, wat is dat? En, behendige zwemmer als hij is, trekt hij recht naar het eiland, zijn wapen altijd in de hand houdende.

Zoodra wij hem wel behouden op den oever zien aanlanden, beginnen wij verheugd in de handen te klappen, want het gebeurt niet zelden dat de beste zwemmers door de hevigheid van den stroom meegesleept worden. Doch wij konden ons niet uitleggen wat dit geroep: *wapi*, *wapi*, mocht beteekenen. Plotselings, dicht bij ons, kwam het hoofd van eenen neger uit het water te voorschijn. Ziehier wat er gebeurd was. Op den oogenblik dat de opziener over boord tuimelde, was een onzer Bangalas ook in den stroom gesprongen. Het inzicht van den dapperen neger was het vuurroer op te visschen, indien de jager het in zijne verbluftheid kwam los te laten. Zich dus onder water bevindende, bemerkte M. Fivé eensklaps dat er aan zijn geweer getrokken werd; hij worstelde tegen en trachtte, al boven komend, het beletsel, wat het ook zijn mocht, mee te slepen. Daaraan was de zonderlinge houding toe te schrijven waarin hij zich bevond toen hij den waterspiegel bereikte. De verschijning van den neger loste het raadsel duidelijk op. Zoo hij het wapen niet gered had dat M. Fivé stevig vasthield, dan had hij toch zijnen goeden wil getoond, en hij ontving een ruime fooi. Men kan wel denken dat er met het voorval hertelijk gelachen en geschertst werd en dat er van jagen geen spraak meer was. Men

keerde dus naar den stoomboot weer; dezen keer zorgde iedereen in het schuitje noch vim noch vlerke te roeren: elk zat daar neergehukt, recht als een bout en stijf als een plank

KAPITTEL VII.

Een dorp van Luluaburg. — Een Chimbeck. — Twee stelsels voor het jagen van olifanten en hippos. — Stoutmoedigheid van den zwarten jager. — Bij de menschenéters. — Een goed geweerschot. — De oevers van den Sankurio. — Toestellen en voorvallen van de jacht.

Alle dagen varen wij voorbij verscheidene dorpen, of groepswijze vereenigde hutten. Deze hutten verschillen van elkander, wat haren uiterlijken vorm aangaat, en ook hare onderlinge schikking is bij lange de zelfde niet. Soms staan zij gansch verward dooreen, zonder dat men het minst op orde of zindelijkheid gelet heeft. In andere dorpen echter zijn de woningen regelmatig gerangschikt, schoon gereekt langs beide kanten eener zeer breede, rechte straat, die dagelijks zoo zorgvuldig met den bezem gekeerd wordt, dat men te vergeefs op den effen grond

een steentje of een struikje gras zou zoeken. Dusdanig zijn het meerendeel der dorpen in de distrikten van Luluaburg en Lusambo. Doorgaans staat in het middelpunt dezer straat eene opene hut gestoffeerd met matten, met een stoel en een groote trom gemeubeld, die moet dienen tot gemeentehuis of gerechtshof. Het opperhoofd, van zijne raadsleden omringd, slecht er de geschillen en regelt er de zaken van het dorp.

Zekere dorpen zijn door geenen ringmuur omsloten: andere, integendeel, zijn omgeven met een stevig paalwerk, wiens eenige opening, die overigens zeer eng is, bij een onverwachten aanval spoedig kan versperd worden.

De gedaante en grootte der hutten of *Chimbecks* verschillen niet minder. Zij zijn rechthoekig, kegelvormig, rond, somtijds zelfs drijhoekig.

De daken, soms zeer plat, dikwijls uitertst spits, steken ver buiten de beschotten uit, die tot muren dienen, ten einde deze tegen zon en regen te behoeden. De beschotten zijn gemaakt van bamboesriet; de daken van stroo, van breede bladeren of van *doemba*, een zeer fijne en sterke grassoort.

Daar de negers noch scharnieren noch sloten hebben, wordt het gat dat als deur dient eenvoudig met eene mat behangen. De onderdorpel van die opening is nooit minder dan veertig,

vijftig centimeters boven den grond; somtijds moet men zelfs eene ladder gebruiken om in de hut te gaan. Zoo iets kan ongemakkelijk schijnen, maar het is zeer doelmatig, om het binnensluipen van serpenten, ratten en ander schadelijk ongedierte te beletten.

Het binnenste dier woningen biedt aan het oog een echten warnest van allerlei voorwerpen: korven, manden, kalebasflesschen, pottengoed, bijlen, lansen, bogen en pijlen, hoenders, geitjes; een trede van eenen voet hoog, die voor bed gebruikt wordt, enz., enz. Bij de rijken kan men nog eene kist vinden, gevuld met stoffen en glaswerk, alsook eenen zetel, uit eenen boomstam gekapt en met vergulde nagels versierd. Ik heb, zelfs bij de opperhoofden der grootste dorpen, geen ander kateil gezien; andere meubelen zouden hun tot niets dienen: hun grootste rijkdom bestaat in de menigvuldige vrouwen, die hun land bebouwen, en hen bij de vischvangst en de jacht behulpzaam zijn.

De stammen die ver in het binnenland wonen, leven bijna uitsluitend van de opbrengst hunner akkers, die dikwijls met de grootste zorg bewerkt worden. De oeverbewoners der rivieren vinden hun bestaan in de vischvangst en de jacht. Ik zal later van hunne vischtuigen spreken; laat ons nu een woord zeggen over de jacht.

De negers weten zich op verschillige manieren van olifanten en nijlpeerden meester te maken. De H. E. H. De Wilde, en anderen, mijne voorgangers in Afrika, hebben de twee voornaamste wijzen in 't lang en 't breed beschreven; ik zal ze dus eenvoudig in het kort aanduiden.

Naar de eerste manier wordt een groot spiesijzer, dat in een zeer zwaar stuk hout vastzit, behendig opgehangen bij middel van eene slagveer, met slingerplanten en persen gemaakt; zoodra het dier tegen een dwarshout stoot dat op den weg geplaatst is, welken het gewoonlijk volgt, valt het ijzer onmiddellijk neder, en doorboort het den nek. Dikwijls is de dood oogenblikkelijk; zooniet, duidt het bloedig spoor toch de plaats aan waarheen het beest gevlucht is. Men maakt het af bij middel van lansen, werpspiezen en pijlen. Wanneer men met een nijlpaard te doen heeft, dat zich in de rivier gedompeld heeft, dan wacht men tot dat het opduikt om adem te scheppen, of tot dat de uitzetting der gassen, in zijne maag opgesloten, het doet boven water drijven, hetgeen gewoonlijk na eene uur of twee plaats heeft.

De tweede manier bestaat in een trechtervormigen put waarvan de bodem bezet is met zeer scherpe lansen, en de opening verborgen onder een latwerk, met eene dunne laag eerde bedekt.

Maar het schrikkelijkste tuig dat men voor die jacht gebruikt, is een harpoen, zooals er in onze verzameling te Scheut twee te zien zijn. Het ijzer van dit wapen heeft nevens zijne spits een scherpen weerhaak, gelijk een vischangel. Met op het dier te stooten, gaat het ijzer onmiddellijk van den steel; een en dezelfde, zeer buigzame en sterke koord is aan beide vast, en wordt door de gekwetste beest in zijne dolle vlucht voortgesleept. Men kan raden wat daar het gevolg van is. De steel blijft weldra aan de boomen van het woud haperen, en houdt het slachtoffer op de plaats zelve staan, daar het, met aan de koord te trekken, de wonde, door den weerhaak veroorzaakt, al grooter en pijnlijker zou maken.

Hoe schrikkelijk zulke spies ook is, moet men een buitengewoon moedig man zijn om ze te durven werpen op een zoo machtig dier als den olifant. De jagers der omstreken van den *Aruwimi* zijn nog stouter, daar zij zich van eene eenvoudige lans bedienen. De punt is wel is waar, vergiftigd; doch, daar men het dier van op eenen afstand van amper twee meters moet treffen, moet men duizend listen gebruiken, kruipen als een slang, soms uren lang, om het beest te naderen. De neger neemt doorgaans den oogenblik waar waarop de olifant

eet of rust. Dan werpt hij zijn wapen, meestal in den bil, of de tromp; en ijlings neemt hij de vlucht, zich zoo goed hij kan achter de boomen verbergende. Hij hoeft echter niet ver te loopen, want na eenige oogenblikken heeft het snel doordringend venijn zijn uitwerksel voortgebracht.

De inwoners der streek *Uelle* durven den olifant van nabij aanranden; zij omringen hem in groot getal, en doen hem onder de herhaalde stooten hunner lansen en werpspiesen bezwijken. Maar die belangwekkende jacht kost bijna telkens aan eenige mannen het leven.

Den *18 Januari* bereiken wij de streek der *Bassongos*, die gemakkelijk te herkennen zijn aan de eenmiddelpuntige ingeprikte cirkels rond hunne oogen, aan hunne spits gevijlde tanden, en aan hun haar dat in zeer dunne vlechten verdeeld is; de vrouwen, afzichtelijk vuil, en slechts bedekt met eene schort van amper twintig centimeters in 't vierkant, verwen hare lokken rood bij middel van een soort van olie, waarin een poeder, *tukula* genaamd, opgelost is.

Wij wisten dat die lieden allen menschenéters zijn; zij zelven gaven er ons overigens het bewijs van. Terwijl wij bezig waren met levensmiddelen te koopen, was een zwarte,

schrijnwerker van stiel, die met ons van de kust vertrokken was om zich naar de werkhuizen van Lusambo te begeven, met zijne vrouw en zijn pas eenjarig dochterken insgelijks aan wal gekomen. In het voorbijgaan stak het klein schepseltje, dik en vet als een molleken, zijne armpjes naar mij uit om eene lekkernij te krijgen, waarop ik nu en dan het lieftallig kindje onthaalde. Ditmaal gaf ik het eenige goede rijpe bananen. Aanstonds kwamen de oeverbewoners, die dit gezien hadden, mij door zeer uitdrukkelijke teekens vragen of dat wichtje enkel zoo goed gevoed werd, om weldra op de tafel der blanken opgediend te worden.

Niettegenstaande hunne wreede zeden, verdienen die menschen toch in een ander opzicht geprezen te worden. Ik heb bij hen en, bij hen alleen, een gebruik gevonden dat bewijst welken zonderlingen eerbied zij voor de vrouwen hebben. Een dier inboorlingen zou nooit om 't even welk voorwerp durven verkoopen, zonder eerst zijne vrouw, zijne moeder of zuster geraadpleegd te hebben over den prijs dien hij moet vragen. Hetzelfde heeft plaats, ik heb het met eigene oogen gezien, wanneer men een europeesch voorwerp wil inruilen. Wat meer is, indien de neger, in zijn vurig verlangen om het ding te bezitten, op eigen hand den koop gesloten

heeft, en de vrouwen hare toesteming niet geven, dan komt de sukkelaar al druipsteertend den blanke ootmoedig bidden zijn goed terug te nemen en er den prijs van weer te geven.

Denzelfden dag, rond drij ure na den noen, niet ver van het dorp *Ewapa*, terwijl wij een uiltje aan 't vangen zijn, komen de knechten ons wakker maken door een woest geschreeuw : « gauw, gauw, een nijlpeerd op den oever ! » De opziener grijpt een wapen, ik doe hetzelfde. Maar het dier, nog wel drij honderd meters van ons af, is op het punt om in de rivier te verdwijnen. — Te ver, Pater, zegt Fivé. — Misschien niet te ver voor mijn oud Martini-geweer, dat vroeger, in Thibet, bewezen heeft wat het kan ! — Ik schiet. Het wangedrocht tuimelt omver, en zijn val wordt door de tachtig negers, die wij aan boord hebben, met luide vreugdekreten begroet : *akufa, akufa !* het is dood, het is dood ! — De kapitein doet het schip wenden, en wij gaan het beest afmaken, wien mijn kogel eenen bil verbrijzeld heeft. Op eene uur tijds hebben onze Bangalas het in stukken gehakt ; zij laten niets liggen dan de vier magen, pense, muts, boek en melkmaag, zooals men bij die herkauwende dieren onderscheidt. Als zegeteeken van mijn gelukkig schot — de kogel moest toch ergens vliegen — schonk

men mij de twee slagtanden, waarmee ik onze verzameling van Scheut verrijkt heb. Eene gebeurtenis die des anderendaags voorviel kwam ons nog eens te meer toonen dat de neger, zelfs wanneer hij dul wordt, slechts een groot kind is, dat men als dusdanig moet behandelen, en waarvan men met zachtheid en geduld veel kan bekomen. Op den oogenblik dat wij aan land wilden gaan, dicht bij een groot dorp, dat tusschen twee heuvels, met prachtige palmboomen bedekt, gelegen was, grepen de inwoners haastig hunne bogen en pijlen, en verboden ons aan te leggen. De kapitein kon die handelwijs niet begrijpen: op zijne vorige reis hadden die menschen zeer gewillig mondbehoeften en brandhout aangebracht. Dit vernemende geeft de opziener bevel stil te houden om rekenschap te vragen van die vijandelijke houding; en de rechter De Saegher springt aan wal, gansch alleen en zonder wapenen. Hij nadert tot de oudsten van den troep, alsof zij de beste vrienden der wereld waren, drukt hun hertelijk de hand, wenscht hun goedendag, en begint hun eenige koddige fratsen te vertellen. Aanstonds gaat heel de zwarte bende aan 't schaterlachen: de oorlog is geeindigd voordat hij begonnen is. Daarna werd er ons heel vriendelijk en met veel fatsoen gezegd dat de Bangala

van een ander vaartuig, dat hout was komen kappen, twee groote trommels gestolen hadden. Dat was de oorzaak hunner gramschap. Dan roept de opziener heel het dorp bijeen, en deelt in geschenken meer dan vijfmaal de weerde dier oude versleten trommels uit. Aanstonds vallen, of liever wentelen zich die menschen, die daar even nog spraken van ons te dooden, voor de knieën van den blanke, om hem hunne dankbaarheid te betuigen. Daarna begint de markt, en nergens hebben wij gewilliger verkoopers aangetroffen.

20 januari. Dezen morgend gingen wij den Kassaï verlaten om de Sankuru in te varen, toen wij eensklaps uit den slaap opgeschud werden door een hevigen schok, waarop een gerammel van omvergeworpen ijzerwerk volgde. De kapitein, terwijl hij eene tas koffie dronk, had eenen oogenblik zijne oogen afgewend van van de kaart die den weg aanduidt ; de boot was op eene zandbank geloopen, en de karabijnen, die altijd op het voorste gedeelte van het schip gerangschikt staan, om soms al te oorlogzuchtige negers schrik in te boezemen, waren naar beneden getuimeld, en hadden door haren val gaten gemaakt in de twee waterdichte ruimen van den voorsteven ; maar de werktuigkundige verzekerde dat men in twee uren de schade kon herstellen.

Inderdaad, na een paar uur werk konden wij onze reis voortzetten, en rond twee uren ontwaarden wij de witte huizen van een handelskantoor der naamloze maatschappij S. A. B., gelegen te *Benabendi,* juist op de plaats waar de Sankuru in den Kassaï loopt. M. Piron, een Luikenaar die ons zeer hertelijk ontvangt, zegt ons dat zijn gezel, M. Cadenas, op zoek is naar eene geschiktere plaats om een handelhuis op te richten ; dat van Bena-Bendi maakt zijne kosten niet goed. Het dorp is te klein, en de inwoners, te lui om vederhars te vergaderen, zijn daarenboven tegen de Europeanen zeer vijandig gezind. Deze werden zelfs eens door de samengeschoolde inboorlingen aangevallen ; maar men ontving hen op eene wijze die hun zeker de lust zal benomen hebben om in het vervolg nog zulke onderneming te wagen.

Dergelijke aanvallen zijn niet zeldzaam in het begin eener stichting. Voor een weinig goud tart men al die gevaren ; men ontziet de brandende hitte niet van een doodend klimaat ; men verdraagt geduldig de droefheid der ballingschap. En wij, die zielen najagen, die voor Gods glorie strijden, wij zouden durven klagen ! Neen ! Weg met allen kommer ! Spotten wij met de koorts, en laten wij niet na hier op aarde eens vroolijk te lachen, onder voorwendsel dat wij daartoe in den hemel tijd genoeg zullen hebben.

De Sankuru, ofschoon slechts eene rivier van derden rang, daar zij in den Kassaï loopt, die zelf maar eene bijrivier van den Congo is, heeft niettemin eene middelmatige breedte van zevenhonderd meters tot aan Lusambo. De plantengroei dien men op hare oevers bewondert, is die der schoonste keerkringsgewesten. Menigvuldige eilandjes bieden gedurig een lieven, steeds afwisselenden aanblik op gansch de lengte van haren loop. Hare oeverbewoners, de Bassongo-Meno, zijn uitmuntende visschers, kunstenaars, die eene merkweerdige bedrevenheid bezitten in het behouwen van het hout, en die stoffen weven, welke zij met uiterst levendige en onverwelkbare kleuren weten te verven. In de verzameling te Scheut hangen er eenige talen van hun werk ten toon.

Reeds meermaals heb ik van vischvangst gesproken, en ik heb beloofd het getuig te beschrijven dat men daartoe gebruikt. Daar ik dezen morgend geene andere merkweerdigheden aan te teekenen heb, wil ik nu mijne belofte vervullen.

Men mag zeggen dat in Congoland de visch het bijzonderste voedsel van het meerendeel der negers is. Men vindt er eene menigte van de lekkerste soorten, en al de rivieren krielen er van. Het is dan ook niet te verwonderen dat

de oevers der stroomen het dichts bewoond worden, en dat de landbouw slechts eene bijzaak is. Daarenboven leven de stammen van het binnenland niet alleen van de opbrengts hunner akkers; zij ruilen er een groot gedeelte van tegen gedroogden en gerookten visch,

Om in hunne onderneming te gelukken, gebruiken de negers niet alleen fuiken, netten, lijnen en dammen. Zij zullen nooit eene eenigzins belangrijke vangst beginnen, zonder eerst aan de *Nzimus*, hunne bijzondere beschermgeesten, eenen haan op te offeren, waarvan het bloed dient om er hun gereedschap mede te bestrijken, terwijl de sporen zorgvuldig aan de touwen der netten vastgemaakt worden. Wanneer het offer door gansch een dorp wordt opgedragen, dan vervangt men den haan door eene geit, soms door een schaap.

Een der meest gebruikte gereedschappen is de *lukandu*, eene fuik van zeer fijn bamboesriet, van vijftien tot twintig meters lang en anderhalven meter breed aan de opening. Daar die fuik zeer buigzaam is, kan men ze in een oogenblik op- en afrollen. Bij het visschen wordt zij opengespannen gehouden door zeven mannen, waarvan drij van voren en vier van achter in het bootje zitten, terwijl de roeiers met de schuit langs de ondiepste plaatsen varen,

waar het water over eene bedding van zand loopt. Zoodra er eene school visschen verschijnt, springen de zwarten die de fuik dragen in den stroom, en het getuig, dat men loodrecht in het water heeft laten zakken, wordt gezwind voortgetrokken, zoodanig dat doorgaans het grootste gedeelte van de zwervende bende gevangen raakt. Deze wil immer doorzwemmen en glijdt van zelf den zak binnen, die den steert van de hilte uitmaakt.

Een tweede soort van tuig dient om den visch te vangen, die zich tijdens de overstroomingen van de rivier verwijderd heeft, en bij het zakken van het water wil terugkeeren. In eenen dam van twee meters hoog, wordt eene opening gemaakt, waarvoor men op het geschikte tijdstip een soort van karie steekt, bestaande uit twee kegelvormige rieten afdeelingen, wier spits toeloopende kelen op zulke wijze tegen elkander geplaatst zijn, dat de visch gemakkelijk inglijden, maar eens t' enden gekomen, niet meer uitglijden kan.

Een derde toestel gelijkt wel op het kruisnet, dat onze europeesche visschers bij middel van eene pertse in het water duiken om het van tijd tot tijd schielijk op te halen. Het congoleesch getuig, vernuftiger gemaakt dan het onze, zakt door zijn eigen gewicht, en wordt enkel

vastgehouden door eene slingerplant, wier uiteinde men op den oever rond den stam van eenen boom windt. Men hoeft het ding ook niet zoo dikwijls op te trekken, omdat de visch blijft gevangen zitten in een stel van insgelijks kegelvormige, doch plattere fuikjes, die van binnen in het net liggen.

Netten, gemaakt van zeer stevige vezels, worden van onder de bedding van den stroom vastgehouden door buizen van gebakken aarde; de opperzoom echter drijft boven op het water dank aan pijpen, gemaakt van hout dat ruim zoo licht is als kurk.

Om groote visschen te vangen heeft men grondlijnen, waarvan het voornaamste deel bestaat uit een sterken haak die met een houten blok verbonden is. Aan dezen blok zijn twee koorden vast; de eene is voorzien van eenen vlotter, die den angel op de gewenschte hoogte houdt; aan het uiteinde der andere is een zware steen gebonden, om te beletten dat heel het getrek door den stroom zou medegesleept worden. Een kleine visch dient tot lokaas. Zoodra de vlotter hevig heen en weer geschommeld wordt, komt de visscher in een bootje haastig aangeroeid, en soms moet hij zich van zijne lans bedienen om buitengewoon groote prooien af te maken.

Inderdaad, in de familie der wentelaars, die

in deze streken zeer talrijk zijn, ontmoet men niet zelden gasten die veertig kilos wegen. Deze visch wiens huid glad is als die van onze palingen, heeft op den rug een soort van getanden stekel, dien hij naar willekeur kan bewegen om zich te verdedigen, en die hem tot een schrikkelijk wapen dient. Ik werd op zekeren dag door een dier gedrochten, dat ik met de lijn gevangen had, zoo erg gestoken dat ik van pijn bijna in onmacht viel ; en toen ik op zijn lijf trapte om het in bedwang te houden, stak het dwars door mijn schoenzool van zeildoek. Een andere visch, insgelijks van groote gestalte, speelde mij ook eene leelijke poets. Van Luluaburg naar Boma teruggekeerd zijnde, om de Zusters af te halen, moest ik verscheidene weken lang blijven wachten bij M. Cadenas, destijds beambte te Nzonzadi. Om eenige afwisseling te brengen in onze ellendige keuken, was ik bij de negers eenen puikel gaan leenen, dien ik in den stroom gestoken had en van tijd tot tijd eens ging nazien. Op zekeren morgend, den steert van de fuik opheffende, bemerkte ik met blijdschap dat ik vijf of zes groote visschen gevangen had, en ik maakte mij gereed om er mijne prooi uit te halen. Een dezer visschen, rolvormig en flok, zonder stekels of vinnen, geleek wonderwel aan eenen paling, wiens grijsachtig vel met zwarte

stippeltjes zou gespikkeld zijn. Zonder erg stak ik de hand uit om hem te vatten, toen mij eensklaps, puur van hevig zeer, een gil ontsnapte, terwijl een ontzettende schok gansch mijn lichaam deed schudden. Met een beteuterd gezicht ging ik mijn ongeval aan M. Cadenas vertellen, die, na me eerst goed uitgelachen te hebben, mij zegde dat er in die streek een elektrische visch bestond, wel gelijkend aan den amerikaanschen sidderaal, doch iets kleiner. Terug in Europa, heb ik vele boeken doorsnuffeld, en eindelijk gevonden dat die zonderlinge visch in de taal der geleerden *malapterurus electricus* heet.

Op eenen anderen keer haalde ik met mijne lijn een zeer kleinen visch op, met de levendigste kleuren getooid, waaronder de goudgele vooral uitschitterde. Twee kleine pootjes, tot vinnen dienende, eene breede, platte steert, een zeer enge mond, wondergroote oogen : dat alles gaf aan het beestje reeds een zonderling voorkomen ; maar mijne verwondering steeg ten top, toen ik zag hoe het eensklaps zoodanig opzwol dat het maar eenen bol uitmaakte, dien mijne knechtjes uit spel over het zand deden voortrollen, net als eenen bal van moerevel. Wanneer men het diertje gerust liet, hield de zwelling langzamerhand op ; doch zoodra men het we-

derom tergde, hernam het aanstonds zijne bolvormige gedaante. Eindelijk, eene laatste eigenaardigheid: dat zonderling beestje stierf slechts twee uren nadat ik het uit het water had gehaald.

KAPITTEL VIII.

Behandeling van den caoutchouc naar Amerikaansche methode. — De *Landolphia* en de koffieplanter. — Hartroerende ontmoeting.— Een hartelijke ontvangst.—Aanval van moeraskoorts. — De olifantsvlieg en de olifantsbij. — Aankomst te Lusambo.

24 Januari. Wij varen voorbij de monding der *Lubudi*, eene nog schier ongekende bijrivier van de Sankuru; kort daarna houden wij stil aan het handelskantoor van *Bena Lubudi*, bestuurd door eenen Amerikaan, M. Uncles, die acht behendige arbeiders uit Brazilië heeft doen komen om hem in het bewerken van het vederhars te helpen.

Het gelukte die heeren niet in deze streken den grooten boom te ontdekken, die in Brazilië iederen dag vier kilos van die stof voortbrengt; maar daarentegen hebben zij zekere slingerplanten gevonden, die in de bosschen in overvloed groeien, en wier sap, op de amerikaansche manier

behandeld, een vederhars geeft, hetwelk dat van de andere congoleesche streken in hoedanigheid ver overtreft.

Om zijn doel te bereiken, heeft de amerikaansche bestuurder op beide oevers van de Sankuru verschillige posten opgericht, die ieder onder het toezicht van een zijner Brazilianen geplaatst zijn. Deze vergaderen dagelijks het melkachtig sap, dat de inboorlingen in kalabasflesschen opvangen, en brengen het naar de algemeene werkplaats. M. Uncles heeft ons die werkplaats nauwkeurig laten afzien. De behandeling van het vederhars geschiedt op een zeer eenvoudige manier, bijna gelijk in onze streken de kaas gemaakt wordt. Al de toestel, die daartoe noodzakelijk is, bestaat in een twintigtal kuipen, eene pers en eene droogplaats. Het sap, dat men op éenen dag vergaderd heeft, wordt in éene of in verschillige kuipen gegoten, en de volledige bereiding vereischt ten minste acht dagen werk. Gedurende de twee eerste dagen wordt de pap met eenen stok verschillige keeren omgeroerd, ten einde de vreemde stoffen die er mèe gemengeld zijn te doen zinken. Om die zuivering te vergemakkelijken, gebruikt men doorgaans eene handvol aluin. Weldra ziet men lange, gesteven draden op de oppervlakte te voorschijn komen. Den vierden dag is de gansche massa eene dikke

gelei geworden, waarin men na een dag of twee eenen stok kan planten; en den zevenden of achtsten dag begint men te persen. Dit laatste werk wilde de bestuurder onder onze oogen verrichten. Hij begon met eene kraan te openen, waardoor van onder uit de kuip een vocht, met allerlei vuiligheid vermengd, uitliep. Daarna nam hij een deel der gesteven hutse, en kneedde ze goed tot eenen bol die wel vijftien kilos moest wegen. Deze bol, onder de stalen pers platgemaakt, werd eene schijf van volkomen zuiver vederhars. Eerst is het wit van kleur, maar, na twee of drij dagen in de schaduwe gedroogd te zijn, wordt het teenemaal zwart. Op die wijze bewerkt, geldt het produkt in Europa een schelling per kilo meer dan het ruwe vederhars tot balletjes gekneed, zooals de inboorlingen het bereiden. M. Uncles zegde ons dat, indien hij vierhonderd werklieden had om het sap te vergaderen, hij op twee dagen eene ton of duizend kilos waar zou kunnen voortbrengen. Daar hij heden maar een twintigtal mannen tot zijnen dienst heeft, bedraagt de voortbrenging van eenen dag slechts acht en twintig kilos.

Er zijn in Congo verschillige soorten van slingerplanten, van wier sap vederhars kan gemaakt worden. Maar de rijkste, de eenige die tot heden benuttigd wordt, is de *landolphia*, een slag van

reusachtigen klimop, wiens voornaamste stengel onderaan soms twintig centimeters dik is. Die stengel schiet een zeker getal zijtakken uit, voorzien van uiterst taaie en kleverige ranken, waarmede zij, de stammen der nabijstaande boomen omstrengelende, langs hunne takken opklefferen tot eene hoogte van twintig meters; tusschen hunne donkerbruine bladeren, die echter tamelijk schaarsch zijn, spreiden zij prachtige ruikers van witte bloemen ten toon, welke gansch den omtrek met haren liefelijken geur balsemen.

Maar de negers bekreunen zich geenszins om de schoonheid of den geur eener bloem. De eerste, die de blanken gebruikten om het vederhars te verzamelen, sneden eenvoudig de slingerplant tegen den grond af, en vingen het sap, dat er uitlekte, in eene soort van waterkan op. Door zulke domme handelwijs roeiden zij eene kostbare plant uit, die, zorgvuldig behandeld, gedurende lange jaren een rijke opbrengst kon geven. Ook is het afkappen der planten heden door den Staat zeer streng verboden. Het sap wordt door de negers op drij verschillende manieren vergaard. De werklieden van den amerikaanschen bestuurder hangen eene kalabasflesch onder de insnede. De anderen, die hunne produkten aan de handelskantoren der naam-

looze belgische maatschappij verkoopen, gaan op twee verschillende wijzen te werk, die beiden even gebrekkig zijn. De luisten stellen zich tevreden met twee of drij gaten in de plant te maken, laten het vocht op den grond loopen, en nemen het slechts op, wanneer het van zelf stijf geworden is : men kan wel denken dat vederhars, aldus gegaard, vermengd is met vuiligheid van allen aard, en aan hoedanigheid verliest wat het wint aan gewicht, Anderen, die eveneens een goed handje hebben van dit kostbaar produkt te bederven, trekken naar het woud, enkel met een mes gewapend. Eene eerste insnijding gemaakt hebbende, vangen zij het sap in hunne hand op, en strijken het op hun bloot vel. Zoodra het vocht ophoudt met loopen, klimmen zij hooger, tot in de kruin van de boomen waar de planten om krinkelen, geven wederom eene snede, en komen niet af voordat gansch hun lijf, hunne armen en beenen beplakt zijn met eene dikke laag hars, dat door de hitte der zon steeds lijmiger en kleviger wordt. Om zich van dat lastig omhulsel te ontdoen, wrijft de neger zijne handen krachtig in met zand en rukt dan de lijmige gom van zijne leden. Het sap, onvermijdelijk met zandkorrels gemengd, kneedt hij tot bollen, en juist dat produkt is het dat men vederhars in bollen noemt

om het te zuiveren moet men het nog eene behandeling doen ondergaan, die redelijk groote onkosten vereischt.

De wonden, door het mes van den neger toegebracht, zijn weldra met eene ruwe korst bedekt, en de plant sterft er niet van ; maar men moet ze twee of drij jaren laten rusten, vooraleer haar nogmaals in te snijden.

In de bosschen van Bena-Lubudi groeit nog een ander gewas dat eene ware bron van rijkdom is : de wilde koffieboom is er overal te vinden. De boonen zijn zeer klein, maar de drank, dien men er van maakt — wij hebben hem geproefd — is uitnemend geurig.

Den 25 Januari, rond acht uren des morgens, heeft er een aandoenlijke ontmoeting plaats. In de verte zien wij eene kleine oorlogsvloot verschijnen, die den stroom afzakt. Vijftien prauwen vergezellen eenige harpoeniersloepen : er moeten dus blanken aan boord zijn. Maar wie is het ? Is het Dhanis, misschien door de Araben teruggedreven ? Zou de bezetting van Lusambo voor een onvoorzienen aanval moeten vluchten ? Weldra bedaren wij van onzen schrikkelijken angst : wij herkennen het personeel der vereenigde krijgstochten van Alexander Delcommune en Bia, die zegepralend uit de streken van Katanga wederkeeren. Onze dappere landgenooten — er zijn

er een twaalftal — verhalen ons, opgetogen van geestdrift, de schitterende wapenfeiten van Baron Dhanis, en hunne eigene heldendaden. Helaas! Aan eenen dier helden, Alexander Delcommune, moeten wij de dood aankondigen van zijnen broeder Camiel, onlangs in het kamp van Kinshassa door eenen zonnesteek getroffen, gelijk ik het vroeger verteld heb.

Rond den middag nemen wij afscheid van onze landgenooten, en om vier uren houden wij stil vóor een groot dorp der *Bakubas*. Deze negers ontvangen de beambten van *Boula matari* (den Staat) altijd zeer vriendelijk. Ook, wanneer de opziener Fivé, de rechter De Saegher, en commandant Gillain aan land stappen om het opperhoofd te groeten, zijn zij weldra omringd van eene talrijke menigte, die door vreugdekreten en bokkensprongen hare tevredenheid te kennen geeft; en wanneer de blanken eindelijk, na eene halve uur lang met hen getaterd en gesnaterd te hebben, naar den boot willen terugkeeren, verzetten de zwarten er zich hardnekkig tegen, en scharen zich in dichte drommen rond hunne bezoekers, om hun den weg te versperren. Maar in dergelijke omstandigheden weet de opziener zich altijd behendig uit den slag te trekken; de hand in den zak stekende, haalt hij er eene menigte peerlen, schelpmunten

en bellekens uit, die hij links en rechts onder het volk werpt. Oogenblikkelijk vallen allen, hoofdman, ministers, prinsessen, mannen, vrouwen en kinderen op deze kleinooden, gelijk een hond op een been.

De Bakuba zijn vlijtig, nijverig, zeer behendig in het weven, van stoffen, het smeden van ijzer en het behouwen van hout. Groot en sterk, voeden zij zich voornamelijk met wild, visch, en soms ook in het genipt met menschenvleesch. Zij bewonen het uitgestrekt grondgebied, tusschen Kassaï, Sankuru en Lulua gelegen. Des anderendaags, bij ons vertrek, wedervoer mij een groot herteleed. Men kwam ons een dochterken van een jaar of tien te koop aanbieden. Het arm schepseltje, bevend van angst, scheen ons met hare vochtige oogskens te smeeken haar toch vrij te koopen; maar de groote koperen banden die het aan armen en beenen droeg, deden ons vermoeden dat het kind ontstolen was aan een hoofdman, en dat men het slechts wilde verkoopen, om aan die het zouden komen terugeischen te doen gelooven dat het gestorven was. De opziener en de commandant dierven den koop niet sluiten: de vader van het kind kon immers een ander bondgenoot van den Staat zijn. Helaas! Er is negen tegen een te verwedden

dat men het arm wichtje opgeëten heeft !

Tegen den avond werd ik overvallen door eene hevige moeraskoorts, die de warmte van mijn bloed deed stijgen tot veertig graden, genoeg om eene ei nisch te koken. Daarenboven had ik walg en kreeg zelfs lichte brakingen. Diensvolgens verklaarde de rechter De Saegher plechtig dat ik ziek lag van de galle en twee grammen braakwortel moest innemen. Twee grammen ! Dat is genoeg om u het lijf te doen uitspuwen ! Ook, zoodra ik die arsenij met eenige kommen warmen thee begoten had, ging ik aan 't braken bij geheele pompen. En, toen er niets meer in de maag was, wilde deze de gal achterna, en Pater De Deken weenen, snikken, gereed om den laatsten adem uit te blazen. Vol medelijden, diende de liefdadige prosser mij een halve centigram opiumzuur toe.

Onmiddellijk bedaarde de pijn; daarna begon ik te zweeten gelijk een das, zoo hevig dat het te veel schol : nooit had ik gedacht dat een mensch een zoo groote hoeveelheid water in het lichaam kon hebben. Eindelijk viel ik in slaap ; en in mijn droom verschafte ik mijne gezellen eenige oogenblikken van uitbundige vroolijkheid. Ik lag uitgestrekt op een bed dat men in de eetzaal gesteld had. Gansch bedwelmd door het opiumzuur dat men mij had toegediend, droomde ik dat

een ontzaggelijk gedrocht zich onder de tafel bevond ; en ijlings uit mijn bed springende — in het eenvoudig gewaad van eenen zieke dien men onverwachts in zijnen slaap komt stooren — begon ik uit alle kracht te roepen : « een nijlpeerd, een nijlpeerd ! ». Op mijn geschreeuw kwam de schildwacht aangeloopen, met eenen lanteern in de eene hand, en zijn geweer in de andere. — « Daar, daar, onder de tafel, riep ik hem toe ; schiet, maar schiet toch ! » De lummel hief eenen hoek van het tafellaken op, en sprong verschrikt achteruit, alsof er daar een monster onder schuilde. De arme zwarte leed dus nog erger aan begoocheling dan ik zelf, aangezien hij wakker was, terwijl ik droomde. Op mijn getier kwamen de opziener en de commandant ook aangesneld en, na mij zachtjens den pols gevoeld te hebben, uit vrees voor een aanval van hevige koorts, schudden zij mij met geweld wakker. Ik stond eerst beteuterd en beschaamd over mijne zotte, simpele kleedij ; maar eindelijk kon ik mij toch niet weerhouden van hertelijk deel te nemen aan het schaterlachen van mijne vrienden en van het gansche gezelschap, dat was komen toegeloopen om het koddig schouwspel te zien. Alleen de schildwacht zette zijne oogen wijd open en trok een vies gezicht : de arme neger meende stellig dat ik hem eene poets had willen spelen.

29 Januari. Wij bereiken eene streek, dicht bezaaid met groote dorpen, wier opperhoofden onder het bestuur der blanken van Lusambo staan ; allen, onzen goeden commandant Gillain kennende, komen hem overal, met eene macht van prauwen, aan boord groeten en hem hunne geschenken aanbieden.

Wij worden hier echter ook overvallen door gansche zwermen biën, wier steken eene ijselijke pijn veroorzaken. Haar honig — ik heb er, tijdens mijn verblijf bij Pater Cambier, meermaals van gesmuld — is uitnemend lekker. En nochtans, eene zonderlinge zaak, die insekten gaan niet alleen hun kostelijk sap op bloemen vergaderen, maar zij azen ook op allerlei vuilnis, misschien wel om daarin het zout te vinden waarop zij, gelijk men weet, zeer verlekkerd zijn, en dat in Afrika uiterst schaarsch is. De vlinders gaan op eendere wijze te werk, en de schoonste soorten vindt men slechts op stinkende perken van den zelfden aard.

Een ander zeer vervelend beestje is eene vlieg van schitterend zwarte kleur, olifantsvlieg genaamd, waarschijnlijk omdat zij haar voedsel op den drek dezer dieren zoekt. Die vlieg steekt niet, maar is er op uit om zich in haar en baard te komen verbergen ; daar haar lijf zeer week is, verplettert men haar bij de minste

aanraking, en dan wasemt zij een afgrijselijken stank uit. Men zou zeggen dat Afrika bij uitmuntendheid het land der liefelijke geuren is!

31 januari. Ik heb vroeger gezegd dat onze brave werktuigkundige aan bloedwatering leed. Dezen morgend, zich zeer slecht gevoelende, heeft hij zeer godvruchtig de laatste Sacramenten ontvangen. Na het ontbijt zegde hij mij dat hij uit zwakte niet meer kon bidden, en vroeg mij om het in zijne plaats te doen. Een weinig later verzocht hij mij om de hand onder zijn hoofdkussen te steken. Ik deed het, en vond er een klein beurzeken in blauw lijnwaad, waarin een tiental gewijde medaliën staken, die zijne moeder en zijne vrouw hem gegeven hadden. « Die medaliën, zegde hij mij, heb ik altijd met zorg bewaard; ik ben zeker dat zij mij geluk zullen aanbrengen: indien ik kom te sterven, dan zal de Heilige Maagd mij bij haren Jesus brengen; genees ik, dan beloof ik haar altijd wel te vereeren, gelijk mijne goede moeder het mij eertijds geleerd heeft. » Dit kinderlijk uitboezemen van zijn vurig geloof deed mij alleraangenaamst aan; en de christen arbeidsman ontving weldra den loon van zijn betrouwen. Tegen alle verwachting beterde zijne ziekte spoedig, en na korten tijd was hij ten volle genezen. Dat iemand het nu eens wage in tegenwoordigheid van dien wakkeren werkman den

KINDEREN AAN 'T SCHUITJEVAREN TE NIEUW-ANTWERPEN.

spot te drijven met de Heilige Maagd en hare medaliën : hij zal een paar waalsche scheldwoorden naar het hoofd krijgen, waarvan zijne ooren nog langen tijd zullen tuiten!

Des avonds houden wij stil aan het handelskantoor van *Inkongo*, bestuurd door M. Janssens. Verder de Sankuru op, in plaats van effen oevers, vindt men loodrecht steile rotsen, die de rivier insluiten en hare bedding zoodanig versmallen dat zij nog slechts zoo breed is als de Schelde te Antwerpen.

Des anderendaags ontwaren wij in de verte Lusambo ; den 2 februari komen wij er aan. Later zal ik dien post beschrijven, die misschien wel als de belangrijkste van den Staat mag aanzien worden.

KAPITTEL IX.

Een gulle ontvangst. — De stad Lusambo en het kamp. — Akelig gasthuis. — Een reeks akeligheden. — Nieuwe aanval der koorts. — Feest te Lusambo. — Schoone dorpen der *Bakubas*. — Twee feesten van menschcneterij.

Gewoonlijk legt een stoomboot den afstand van Leopoldville tot Lusambo op twee en twintig dagen af. Wij echter bleven zes en dertig dagen onderwege, om redenen die ik vroeger uiteengedaan heb, en wij bereikten het doel onzer reis slechts den 2 februari.

Commandant Gillain had van Inkongo eenen bode vooruitgezonden, om onze komst aan te kondigen; ook stond de manschap van den staatspost ons in feestgewaad op den oever af te wachten. Gelijk altijd en overal in Afrika, waren het de vrouwen die ons op de luidruch-

tigste wijze verwelkomden. Arme negerinnen! zij hebben zoo weinig vreugde in hun leven! en wanneer er eens eene gelegenheid voorkomt, dan drukken zij hunne tevredenheid uit door kreten, handgeklap, dansen, en allerlei bokkesprongen.

Eene dezer arme schepsels had op onzen boot twee vrouwen bemerkt, afkomstig van hetzelfde dorp als zij, hare vroegere vriendinnen van kindsbeen af, die zij sedert jaren niet meer gezien had. Buiten haar zelve van geluk, snelt zij toe, en wil op ons vaartuig klauteren, nog voor dat men het anker uitgeworpen had. Doch, de kapitein, vreezende dat ons volk, hetwelk op reis erg van de pokken geleden had, gansch den staatspost zou besmetten, had verscheidene schildwachten aangesteld, om alle verkeer met het land te beletten, totdat de geneesheeren, na hun bezoek op het schip, de toelating zouden gegeven hebben om aan wal te gaan. Aldus afgewezen, begon de arme vrouw te weenen en te huilen van droefheid, totdat, eene uur later, het verbod van aan boord te komen eindelijk ingetrokken werd. Toen hadt gij de uitgelatene blijdschap der negerin moeten zien! Zij nam hare twee vriendinnen de eene na de andere vast, staarde ze langen tijd aan, omarmde haar teederlijk, borst in eenen schaterlach uit, en

klapte van voldoening in hare handen. Eindelijk, terwijl al de toeschouwers kakebreed lachten, hief zij hare twee vriendinnen van den grond op, nam haar onder heure forsche armen, en droeg ze als twee pakken aan land. Dat men nu nog zegge dat de negers geen hart hebben!

Daar zijn wij dus te Lusambo. Wat is Lusambo? Door zijn klimaat, door het stoffelijk welzijn dat het verschaft, door de gastvrijheid die men er geniet, door de volmaakte eensgezindheid die er heerscht tusschen de blanken en de opperhoofden der naburige stammen, door zijne voordeelige ligging onder krijgskundig opzicht, en door de uitnemende vruchtbaarheid van den grond, overtreft Lusambo al wat ik in gansch Afrika ontmoet heb.

De stad ligt op den rechteroever der Sankuru, vlak voor de monding der Lubi. Voorbij den staatspost verandert de Sankuru haren naam in dien van *Lubi-lache*. De wijk, door de blanken bewoond, ligt dicht bij den oever, en bestaat uit twee lange rijen huizen, magazijnen en werkplaatsen; in het midden staat de woning van den kommissaris, met eene algemeene eetzaal. Achter de keukens en aanhoorige gebouwen strekt een wijd oefeningskamp, omringd door honderden hutten in gewitte stampaarde, die voor de soldaten en het werkvolk bestemd zijn.

Verder ziet men, rechts den moeshof, links het kamp der openbare macht; en al de omliggende velden, op meer dan eene uur in de ronde, zijn met de grootste zorg met broodwortels, banaanboomen, sorgho, suikerriet, enz. beplant.

Met opzicht tot den oorlog is Lusambo niet minder voordeelig gelegen in het zuiden van den Staat, als *Basoko* in het noorden. In geval van opstand in het gebied van den stroom, in Opper-Congo, kan men zich spoedig ter plaats begeven langs breede rivieren, en zich te Leopoldville krijgsvoorraad verschaffen. Ook hebben die twee verschanste kampen, van kanonnen voorzien en door eene sterke bezetting verdedigd, uitstekende diensten bewezen binst den oorlog tegen de menschendieven, de Araben. Bij onze aankomst telt Lusambo vijfhonderd vaste inwoners, en achthonderd menschen door Baron Dhanis aan de Araben ontrukt; buiten de vrijgemaakte menigte zijn er nog drij zonen van araabsche opperhoofden, die men als gijzelaars bewaart totdat hunne vaders zich volkomen onderwerpen.

Commandant Gillain, de overste van het distrikt, die frisch en gezond van zijne lange reis terugkeert, wordt door de gansche bevolking van den post, zoowel door de zwarten als door de blanken, verwelkomd en ingehaald met eene innige hertelijkheid, en wij, missionarissen, achten

ons gelukkig aan die plechtige hulde te mogen deelnemen. Zonder hem, zonder de zelfopoffering die hij gedurende gansch de reis getoond heeft met de houthakkers aan te sporen, de zieken te verzorgen, en bij gelegenheid het ambt van kapitein en werktuigkundige waar te nemen, zouden wij misschien nooit te Lusambo geraakt zijn. Wat zal ik zeggen van onze twee andere reisgezellen, den opziener Fivé, en den rechter De Saegher? In gezelschap van zulke behendige en gedienstige mannen, wier moed voor geene gevaren terugdeinst, en die tot alle werk bekwaam zijn, zou men zich zonder achterdocht en vroolijk op weg begeven, om te voet de gansche wereld rond te gaan.

Met M. Gillain, die hier voor goed gaat blijven, telt de residentie van Lusambo voor het oogenblik slechts drij blanken. Al de overigen zijn naar de araabsche streken vertrokken, hetzij met Dhanis om groote toevoeren van levensmiddelen en krijgsvoorraad te begeleiden. En die drij mannen hebben dertienhonderd negers te bestieren, op het bouwen en planten te letten, en voor den aanstaanden krijgstocht naar de *Lomami* te zorgen. Waarlijk, dat is te veel!

Ook kwam commandant Gillain, drij dagen naar mijne aankomst, mij vinden. — Pater, wilt gij een goed werk doen, en u met het gasthuis

belasten? Wij stellen al de artsenijen die wij bezitten ter uwer beschikking. Eens groeten op soldatenwijze was mijn eenig antwoord, en dagelijks bevond ik mij standvastig van acht tot tien uren in het ziekenhuis.

Het ziekenhuis! Bermhertige God, wat heb ik daar niet gezien! Er waren slechts twintig tot dertig zieken, maar welke zieken! Alleen een geneesheer van beroep zou in staat zijn om eenen naam te geven aan dergelijke krankheden; om die ontzettende, inkankerende, rotte, stinkende wonden te beschrijven, welke ik met de grootste zorg wiesch en verbond, en die des anderendaags even invretend en er nog derver en peerser uitzagen dan te voren. En al die rampzaligen, mannen, vrouwen en kinderen, lagen daar hoop over hoop tegeneen gedrongen, in vervallen gebouwen zonder deuren noch vensters.

Om dit afzichtelijk kot nog beter aan eene ware hel te doen gelijken, bevonden zich daar eenige dikke kerels, die zich ziek gebaarden, maar onder dat voorwendsel slechts eene gelegenheid zochten om zich van een lijk meester te maken en... het op te eten. Op zekeren dag werd ik bij mijn binnentreden getroffen door een ongewonen reuk van verbrand vleesch. Na lang zoeken en vragen vernam ik dat men

gedurende gansch den nacht bezig geweest was met eenen man, den vorigen avond overleden, over een groot vuur van groen hout te droogen en te rooken. De schurken, die dat schelmstuk gepleegd hadden, waren verdwenen, niets achterlatende dan de afgeknaagde beenderen van het lijk.

Ik heb nog iets ijselijker gezien. Zekeren morgend vond ik eene negerin op sterven liggen; zij drukte in hare armen een kindje van zeven of acht maanden, dat insgelijks doodelijk ziek was. Des avonds stierf de vrouw, en hare rampzalige lotgenooten sleepten het lijk buiten, zonder iets te laten weten aan den post, slechts een kilometer van daar gelegen. Des anderendaags kon ik mij eerst na den middag naar het gasthuis begeven. Toen ik wilde binnentreden, steeg mij in neus en keel een afgrijselijke stank, waarvan ik de oorzaak niet kon raden. De zieke was verdwenen. — Wat is er van haar geworden? vroeg ik. — Men wees mij door de deur eene plaats aan, dicht met hoog gras bewassen; en wat zie ik, groote God? Het gansch naakte lijk der doode, reeds half ontbonden en omgeven van eenen zwerm vliegen; en op dat walgelijk overblijfsel een kind met den mond aan eene borst, die reeds door de verrotting afzichtelijk gezwollen was. Noch door

beden, noch door bedreigingen kon ik de andere zieken overhalen om het kleine meisje van de tepels zijner moeder weg te nemen. Ik was verplicht het zelf te doen ; en daar ik zag dat het arm schepseltje maar eenige uren meer kon leven, haastte ik mij het te doopen, en gaf haar den naam mijner innig geliefde moeder Teresia. Des anderendaags was er een engeltje meer in den hemel.

Heb ik nu gedaan met mijne akelige beschrijvingen ? Nog niet. Dagelijks begroef men rond het gasthuis zeven of acht lijken. Immers, vele van de arme menschen, die men aan de slavernij der Araben ontrukt had, bezweken ten gevolge der vermoeienissen van de reis zelve, ofwel omdat hunne uitgeputte lichamen, na de onmenschelijke ellenden en ontberingen, die zij geleden hadden, geen krachtig voedsel meer konden verdragen. Daar het uiterst klein getal blanken van den staatspost teenemaal ontoereikend was om op alles te letten, gebeurde het dat de schildwachten, die de graven moesten maken, schier zonder toezicht zijnde, zich tevreden stelden met eenige groeven te delven, te klein om de lijken te bevatten. Ook zag men op menige plaats uit die enge delven eenen arm of een been uitsteken, waar roofvogels en allerhande ongedierte op kwam azen. Een verslag

over dien toestand ingediend hebbende, bekwam ik tien kloeke soldaten, die een ganschen dag lang hard moesten werken om dien naren doodenakker een min onhebbelijk voorkomen te geven.

Ik haast mij het te zeggen : toen ik het volgend jaar met de Zusters voor Luluaburg bestemd te Lusambo wederkeerde, was die ellendige toestand heel en al veranderd. De hutten die het gasthuis uitmaakten waren door wijde, doelmatig ingerichte gebouwen vervangen ; een geneesheer was uitsluitend met het gesticht belast, en de zieken werden met de grootste zorg verpleegd.

Men kan licht begrijpen dat de bezigheden, die ik hooger beschreven heb, een schadelijken invloed op mijne gezondheid moesten hebben. Eerst verloor ik mijnen eetlust, daarna verdween de slaap, en weldra werd ik aangetast door eene galkoorts, die mij negen dagen lang op het ziekbed genageld hield. Zou ik dan zelf ook op dat akelig piereland van het gasthuis begraven worden ? Toch niet : eenige maten braakwortel en engelsch zout deden de koorts weldra wijken, en met de goede keuken van den staatspost waren mijne krachten spoedig hersteld. Het verblijf te Lusambo had ook een allerheilzaamste uitwerksel op de gezondhei

van den H. E. H. Overste, die daar eerst ten volle herstelde van den zonnesteek waar ik vroeger van gesproken heb. Zijne maag begon verbazend te trekken, en hij deed zich wonderwel te goed aan de *maracuja 's*, eene vrucht die nergens lekkerder is dan in deze streken, en waarvan men ons dagelijks een vollen korf aanbracht.

Den 13 februari vieren wij den verjaardag der stichting van Lusambo ; een groot getal negers uit de gebuurte komen de feest bijwonen. Des morgends zingen wij eene plechtige mis, waar al de blanken bij tegenwoordig zijn. Niemand werkt dien dag. Er worden geschenken uitgedeeld aan de naburige opperhoofden, en er hebben vermakelijkheden, openbare spelen plaats, met prijzen voor de overwinnaars. In het schieten met de Mauserkarabijn, waarbij al de blanken eene wondere behendigheid aan den dag leggen, is het de rechter De Saegher die de overwinning behaalt. Onder het noenmaal worden er verschillende geestdriftige heildronken ingesteld, en een malsche teug Champagne ingeslorpt. Denzelfden dag komt Pania-Mutembo, het machtigste opperhoofd van den omtrek, den opziener geschenken aanbieden, en zijne bevelen verwachten voor het inrichten der karavaan, die binnen kort naar het araabsch gebied moet

vertrekken om onze troepen ter hulp te komen. Honderd soldaten zullen aan den tocht deelnemen, en de zwarte hoofdman verbindt zich om verschillige honderden dragers te bezorgen voor het reisgoed en den krijgsvoorraad.

Die Pania-Mutembo is een flinke neger met een fijn voorkomen : dikke aderen strepen zijn vel ; buigzaam en zenuwig zijn de leden ; klein, levendig, een weinig arglistig de oogen, waarvan de schrandere, stoute blik eene groote wilskracht aanduidt, met een vluggen geest gepaard.

Ofschoon in zijne jonkheid een simpele slaaf, was hij bij de Araben een der bijzonderste opperhoofden geworden, en voerde om zijne dapperheid het bevel over de voorhoede des legers in de gevechten tegen de troepen van den Staat. Maar nauwelijks had hij de volkomene nederlaag gezien van *Gongo-Lutete*, den voornaamsten bondgenoot der Araben in deze streken, of de slimme neger hield zich eerst koes, en onderwierp zich kort daarna aan den Staat. Later heeft hij, in zeer moeilijke omstandigheden, bewijzen gegeven van eene onwankelbare getrouwheid, ofschoon hij in heel zijn gedrag eene trotsche vrankheid heeft weten te bewaren, en onbeschroomd zijne klachten en zijne aanvragen indient. Hij rekent zich tot eere in de aanzienlijke stad, waar hij zijne verblijfplaats

gekozen heeft, de blanken op edelmoedige wijze te ontvangen.

De volgende dagen neem ik het schoon weder dat wij genieten te baat om een bezoek te brengen in de omliggende dorpen, die rechtstreeks onder den invloed der blanken staan. Zij zijn prachtig, die dorpen, met hunne effene, regelrechte straten, aan weerskanten met oliepalmboomen omzoomd, en dagelijks netjes geveegd, waar iedere woning, zindelijk, pront gewit, omgeven is door een lieflijk bloemperk. De opperhoofden doen ons de eer ons zelf overal rond te leiden, en al de dorpelingen, mannen en vrouwen en kinderen, wel ver van verschrikt voor de blanken op de vlucht te gaan, komen ons hertelijk de hand drukken en ons vriendelijk goeden dag wenschen. Het zijn overigens zeer schoone mannen, die *Bakuba*; hun malsch vel is altijd met glanzende olie ingewreven, en hun haar zeer schoon opgedaan. Hunne zeden zijn bij den invloed der blanken ook beter geworden. Hunne houding is deftig; zij werken des zondags nooit, onderhouden met eerbied de grafstede hunner ouders, en men zou hun eene wreede en ook gansch onverdiende beleediging aandoen met hen van menscheneten te beschuldigen. Integendeel, begeef u vijf of zes uren verder in het binnenland,

buiten het gebied door de blanken bezocht, gij zult er een woest, vuil volk ontmoeten, dat in stinkende hutten woont, in zijne gesprekken en gebaren de onbeschaamdste zedeloosheid aan den dag legt, en altijd op menschenvleesch verlekkerd is.

Zoo is men verplicht de eenige *Batetela*, die zich tusschen de achthonderd slaven bevinden, welke men in den laatsten krijgstocht aan de Araben ontrukt heeft, met de uiterste strengheid in de oog te houden. De lieden van dien stam zijn onverbeterlijke menschenvreters. Laat er ons een voorbeeld van geven. Een blanke, op reis moetende gaan, had tusschen de bevrijde Batetela eenen jongen gekozen om hem te dienen. De knaap had een goed voorkomen, was verstandig, en zeer gedienstig. Kortom, zijn meester was uiterst met hem tevreden. Na verschillige dagen gereisd te hebben, komt het negerken in de tent van zijnen meester, die op dien oogenblik druk bezig was met brieven te schrijven, en vraagt heel beleefd de toelating om een groot mes te gebruiken, dat op de tafel lag. De blanke, meenende dat het mes tot een of ander werk in de keuken moest dienen, stemt toe. Eenige stonden later hoort hij een geschreeuw gevolgd van een gesteen, als het reutelen van eenen stervende. In eenen sprong

ijlt hij buiten, en achter de tent vindt hij zijn knechtje, met het bloedend mes in de hand gezeten op het lichaam van een klein kind, dat hij de keel afgesneden had. — Ellendige wat doet gij? huilt de blanke. — Niets! Ik verschaf mij maar wat *nyama*, vleesch. Sedert acht dagen dat ik u dien, heb ik er nog geen beproefd, en t'huis at ik er alle dagen. Op het zien dier afgrijselijke openhertigheid, dier ontzettende eenvoudigheid, dier onmenschelijke goede trouw in de uiterste wreedheid, schol het weinig of de blanke viel kwalijk van afschrik en walg; slechts met moeite — zoodanig was hij aangedaan — kon hij den moordenaar waarschuwen dat hij hem op staanden voet zou neerschieten indien zoo iets nog kwam te gebeuren. Daarop vluchtte de kleine neger, gansch bespat met bloed, in het dichte kreupelhout en verdween. Er is niet aan te twijfelen of na het vertrek van zijnen meester zal hij teruggekomen zijn om zich aan het slachtoffer te vergasten.

Een ander geval is mij zelven overkomen. Op mijne eerste terugreis naar de kust, vernachtte ik een dorp der *Bachilange*, waar een mijner dragers mij eene kleine, zeer zindelijke hut bezorgd had. Daar ik zeer laat aangekomen was, en uitgeput van vermoeienis, nam ik haastig mijn avondmaal; en, mij in het donker ontkleedende legde ik mijnen bril op een schap,

dat juist boven mijn bed was. Het is op dat schap dat de neger alle avonden zijn eten wegzet, om het tegen mieren en ratten te behoeden. Des morgends stond ik zeer vroeg op, om eene groote dagreis te kunnen afleggen, en, rondtastende om mijnen bril te vinden, stiet ik met de hand op een been, dat nog met vleesch bedekt was. Te lang is het, dacht ik, om van eenen geitenbout te zijn ! Zou het mogelijk het hespebeen zijn van een verken ? Die dieren bestaan in deze streek niet. — Om te weten wat er van de zaak was, ging ik buiten bij het vuur in de open lucht, waar men bezig was met onzen thee gereed te maken. O gruwel ! Wat ik in de hand hield was de scheenpijp van eenen mensch ; er hongen nog klompen vleesch aan, dat volgens al de regels van den keukenboek der zwarten schoon bruin gerookt was !

KAPITTEL X.

Nog menscheneterij. — Geschiedenis van mijn knechtje. — Menschenvleesch in het dagelijksch verbruik. — De *Mombutus*. — Een legerkorps van den Staat. — Zonderlinge schippers.

Ik heb in het voorgaande artikel gesproken van het menscheneten bij de negers. Laat ons nog eenige gevallen vertellen, voor wier echtheid ik kan instaan.

Mijn knechtje *Mangunga*, die den weg der karavanen drij keeren met mij heeft afgelegd, verhaalt zijne geschiedenis aan al wie er hem naar vraagt. Hij is afkomstig uit de omstreken van *Mobeka*, op de *Mongala* gelegen. Toen hij een jaar of tien oud was, werd de hoofdman van zijn dorp door een ander opperhoofd uit de gebuurte overwonnen. Al de mannen werden vermoord, de vrouwen en dochters geroofd, de kinderen weggevoerd om opgeëten te worden of om als slaven te dienen.

Klein van gestalte, maar dik en vet, werd Mangunga gepakt door eenen der overwinnaars, die hem de handen op den rug bond en hem niet ver van den oever aan eenen boom vastmaakte. Dan zegde de bloeddorstige onmensch tot het arme kind : « Kameraadje, gij zult hier blijven tot dezen avond : dan zal ik u komen halen, en dezen nacht zult gij *hier* verblijven ! — Dit zeggende streelde het monster met de hand over zijnen buik.

Eenige uren later kwam daar een stoomboot van den Staat aanleggen om brandhout op te doen. Toen de houtkappers in het bosch drongen, riep Mongunga hen, en smeekte hen al weenend en snikkend hem toch bij den kapitein te brengen, zeggende dat zijn beul weldra ging komen om hem te dooden en op te eten.

De kapitein Jensen, door het innemend voorkomen van het manneken bewogen, deed het mede naar Leopoldville, waar ik het in mijnen dienst nam. Verstandig, werkzaam, vroolijk van inborst is Mangunga, een voorbeeldig knechtje. Heden is hij christen, en bevindt zich in het weeshuis te Moanda. Hij heeft zijnen bevrijder de innigste dankbaarheid gewijd, en aanziet overigens al de blanken als zijne vrienden ; zijne landgenooten, integendeel, boezemen hem, sedert zijn akelig wedervaren, eene schrikke-

lijke vrees in. Toen ik, binst mijne laatste reis, Mobeka voorbijkwam, durfde hij den stoomboot niet verlaten, en hield zich in mijne kajuit verborgen totdat men het anker gelicht had.

Een kind der zending van Sint-Jozef te Luluaburg, het knechtje van Pater Garmyn, een allerliefst knaapken, bekende op zekeren dag, toen wij hem over het menscheneten ondervroegen, dat, na een gevecht tusschen de lieden van zijnen stam geleverd, hij en zijn broeder voor hun deel niets gekregen hadden dan eene menschenhand. En de twee kleine bengels hadden hevig met elkander getwist om te weten wie van hen twee en wie drij vingeren zou bekomen. Het schijnt dat de hand een uitgelezen fijn broksken is. Maar, voegde het negerken er bij, vele mijner tegenwoordige makkers hebben vroeger betere kans gehad, en weten door eene lange ondervinding hoe lekker een stuk *nyama* van eenen vijand smaakt. Dit alles bewijst nog eens te meer dat die ijselijke gewoonte algemeen is. Het zal veel tijd en strenge maatregelen vergen om ze uit te roeien. In de streken waar de blanken invloed hebben, eet men nog slechts in het geheim menschenvleesch; maar elders wordt die gruwel voor een natuurlijk en wettig gebruik aanzien.

Tijdens ons verblijf in de zending van Sint-

Jozef, had er op den staatspost het volgende plaats. Er was onlangs een troep bevrijde slaven aangekomen. Op zekeren morgend, toen de officier, met het toezicht over dat volk belast, de namen afriep, eene oefening waarbij al de zwarten moeten tegenwoordig zijn, om hun rantsoen te krijgen en hun dagwerk te hooren bepalen, kwam er een neger aangeloopen en ging op zijne plaats staan, waar hij een open korf op den grond neerzette. De officier gaat langs de rijen heen, en nadert tot den kerel, die bij het afleezen van zijnen naam stoutweg antwoordt : tegenwoordig ! Bij toeval werpt de blanke eenen blik naar den korf, en ontdekt daarin een half ontbonden menschenarm.

— Wat is dat, schelm ?

— Dat is mijn aandeel vleesch voor dezen avond.

— Waar hebt gij dat gehaald ?

— Niet ver van hier, ik heb het van het lijk gesneden, dat men gisteren avond begraven heeft. Ik had zulke groote lust om vleesch te eten ; het is zonde zulke lekkernij door de mieren te laten opeten !

Dit zeggende liet de domme neger glimlachend zijne scherpe tanden zien ; hij had zich zelfs de moeite niet gegeven zijne « lekkernij » met eenige bladeren te bedekken. Eene onverbidde-

lijke strengheid is alleen bekwaam om aan die bloeddorstige wolven rede te doen verstaan. Om aan de anderen eene heilzame vrees in te boezemen, ontving de neger op staanden voet eene voorbeeldige straf.

Om zich te overtuigen dat de gewoonte van menschenvleesch te eten in geheel Midden-Afrika verspreid is, moet men slechts de verhalen lezen der reizigers die deze streken bezocht hebben, tot welken godsdienst of welke natie zij ook behooren.

Men heeft nochtans eene zonderlinge opmerking gemaakt. In de noordelijke streken van Opper-Congo, daar waar men de verstandigste, de best ingerichte, in schijn de beschaafdste stammen aantreft, is het menschenvleesch niet enkel eene spijs die men eens bij toeval of in zeldzame gelegenheden proeft, bijvoorbeeld, wanneer er bij begrafenissen een slaaf geslachtofferd wordt, of wanneer er een vijand in een gevecht gesneuveld is : maar het is in den vollen zin van het woord een artikel van handel dat bestendig en regelmatig op openbare markten te koop gesteld wordt.

Zoo hebben de *Asandes*, een stam van die streken, naar het congoleesch woord *nyama*, vleesch, den bijnaam *nyam-nyam* gekregen, een klank, die eenigszins het geluid nabootst dat de

tanden maken wanneer men vleesch kauwt en knauwt.

De *Basoko* eten hunne eigen dooden op. Buiten de hoofdmannen, die in hunne hut begraven worden, en degenen die van besmettelijke ziekten gestorven zijn, en welke men in den stroom werpt, wacht men zich wel de lijken ter aarde te bestellen ; zij worden gekookt, en aanstonds opgeëten ; of wel snijdt men het vleesch in kleine stukken en men rijgt het aan stokken, om het bij een zacht vuurtje te droogen en te rooken. Het vet wordt zorgvuldig op zijde gelegd, en gesmolten, om tot het zelfde einde te dienen als onze reuzel.

Een ambtenaar, dien ik persoonlijk ken, had op eene markt langs de rivier *Ubangi* eenige zeer nette pottekens doen koopen, wier inhoud wondergoed aan kunstboter geleek. Op den staatspost aangekomen, roemde hij openlijk de goede hoedanigheid der waar ; maar de arme jongen werd bijkans onpasselijk van afschuw en walg, toen de negers hem den aard zijner zoo smakelijke boter deden kennen.

De *Mombutu* of *Mangbatu*, geburen der onmenschelijke Nyam-nyams, bewonen een uitgestrekte streek, op het uiteinde der rivier *Uelle* gelegen. Volgens Schweinfurt en Junker die hen bezocht hebben, zijn die negers tamelijk beschaafd ; men

roemt hun geest van orde, hunne vriendelijke gastvrijheid. Maar daarentegen zijn zij, meer dan eenig ander volk, onverbeterlijke menscheneters. Zij hebben nochtans geen gebrek aan vleesch. Het zijn behendige jagers die olifanten, buffels, hertegeiten schieten, en perelhoenders, trapganzen, frankolijnen in strikken vangen ; maar hun geliefkoosd wild is de mensch.

Gedurig in oorlog levend met hunne geburen van het zuiden, zeggen dezelfde schrijvers, vinden zij bij de mindere volksstammen die in de nabijheid der rivier *Aruwimi* wonen, uitgestrekte landstreken waar zij jacht op den mensch kunnen maken. De lichamen dergenen die onder hunne slagen vallen worden tusschen de overwinnaars verdeeld, in stukken gesneden, gerookt, en als mondbehoeften medegenomen. De gevangenen, gelijk kudden vee weggevoerd, worden bewaard tot later. Het vleesch der kinderen, malscher zijnde, is voor de keuken der opperhoofden bestemd.

Men heeft beweerd dat de neger slechts menschen eet bij gebrek aan ander vleesch, en dat bijgevolg de invoer van vee in de kom van den Opper-Congo, invoer dien de ijzerenweg grootelijks zal vergemakkelijken, het beste middel zou zijn om het menscheneten te bestrijden. Ik heb daar even getoond dat die schaarschheid,

waarvan men spreekt, bij de Mombutu niet bestaat. Er moeten dus andere middelen in het werk gesteld worden. Terzelfder tijd dat hij den neger in staat stelt om zich slachtvleesch in overvloed te verschaffen, moet de Staat volstrekt een einde maken aan de inwendige oorlogen, al moesten zelfs de onverbeterlijke stammen door wederspannigheid van den aardbol weggeveegd worden ; maar vooral moet men die arme wilde menschen de zoetheid van den vrede, het geluk van het huiselijk leven en van een geregelden arbeid doen gevoelen. Men moet die verdierlijkte karakters verheffen ; menschen maken van die wilde beesten ; in een woord, men moet beschaven. Nu, dat werk kan het geweld alleen niet verrichten. De soldaat die kastijdt moet geholpen worden door den missionaris die troost, overtuigt, aanmoedigt, die van her als 't ware eene redelijke ziel schenkt aan die rampzaligen, welke er geene meer schijnen te hebben.

Wat er van zij, van nu af aan kan men reeds bemerken dat het afschuwelijk gebruik van menschen te eten vermindert, naarmate de invloed der blanken toeneemt, en dat het in den omtrek der staatsposten geheel en al uitgeroeid is. Een Bangala die bij het leger van den Staat, in onze handelshuizen, in onze werkplaatsen

gediend heeft, beschouwt zich zelven als veredeld, en aanziet zijne landgenooten, die menschenvleesch eten, als wilden die hij moet verachten.

Hernemen wij ons reisverhaal. Wij waren verplicht te Lusambo te blijven wachten op eenen boot die ons langs de Sankuru zou terugbrengen tot aan den Kassaï, welken wij nog eenigen tijd moesten bevaren om verder langs Lulua Luebo te bereiken.

Een bode kondigt ons voor den volgenden dag de komst aan van Brasseur en Doorme, met hunne troepen en verschillige inlandsche hoofdmannen, die den opziener komen groeten en de karavaan versterken welke men tegen de Araben gaat opzenden.

Men maakt den « Stanley » gereed om al die zwarten, ten getalle van dertienhonderd, op den anderen oever te gaan halen. Dat zal de bevolking der stad ineens doen klimmen tot drij duizend ; maar er zijn levensmiddelen genoeg, ja, die zouden niet ontbreken, al moest de krijgstocht slechts na twee maanden ondernomen worden.

Eensklaps donderen er drij kanonschoten los, die heel den omtrek doen daveren, en op den overkant der rivier door een blij geknetter van geweervuur beantwoord worden. De stoomboot

verlaat den oever, legt aan, en de beroemde soldaten van kapitein Doorme komen aan wal. De witte pluimen die op hunne pikzwarte kroezelkoppen golven ; hunne sneeuwwitte splinternieuwe kleeding ; hun muziek, dat flink het belgisch volkslied speelt ; de wapenschouw door den opziener gehouden ; het prachtig spiegelgevecht op de oefeningsplaats geleverd, en de vertooning der inneming van een dorp ; de begeestering van al die dapperen, gelukkig en verheugd onder de blanken tegen de verwenschte Araben te mogen dienen : dit alles levert een schouwspel op dat men nooit meer vergeet. En men vraagt zich verstomd af wat al wilskracht en geduld onze wakkere officieren aan den dag hebben moeten leggen om van die menschen, onlangs nog onbeschaafd en wild, soldaten te maken die, door hunne tucht, hunne onderdanigheid, hunne vroolijkheid, hunne behendigheid in het behandelen der wapenen, voor geene troepen van eender welk europeesch leger moeten onderdoen.

Bij het vallen van den avond woont men een bewonderensweerdig schouwspel bij.

In minder dan een uur tijd hebben vijfhonderd man hun kamp opgeslagen, waarvan de hutten, uit stammen van palmboomen gemaakt, zeer schoon gerecht staan. Wat verder, en

onder den blooten hemel, krielen de zwarte onderdanen van *Zappo-zap* en *Gandu-gandu*, twee opperhoofden die met den Staat bevriend zijn.

1sten *meert*. Er heerscht eene groote bedrijvigheid op den staatspost. *Zappo-zap* geeft vijftig soldaten voor den aanstaanden krijgstocht; de andere hoofdman brengt er honderd aan; al dat volk moet gewapend,gekleed en geoefend worden. Doorme, wiens diensttijd van drij jaren om is, onderteekent eene nieuwe verbintenis. Nu stijgt de geestdrift ten top, en des avonds, als de taptoe geblazen wordt, heeft er een optocht met fakkellicht en muziek plaats; de soldaten zingen en springen, zóo uitbundig is hunne vreugde, omdat zij binnen kort wederom mogen gaan vechten onder het bevel van oversten die zij kennen en beminnen. Men zou zeggen dat de lucht vervuld is met den reuk van buskruit, die de vreesachtigsten als 't ware dronken maakt en in krijgshelden herschept. Dat de Araben der Lomami maar op hunne hoede zijn!

Doorme en Collet vertrekken met eene afdeeling van tweehonderd vijftig man. Morgen zal Gillain hen met eene even sterke bende volgen. De bijeenkomst moet plaats hebben bij den grooten hoofdman Pania Mutembo Daar zal de algemeene strijdschaar samengesteld worden,

die meer dan drij duizend man sterk zal zijn, de dragers medegerekend, welke de hoofdmannen der Baluba zullen bezorgen.

7den *Meert*, verjaardag mijner geboorte — helaas, reeds een en veertig jaren ! — bekom ik de toelating om een tochtje te doen tot aan het dorp van Pania Mutembo, waarheen de « Stanley » langs de Lubilache, die hij onderhalven dag ver moet opvaren, de troepen voert onder het bevel van Gillain geplaatst. De arme algemeene Overste, overlast met werk, kan ons niet vergezellen ; maar ik heb de eer den rechter De Saegher en den opziener Fivé tot reisgenooten te hebben.

Ten gevolge van het ontoereikend personeel heeft men de bemanning van het schip op eene zonderlinge wijze moeten samenstellen. De kapitein is een Deen, die zeer weinig fransch kent. De wapenmaker Prigaldien, belast met de zorg voor de ovens en de pompen, staat aan het voorste stoomtuig. Over het achterste waakt de werktuigkundige Kilès, onlangs, gelijk ik verteld heb, van bloedwatering genezen, maar nu aangetast door eene kwaal, die hem dwingt gestadig op eenen stoel van een bijzonder maaksel te blijven zitten. Het is van op dien zetel dat hij zijne bevelen geeft. Ik moet hem tot opperstuurman dienen en heb last den stoom

af te sluiten of los te laten, om stil te houden, langzaam of snel voort te varen, naar gelang der teekens gegeven door den kapitein, die bestendig op den voorsteven staat.

Ik heb in mijn missionarisleven menigen stiel moeten doen ; nog nooit echter had ik de eer gehad eenen stoomboot te besturen. Gansch trotsch op mijne taak. zette ik mijnen bril goed recht, en luisterde met gespitste ooren naar de lessen van Kilès over de manier om de seinen van den kapitein uit te voeren. — Ik krijg het bevel om te vertrekken ; de telegraaf teekent : *slow*, zachtjes omdat er eene zandbank voor ons ligt. Heel statig vat ik het klein rad en draai het half om. Het schip gehoorzaamt dat het een plezier is om zien, en gaat met eene wijze traagheid vooruit.

— Welnu, Kilès, wat zegt ge ervan ?

— Het gaat opperbest, Pater ; gij hebt uw werk spoedig verstaan en gij voert het uit als een oud bediende !

Nog klonk die loftuiging mij in de ooren, toen de telegraaf aanwees : stilhouden ! Snel als de bliksem grijp ik het wiel, draai het gansch om, en wend mij wederom tot Kilès, denkende dat hij mij nogmaals ging prijzen. Maar zie, in plaats van stil te houden schiet de Stanley in eens op, vliegt met geweld vooruit en loopt

met volle stoomkracht op de zandplaat, waarvoor men mij gewaarschuwd had en ik zooeven langzaam moest varen. Wij gevoelen een schrikkelijken schok; geweren, glazen, en allerlei getuig tuimelt op het dek holderdebolder omver: goede God, wat heb ik gedaan!

Vlug als een hinde, springt Kilès van zijnen stoel op; met de eene hand houdt hij.... een zeker kleedingstuk op, met de andere draait hij haastig het wiel terug.

— Lieve hemel! Pater, gij hebt verkeerd gedraaid! Wie weet wat schade gij veroorzaakt hebt; en ik ben ziek, onbekwaam om de noodige herstellingen te doen!

Verstomd van schrik en spijt, kreeg ik schier eene appelflauwte, toen op eens de kapitein den trap kwam afgedonderd.

— Pater, gij kent niets van het stoomtuig! ik sein zoo, en gij draait zoo. Gij zijt hier niet op uwe plaats!

— Dat is waar, kapitein, maar vergeef mij, ik had mij bedrogen.

— Ja, ja, bedrogen, erg bedrogen!

— Nu wordt ik afgesteld, niet waar kapitein?

— Ja zeker afgesteld!

Gelukkig hadden wij meer angst dan letsel geleden. Er was geen de minste schade, noch aan het schip, noch aan de lading; wij waren

op eene zeer zachte zandplaat geloopen. De negers sprongen in het water om het vaartuig los te maken. Dat was nauwelijks eene halve uur werk. Daarna verklaarde men dat, een slechte stuurman, ik misschien een redelijke stoker zou zijn. Ik moest dus van post verwisselen met Prigaldien. Zich achter de ooren krabben, en binnensmonds preutelen omdat, tegen mijne verwachting, ik eene andere karwei moest doen, was nutteloos; laat ons dus maar opletten en geene dommigheden meer uitzetten. Men weet dat de fornuizen der stoombooten in Congoland met hout gestookt worden. Boven de ketels is een soort van warmtemeter, die den graad der hitte aanduidt; en van voren staan twee glazen buiskens, die u aanwijzen hoeveel water er in den ketel is. Op den Stanley waren die pijpkens sedert lang verdwenen; maar men bereikte toch hetzelfde doel met alle twee minuten twee kranen te openen langs waar de stoom uitvloog. Was die stoom bijna droog, dan deed men eene pomp werken, om meer water in den ketel te brengen.

Getrouw aan de lessen die men mij ingescherpt had, deed ik regelmatig de twee kranen open; maar iederen keer dat ik nader kwam om den staat van den damp te onderzoeken, sloegen de glazen van mijnen bril zoodanig

aan, dat ik niets meer kon zien. Ik verwittigde daarvan den kapitein.

— Dat is niets, Pater, doe maar veel hout in den oven steken, en weldra zullen wij te Pania aankomen.

Dat voorschrift was eenvoudig Ik zette dus de Bangala, die moesten stoken, aan om het droogste hout uit te kiezen en er niet gierig op te zijn ; en ik beloofde hun voor den volgenden dag eene goede fooi. Verrukt over dat buitenkansken, tasten de negers den eenen armvol op den anderen. De *Stanley*, die eerst prachtig met vollen stoom vooruit schoot, begon weldra te huppelen en te dansen, alsof hij uit het water wilde spingen. Verwonderd over dien uitslag, werp ik eenen blik op den warmtemeter. Goede hemel ! Heeter dan zestig graden mag men niet stoken, zoo men geen gevaar wil loopen van in de lucht te springen, en nu is de hitte tot zeventig graden gestegen. Ik open de kranen : er zijn maar eenige liters water meer in den ketel. Lieve Heer, wat zal ik eene schommeling gaan krijgen ! Zie daar is de kapitein, rood van kwaadheid en aandoening.

— Pater, Pater, maar gij kent niets ! Gij zet niets uit dat deugt ! Gij stookt, en stookt, en stookt, altijd maar stoken ! Als er geen water meer in den ketel is, dan vliegen wij allen naar de maan !

— Waarom mij zoo bekijven, kapitein? Verschooning, geef mij mijn ontslag, als 't u belieft!

— Ja, ja, ontslag! Ga maar kaartspelen met den rechter en den opziener, dat kunt gij veel beter!

— Dat is heel waar, kapitein.

En den braven man eens deftig op soldaten wijze groetende, maakte ik mij haastig uit de voeten. Ik was zoo blijde van mijn droevig ambt ontslagen te zijn, dat ik er niet om gaf, al ging ik ook door den rechter en den opziener vierkant uitgelachen en voor den aap gehouden worden.

KAPITTEL XI.

Eene heugelijke plaats. — Een wapenschouw. — Een buitengewoon dorp. — Ontzag van Pania-Mutembo. — De zoon van den overwonnen. — Graf van een zwart opperhoofd. — Het paleis van Pania. — Een voorbeeldig kamp. — De scheiding.

De rivier Lulilache, welke wij moeten opvaren om ons bij het opperhoofd Pania Mutembo te begeven, wordt allengskens smaller, en loopt tusschen steile, rotsachtige oevers, die verrukkend schoone gezichten aanbieden. Uit een lief tapijt van honderden verschillige bloemen, dat alle bochten en holten siert, ziet men prachtige boomen opschieten, in wier dichte kruinen eene menigte apen vroolijk rondhuppelen, en papegaaien van allerlei kleuren onophoudelijk hun schel gekras uitgalmen.

Den eersten dag der reis komen wij voorbij eene plaats die voor altijd beroemd geworden is.

Op de helling van een naakten heuvel strekt het slagveld waar Dhanis en Descamps, met een handvol soldaten, voor den eersten keer eene bloedige nederlaag toebrachten aan het talrijk leger van *Congo Lutete*, den bondgenoot der Araben, die door deze gestuurd was om Lusambo in te nemen en al de blanken om te brengen. Men weet dat de zwarte hoofdman, slag voor slag overwonnen, zich op genade of ongenade moest overgeven, en slechts zijn leven redde door zich met den Staat te verbinden om zijn vroegere meesters te bevechten.

Den tweeden dag, rond drij uren namiddag, bereikten wij het dorp, of liever de stad van Pania Mutembo. Het krijgsvolk, dat wij aan boord hebben om tegen de Araben te gaan oorlogen, stapt hier aan land. De soldaten van Doorme, die twee dagen voor ons vertrokken zijn, staan op den oever geschaard. Hunne splinternieuwe, sneeuwwitte kleeding, hun roode lijfband, de hupsche vederbos die op hunne hoeden golft, de onberispelijke eenheid waarmee de zwarten bij het afstappen van den opziener de wapens voorhouden, de drij ontzaggelijke kanonschoten, het belgisch volkslied door 't muziek opperbest uitgevoerd : dat alles verrukt u zoodanig, dat een wapenschouw van europeesche troepen u niet gevoeliger zou treffen.

Daar komt Pania zelf, door verscheidene duizenden zijner onderdanen gevolgd. Op de verklaring van den opziener Fivé, die zegt dat het hem genoegen doet het bezoek, door den zwarten hoofdman hem te Lusambo gebracht, te mogen beantwoorden, antwoordt deze heel lieftallig: « ik ben trotsch op de eer die mij te beurt valt! Gij zijt Bula-matari (de Staat), ik ben uw onderdaan: ik wacht uwe bevelen af! »

Daarna, terwijl commandant Gillain zijne mannen naar het kamp van den Staat brengt, dat op een naburigen berg ligt, gaan wij een bezoek brengen aan het uitgestrekt dorp, dat zeker meer dan tien duizend inwoners telt. Dit dorp overtreft al wat ik onder dat opzicht in Congo gezien heb. De straten, van de rivier tot op de hoogte regelrecht getrokken, zijn meer dan drij kilometers lang en twintig meters breed, en van weerskanten beplant met banaanboomen en ananassen. Daar iedere neger verplicht is alle dagen de plaats voor zijne woning netjes te keren en er de garzekens en de kleine steentjes weg te nemen, zijn die straten uiterst zindelijk onderhouden.

De woningen staan niet vast naast elkander. Zij zijn gescheiden door kleine tuinen, waar moeskruiden, spaansche terwe, suikerriet en waskeersvormige wolfsmelkplanten groeien; prachtige breed bladerige banaanboomen over-

schaduwen deze huisjes, en vóor iedere groep van drij of vier hutten staat, eenige meters dichter bij de straat, de woonst van eenen korporaal, die er het opzicht over heeft.

De uiterste zorg waarmede die gebouwen opgetrokken zijn, hunne schoone daken van een zeer fijne en sterke grassoort, *dumba* genaamd, de geschilderde of gebeeldhouwde deuren, de galerij,op pilaren rustende,die gansch het huis omgeeft,dat alles duidt aan dat deze menschen door hunnen omgang met de Araben zekere begrippen van stoffelijk welzijn en sierlijkheid geleerd hebben. Uitgestrekte velden, met spaansche terwe, broodwortels, suikerriet, wonderboomen, rijst, aardnoten, enz. beplant, omringen het dorp langs alle kanten ; die landerijen zijn allerbest bedricht, zorgvuldig gewied, en doorkruist met menigvuldige effene en harde wegen, om de bebouwing der akkers te vergemakkelijken. Al het werk wordt verricht bij middel van eene langwerpig ronde hak en eene lompe bijl, die dient om het heestergewas uit te roeien.

Daarentegen, door gedurig in aanraking te zijn met de Araben, zijn deze negers, die een stoffelijken welstand genieten den wilden boschbewoners onbekend, veel zedeloozer, arglistiger en vooral wreeder geworden. Ik zal later de gelegenheid hebben om daar eenige bewijzen van aan te halen.

Eindelijk, om de beschrijving van dit zonderling dorp te voleindigen, moet ik hier bijvoegen dat men op meer dan eene uur afstand van het middelpunt nog verschillige groepen van hutten ontmoet, bewoond door de opzieners der werken en door de slaven die de velden moeten bebouwen. Iedere week moeten deze laatsten eene zekere hoeveelheid graan, fruit en groenten verschaffen, die noodig is tot het onderhoud van den onbepaalden beheerscher dezer groote menigte, van zijne vrouwen en zijn krijgsvolk.

Maar wie is toch die Pania Mutembo ? Hoe is hij zoo ontzaggelijk machtig geworden ? Hoe komt het dat de Staat zulken gevaarlijken gebuur duldt ? Dat is eene echt afrikaansche geschiedenis.

De Araben hebben twee soorten van slaven : de eigenlijke werklieden en de schatplichtigen. De eersten, met den dienst van den meester belast, worden doorgaans zacht behandeld, wanneer zij goed werken; maar zij mogen noch zelven volstrekt niets bezitten, noch zich vrijkoopen. Daarenboven stellen zij zich bij de minste nalatigheid aan wreede kastijdingen bloot ; kortom, zij worden slechts aanzien voor beesten, die men spaart zoo lang zij dienst kunnen bewijzen, maar wiens leven verbeurd wordt, wanneer men er geen voordeel meer uit kan trekken. Geheel anders is het lot der andere slaven ; al hunne karwei bestaat in het betalen

van een zekere belasting, zij mogen trouwen en land bezitten. Het gebeurt zelfs nog al dikwijls dat dit laatste soort van slaven, of liever *laten*, op korten tijd rijk worden, zelf slaven en talrijke vrouwen bezitten, eindelijk tegen hunnen meester opstaan en op hunne beurt heeren worden.

Zulks was het geval met onzen Pania Mutembo. Eerst eenvoudige slaaf *Lupungu*, gelukte het dien zwarte die, men kan het niet ontkennen, met een buitengewoon verstand en eenen ijzeren wil bedeeld was, zich wapenen en soldaten genoeg aan te schaffen om zijnen meester te overmannen. Daarna ging hij het opperhoofd der machtige Zappo-Zappos aanranden, beroofde hem van al zijne bezittingen, van al zijne vrouwen, en ontnam hem ten slotte het leven.

De zoon van den verslagen hoofdman nam de vlucht met al wat er nog van zijn volk was overgeschoten, en ging zich te Luluabourg dicht bij den staatspost vestigen. Daar, niets meer van zijne vijanden te vreezen hebbende, is hij er spoedig in gelukt zijn fortuin te herstellen, en hij is een der dapperste en getrouwste bondgenooten van den Staat geworden.

Het zij mij toegelaten, daar ik van dezen man spreek, eene kleine afwijking te maken. Ik had hem vroeger te Lusambo gezien, waar hij den opziener Fivé was komen bezoeken. Ik heb in

heel Congoland geen schooneren neger ontmoet. Hij is van reusachtige gestalte, heeft zeer regelmatige trekken, en zijne groote, schitterende oogen getuigen van eene openhertige, gemeenzame goedheid.

Door den opziener uitgenoodigd om zijne grieven en verlangens ronduit te kennen te geven, antwoordde hij met eene welluidende en zachte stem : « ik ben uiterst tevreden over de beambten van Bula Matari (den Staat), maar toch moet ik een verzoek doen. Toen ik nog een kind was, bracht een oproerige slaaf (Pania) mijn vader om het leven en verdreef mij uit het land waarvan ik de wettige meester was. Zwak en van alle hulpmiddelen ontbloot, onderwierp ik mij aan den Staat, en ging mij te *Malangue* (Luluaburg) onder de bescherming der blanken stellen, op hoop van eens de dood mijns vaders en mijner bloedverwanten te kunnen wreken. Maar zie, nu hebben de blanken, mijne beschermers, met mijnen vijand een verbond tegen de Araben gesloten, en zeggen dat onze twist hen niet aangaat. Ik mag dus mijne vijanden, die uwe vrienden geworden zijn, niet meer bevechten. Het zij zoo! Ik onderwerp mij aan het lot dat de oorlog mij beschoren heeft. Ik ga terug naar Malangue, ons nieuw vaderland waar wij onder de bescherming der blanken gelukkig zijn. Laat

mij echter toe uwe gerechtigheid in te roepen. Dat het Bula Matari behage mij de vrouwen te doen wedergeven die de verwenschte Pania in de slavernij heeft gebracht en waaronder verscheidene mijner bloeverwanten zijn. Ik heb u tot heden toe steeds edelmoedig gediend en het leven mijner onderdanen voor den Staat veil gehad; in vergelding mijner trouw vraag ik slechts de toelating om den schaker te bevechten, of de teruggave der gevangenen? »

De omstandigheden, waarin men zich op dien oogenblik bevond lieten niet toe die meesterlijke rede onmiddellijk te beantwoorden. Pania is een hoofdman dien onze officieren eenigszins moeten sparen. Wij hebben het met eigene oogen gezien: zoodra hij zich op de straat vertoont, valt zijn volk plat in het stof neder, en slaat met de handen op den grond, om zijne onderdanigheid en zijnen eerbied te betoonen. Pania kan drij duizend wel gewapende krijgers ten strijde voeren. Heden. voor den krijgstocht van Gillain naar Nyangwe, verschaft hij honderd soldaten, twee honderd dragers, en mondbehoeften in overvloed.

Laat ons voortgaan met onze wandeling door het dorp te vertellen. Men leidde ons in wijken, die onder het bevel staan van opperhoofden toebehoorend aan verschillende volksstammen,

waaronder echter de Batetela het talrijkst waren. Onderwege kwamen wij voorbij het graf van een voormaligen hoofdman ; dit graf was versierd met een honderdtal schedels, vast naast elkander geplaatst, en voortkomende van slachtoffers die men bij de begrafenis had omgebracht. Toen wij hem daarover ondervroegen, antwoordde Pania heel koelbloedig : « dat zijn dingen van den ouden tijd ! » En om onze aandacht af te leiden, stelde de slimme neger ons voor een bezoek te brengen aan de *boma*, versterkte vesting, van een zijner zonen, wiens harem niet minder dan veertig vrouwen telt. Wij bemerkten er niets buitengewoons, tenzij de uiterste kraakzindelijkheid. Daarna zegde Pania dat hij zijne bevelen gegeven had om ons in zijn eigen paleis te geleiden.

Dit paleis beslaat eene ontzettend groote oppervlakte Het is van alle kanten omringd met een paalwerk van drie meters hoog, en wordt dag en nacht bewaakt door dienaren met geweren en lansen gewapend. Al wie een voet binnen de omheining durft zetten, wordt ter dood veroordeeld Het is dus bij uitzondering dat wij er toegelaten worden. Zoodra wij verschijnen, komt een gansche troep vrouwen ons te gemoet ; zij dragen schoone hoofddeksels, en zijn in kostbare zijde gehuld ; sommige zijn

met geweren gewapend, andere dragen trommels en allerlei speeltuigen; terwijl zij ons binnenbrengen, zingen zij den roem, de dapperheid en de heldendaden van haren heer en meester. Aan het hoofd van den troep gaat de wettige vrouw, getooid als een pauw, rijkelijk behangen met gouden en zilveren sieraden.

Ingezien den bijzonderen aard dezer woning van een afrikaansch opperhoofd, zullen wij haar slechts in het kort beschrijven. Van de acht gelijkloopende straten, die het vrouwentimmer uitmaken, slaan wij de eerste in waar wij aankomen. De hutten, fraai opgetrokken, zijn zeer netjes onderhouden. Voor iedere deur, op eene kunstig gevlochten mat, zit eene pront opgeschikte jonge vrouw, omringd door drij of vier negerinnen die haar als slavinnen dienen. Iedere rij hutten staat onder het toezicht van eene oude opzienster; eene hoofdopzichtster waakt over den geheelen harem. De eigenlijke vrouwen zijn ten getalle van honderd vijftig, het getal slavinnen moet zeker wel vijfhonderd beloopen. De oude Pania wil ons doen bewonderen wat zijn bijzonderste rijkdom en zijne groote macht uitmaakt. Immers, deze afrikaansche koningjes, bijna gedurig in oorlog tegeneen, hebben geene soldaten op wier getrouwheid zij zoo zeker kunnen rekenen als op die hunner eigene zonen,

wanneer deze de jongelingsjaren bereikt hebben. De ontelbare dochters dragen niet minder bij tot het behouden der macht huns vaders ; zij worden de vrouwen van ondergeschikte hoofdmannen, die door dien huwelijksband in de familie van het algemeen opperhoofd ingelijfd worden. Ziedaar het eenige, waar de negers bij dergelijke beestachtige zeden op letten; alle andere gevolgen schijnen zij niet te zien. Wat aangaat het lot dezer ongelukkige vrouwen, als gevangenen in haren kerker opgesloten, en de ijselijke wandaden die in deze ontuchtige kroten gepleegd worden, zulks is een onderwerp dat een missionaris niet moet aanraken.

Ook is het met een diep gevoelen van walg en afkeer dat wij afscheid nemen van Pania. Zoodra wij de eenige deur naderen die tot in- en uitgang dient, wordt er hevig op de trom geroffeld. Op dat oogenblik trekken al de vrouwen ijlings hare woningen binnen, en in de straten heerscht er oogenblikkelijk eene doodsche stilte. Enkel komen acht struische wijven, van kop tot teen gewapend, zich aan den uitgang van den harem plaatsen, om haren meester uitgeleide te doen.

Na het middagmaal gaan wij het kamp der heeren Gillain, Doorme en Collet bezoeken, dat eene halve uur van de rivier, op eenen heuvel

gelegen is. 't Is een uiterst wel ingericht kamp, waar al de hutten in de schoonste orde gerangschikt staan. De soldaten die dezen morgend ontscheept zijn hebben reeds het huisje opgericht, dat hun slechts voor dezen enkelen nacht moet dienen, binst dat hunne vrouwen zich met het bereiden van het eten bezig hielden. In Europa zou een leger, dat zooveel vrouwen als mannen telt hoogst bevreemdend voorkomen. Hier vereischt de voorzichtigheid volstrekt dat men de oorlogsbenden zoo inrichte. De soldaat, wel gevoed zijnde, is om niets anders bezorgd dan om het kwijten zijner krijgsplichten. Daarenboven, welke wanorders vermijdt men op die wijze niet in de dorpen die men voorbijtrekt, wanorders die niet zelden moorderijen tot gevolg hebben?

Des anderendaags wonen wij het vertrek bij van den krijgstocht, die acht honderd man sterk is. Vooraan trekken de soldaten, gansch trotsch op hunne schitterende kleeding en hunne schitterende geweren, in schoone orde op. De marsch wordt geregeld door geestdriftige krijgsliederen. Daarna komen de vrouwen, beladen met matten, korven en keukengerief. De achterhoede die het reisgoed draagt, gaat gebukt onder den last der levensmiddelen door Pania bezorgd. Twee ossen, tot dat einde afgericht, zullen den blanken tot rijdieren dienen.

Commandant Gillain, de dappere reisgezel, dien wij van Leopoldville af gevolgd hebben, verlaat ons met de tranen in de oogen. Wij wenschen hem en zijnen twee gezellen alle geluk en voorspoed, en wij gelasten hem onze beste groeten aan Dhanis en zijne heldhaftige officieren te doen. Daar wordt de trom voor de laatste maal geroffeld, en wij zijn gescheiden van vrienden die wij op deze wereld misschien niet meer wederzien, die moedig de gevaren gaan tarten van verpestende moerassen, en van eenen oorlog waarbij de dood het onvermijdelijk gevolg der nederlaag is. Hoe gelukkig zou ik geweest zijn hen te mogen volgen, om in geval van nood deze bewonderensweerdige voorvechters der beschaving bij te staan, om hun in den angst van den doodstrijd de hulp en den troost aan te bieden van het geloof, dat in de herten dezer helden levendiger is dan men wel denken zou ! Helaas ! zij gaan waar hunne plicht hen roept, ons wil God elders gebruiken !

Den volgenden dag, 11 meert, keeren wij naar Lusambo weder, vergezeld van Pania, die een jachtgeweer komt halen dat de opziener hem beloofd heeft. Om zeven uren komt hij aan boord, omringd van zijne vrouwelijke lijfwacht. Men licht het anker, en onze stoomboot, door den

Wij vertrekken den zondag, 12 meert, na de Mis, die door al de blanken bijgewoond wordt. Wij hebben drijhonderd verloste slaven aan boord. Zoodra de drij kanonschoten het teeken tot de afvaart gegeven hebben, stoomen de twee vaartuigen te gelijker tijd van wal. Overvloedig voorzien van levensmiddelen en brandhout, hopen wij op drij of vier dagen te Bena-Bendi aan te komen, dat aan den samenloop van Sankuru en Kassaï ligt. De « Princesse Clémentine » zal den Kassaï verder afzakken ; wij integendeel moeten dezen stroom opvaren, om daarna langs de Lulua voort te stoomen tot aan Luebo, waar wij het dampschip voor goed zullen verlaten. Het overige der reis tot aan Luluaburg moeten wij te land afleggen. Onderwege nemen wij de overlevenden van de pokkeniers op, die wij op twee verschillende plaatsen aan wal gezet hadden, toen wij naar Lusambo opvaarden, gelijk ik vroeger verhaald heb. Van de zeven en twintig blijven er nog dertien over.

Den 19en meert, verlaten wij Bena-Bendi om den Kassaï in te stoomen, die nog altijd zeer breed is, en bezaaid met eilandjes, waar wij eene macht nijlpeerden zien spelen. Een weinig later, voordat wij de Lulua invaren, verwittigt ons de kapitein goed op onze hoede te zijn : men gaat voorbij een dorp stevenen wiens inwoners de

gewoonte hebben van met pijlen op de schepen te schieten. Het is op diezelfde plaats dat kapitein Cook, van de naamlooze maatschappij S. A. B., gewond wierd door eenen pijl met weerhaken voorzien. De schicht was in de kaak gedrongen, en om hem uit te trekken was men verplicht hem verder door te duwen. Wij brengen onze geweren in gereedheid, doch er vertoont zich geen enkele vijand. De reis op de Lulua loopt af zonder het minste ongeval. Deze rivier, wier water geelachtig is, is breeder dan de Schelde te Antwerpen.

21 Meert. Wij stappen aan land te Luebo, waar wij zeer hartelijk ontvangen worden door M. Baudour, ambtenaar der belgische maatschappij S. A. B. De dragers die men ons uit de zending van Sint-Jozef te Luluaburg te gemoet gezonden heeft, wachten ons hier af. Wij laten dus het reisgoed, dat wij onderwege niet noodig hebben, in het magazijn van Luebo achter, en vertrekken in gezelschap van zeventig man, om zoo spoedig mogelijk aan te komen. Toch duurde de tocht zeven dagen. De Zusters, die ik later ben gaan halen, hebben deze reis lang en breed beschreven. In het voorbijgaan merk ik alleenlijk aan dat deze weg nog lastiger is dan de beroemde weg der karavanen, tusschen Matadi en Leopoldville. Doch van den anderen kant zijn hier de zwarten, die de hangmatten dragen, on-

vermoeibare loopers, altijd opgeruimd en vroolijk; zij klagen zelfs, wanneer de reiziger wat te lang te voet gaat om hunne schouders te sparen. Men ontmoet echter zeer steile hellingen, die men alleen te voet kan op- en afgaan. Dit is ook het geval met den tocht dwars door een bosch, die drij dagen duurt. De weg is daar zoo eng, kronkelend, en door boomstammen belemmerd, dat het onmogelijk is van de hangmat gebruik te maken. Tegen den avond van den eersten dag ontmoeten wij Pater Garmyn, die, door een groot getaal dragers gevolgd, haastig het reisgoed gaat halen dat wij op den staatspost achtergelaten hebben, en ons twee dagen later wederom inhaalt, na op vier en twintig uren zeventien mijlen afgelegd te hebben.

De streek die wij eerst doortrekken is bewoond door de *Baluba*, een werkzaam, machtig en edelmoedig volk, dat wonder veel aanleg tot nabootsing bezit. Zij kunnen kleederen op zijn europeesch, stoelen en vouwzetels maken. Daarenboven, wat bevreemdend is, dragen allen koperen of ivooren kruisen om den hals. Zou dit gebruik voortkomen van de oude portugeesche missiën, zoo bloeiend in de zeventiende eeuw?

Ongelukkiglijk wonen deze zoo belangwekkende menschen te dicht bij de *Bachilange*, die door het onmatig rooken van kemp teenemaal

verdierlijkt zijn. Wanneer men eenen oogslag werpt op de ellendige, armoedige dorpen van dezen laatsten stam, op de smerige, stinkende straten, op de hutten die dreigen in te vallen, op de uitgemergelde, krachtelooze lichamen der inwoners, dan moet men besluiten dat de kemp voor dit volk nog noodlottiger is dan de opium voor de Chineezen, en dat het zijnen volkomen ondergang zeer nabij is. Deze ellendige gewoonte van kemp te rooken bestaat nog maar sedert een twintigtal jaren. Een sprookje, bij dit volk in omloop, door Mr Le Marinel verhaald, legt uit waarom de mensch aan de dood onderworpen is, en waarom de Bachilange in den rampzaligen kemp eene uiterst prikkelende opwekking trachten te vinden, die de andere negers allen zoeken in den onschuldigen *malafu*, palmwijn, maar amper krachtig genoeg om iemand dronken te maken.

« God zeide eens tot de zon : « Ziet gij daar die kalebas vol malafu ? Ik beveel u ze tot in het verre westen te dragen. Gij hebt maar eenen dag tijd om die reis te doen. Indien gij mij gehoorzaamt, en daarenboven den drank niet aanraakt welken ik u toevertrouw, dan zult gij onsterfelijk zijn ! »

» God sprak dezelfde woorden tot de maan ; alleenlijk kreeg deze wat meer tijd om hare boodschap te doen.

» De zon en de maan voerden hare taak stiptelijk uit, en ontvingen den loon dien God haar beloofd had. Dit ziende vroeg de mensch, die van natuur zeer trotsch is, de toelating om de reis onder dezelfde voorwaarden te doen; en God stond het hem toe.

» De mensch, vergezeld van zijnen hond, vertrok in den vroegen morgen uit het oosten. Maar de hond hitste een kwaden geest tegen zijnen meester op : de mensch dronk de kalebas ledig vóórdat hij het westen bereikt had. Aanstonds werd de hemel pikzwart, zwarter nog dan de huid van eenen neger, en God zeide tot den mensch : gij zult niet lang leven maar de zon en de maan zullen onsterfelijk zijn. »

» En de hond werd uit het land der Bachilange gejaagd, en deze drinken geenen malafu.» — Des te erger voor u, arme Bachilange !

Doch laat ons met ons reisverhaal voortgaan. In de verte krijgen wij de heuvelen in het oog, waar Luluaburg op gelegen is. De zending van Sint-Joseph, reeds meermaals beschreven door Zuster Godelieve, Pater Cambier, den Hoogeerweerden Algemeenen Overste, en Pater De Clercq, is ontegenzeggelijk eene der schoonste van heel Afrika, en alles doet voorzien dat binnen eenige jaren het geloof van Lusambo tot Luluaburg overal zal verspreid zijn. Ik zal niet

terugkomen op hetgeen anderen beter gezeid hebben dan ik het zou kunnen doen ; ik zal mij tevreden stellen met eenige kleine bijzonderheden aan te merken.

De grond is uitnemend vruchtbaar. De europeesche groenten tieren er dat het een pleizier is om te zien en worden buitengewoon groot, voornamelijk de koolen, salade, andijvie, radijzen, selderij, prei, tomaten, ajuinen, bieslook enz. Tabak en koffie groeien er voortreffelijk. De wilde katoenstruik dien men op reis overal tegenkomt, zal gedurig meer en meer opbrengen, naarmate hij met meerdere zorg aangekweekt wordt.

De inlandsche vruchten zijn : broodwortels, snijboonen, rijst, spaansche terwe, indiaansche gerst of sorgho, suikerriet, aardnoten, pataten. De spaansche terwe geeft somtijds drij oogsten in een jaar. Jammer, men vindt er eenige insekten, die zeer nadeelig zijn voor de veldvruchten, bijzonder de witte mieren en de sprinkhanen. Deze laatsten vallen er soms met dichte wolken op neder, en richten schrikkelijke verwoestingen aan.

Dank aan de onvermoeide pogingen der ambtenaren van den Staat, der missionarissen en der Angoleezen, uit de portugeesche bezittingen gekomen, vindt men in de streek grof en klein vee in overvloed.

Kortom, een gezonder klimaat dan op andere plaatsen, een uiterst vruchtbare grond, bosschen waar uitmuntend timmerhout te vinden is en slingerplanten, waaruit vederhars leekt, in groeien, eene talrijke, werkzame en onderdanige bevolking, dat alles voorspelt aan het werk, door Pater Cambier begonnen, de schitterendste toekomst.

Nauwelijks waren wij te Luluaburg aangekomen, of er werd mij een redelijk zware last opgedragen. De Hoogeerw. Overste, oordeelende dat de oogenblik gekomen was om Zusters te roepen ten einde Pater Cambier in het onderwijzen en opkweeken der jonge dochters bij te staan, beval mij naar de kust weer te keeren, om vijf Zusters van Liefde af te halen. Dit werd mij des zondags zonder veel vijven en zessen gezeid, en dijnsdag 's morgends vertrok ik naar Boma, juist alsof er maar kwestie ware van eens over en weer van Antwerpen naar Brussel te rijden. Er werd nog beslist dat de Algemeen Overste gedurende verscheidene maanden in Sint-Jozef zou blijven, ten einde Pater Cambier gelegenheid te geven om de nieuwe missiën van Merode-Salvator, Sint-Benedictus de Hemptinne en Sint-Truijen te gaan stichten. Daar de magazijnen ledig waren, moest Pater Cambier mij vergezellen tot Luebo, om zich daar, in het kantoor der naamlooze maatschappij S. A. B. ruilbare koopwaren aan te schaffen.

DERDE DEEL.

Van Luluaburg naar de kust, heen en weer.

KAPITTEL I.

Eene vooringenomenheid der zwarten. — Invloed van pater Cambier. — Uitwerksels van den Malafu. — Dansen van verschillenden aard. — Muziekspeeltuigen. — Twee wondervruchten uit Brazil overgeplant.

Den 10 april vertrek ik met Pater Cambier, den rechter de Saegher, en tweehonderd dragers, mannen en vrouwen.

Ik neem twee mannen en twee vrouwen van de zending mede, om hun Neder-Congoland te laten zien ; ik wil hun eene grove dwaling benemen waarin zij verkeeren nopens het gedrag dat de blanken ginder houden jegens de negers. Die dwaling heeft nochtans een zekeren grond. Men ziet dikwijls talrijke troepen verloste sla-

ven voorbijtrekken, welke men aan de Araben ontrukt heeft. Deze menschen worden in het een of in het ander kamp, nabij de kust, in den wapenhandel geoefend, en daarna naar verschillende posten gezonden. Hun dienst duurt zeven jaren. Daaruit volgt dat zij niet in hunne geboortestreek terugkeeren voordat die tijd verloopen is. Hieruit besloten de negers van Luluaburg dat hunne vrijgemaakte landgenooten alleenlijk zoo ver weggevoerd worden om door de blanken opgeëten te worden. Daarom vooral neem ik vier zwarten mede, die later de waarheid zullen kunnen getuigen. Indien ik hen het toekomend jaar frisch en gezond terugbreng, dan zullen hunne landgenooten alle vrees laten varen, en de zendelingen van Luluaburg zullen onder hun volk gemakkelijk mannen vinden, die bereid zijn om tot boden te dienen naar de verst afgelegen posten, en arbeiders voor het stichten van nieuwe zendingen.

Reeds van de eerste dagen onzer reis bemerken wij dat al de opperhoofden der streek, groote en kleine, de vrienden zijn van Pater Cambier. De mannen van Nganga-buka (Pater Cambier), zegde ons een dier hoofdmannen, *Kalambaï* genoemd, zijn altijd welkom bij ons, zij bestelen ons niet, zij betalen met nauwgezetheid al wat zij koopen; hun meester bemint

de zwarten. En Kalambaï schenkt ons gulhertig eieren, hoenders, geiten en uitmuntenden palmwijn.

De palmwijn dezer streek verschilt van dien der andere gewesten door eene zekere bitterheid, waar men zich weldra aan gewent. Volgens den uitleg welken men ons gaf, komt die smaak voort van eene schors die wonderwel op kinabast trekt; ja, het zou mij niet verwonderen dat het echte kinabast was. De smaak is volslagen dezelfde; wat meer is, de inboorlingen beweren dat, zoo de malafoe, zuiver gedronken, te koud is voor de ingewanden, wanneer men door het gaan verhit is, het inmengen dezer schors alle gevaar voor buikpijn en koorts wegneemt.

Tegen den avond geeft dezelfde hoofdman Kalambaï aan zijn volk bevel de komst van Ngangabuka te vieren door een luisterrijk concert en eene danspartij. Het concert bestaat in een helsch geraas van trommen, pauken, horens, bellen, enz. Een echt ketel- en kattenmuziek, dat hooren en zien er u bij vergaat! Het dansen! Een akelig rondspringen van raasbollende duivels, en dikwijls een walgelijk vertoon der geilste buitensporigheden.

Zonder dansen kan men in Afrika geen feest vieren. In Sint Josef, te Luluaburg, is het flikkerbeenen het grootste verzet der lieden van Pater

Cambier. Maar elk onbetamelijk gebaar, elk onzedig woord is streng verboden. De dansers, verdeeld in drij verschillende groepen, mannen, vrouwen en jonge dochters, huppelen en springen twee, drij uren lang, vroolijk rond, bij het geklank der schalmeien en der *marimba*, congoleesche mandolijn.

Gansch anders zijn de dansen welke de heidenen uitvoeren in den lichten maneschijn, binst de koele, sterrige nachten der keerkringen. Mannen, vrouwen, jongens en meisjes dartelen er onbeschaamd dooreen. Het spel begint met eene oefening op de plaats waar men staat en waarbij de maat langzaaam geslagen wordt door trommels en bellen. Dit soort van voorspel is een ware, zoogezegde dans van den buik, met zonderlinge trekkingen, een gelijkmatig, golvend op- en neergaan van schouders en lendenen, eene beweging die al de spieren des lichaams, van den hals tot de voeten, in werking brengt. Doch weldra spelen de instrumenten hoe langer hoe sneller, en hun geraas wordt door de dansers en danseressen begeleid met oorverscheurende kreten. Nu is het gedaan met den stillen dans, indien ik hem zoo mag noemen, die meest bestaat in kunstmatige lichaamsoefeningen. Mannen en vrouwen slingeren als duivels dooreen, met eene vlugheid die gedurig

toeneemt, naar gelang de speeltuigen de maat versnellen. Terwijl allen tegelijk malend en zwierend ronddansen, draait nochtans afzonderlijk iedere danser duizelig gezwind op de hielen om, de armen ten hemel opgeheven, en onder 't uitbalken van een afgrijselijk gehuil. Dit helsch leven duurt zoo lang, totdat al de dansers, uitgeput van vermoeienis, op den grond neerstorten.

Wanneer de dans door een *albino* of witteling bestierd wordt, gelijk het bij Kalambaï het geval was, dan is het schouwspel nog verschrikkelijker. Deze kerels worden in eere gehouden, juist omdat zij wanschapen zijn en een terugstootend voorkomen hebben. De hoofdmannen zoeken ze op, om hunne dansen door hen te doen voorzitten, en om het gemeen volk, daar zij zich ook met hekserij bezighouden, door hunne tooverstukken schrik aan te jagen. De witteling, gesproten uit een neger en eene negerin, is bleekgeel van kleur, de oogen zijn rood, het haar en de wenkbrauwen ros. De verschillende kleuren, waarmede hij zich doorgaans beschildert, geven hem een nog afzichtelijker uiterlijk.

De dansen in Afrika zijn niet overal vergezeld van de wilde buitensporigheden welke ik beschreven heb, van die schaamtelooze losban-

digheid die een deftigen man walg inboezemt. Ik heb er bij de Bangala van Opper-Congo gezien die zeer zedig en tevens goed geregeld waren. Mannen en vrouwen, in een wijden cirkel geschaard, huppelen en trippelen ter plaats waar zij staan, terwijl zij al zingende op maat in hunne handen klappen. Van twee tegenovergestelde punten des cirkels komt één man en éene vrouw vooruit, om zich gezwind een oogenblik voor elkander te plaatsen, en wederom even snel naar hunne plaats terug te keeren. En dat spel duurt zoo lang totdat al de dansers zich op hunne beurt vertoond hebben aan de menigte die hen toejuicht.

De speeltuigen, bij zulke gelegenheden in gebruik, zijn zeer verschillend. Ik beken dat ik niet bekwaam ben om over hunne welluidendheid te oordeelen, noch om ze voldoende te beschrijven; de liefhebbers kunnen er in onze verzameling te Scheut eenige gaan bewonderen. Het eenvoudigste van allen, dat in de streek der rivier Sankuru zeer gemeen is, bestaat enkel uit een snaar, gespannen op eenen boog. Wanneer men deze snaar met een houten strijkstok doet trillen, terwijl men haar bovenste gedeelte met den mond nijpt en drukt, dan brengt het tuig eenige klanken voort, die echter van den hoofdtoon weinig afwijken, en niet ver hoorbaar zijn. Onze toonschaal wordt voort-

De E. P. De Deken, Zusters van Liefde en christenen.

gebracht door een speeltuig dat aan Neder-Congo eigen is. Dit ding bestaat uit een houten kast, soms eenvoudig uit een uitgehaalde kauwoerde, die tot klankbodem dient; daarop ligt een drijhoek, waarover eenige ijzeren plaatjes gespannen zijn, die er bij middel van zeer dunne staafjes van gevlochten ijzerdraad aan vast zijn. Wanneer men deze toetsen met de vingeren doet trillen, bekomt men klanken, die volkomen aan de verschillende trappen onzer toonladder beantwoorden. De negers bespelen dit tuig zelfs als zij op reis zijn; zij houden de kist met twee handen vast, terwijl zij met de duimen de toetsen tokkelen.

Op het tijdstip waarop wij onze reis naar de verafgelegen zee aanvangen, hebben de ananassen hunne volle rijpheid bereikt. Men meent in Europa deze uitmuntende vrucht te kennen, die een inheemsch gewas der heetste keerkringslanden is. Maar welk verschil tusschen de kwijnende koningsappelen onzer broeikassen, en die welke men hier in 't wild onder de schaduwe der bosschen aantreft! Deze laatsten, wier liefelijken geur men twintig meters ver gewaar wordt, overtreffen zelfs de ananassen die de negers in het open veld planten, en waarmee zij de wegen hunner hoven omzoomen. Zulks is overigens het geval met het meerendeel der vruchten van deze streken: als zij in de lommer rijp geworden zijn,

zijn zij veel sappiger, en behouden langer hun aangenamen, fijnen smaak.

De ananas is eene blijvende en krachtige plant — bijna een boom in Congo — wier stengel opzwellend tot eene vrucht wordt, samengesteld uit een groot getal vleezige vakken, die platte, zwarte zaadjes bevatten. Men raadt aan die kernen zorgvuldig weg te werpen: doctor Sims beweert dat zij dikwijls den rooden loop veroorzaken. Men heeft zelfs gezegd dat de ananas de koorts teweegbrengt. Mij dunkt dat deze gezegsels overdreven zijn. Maar het gebeurt dat, verhit zijnde van het loopen, met langen tijd in bosschen en kanten ananassen te zoeken, of met die kostelijke vrucht op verafgelegen markten te gaan koopen, men te haastig en onvoorzichtig eene vrucht begint te eten, die uiterst aanlokkelijk is door hare frischheid. Dan, ongetwijfeld, kan haar koud sap, in een verhit lichaam ingeslorpt, soms huiveringen verwekken, en zelfs koortsen veroorzaken; maar moet men die slechte gevolgen aan de ananas toeschrijven?

De bladeren, die zeer taai en op de kanten met schrikkelijke doornen gewapend zijn, worden meer dan een meter lang. De inboorlingen trekken er vezels uit, welke zij gebruiken om koordjes, en zelfs stoffen voor kleederen te maken.

De ananas wordt voortgeteeld op natuurlijke of

kunstmatige wijze, bij middel van de loten die op de kanten der plant uitschieten of wel van de kroon die op de vrucht zelve wast. Men behoeft het een of het ander dezer uitspruitsels slechts op den grond te werpen, om het weldra wortelen te zien schieten.

De koningsappel, evenals het meerendeel der voedende planten die in Afrika gewonnen worden, komt uit den vreemde voort, en is door amerikaansche slavenschepen ingevoerd. Dit bewijst genoeg dat deze vrucht in Congo nog niet lang bestaat. Toch vindt men haar tot diep in het binnenland, op de oevers van het meer Tanganika, in de streken besproeid door de rivieren Uelle en Ubangi. Dichte struiken ervan, onder het loover der bosschen verborgen, waar zij bovendien door het kreupelhout overschaduwd worden, groeien vooral in groote menigte en verward dooreen op de oevers der rivieren en langs de wegen die door de karavanen begaan worden. De reden hiervan is dat de neger, in het algemeen te lui zijnde om eene vrucht te planten die hij enkel voor eene lekkernij houdt, zich tevredenstelt met ze te plukken, en de zorg om haar voort te kweeken aan de natuur overlaat. Nu, gelijk ik gezegd heb, is er geen gewas dat gemakkelijker voortgeplant wordt, want de mensch heeft niets anders te doen dan de kroon of de zijscheuten

weg te werpen. Door de regens of den wind meegesleept, blijven die weggesmeten uitspruitsels aan de heesters haperen, schieten er wortel, en hunne vruchten, rijp geworden, vallen op den grond, en brengen alzoo dichte struikbosschen voort, die met hunne schrikkelijke doornen alle dieren verhinderen er in door te dringen.

De papayaboom, wiens vrucht insgelijks uitmuntend en vooral zeer gezond is, komt, evenals de ananas, van Brazilië. Dat deze boom zoo gemeen niet is als de koningsappel, bewijst dat hij later is ingebracht. Het is in Neder-Congo, op de boorden van den stroom, in de nabijheid der verblijfplaatsen van blanken, dat hij het meest verspreid is. De negers beginnen hem echter ook in hunne dorpen te kweeken. De papayaboom, van vijf tot tien meters hoog, groeit geerne alleen, ten einde van alle kanten de stralen der zon te krijgen. De stam, van een los en week hout, heeft eene kruin van zeer groote bladeren, wier stengels een meter lang zijn. Tusschen die bladeren prijken geelachtige bloemen, die een aangenamen geur verspreiden, en wier sap eene menigte bieën, vlinders en kolibris aanlokt. De vrucht, met zeer korten steel aan den stam zelven vast, is groen of geel, zoo groot als een meloen, waarvan zij ook den smaak heeft als zij goed rijp is; maar zij bevat meer suiker. Men kan het vleesch met

eenen lepel eten, zoodanig dat er slechts een dun pelleken van overblijft. De pitjes, uiterst talrijk, zijn zwartachtig, en zoo groot als grauwe erwten. Wanneer men er op bijt, hebben zij den smaak van kers, maar men zegt dat zij zeer ongezond zijn.

Een papayaboom kan tien jaren lang vruchten dragen, maar na een jaar of zes verliezen deze veel van haren smaak.

De jonge planten dragen van haar eerste jaar af. Men heeft er dus groot voordeel bij, de oude boomen uit te roeien, wier stam doorgaans hol en met eene groote hoeveelheid water gevuld is.

De vrucht van den papayaboom wordt niet alleen geëten wanneer zij volkomen rijp is, maar ook op verschillige andere wijzen gebruikt. Als zij nog groen is, wordt er met suiker een uitnemend lekker konfijt van gemaakt. Men kan ze ook koken als groensel, maar dan moet men de stukken eerst degelijk in het water spoelen, om er het melkachtig sap uit te trekken.

Dit sap bezit eene zonderlinge hoedanigheid. Het vleesch van een versch geslacht beest, hoe taai het ook is, wordt aanstonds malsch, wanneer men het in water dopt, waarin men eenige druppels van dat sap gegoten heeft. Men bekomt denzelfden uitslag door het vleesch te wikkelen in bladeren van den papayaboom, of zelfs met

het in zijne kruin een tijdlang op te hangen.

Eene vrucht die niet voor de ananas noch voor de papaya onderdoet, is de *maracaju,* die soms zoo groot wordt als de kauwoerde. Men eet er de kernen van, die omringd zijn van een geleiachtig vleesch, dat uitnemend lekker is. Het buitenste gedeelte zelf kan men inleggen, en dan wordt het zeer smakelijk, zonder dat het noodig zij er suiker bij te doen.

Bij het lezen dezer beschrijving van fijne tropische vruchten, zal de eene of andere haarkliever mij misschien voor eenen lekkerbek uitmaken. Doch laten wij hem maar babbelen! Zou het misschien alleen voor de apen en papegaaien zijn dat de Voorzienigheid die lekkere dingen geschapen heeft! De ellenden, het lijden, de ontberingen van allen aard, die de missionaris dagelijks uit te staan heeft, wegen overigens tegen zijne zeldzame, onschuldige genoegens volkomen op. Wil iemand er zich van overtuigen, dan verzoek ik hem voor eenigen tijd naar Congoland te gaan.

KAPITTEL II

Merkwaardige zeden der *Bakubas*. — De *Boulaba*, de *Bakete*, de *Bena-Lulua*, de *Biukos*, de *Kiokos*, de *Bena-kanioka*, de *Basengé*. — Aanzienlijke handel der *Batéké*. — IJselijke dondervlagen. — De kemprookers. — Te voet op de baan. — Gedwongen verblijf te Luebo.

Om het verhaal onzer dagelijksche avonturen later niet te moeten onderbreken, zullen wij hier een woord zeggen over de verschillige volksstammen die de oevers van den Kassaï, de Lulua, de Lubi en de Lubilache bewonen.

De *Bakuba* verblijven op den rechteroever der Lulua, tot aan de rivier Sankuru, en op den linkeroever tot dicht bij Luluaburg. Handel en nijverheid hebben van deze negers een machtig volk gemaakt. Zij eten, zonderling genoeg, noch geiten- noch schapenvleesch. Tot bewijs dat zij ook door hunne zeden ver boven de andere zwarten zijn, dient gezegd te worden

dat zij hunne slavinnen niet tot vrouw nemen. Zij kunnen ijzer gieten en bewerken het zeer kunstig, zijn uiterst behendig in het weven, verven en borduren van prachtige stoffen. De matten die zij maken zijn de schoonste van heel Afrika; er zijn er, die zoo keurig zijn dat ze slechts op zes maanden afgewerkt worden.

De *Boulaba*, waarvan ik vroeger reeds gesproken heb, bewonen, stroomopwaarts, de streek die tot aan de bronnen van den Lubi en Lubilache strekt.

De *Bakete* wonen lager dan de Bakuba. Het is een lui, wantrouwend, bedrieglijk volk, en zoodanig schrokkig, dat het den inschikkelijksten blanken koopman zot zou maken. Wanneer zij, bij voorbeeld, een stuk ivoor te koop aanbieden, zullen zij een ganschen dag lang blijven zagen en zaniken over de voorwaarden van den verkoop, over het gewicht hunner waar; wanneer de overeenkomst gesloten is, hun woord intrekken, om s'anderendaags de harrewarrerij opnieuw te beginnen, tenzij zij misschien tien uren van daar een anderen kooper gaan opzoeken. Voor een verschil van honderd muntschelpjes ziet men ze dikwijls eene week lang de gansche streek afloopen.

De *Bena-Lulua*, die men op de beide oevers der Lulua tegenkomt, voeden zich schier uit-

sluitelijk met visch en wild. Hun palmwijn is de beste die er bestaat. Hij wordt getrokken uit een palmboom, *mabonde* geheeten, iets kleiner dan de gewone oliepalmboom, maar wiens vrucht veel fijner is.

De *Binkos* behooren tot de streek die op den rechteroever van den Kassaï en de Lulua ligt. Daar zij niet talrijk zijn en door de bovengenoemde stammen omsloten worden, nemen zij alle mogelijke voorzorgen om de zuiverheid van hun geslacht onvervalscht te bewaren. Nooit vereenigen zij zich door het huwelijk met vreemde stammen, en hunne kleine dorpen liggen altijd op zeer afgezonderde plaatsen. Het zijn uitstekende roeiers, en dikwijls ziet men hen, in booten door tien of vijftien man bestierd, naar verafgelegen markten varen, om er pottengoed te verkoopen, eene nijverheid waarin zij boven al de andere negers uitmunten.

De *Kiokos* wonen op den linkeroever van den Kassaï, van den vijfden parallelkring tot aan de portugeesche bezittingen. Het is een zeer woest en onafhankelijk volk, wiens onderwerping den Staat niet weinig moeite zal kosten. De krijgers, reusachtige kerels, zijn altijd gewapend met mes of vuurroer; hunne geweren onderhouden zij met de uiterste zorg.

De *Bena-Kanioka* verblijven op eenige dag-

reizen ten zuid-zuidoosten van Luluaburg. Van al de negers zijn het die, welke Pater Cambier het meest acht. Verscheidene mannen en vrouwen van dien stam bevinden zich in de missie van Sint-Jozef. Die menschen hebben een goed karakter, zijn werkzaam, zindelijk, beleefd, en zeer gewillig om de gedragslijn te volgen, hun door den missionaris voorgeschreven. Wat hunne toegenegenheid aangaat, wanneer men eens hun vertrouwen gewonnen heeft, kan men volkomen staat op hen maken.

De *Basenge*, wier groote dorpen, doorgaans uit eene enkele straat bestaande, van den Kassaï tot aan de rivier Lukenge strekken, zijn insgelijks een zeer aantrekkelijk volk. Behalve drij insnijdingen aan den neuswortel, is hunne huid met geene figuren beprikt. De kleur daargelaten, zou menigeen dezer negers met eenen blanke van welk ras ook in vergelijking mogen komen. Gansch hunne houding en voorkomen getuigt van een schranderen geest en eene zachtmoedige inborst. Ook is het menscheneten bij hen onbekend, en de inwendige oorlogen, zoo algemeen bij de andere volken, zijn hun teenemaal vreemd.

Eindelijk de *Bateke* bevolken de streek, die tusschen de monding der rivier Kwango en die van den Kassaï ligt, en bewonen daarenboven de oevers van den Congo tot aan Leopoldville.

Zij beprikken zich eigenlijk niet, maar bekladden zich daarentegen met verschillende kleuren, die hun een afzichtelijk voorkomen geven. Bij hen zijn de vrouwen belast met al het huis- en landwerk. De mannen houden zich uitsluitend met koophandel bezig, en, men moet het tot hunnen lof bekennen, zij toonen zich daarin uiterst behendig. Schier al het ivoor dat uit het binnenland komt, gaat door hunne handen. In het drijven van dien handel, bron van groote rijkdommen, is de Europeaan onmachtig om te wedijveren met deze negers, die de zwarten, ivoor in bezit hebbende, op dezelfde wijze betalen als de blanken, en tot bij de ongenaakbaarste stammen in het binnenland doordringen. Met stoffen, armbanden, bellen, spiegels, messen en allerhande snuisterijen, koopen zij het elpenbeen voor eenen spotprijs op, om het peperduur te verkoopen aan de blanken, of aan de zwarten van Neder-Congo, die bij hen met zout en kruit komen leuren. Bij de begrafenissen dezer rijk geworden Bateke, worden de lijken soms gewikkeld in een zoo ontzaggelijk getal stukken stof van verschillende kleuren, dat er dertig, veertig dragers van doen zijn om het pak op te heffen.

Doch laat ons van deze vervelende optelling der verschillende volksstammen afzien, om ons

met de dagelijksche voorvallen onzer reis bezig te houden. Den 13en april staat de warmtemeter op 37 graden in de hut waar wij vernachten. Zooals ik vroeger reeds gezegd heb, is de maand april het tijdstip der groote regens en van die ijselijke donderbuien, welke men nooit meer vergeet. Gisteren avond werden wij overvallen door een onweder, gelijk ik er op mijne menigvuldige reizen in Azië nooit gezien heb. Eerst kwamen er, zonder dat er een druppel regen viel, zeven of acht vreeselijke donderslagen, gevolgd door onafgebroken, verblindende weerlichten en een ontzettend gerommel, dat, heinde en verre weergalmend, het onmeetbaar woud deed dreunen en trillen. Daarna pletste er op eens een zoo schrikkelijke plasregen neder, dat heel de aarde in een tweeden zondvloed scheen te moeten vergaan.

Gedurende dien storm en binst het overige van den nacht, zaten wij verscholen in de stinkende hut van eenen Bachilange, die kemp smoorde. In zulke smerige keet, gansch gevuld met den afschuwelijken rook van den kemp, komen geene muggen binnen, maar daarentegen wordt men er den heelen nacht gekweld door gansche benden van afzichtelijke ratten die, terwijl men op den grond uitgestrekt ligt te rusten, vrijpostig over uw lijf en aangezicht

heen en weer loopen, een helsch lawijd maken, en met hunne scherpe bijters alles vernielen waar zij aan kunnen. Om ons het slapen geheel en al onmogelijk te maken, halen de mannen, in wier woning wij verblijven, hunne kalebassen voor den dag, die hun tot pijpen dienen om kemp te rooken, en beginnen met al de kracht hunner longen den verpestenden damp in te halen. Dit verwekt bij hen eindelooze aanvallen van een hevigen hoest, erger dan eene bonte van den zwaarsten kinkhoest, en weldra is het een gekuch, een gesteen, een gehuil, een vreeselijk gereutel, zoodanig dat men alle oogenblikken meent den ongelukkige in een vlaag te zien blijven.

Dezen morgend, kort na ons vertrek, kwamen wij voor eene rivier, de *Mochasachi*. Vroeger ging men er over op eene eenvoudige lompe brug, maar de regens van gisteren hebben die brug weggespoeld, behalve een enkele balk waar zij op rustte. Deze balk ligt nu meer dan een meter diep in het water, dat er woedend en bruisend over heen stroomt. En het is op dien boom dat men de rivier over moet, een voor een, wel toeziende het evenwicht niet te verliezen, en zich zoo goed mogelijk vasthoudend aan eene lange slingerplant die onze mannen van den eenen oever naar den anderen

gespannen hebben. Het is al lachende en dartelende dat onze negers den gevaarlijken balk overtrekken: zij hebben toch ook niet veel te vreezen zich nat te maken of te bemorsen, terwijl wij verplicht zijn onze kleederen zeer hoog op te schorten. Ook vraag ik mij zelven met angst af hoe onze arme Zusters zich uit den slag zullen trekken, indien de brug niet hersteld is, wanneer ik met haar terugkeer.

Wanneer men de rivier overgetrokken is, komt men weldra, langs eene steile helling, aan het woud, wiens frissche lommer de reis aangenaam zou maken, indien men niet gedurig diepe ravijnen tegenkwam, gegraven door de regens die het enge voetpaatje deerlijk omgewoeld hebben. Het gebeurt dat, in plaats van die steile hellingen langzaam af te dalen, men plotselings naar beneden glijdt, zich zoo goed als 't kan aan de takken en wortelen der boomen vasthoudende, om niet met gebroken armen of beenen in de diepte neder te ploffen. De wegeling kronkelt overigens door het bosch als in een waren doolhof, zoo krom en slom, haaiend en draaiend loopt hij: hier moet hij omgevallen boomen, daar plaatsen vermijden, die met dooreengevlochten slingerplanten of doornstruiken dicht bewassen zijn.

Ik heb vroeger gezegd dat men in deze stre-

ken vele negers tegenkomt, die een koperen of elpenbeenen kruis op de borst dragen, en ik meende in dat gebruik nog eene herinnering van de oude portugeesche missiën te vinden. Daarin vergiste ik mij echter. Wij vernemen ten eerste dat de reiziger Wissmann, uit Duitsland eene volle kist kruisen gekregen hebbende, deze heeft uitgedeeld aan allen die er verlangden. Daarenboven waren de negers dezer streken voor de aankomst onzer ambtenaren, dikwijls verplicht hun ivoor en vederhars naar de dichtst bijgelegen portugeesche bezittingen te gaan verkoopen ; zij hadden daar kruisbeelden gezien, en hielden ze voor het groot toovermiddel, waaraan de blanken hunne macht en rijkdommen verschuldigd zijn. Zulken goochelaar wilden zij ook bezitten. Een hoofdman is ons heel ernstig een kruisbeeld komen vragen ; daarvoor zou hij eene nette hut bouwen waar niemand zou mogen binnenkomen, waar nooit een ander afgodisch voorwerp zou geplaatst worden, en waarin men iedere maand aan den gekruisten God offeranden zou brengen van hoenders, geiten en vruchten.

Edoch, ofschoon deze kruisen niet voortkomen van de portugeesche missiën in vroegere tijden, moet men toch niet denken dat er hier geene sporen van die zendingen meer overgebleven zijn. Deze negers immers hebben een onbepaald

denkbeeld bewaard van een opperwezen, dat zij *Mfidi-mokulu* noemen.

Zoodra wij de helft der reis van zeven dagen tusschen Luluaburg en Luebo hebben afgelegd, zenden wij eenen bode vooruit, om M. Baudour te verwittigen dat wij den 17en bij hem zullen zijn en hem te verzoeken den stoomboot der naamlooze maatschappij S. A. B., die daar den 15en moet aankomen, voor twee dagen niet te laten vertrekken.

De laatste dag der reis is uitnemend lastig en vermoeiend. Het meerendeel der jonge ambachtslieden, die Pater Cambier vergezellen, aan zulke lange tochten niet gewend zijnde, komen hinkepinkend achter de karavaan. Deze knapen, ten getalle van twaalf, allen schrijnwerkers-smids- of weversjongens, hadden Pater Cambier gesmeekt hun tot belooning van hun goed gedrag toe te laten met hem naar Luebo te gaan, om er een der grootste wonderen van de wereld te aanschouwen, te weten, stoombooten, die alleen, zonder riemen, op het water varen, al bulderend en lociend rook uitspuwen, honderde menschen en ontzaggelijk veel koopwaren kunnen vervoeren. Gedurende heel de reis heb ik de zedige ingetogenheid, de onderdanigheid van die goede kinderen en vooral hunne groote liefde bewonderd voor Pater Cambier, rond wien zij

HOF DER ZUSTERS TE NEMLAO.

des nachts als eene eerewacht uitgestrekt liggen om te slapen. Hunne leergierigheid is niet minder bewonderensweerdig. Binst den dag verlaten zij geen oogenblik mijnen confrater, wien zij allerlei vragen stellen, voornamelijk nopens de zaken die betrekking hebben op het bedrijf dat zij uitoefenen. Niettegenstaande die leerzucht, wilde er niet een het voorstel aannemen dat ik hun deed, van mij tot aan de kust te vergezellen ; allen verkozen onmiddellijk naar de zending weer te keeren, om hunnen zwaren arbeid te hervatten, en spoedig volleerd te zijn in hunnen stiel.

Onze reisgezel, de goede rechter De Saegher, is sedert twee dagen door eene hevige koorts aangevallen. Men moet hem in eene hangmat dragen ; een uiterst lastig werk in deze dichte kreupelbosschen.

Eindelijk komen wij te Luebo aan. De vriendelijke heer Dufour heeft de geriefelijkste kamer van het handelshuis voor ons doen gereedmaken. Ik ging haastig van ons reisgoed halen wat ik volstrekt noodig had om tot Boma af te zakken. Maar helaas ! er is geen schip gereed. De « Florida », waarop wij gerekend hadden, is van Lusambo naar Kinshassa vertrokken, zonder tot hier af te draaien. Nu, het drooge jaargetijde gaat beginnen, het water gaat al meer en

meer zakken, en misschien zal er voor october geen enkele stoomboot meer tot Luebo kunnen opvaren. Welk droevig vooruitzicht! Doch, laat ons toch maar geduld hebben en vroolijk zijn; dat is in Congo, gelijk overal, het beste middel om zich uit de nesten te helpen.

Hier ontmoeten wij M. Macar, van Luik, die het handelskantoor van *Bena-Luidi* bestiert en bijna gedurig in het binnenland rondreist om de markten te bezoeken, waar ivoor te koop geboden wordt. Dit elpenbeen koopt hij van de Kiokos af tegen *tukula*, een soort van rood hout, waarvan hij een grooten voorraad opgedaan heeft. Men weet dat de zwarten dit hout tot poeder gestampt, veel gebruiken om hun lijf te verwen.

Daags na onze aankomst gaan wij een bezoek brengen aan M. Carvalho, een rijken portugees, in deze streek gevestigd, alsook aan Meester Anderson, die met zijne vrouw de protestantsche missie bestiert. De arme man is allerellendigst gehuisvest; menige hut van de inboorlingen is geriefelijker en schooner dan zijne armoedige woning. Zijne bidplaats, een soort van ontzaggelijke regenscherm die op palen rust, trekt wondergoed op een inlandschen geitenstal. Dat is overigens de schuld van den goeden man niet: nog niet lang geleden was hij werktuigkundige

op een dampschip, en indien zulke menschen, op eens in missionarissen herschapen, hun huis niet kant en klaar uit Europa krijgen, dan gelukken zij er doorgaans niet in zich fatsoenlijk neer te zetten. De missie is al even zoo gebrekkig ingericht als de woonst. Terwijl wij te samen een glas citroenwater drinken, komen de kinderen der missie, ten getalle van zeven of acht, hunnen meester eene graszode aanbieden, die zij met een steekmes in de bosschen uit den grond gestoken hadden. Nieuwsgierig vroeg ik of dit geneeskruiden waren?

— Het is eenvoudig gras: mijne vrouw verlangt een kleinen bleek te hebben om er haren wasch op uit te leggen, en daarom gaan onze zwartjes alle dagen vijf of zes keeren naar het bosch. Binnen een maand of zes zal mijn grasperk tien vierkante meters groot zijn.

Twee dagen later trekt Pater Cambier, na al zijne benoodigdheden aangekocht te hebben, met zijne jongens terug naar Luluaburg. — Tot weerziens, Pater, moge de goede God mij binnen een jaar frisch en gezond bij u terug brengen, met de dappere Zusters, die voor uwe missie bestemd zijn!

Al dat weg en weer reizen belet niet dat ik en de rechter De Saegher te Luebo vastzitten, zonder te weten wanneer wij zullen losraken. Op

goed geluk af heeft mijn reisgezel eenen bode naar Lusambo gezonden. Wij weten dat een stoomboot van den Staat binnen kort daar moet aankomen om den opziener Le Marinel naar Leopoldville te vervoeren. De rechter vraagt dat dit schip eenen kleinen omweg zou maken, om ons te komen halen.

Den 9 mei hooren wij de knechtjes van den post eensklaps roepen: *mashua, mashua! een stoomboot, een stoomboot!* Hoezee! 't is onze oude Stanley, nu zijn wij er bovenop! Helaas! wij hebben te gauw victorie gekraaid! Het schip heeft den opziener te Lusambo aan boord genomen en hem te Bena-bendi afgezet; het komt hier enkel om de brieven te halen.

De kapitein heeft streng verbod eender welken reiziger op te nemen; hij gaat onmiddellijk langs Bena-bendi naar Lusambo terugkeeren; eerst in het weerkeeren zal hij ons uit onzen droevigen toestand komen verlossen.

— De tucht is een schoone zaak, antwoordden wij; maar wat zullen wij aanvangen, indien het zakken van het water uwen terugkeer onmogelijk maakt?

Ook stapt de rechter, in zijne hoedanigheid van staatsbeambte, over het verbod heen — wat mij niet toegelaten is — en laat mij te Luebo achter. Zijn reisgoed echter laat hij hier: zoo zal hij

later een goed voorwendsel hebben om het weldra met eenen stoomboot te komen terughalen en mij mede te nemen.

Binst mijn gedwongen verblijf te Luebo vielen er eenige opmerkensweerdige gebeurtenissen voor, die ik in het volgend kapittel zal verhalen.

KAPITTEL III.

Gevaar der vuurwapens. — Houtkapper gedood door eene slang. — Goedkoope eetwarenmarkt. — Uitwerksel van een ontplofbare kogel. — Bijna verdronken. — Stichting van eenen post. — Puisten en zweren.

Terwijl ik te Luebo op eenen stoomboot zat te wachten, vernamen wij dat kommandant Van Kerckhoven door zijnen knecht vermoord was. Ik zelf heb mij hier te beschuldigen van eene groote onvoorzichtigheid, die bijna het leven kostte aan het knechtje van luitenant De Marneffe.

Op zekeren dag t' huis komende van eene jachtpartij, met mijne twee negerkens Magungu en Kombola die mij vergezeld hadden, vond ik de twee dienaars van den luitenant onder het afdak van het hoofdgebouw ; zij waren neergezeten op zijn reisgoed, dat reeds buiten ingepakt lag, daar hij des anderendaags ging vertrekken, om een ieuwen post te stichten aan de watervallen van

Wissmann. Op den oogenblik dat ik de kardoezen uit mijn geweer wil halen, gaat er een schot af, en een der jongens rolt op den grond, al roepend : *nkufa, nkufa, ik ben dood!* Buiten mij zelven van angst, roep ik tot M. Baudour : spoedig! hulp! ik heb het knechtje van den luitenant gedood! — Stel u, gerust, Pater, de knaap is slechts licht gekwetst! — Men heft hem op, men wascht de wonde, en men begint in de ooren van het negerken te roepen : *kakesse, kakesse, kufa nacha, kleine, kleine, gij zijt niet dood!* De snaak opent een oog, dan twee, en eindelijk begint hij te lachen, terwijl hij eene rij tanden laat zien, zoo scherp als die van een jongen haai.

Wat was er dan gebeurd? De lading, als een kogel samengeperst, had, zonder dat de hagel spreidde, op twee centimeters van het kind den muur getroffen, en eenige zaadjes hadden het bij terugstuiting lichtelijk geschramd. Men zond den jongen naar bed om van zijnen angst te herstellen. Des anderendaags gaf ik hem eenige bellekens, perels en armbanden ten geschenke. Dan begon de snaak te dansen en te springen als een geitje, en verklaarde dat hij tegen dien prijs de proef nog wilde herbeginnen. Wat mij betreft, ik zal die les nooit vergeten. Ware het schot slechts eenige centimeters meer rechts gevlogen, dan was het kind op den slag morsdood. Ik zal mij

in 't vervolg wel wachten nog met een geladen geweer t'huis te komen.

Ondertusschen had de Portugees Carvalho zich voor handelszaken naar den post en de zending van Luluaburg begeven. Pater Cambier, die frisch en gezond van zijne reis teruggekeerd was, heeft hem een ijselijk ongeval verteld, dat eenen houtkapper der zending overkomen is. Dagelijks stuurt Pater Cambier zijne houtkappers naar het bosch, om boomen te vellen die hij tot zijn bouwwerk noodig heeft. Die goede lieden leggen zich met de uiterste neerstigheid op hunne lastige taak toe, zoowel om van den missionaris een welverdienden lof te bekomen, als om hunne vakgenooten van den staatspost te overtreffen. Het gebeurt niet zelden dat zij tot drij uren ver in het donker woud doordringen om de geschiktste boomen uit te zoeken.

Onder deze dapperen bevonden zich twee broeders. Op zekeren dag, zich diep in het bosch begeven hebbende, vinden zij eenen boom dien de eene aanstonds met zijne bijl aanvalt, terwijl de tweede achter ander schoon bouwhout op zoek gaat. Eensklaps hoort de werkman een ijselijken angstkreet weergalmen. IJlings snelt hij toe, door het struikgewas heen, hij roept, schreeuwt, doch krijgt geen antwoord. Na eene uur lang angstig gezocht te hebben, vond hij eindelijk zijn ramp-

zaligen broeder, dood op den grond uitgestrekt; naast hem lag eene schrikkelijke lansslang van twee meters tachtig lang, wier kop door eenen bijlslag was afgehouwen. Het was niet moeilijk te gissen wat er voorgevallen was. De slang, tusschen het kreupelhout verborgen, had den houtkapper in de bil eene wonde toegebracht zoo bitter klein, dat men ze schier niet kon bemerken. Maar men weet hoe ontzettend snel het venijn van dit afschuwelijk beest werkt. De arme jongeling had maar juist den tijd gehad om eenen gil te slaken, en met zijne bijl zijnen vijand den kop af te houwen. De kop van dat serpent is te zien in onze verzameling te Scheut.

Eindelijk, den 23en mei, rond acht ure 's avonds, hooren wij de stoomfluit van een dampschip. Wij loopen naar het strand: het is de *Archiduchesse Stéphanie*, bestuurd door M. Carlier, van Namen. Aan boord bevinden zich vier blanken: M. Carpentier, bestuurder der naamlooze maatschappij S. A. B.; zijn geheimschrijver M. De Joncker; MM. Stache en Defrère, die werkvolk komen aanwerven. Ik vraag eene plaats op het schip tot Bena-Bendi, waar ik den *Stanley* wil afwachten, die van Lusambo moet komen. Mijne aanvraag wordt welwillend toegestaan, en ik stap aan boord met mijne twee knechtjes en de twee familiën, die ik van Luluaburg medegebracht heb;

behalve mijn reisgoed neem ik ook dat van M. De Saegher mede, en den 25en vertrekken wij, niet naar Bena-Bendi, maar naar Nzonzadi, waar M. Cadenas onlangs zijn verblijf gevestigd heeft, daar de post, eerst te Bena-Bendi gesticht, niets goeds beloofde.

Te Nzonzadi sla ik mijne reistent onder een afdak op, omdat het eenig huisje dat er bestaat, bewoond is door de twee ambtenaren, MM. Cadenas en Piron : twee uiterst lieftallige mannen, in wier gezelschap men zijn leven zou willen slijten, indien onze plicht ons niet elders riep.

Hunne stichting gaat zeer traag vooruit, bij gebrek aan werklieden bekend met het oprichten van europeesche woningen. Daarentegen zijn de levensmiddelen ongeloofelijk goedkoop. Een kieken kost twee perels, eene geit, tien. De prijs van den visch is eveneens uiterst laag ; daarom koop ik er een grooten voorraad van, dien ik doe droogen en rooken, met het oog op den overgrooten prijs dien ik in andere streken zal moeten betalen voor het voedsel mijner zes reisgezellen.

De jacht verschafte ons overigens het middel om eenige verscheidenheid in onze keuken te brengen. Op zekeren avond gingen wij in het kreupelhout op loer liggen, in de hoop van een nijlpeerd te kunnen schieten. Wij wisten dat groote benden van die dieren gewoonlijk tegen

den avond de rivier verlieten om, niet ver van de verblijfplaats, langs den berm in de weiden te komen dartelen. Met het geweer in de hand stonden wij vruchteloos op wacht totdat het pikdonker geworden was. Dan onuitstaanbaar geplaagd door gonzende zwermen muggen, stapten wij in een bootje om naar huis te keeren. Eensklaps, aan den draai eener kil, verscheen er een ontzaggelijk nijlpeerd voor onzen boot, die op dat oogenblik door een bliksemstraal hel verlicht werd. Op goed geluk loste ik haastig een schot op het gedrocht, dat op eene zandbank vluchtte om het diep water aan den overkant te bereiken. Schooner en ruimer doel kon men niet wenschen, te meer daar het tegen het wit zand zeer scherp afstak. Terstond begroette Cadenas het beest met eenen kogel, die het met een zwaren plof deed nedertuimelen. IJlings roeiden wij toe, ten einde het monster af te maken. Dit was niet meer noodig. De ontplofbare kogel was langs een oor in den kop gedrongen en had gansch het binnenste van de schedelholte vermorzeld.

Een tooneel van denzelfden aard, maar veel verschrikkelijker, had eenige dagen later plaats. De zoo lang verwachte « Stanley » was den 23en juni aangekomen. Aan boord bevonden zich de opziener Le Marinel, kapitein Michaux, lui-

tenant Cassart, de rechter De Saegher, drijhonderd verloste slaven, die men naar het kamp van Kinchassa stuurde om hen in den wapenhandel te oefenen, en een troep andere soldaten, wier diensttijd uit was. Voor zooveel volk heeft men natuurlijk veel levensmiddelen van doen. Nu, eenige uren verder stroomafwaarts krielde het van nijlpeerden. M. Cadenas, fier en trotsch op zijn heldenstuk van eenige dagen te voren, vergezelde ons. Voor zooveel ik weet is hij de eenigste die zich mag beroemen een zoo reusachtig wild met een enkel schot gedood te hebben. Op de aangewezen plaats aangekomen, ontwaarden wij eene talrijke bende nijlpeerden, die zich op eene uitgestrekte zandbank in de zon lagen te koesteren. Aanstonds stapten al de blanken in den grooten boot, dien men zachtjes het water liet afdrijven. Op honderd meters afstand werden al de vuurroeren te gelijker tijd afgeschoten. Twee der gedrochten stortten neer, en werden aanstonds afgemaakt. Een derde, dat slechts licht gekwetst was, dook onder water om onzen boot aan te vallen, en kwam een oogenblik later wederom boven, juist tegenover de plaats waar ik gezeten was. Ik heb, op mijne menigvuldige reizen, schrikkelijke dingen gezien, maar nooit zag ik iets zoo ijselijk als dien akelingen kop, zoo groot als een

verken, dien schrikwekkenden muil, waar het bloed met zwalpen uit gutste, en die door woede wijd uitgezette neusgaten. Een enkele slag met den poot, een enkele stoot met de schrikkelijke slagtanden is meer dan voldoende om ons bootje te verbrijzelen of om te kenteren, en, daar wij ons te midden van de snelle strooming bevinden, waren al die niet kunnen zwemmen onvermijdelijk omgekomen. Ook moet ik rechtuit bekennen dat het hert mij in de schoenen zonk, en ik beteuterd uitriep : schiet, heeren, schiet, ik zie niet meer ! Michaux, Cadenas, kapitein Hoppenrath leggen koelbloedig aan ; de drij schoten knallen tegelijk : het gedrocht stoot een afgrijzelijk gebrul uit en tuimelt, kiksdood, op de banke. Ik werd, gelijk men wel kan denken, niet weinig uitgelachen om mijnen angst ; doch die schertserijen maakten weinig indruk op mij : ik blijf liever nog wat leven, dacht ik, dan door te gaan voor eenen held wiens zenuwen nooit getrild hebben. Hoeveel Europeanen zijn er in dergelijke gevallen reeds omgekomen !

Eenige kilometers verder sticht de opziener een nieuwen staatspost, ten einde de goede gesteltenissen te benuttigen van een groote volksmenigte, waar men elpenbeen in overvloed aantreft, en die zeer uitgestrekte velden beplant. Door de ondervinding geleerd, gebruikt Le Ma-

rinel, om zijn doel te bereiken, geene oude soldaten van de kust, die doorgaans te behendig zijn om de inlanders te bedriegen en af te stroopen Aan het hoofd van den post stelt hij eenen Haoessa aan, dien zijne vrouw tot hier gevolgd heeft. Onder zijn bevel worden zes verloste slaven geplaats, die nog nooit een Europeesch wapen in de hand gehad hebben. De kloekste der zes wordt tot korporaal uitgeroepen, en op staanden voet kiest men, tusschen de verloste slavinnen, eene vrouw voor hem uit. De negerin, uiterst voldaan over de goede behandeling die zij, sedert hare verlossing uit de handen der Araben, met hare gezellinnen aan boord genoot, spint eerst een vies gezicht, en begint te weenen en te jammeren. Men zegt haar : « vrouw, gij waart slavin, nu zijt gij de echtgenoote van een vrijen man, die door den Staat beschermd wordt. In het vervolg zult gij niets anders te doen hebben dan zijn eten en dat zijner vijf makkers te bereiden. Bij mijne terugkomst, indien gij u wel gedragen hebt, zult gij een schoon geschenk ontvangen ! — Het schepsel glimlacht, beziet den man dien men voor haar bestemt, en neemt hem bij den arm : de toestemming in het huwelijk is gegeven. Onmiddellijk daarna biedt het opperhoofd van het dorp zich aan, verklaart zeer tevreden te zijn met het stichten

van den post, en belooft de levensmiddelen voor het personeel te verschaffen. De vrijgemaakte slaven, voor dit werk uitgekozen, schijnen niet minder gelukkig te zijn. Zij zijn trotsch op het betrouwen dat *Bula-matari* (de Staat) in hen stelt, en gelukkig een deftig bestaan te vinden en in staat te zijn om een huishouden in te richten, iets waar zij nooit hadden durven van droomen. De Staat mag voortaan ten volle op hunne genegenheid rekenen.

Twee dagen later bereiken wij de streken, waar de Kassaï, met ontelbare eilandjes bezaaid, onafzienbaar breed wordt. Dat oord is het geliefkoosd verblijf der nijlpeerden. Daarenboven is het nu de geschiktste tijd voor de jacht, omdat het gedurig zakken van het water die beesten dwingt in de enge stroombedden thoope te komen, en zich in talrijke kudden op het zand der eilandjes te vertoonen. Ik kom misschien te dikwijls op dit onderwerp terug, maar ook, welk grootsch en prachtig schouwspel is het niet, wanner eene bende van die gedrochten zich log en vadsig in het heete zand van den oever ligt te koesteren, of in het diepe water duikelt, terwijl alleen hun ontzaggelijke kop uitsteekt, of ook wanneer zij met honderden te zamen als geitjes in het malsch gras van het strand dartel rondspringen !

Nog belangwekkender wordt het tooneel, wanneer een plotselinge schrik de bende overvalt. Aanstonds geeft het opperhoofd van heel den troep het sein tot de vlucht, en stapt met zwaren loomen tred aan de spits van de opgeschrikte kudde voort. De koeien, kalveren en veerzen volgen, allen te rote, in volkomen orde, juist zooals in dergelijk geval op de ijzige vlakte van Tibet, de yaks en de wilde ezels zich reken. Zoodra zij de rivier bereikt hebben, duwen de moeders hare nog zuigende jongen in het water, en, eenen dompel makend onder hen, nemen zij ze op haren rug en werdwijnen met haren last in de diepte.

Dezen keer bracht onze jacht niet veel op; toch kon ik bij die gelegenheid mijne eer eenigszins herstellen, met een kalf neer te schieten, dat reeds door een anderen kogel gekwetst was. Het beestje woog maar achthonderd kilos. De opziener gaf bevel een einde te maken aan de jachten en voort te gaan, daar onze mannen nog een grooten voorraad van vleesch hadden en een hunner gestorven was door zich overbrast te hebben. Vier of vijf dagen later hielden wij echter nogmaals stil op de plaats waar de Kwango in den Kassaï loopt. Twee doodelijk gekwetste slachtoffers werden door den stroom medegesleept; wij konnen er slechts een be-

machtigen, dat wij bewaarden voor de kinderen der zending van Sinte-Maria-Berghe, waar wij welhaast moesten aankomen.

Hier moet ik een veel minder krijgshaftigen toon aanslaan. Het was in deze streken dat ik aangetast werd door die schrikkelijke steenzweren en bloedvinnen, aan de keerkringslanden eigen, en die u dag en nacht ijselijk doen lijden. Deze puisten breken doorgaans uit aan de ellebogen, de knieën en... beneden het ondereinde van de ruggegraat. Ik kreeg die zweren op laatst genoemde plaats. In zulke omstandigheid is het onmogelijk te gaan nederzitten of op den rug te liggen. En hoe het aangelegd om de plaasters en pappen, door de geneeskunde voorgeschreven, op de zeere plaats te doen houden? Laat ons hier eindelijk bijvoegen dat ik aldus negen maanden lang gemarteld werd. Wanneer ik wat te erg jammerde, zegden de dokters, om mij te troosten, dat de zweren, hoe pijnlijk ook, mijn bloed zuiverden en mij aldus zeker bevrijdden van eene gevaarlijke koorts.

De geneesheeren hadden gelijk. Als men eenigen tijd in Afrika verbleven heeft, wordt het bloed allengs waterig, en op den duur bederft het geheel en al. Dat is de oorzaak dier schrikkelijke koortsen, van bloedwatering vergezeld. Daaraan zijn ook die kwaadaardige rotte puisten

toe te schrijven, waardoor de Hoogeerw. Heer Overste gekweld geweest is, en waarvan de likteekens zeker op zijne beenen nog zichtbaar zijn. Daaruit nog ontstaan die afzichtelijke wonden, waar een zwart en stinkend bloed uit vloeit, en waardoor de zwarten zoowel geplaagd worden als de blanken. Kortom, al die verschijnselen zijn een duidelijk bewijs van eene volkomen vergiftiging van gansch het lichaam door de verpestende moeraslucht.

Wat de rotte puisten aangaat, de onbeduidendste oorzaak kan ze doen ontstaan. Wanneer een blanke, die eenigen tijd in Afrika gewoond heeft, zich de huid schramt, of zelfs slechts door eene mug gestoken wordt, komt er weldra een zeer klein porreken op de gekwetste plaats te voorschijn. Zonder erg krabt men het open : aanstonds vloeit er een grijs roodachtige etter uit. Meent men dat onbeduidend peuzeltje te mogen verwaarloozen, na twee of drij dagen kan het veranderen in eene invretende, holle wonde, die verschillige centimeters breed is, en slechts na langen tijd en uiterst moeilijk geneest.

Men prijst verschillige geneesmiddelen aan. Doch, gelijk ik zelf ondervonden heb, is geen enkel volkomen doelmatig, zoolang men op reis is, en het aldus onmogelijk is de wonde zuiver en schoon te houden, een strengen levensregel

te volgen, en de noodige rust te nemen. Men raadt aan alle dagen de wonde met een bederfwerend vocht te wasschen en er strookjes kleefpleister op te leggen.

Men ziet dat er in Congo geene rozen zonder doornen zijn. Maar heeft men in Europa ook niet gedurig tegen alle soorten van ellenden te kampen? Wat er ook van zij, ik heb beloofd de waarheid te zeggen : ik houd mijn woord.

KAPITTEL IV.

Een luipaard met slechte manieren.— Die brave zusters.— Eene les van liefdadigheid. — Blijken van erkentenis. — Een lastige dracht. — Afwisseling der mode. — Ongeval met reuk.

Den 30 juni bereiken wij onze zending van Sinte-Maria Berghe. De bode uit Europa aangekomen meldt de dood van den Z. E. H. Huberlant, Provicaris, en het aanlanden te Boma van twee nieuwe missionarissen, de EE. HH. Calon en De Cleene; doch de nieuwe Zusters, die wij verwachtten, zijn niet aangekomen. Ik zal dus de helpsters, aan de zending van Luluaburg beloofd, moeten uitkiezen tusschen de vroeger aangekomen Zusters, wat ik niet moet betreuren, daar deze laatsten, reeds door een lang verblijf aan het klimaat gewend, de vermoeienis der reis beter kunnen verduren.

Wij vernemen ook met vreugde de overwin-

ningen welke onze officiers op de Araben behaald hebben. Te Leopoldville, waar wij den 2 juli aankomen, ontvangt commandant Michaux zijnen benoemingsbrief van kapitein der openbare macht in Neder-Congo. Ik reis met hem mede langs den weg der karavanen. De heeren De Saegher en Cassart vergezellen ons.

Op eene der pleisterplaatsen hadden wij bijna een ijselijk ongeluk te betreuren. M. Michaux had een jongen luipaard medegebracht die, van eene schoone gelegenheid gebruik makende, het drollig aapje, den lieveling van M. Cassart, had opgepeuzeld. Op zekere morgend werd M. De Saegher zelf bijna het slachtoffer van het wreede beest. Voor het aanbreken van den dageraad schielijk buitengaande, kwam hij, zondér aan het gevaar te denken, voorbij den paal waaraan de luipaard gebonden lag. Eensklaps wordt hij door de klauwen van het dier vastgegrepen en slaakt eenen kreet die ons ijlings uit bed doet opspringen. Gelukkiglijk kwam hij er met eenige schrammen van af.

Den 14 juli zijn wij te Lukungu. Van daar tot Matadi valt er niets bijzonders aan te teekenen, tenzij dat wij midden op het voetpad een lijk zien liggen. Ons volk, verschrikt, maakt eenen omweg door het hooge gras ; niemand denkt er aan dit akelig overschot weg te ruimen, en te

vergeefs verzoek ik mijne dragers een graf te delven.

Van Nkenge tot Matadi reizen wij met den spoorwagen. Men heeft te veel kwaad gezegd van dien ijzerenweg waar er, zoo men de beknibbelaars moest gelooven, gedurig armen en beenen gebroken worden, omdat de treinen dagelijks uit de schenen loopen. Ik heb er viermaal gebruik van gemaakt, zonder dat mij het minste ongeval bejegende ; en zoo men mij vroeg wat het merkweerdigste is dat ik in Congoland gezien heb, zou ik zonder aarzelen antwoorden : de spoorweg ! Onze ingenieurs mogen trotsch zijn op hun werk. Zulks was ook het gedacht van een amerikaanschen bouwkundige, die ons rechtuit bekende dat dergelijke baan in zijn land meer dollars zou gekost hebben dan zij hier franken heeft gekost.

Van Boma, waar ik ongeveer een jaar na mijn eerste vertrek naar Luluaburg aankom, begeef ik mij naar Moanda, met den stoomboot *Hirondelle*. De keus der vijf Zusters, voor de zending van Sint-Jozef bestemd, was een uiterst moeilijke zaak, aangezien de vijftien Zusters, daar tegenwoordig, allen naar de gevaarlijke eer stonden van diep in 't binnenland haar leven voor het heil der zwarten te gaan opofferen.

De lezers van ons tijdschrift weten, door de

verhalen van Zuster Godelieve, dat wij te Nemlao onze karavaan in orde brachten. Wij hielden ons veertien dagen bezig met kisten te maken, in te pakken, toe te nagelen, mondbehoeften aan te koopen, alsook om de gebouwen der afgeschafte residentie van Nemlao naar Moanda over te voeren. Toen wij stonden om op den *Prince Baudouin* scheep te gaan, viel eensklaps de steiger in en al onze vrachten rolden in den stroom. Wanneer men later de kisten opende, waren er eene macht van voorwerpen heel en gansch bedorven en onbruikbaar geworden. Op den oogenblik van het ongeval zelf de nat geworden zaken uitpakken, dat was niet doenlijk, want reeds had de boot het sein gegeven om te vertrekken.

Zuster Godelieve heeft onze reis op eene zoo boeiende wijze beschreven, dat ik het gansch overbodig acht nog eens het verhaal ervan te geven. Ik zal mij dan tevreden houden met eenige kleine voorvallen te vertellen, en sommige bijzonderheden omtrent de zeden der inlanders mede te deelen die zij, de taal en de gebruiken nog niet genoegzaam kennende, niet heeft aan gemerkt.

Eerst en vooral is het mijne plicht te zeggen hoe zeer de goede, dappere Zusters gedurende de twintig lange dagreizen op den weg der karavanen, mij gesticht hebben door haar geloof,

haren moed, hare onuitputbare naastenliefde. Zwak en ziekelijk in het begin, schenen zij dat gelijks, als 't ware in de vermoeinissen der reis zelfs, nieuwe krachten te putten. Altijd waren zij vroolijk en opgeruimd, men hoorde ze hardop bidden en blijde lofzangen zingen ; en, wanneer er eene steile helling te beklimmen was, kwamen zij aanstonds uit hare hangmat om blij te moede den lastigen weg te voet af te leggen.

Op zekeren avond hoorden twee van de Zusters een harer dragers, die zich van zijne vracht wou ontdoen, klagen dat hij zich aan den voet bezeerd had. De last kon nochtans niet zwaar zijn voor twee negers, sedert lang aan het dragen van wichtige vrachten gewend. Was er een krikkele manskerel bij het tooneel tegenwoordig geweest, dan zou de onbeschaamde zwarte zeker eene duchtige kastijding ontvangen hebben. Maar de goede Zusters wilden hem op minder pijnlijke wijze eene degelijke les geven. Zij stijgen uit de hangmat, duwen er den dikken zwarte met geweld in, en dragen hem zelf tot op de pleisterplaats, waar de andere dragers, die reeds vroeger aangekomen waren, haar met oorverdoovende toejuichingen begroetten. Ook begonnen die lompe wilden van dien oogenblik af met elkander te wedijveren om de goede Zusters met geestdrift te dienen en haar niet de minste onaangenaamheid te laten uitstaan.

Ik mag ook de heusche kieschheid en gulle vriendelijkheid niet verzwijgen waarmede de beambten van den Staat te Lukungu, Leopoldville en verder, onze Zusters ontvingen. Eene eeuwige erkentenis zijn wij verschuldigd aan den goeden doktor Sims, aan den bevelhebber van Kinshassa, M. Richard, aan M. Costermans, kommissaris van het distrikt Stanley-Pool. Wij moeten ook kapitein Hoppenrath, cammandant van den *Stanley*, hertelijk bedanken, die door zijne vroolijke inborst en zijn minzamen omgang onze eentonige lange vaart heeft weten te veraangenamen. De goede man! Hoe dikwijls, gesticht door het heilig leven onzer Zusters, heeft hij mij niet gezegd: « mocht ik nog eenmaal het geluk hebben van met missionarissen en Zusters te reizen, dan word ik katholiek; want ons koud protestantismus heeft niets dat het hart verwarmt, niets dat zoo treffend is als de zelfopoffering die gij aan den dag legt! » Eindelijk en vooral, moeten wij onzen eerbiedigen dank betuigen aan Mgr Augouard, den dapperen apostel van fransch Congoland, aan zijne goede Paters, aan de Zusters van Cluny, bij wie de onze eene zoo gulhertige gastvrijheid genoten hebben!

Het zij mij geoorloofd over dat ontwerp nog een woord te zeggen: hoe komt het dat al wie eenige jaren in Congo geleefd heeft, niettegen-

staande de gevaren en moeilijkheden die hij er ontmoette, boven alles verlangt er zoo spoedig mogelijk terug te keeren? Omdat, zonder onderscheid van godsdienst, meening of stand, al de blanken, de Belgen vooral, zoo broederlijk met elkander wedijveren om zich onderling te helpen, en om de reizigers te onthalen die hunne verblijfplaats voorbijtrekken. Wanneer men door onmeetbare landen en zeeën van het gemeen vaderland gescheiden is; wanneer eenige blanken als 't ware verloren ronddolen te midden van wilde, onbeschofte volkeren, dan verdwijnt menige oorzaak van twist of oneenigheid; iedereen beoogt slechts het goed dat hij in zijnen werkkring verrichten kan; de soldaat geeft ongedwongen en rechtzinnig de hand aan den zendeling; iedereen ja, is overtuigd dat de dienst dien hij heden bewijst, hem op zijne beurt zal bewezen worden.

Verhalen wij nu de voorvallen der reis, te beginnen van Leopoldville. Te Sinte-Maria-Berghe, eene zending waar ik bij elken doortocht een heerlijken vooruitgang waarneem, stappen de Paters Hoornaert en De Clercq, onlangs uit Europa aangekomen, aan boord om ons te vergezellen tot Luluaburg toe. In de eetzaal van den stoomboot zijn wij dus getienen blanken: vijf Zusters, drij missionarissen, de kapitein en

de oppertuigmeester van het schip. Als naar gewoonte heeft de oude *Stanley* eene volle lading, wat den gang van het schip grootelijks vertraagt. Doch met kapitein Hoppenrath, zoo men wat langzaam vaart, komt men toch zeker aan.

Onze boot bevat eenige vrachten bestemd voor den post van *Malapi,* gelegen op de boorden van het meer Leopold II en den oever der Mfini, die uit dat meer komt om dicht bij het groot dorp Mutchie in den Kassaï te loopen. Wij moeten dus de Mfini opvaren. Ofschoon het volk van Mutchie reeds menigen stoomboot heeft zien voorbijvaren, is het onbeschoft nieuwsgierig. Er zijn daar reeds verscheidene malen protestantsche vrouwen voorbijgekomen, maar die waren geheel anders gekleed dan onze Zuster. Ook waren de zwarten weldra onder elkander aan het twisten om te weten of het mannen of vrouwen waren die zij voor hunne oogen hadden. Op dien oogenblik komt er eene negerin voorbij ; men ondervraagt haar. Het onbeschaamd schepsel nadert de Zuster, beziet haar van kop tot teen, en keert zich om al roepende : « 't is 't zelfde als ik ! » Daarop begint heel de bende te schaterlachen, en de arme Zusters, een weinig beteuterd, vragen wat het wijf gezegd heeft. Het spreekt van zelf dat men haar met een ontwijkend antwoord tevredenstelt.

De hutten van dit volk staan op eene laag gestampte kleiaarde, van twee voet hoog, opdat het water der gezwollen rivier of dat der stortregens er niet in zou dringen. Deze hutten, het timmerwerk uitgezonderd, zijn gansch van palmbladen gemaakt. De inwoners, groot en struisch, dragen een groote roode schort, en ontzaggelijke koperen ringen aan armen, beenen en vooral om den hals. De eenige gangbare munt in den ruilhandel is hier de *mitako*, een koperen staafje dat twintig grammen weegt. Daaruit verveerdigen de inlanders de sieraden waarvan ik spreek, zoodat zij enkel die reusachtige ringen dragen om met hunnen rijkdom te pralen. Ik heb mannen gezien wier halsband, stevig toegeklonken, vijf en twintig kilos woog. De drager van al die pracht is verplicht gedurig den hals stokstijf, het hoofd recht en de kin omhoog te houden, evenals onze modejonkers in Europa, die hunnen hals in stijve kragen prangen van eene hand hoog. Er bestaat nochtans een verschil: onze pronkers hebben hunnen halsring slechts los te maken om er van ontslagen te zijn, terwijl die van de oevers der Mfini hun juk dag en nacht moeten dragen: men zou er hen slechts van kunnen verlossen met hun hoofd af te slaan.

De ingenomenheid met dit sieraad gaat in heel Congoland zoo ver, dat de menschen die te arm

zijn om zich koperen banden te verschaffen, zich behelpen met er te maken van perels, hout, tanden van menschen en dieren, schelpen. enz. De tanden die te dien einde het meest gebezigd en gewaardeerd worden, zijn die van luipaards en panters.

Een neger, die een halsband van de laatste soort bezit, is niet over te halen om hem tegen welken prijs ook te verkoopen. Immers de zwarten achten en gebruiken als sieraad al wat herinnert aan rijkdom, kracht, moed of wreedheid. Zoo hechten de negers der kust eene groote weerde aan de haren die weinig in getal den steert van den olifant versieren. Ik heb vijftig centiemen zien betalen voor een enkel van die pijltjes; zij gebruiken ze om er koralen balletjes aan te rijgen, die zij in overvloed bezitten, en er zich hals- of armbanden van te maken.

In het binnenste van het vasteland, waar al de koophandel uitsluitend bij middel van perels gedreven wordt, zijn deze zonderlinge halssnoeren allengs verdwenen. Maar in die zaak gelijk in vele andere, is de mode, in Afrika zoowel als elders, zeer veranderlijk. Niet alleen zooals ik vroeger reeds heb aangemerkt, wil die stam slechts die en die perels, van zulke grootte en zulke kleur; maar bij hetzelfde volk zal men binnen eene maand verwerpen wat men heden met de grootste vurigheid zocht.

Een slimmen handelaar mag dit gedurig veranderen niet ontgaan; hij moet die ongestadigheid zelfs weten uit te lokken en te bevorderen. Is zijn voorraad van de meest gezochte perels uitgeput, dan is hem niets gemakkelijker dan er eene andere soort in zwang te brengen, waarvan hij goed voorzien is. Hij zal een halssnoer van deze perels ten geschenke geven aan de vrouw van eenen hoofdman en aan eenige andere der pronkzuchtigste negerinnen. Aanstonds staat het volk vol bewondering naar die nieuwe sieraden te gapen, het ontmaakt zich van zijne oude perels, en weldra is het magazijn van den handelaar ledig. Ofschoon ik in de zaak niet goed t'huis ben, geloof ik dat onze europeesche modemaaksters insgelijks met foefen omgaan om van kleeding en maaksel te doen veranderen, nu den hoepelrok, dan den sleep, dan weer de pofmouwen, enz., in voege te brengen. Onze verzameling te Scheut bevat eenige soorten van afrikaansche hals- en armbanden. Eene verzameling van de tooisels onzer vrouwen sedert honderd jaren zou mogelijk nog ruim zoo aardig zijn.

De bewoners van de boorden der Mfini houden zich een weinig op met het beplanten van den grond. Maar hun voornaamste bezigheid is de vischvangst. Dikwijls ziet men hen, met groote vrachten allerprachtigste visschen, naar open-

bare markten trekken, die verscheidene dagreizen van hun dorp gehouden worden.

Het water der rivier, evenals dat van het meer Leopold II, is donkerbruin, bijna zwart, waarschijnlijk omdat de bronnen over ijzerachtige aardlagen loopen. Op de oevers is het hout schaarsch en schier onbruikbaar voor het stoken der stoomtuigen, omdat de grond in het algemeen te vochtig is. Om die reden waren wij eens van de rivier weg eene kil binnengevaren, op zoek naar een houtrijken heuvel. Bij die gelegenheid brachten wij onder de inwoners van een dorp eene opschudding teweeg, die Zuster Godelieve vroeger verteld heeft. Zonder de stoutmoedige vastberadenheid van den kapitein, die onzen aanvallers de karabijnen toonde, boven op het dek in gereedheid gebracht, hadden deze lieden ons gewis met tallooze pijlen en schichten beschoten. Toen de zwarten, een weinig bedaard, ons vaartuig naderden, deed Hoppenrath, een vernuftig man, onverwachts de stoomfluit bulderen. Nu slaken de onlangs nog zoo oorlogszuchtige negers eenen kreet van angst, vluchten ijlings beteuterd weg, dringen, stooten elkander en tuimelen holderdebolder omver. Bij den schaterlach die van onze boot opsteeg, begrepen de negers dat men hun eene poets gespeeld had, en, eindelijk zelf hertelijk

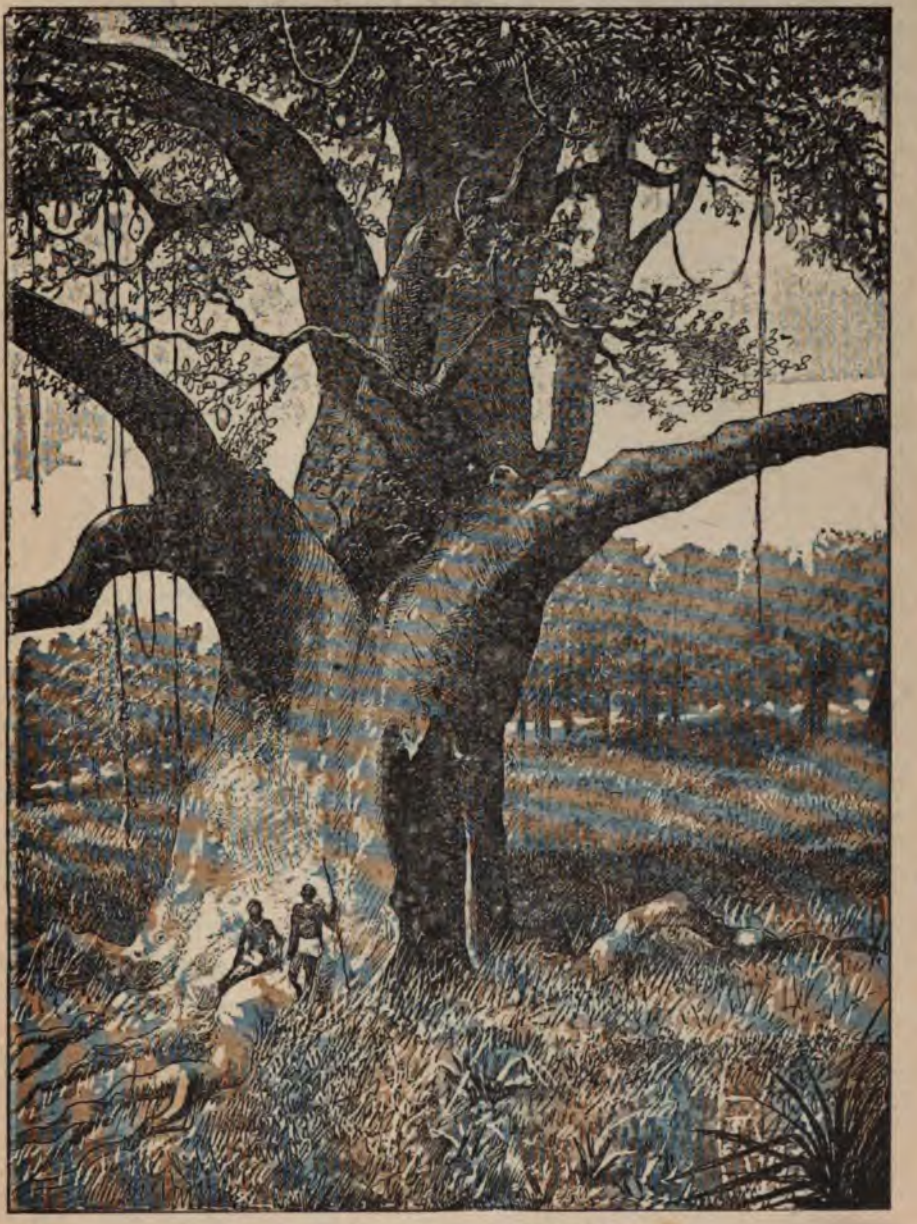

De apenbroodboom in Congoland

om het voorval lachende, kwamen zij, als groote kinderen die zij zijn, ons hunnen dienst aanbieden.

Op zekere plaatsen strekken onafmeetbare moerassen langs de oevers van de rivier. Nergens elders, noch in Azië, noch in Congo, heb ik zooveel waterwild gezien. Het oorverscheurend geraas onzer stoomfluit jaagt te elken stond groote vluchten op van allerhande gevogelte: eenden, ganzen, reigers, ooievaars, zwinkelende watersneppen, afzichtelijke pelikanen, nijlreigers, kievitten, pauwfezanten en meer andere vogels.

Daags na de opschudding waarvan ik hooger gesproken heb, greep er op onzen boot een vroolijk, koddig tooneel plaats. De Bangalas, die als houtkappers dienst deden, hadden den ganschen nacht geslapen in plaats van hunne taak te verrichten. Wilde men zich niet aan het gevaar blootstellen van gedurig te moeten stilliggen bij gebrek aan stooksel, zoo moest de kapitein zich streng toonen; bijgevolg veroordeelde hij twintig der luiste bliksems tot vijftien zweepslagen. Terwijl de gegeeselden het bezeerd lichaamsdeel in 't water gaan dompelen, zien wij een jongen Bangala, die voor den eersten keer op eenen stoomboot diende, bevend naderen tot den soldaat die met de uitvoering der straf belast is, en zich plat op den buik nederleggen.

Bij den tweeden slag laat de soldaat eensklaps zijne zweep vallen, en de mannen, die armen en beenen van den lijder vasthouden, vluchten naar alle richtingen weg, alsof de duivel hun op de hielen zit. Eenige stappen verder staat de kapitein, die zich vol afschuw den neus stopt. Wat was er dan gebeurd? Het negerken, zeker meenende dat zijn laatste uur gekomen was, had op eens erge krampen in de ingewanden gekregen, en de eerste klets met de schrikkelijke zweep had een geenszins welriekend uitwerksel teweeg gebracht. Op het zien van die onverwachte ramp stond de geheele manschap te schateren van lachen. Men was verplicht den jongen het overige zijner straf kwijt te schelden, aangezien de soldaat er geenszins aan hield eene zoo gevaarlijke oefening voort te zetten.

KAPITTEL V.

Honden levend begraven. — Flinke mannen. — Kostbaar ijzer. — Moedwillige houtkappers. — Een vrome jager. — Twee booten die samen varen. — Luimige vaartocht. — Een fijne disch. — De Kerstmis op dek van den *Stanley*. — De telegraaf-trommel. — Zeep en zout.

Zooals ik in het vorig artikel verteld heb, waren wij de Mfini opgevaren, om den post van Malapi van voorraad te voorzien. Daar vonden wij twee blanken gevestigd, op het kroondomein van zijne Majesteit, koning Leopold. Zij waren daar nog maar sedert vier maanden aangekomen ; het spreekt dus van zelf dat hunne inrichting nog veel te wenschen overliet. Eventwel kunnen zij zich in overvloed allerlei versche mondbehoeften en visch voor een uiterst geringen prijs aanschaffen.

Onze houtkappers, de Bangala, en onze Zappo's

namen die schoone gelegenheid waar, om verschillige honden te koopen, wier vleesch zij wilden drogen en rooken. Wat zijn die negers toch wreed ! De maatschappij tot bescherming der dieren zou hier niet weinig werk hebben. In plaats van de honden eerst te dooden en te villen, om ze daarna over het vuur te hangen, houden deze onmenschen zich tevreden met dwars door het lijf van elk dier eene lans te steken, waarvan de ijzeren steel in het midden van een stil vuurken geplant wordt. Het arm beest, aldus levend aan het spit gestoken, spartelt en huilt afgrijselijk, en sterft slechts na een geruimen tijd, door den rook verstikt. Dit afschuwelijk tooneel niet langer meer kunnende aanzien, keerden de Zusters naar het vaartuig weder, waar zij een grooten voorraad van allerlei levensmiddelen, fruit en groenten vonden, die de twee beambten van den post ons gezonden hadden. Wij van onzen kant gaven hun eene groote flesch kinabast — de ongelukkigen hadden er volstrekt geen — en eenige doozen verdikte melk.

De zwarten van Malapi zijn welgebouwde kerels. Uitgezonderd zekere mismaaktheden, die op lateren leeftijd, ten gevolge van het een of het ander ongeval ontstaan zijn, ziet men bij hen geene gebrekkigen : geen bulten, geen

kreupelen, blinden of onnoozelen; het is waarschijnlijk dat de kinderen, met lichamelijke gebreken geboren, onmiddellijk van kant gemaakt worden. Hunne gehardheid tegen het lijden is ongeloofelijk. Ik heb menigen van hen uiterst pijnlijke kunstbewerkingen zien onderstaan, zonder dat er bij het snijden en steken eene spier in hun aangezicht verroerde. De eenige kwalen die men bij hen aantreft, zijn kropgezwellen, veroorzaakt door de slechte hoedanigheid van het water — wij zijn verplicht het onze door te zijgen — en een soort van scheurbek, dat na de genezing witte plekken achterlaat, die afschuwelijk op hun zwart vel afsteken.

Zij hebben bewonderensweerdig schoone tanden waar zij de grootste zorg voor dragen, ze na elken maaltijd kuischend en afwrijvend met een stukje sponsachtig hout. Hunne bijttanden zijn afgevijld en zeer scherp aangepunt. Zij baden zich dagelijks verschillige keeren, waarna zij, de vrouwen vooral, hun lichaam met wat olie inwrijven, om hun vel, door de brandende zon verzengd, lenig en zacht te maken. De bewoners der bosschen, geene olie hebbende, gebruiken tot hetzelfde doel een zeker poeier van levendig roode kleur, dat de huid zeer glad maakt en het stof belet er aan te hechten. Ten slotte, om het volk van Malapi volkomen af te schilderen, voeg ik er bij dat zij hun haar

weten te tooien en op te doen met eene behendigheid, eene kunst, die onze beste kappers hun zouden benijden.

Het land wordt bestierd door eene vrouw, een wijf dat voor geen klein gerucht benauwd is. Kwam zij ons niet verzoeken haar te helpen tegen een naburigen stam, dien zij wou uitroeien!

Ik heb vroeger gezeid dat de zwarte kleur van het water wel zou kunnen toe te schrijven zijn aan kostbare lagen ijzererts, waar de rivier mogelijk over loopt. Dit is zooveel te waarschijnlijker, daar ik hergens ijzer van betere hoedanigheid gezien heb. Het gereedschap dat zij er mee vervaardigen, snijdt als ons beste stalen alaam. Met de punt hunner pijlen snijden zij zonder moeite eene dikke koorde, eene slingerplant, en het hard vel van een nijlpeerd door. Een klein mesken dient hun tot scheers. Nu, het haar van den neger is zoodanig stijf en borstelachtig, dat onze europeesche scheermessen er allicht bot op zouden worden.

Toen wij, de Mfini afzakkende om naar den Kassaï weer te keeren, aan het dorp kwamen waar men ons bij het opvaren zoo vijandig bejegend en zoo schrikkelijk bedreigd had, werden wij van de inwoners zeer vriendelijk ontvangen. De kapitein wou van die goede gesteltenis gebruik maken, om eenen grooten voorraad op te

doen van een uitmuntend stookhout, rood van kleur, uiterst hard, dat buitengemeen veel warmte geeft en zeer langzaam verteert. Diensvolgens bleef men daar anderhalven dag stil, ten einde aan de houtkappers den tijd te geven om dubbelen voorraad te leveren. In het algemeen zijn de Bangala uitstekende houtkappers en werken zeer neerstig, zoolang men op den Congo vaart, in de streek waar zij t' huis hooren en waar zij, als men bij hun geboortedorp stilhoudt, van tijd tot tijd hunne familie kunnen zien; doch zoodra men eene bijrivier van den stroom inloopt, zoohaast men bij volkstammen aanlandt wier taal zij niet kennen, dan is het uit met hunne werkzaamheid, zij krijgen heimwee, en doen op een ganschen nacht het werk niet af waar zij anders op minder dan drij uren mee klaar zijn. Zij zijn zelfs dikwijls zoo erg ontmoedigd, dat zij nog liever zich aan het gevaar blootstellen van een duchtig pak zweepslagen te krijgen dan de hun opgelegde taak te verrichten.

Ik en de kapitein nemen dit lang verblijf waar om te trachten ons eenen voorraad van nijlpeerdenvleesch te verschaffen. Ieder met een karabijn gewapend, stappen wij in een bootje dat door acht roeiers bestierd wordt. Bij eene kromming van het stroombed zien wij een tien-

tal gedrochten op het uiteinde van een eilandje liggen. Aanstonds beveelt de kapitein de riemen binnen te halen. Iedereen legt zich plat op den buik in het bootje, dat, door den stroom meegesleept, zachtjes voortdrijft naar de plaats waar de beesten zich bevinden. Een dezer ligt een weinig afgezonderd, juist op de plek waar de vloed ons schuitje naartoe voert. Wij naderen het op vijf en twintig meters afstand, zonder dat het ons gewaar wordt. Op een teeken van den kapitein knallen er twee schoten, en de beide kogels dringen in den kop van het nijlpeerd, dat er niet meer in gelukt op te staan, terwijl zijne gezellen zich ijlings in het water storten. Aanstonds heffen onze roeiers een zegelied aan : « *Nguwa nkufa* : het nijlpeerd is dood ! De blanken zijn goede schutters, goede soldaten ! De zwarten zullen veel wild, veel vleesch hebben ! »

— Zingt niet te gauw, kinderen ! — Ziet, daar richt het gedrocht zich op en wil zich op ons werpen. Wij begroeten het met eene menigte geweerschoten, maar door onze overhaasting missen verscheidene kogels het doel, en zoo groot is de levenskracht van het dier, dat het slechts bezwijkt na een dertigtal schoten welke wij op minder dan drij minuten gelost hebben.

Onze roeiers willen aanstonds aan het werk gaan om het wild in stukken te hakken ; maar ik

stel aan den kapitein voor het tot aan den stoomboot te slepen om het aan de Zusters te toonen. Hoppenrath aarzelt: zullen acht mannen voldoende zijn om een beest van vijftien, zestien honderd kilos tegen stroom op te trekken? Doch op het gerucht van ons geweervuur zijn al de inwoners van het dorp, al de visschers van den omtrek komen toegeloopen. Deze menschen vragen zich verbaasd af hoe twee geweren op eenige oogenblikken zooveel schoten konnen lossen en een zoo ontzaggelijk gedrocht dooden; en zij die ons onlangs met hunne lansen bedreigd hebben, achten zich gelukkig den strijd niet begonnen te hebben. De kapitein stelt hun voor ons het slachtoffer tot aan den stoomboot te helpen slepen, en belooft hun ieder een stuk vleesch. Dit voorstel wordt met geestdrift toegejuicht; verscheidene mannen springen in ons schuitje om onze roeiers te helpen: twintig bootjes vergezellen ons. Op het schip worden wij in in triomf ontvangen: het vaandel wappert in den mast, het muziek speelt, geweerschoten knallen. Ons volk begint aanstonds het gedoode beest in stukken te hakken, te verdeelen, te droogen en te rooken; de vreemden, die ons geholpen hebben, ontvangen tot loon een kwartier van het nijlpeerd, en de kermis die zij houden, een feestmaal vergezeld van dansen en begoten met verscheidene kruiken palmwijn, duurt den ganschen nacht.

Wij hadden de Mfini sedert twee dagen verlaten, en vaarden op den breeden Kassaï, toen wij ingehaald wierden door het dampschip *Ville d'Anvers*, dat, door kapitein Cock bestuurd, gelijk wij, naar Lusambo stevenden met een troep soldaten, bestemd voor den oorlog tegen de Araben. Aanstonds werd er besloten dat, om gezamentlijk te kunnen reizen en spoediger ter plaatse onze houtkappers het noodig stooksel zouden helpen aanschaffen. Daarenboven, aangezien onze beide kapiteinen Zweden en van ouds goede vrienden waren, besliste men dat de vijftien blanken, die zich aan boord der twee vaartuigen bevonden, te zamen zouden avondmalen.

Weldra kwam een plechtig feest ons de gelegenheid aanbieden om onze vereeniging op nog gemoedelijkere wijze te vieren : het feest van Kerstmis, dat den protestanten van het noorden zoo dierbaar is. Daags te voren, rond den middag, werd het anker uitgeworpen. Nadat de matrozen de beide vaartuigen gewasschen, geschuurd en bevlagd hadden, sierden de Zusters het dek van onzen *Stanley* met tapijten, behangsels, bloemkransen, bellekens en bingbogen die, door den wind geschommeld, liefelijk rinkelden en klingelden. Daarna begonnen zij in alle kisten en kassen rond te snuffelen en — wie zou gedacht hebben dat die vrome dochters zulke ervarene kokinnen

waren — tegen den avond dischten zij ons een feestmaal op, waarvan ik de spijskaart bewaard heb : openend middel : een borrel alsemdrank en portugeesche wijn van Carcavallos ; soep ; haring met groene boonen ; hamelbout met erwten ; asperges met eieren ; gebraden kiekens met kappersaus ; podding met ananasgelei ; fruit, koekskens, wijn, koffie, fijne dranken, en — God weet waar de wakkere Zusters die vandaan gehaald hadden — uitmuntende sigaren. Daarbij vertelseltjes zoo koddig dat men zich krom zou gelachen hebben, liedjes, boertige heildronken en allerlei kluchten ; kortom, een zoo vroolijk feest, dat onze vijf protestantsche gezellen, te weten : de twee kapiteins, de twee werktuigkundigen en de geneesheer der *Ville d'Anvers*, rechtuit verklaarden dat zij, zelfs in hun vaderland, nooit aan zulken blijden disch gezeten hadden.

Des avonds om tien ure verandert het tooneel. De eertafel maakt plaats voor een prachtig versierden autaar. Te middernacht, terwijl millioenen sterren helder aan den hemel flikkeren en het zachte maanlicht de oevers met hunne grootsche wouden liefelijk verzilvert, terwijl de gansche natuur, in eene diepe stilte, eerbiedig schijnt te luisteren naar de blijde tijding die de engelen eertijds aan de herders brachten, heb

ik het geluk den hertroerenden, zegevierenden lofzang « *gloria in excelsis* » aan te heffen. Mijne twee confraters paren hunne stem met de mijne. Na het evangelie wordt er een kort sermoon gedaan ; de Zusters naderen tot de heilige Tafel, en gedurende geheel de mis zitten de protestanten eerbiedig en godvruchtig neergeknield. Het aandoenlijk gezang « *Minuit, chrétiens* » gaat de slapende oevers als 't ware wakker schudden en dreunt in blijde tonen over de verre heuvelen heen. Op dezen plechtigen stond scheen het mij toe, alsof er in den luidklinkenden naam van den goeden, machtigen God dien wij bezongen, een galm van zoete hoop schalde voor de rampzalige congoleesche volkeren en een uitdagende oorlogskreet voor de vijandelijke helsche machten. O, zulke plechtigheden vergeet men nooit meer. en zelfs in den hemel, denk ik, zullen wij ons nog met blijdschap het kerstfeest herinneren, dat wij te middernacht op het dek van den *Stanley* gevierd hebben.

Toen wij eenige dagen later te Bena-bendi aankwamen, waren wij er reeds sedert acht en veertig uren aangekondigd door den inlandschen telegraaf. — Den telegraaf ? — Zeker ! Een telegraaf die bijna niets kost, die de grootste diensten kan bewijzen, en die in geheel Opper-Congo, voornamelijk op de boorden der rivier Sankuru, algemeen in gebruik is.

De trommel is de grondslag van het stelsel. Zooals men weet, is die in Congo overal te vinden ; het is een allernoodzakelijkst tuig, dat, naar gelang der omstandigheden, van maaksel en grootte verschilt. Er zijn er die enkel geslagen worden als het oorlog is ; andere roert men om den vrede aan te kondigen ; deze dienen om eene geboorte te vieren ; gene laten hunne klagende tonen bij een sterfgeval of eene uitvaart hooren. De trom die bij het dansen gebruikt wordt, is dezelfde niet als die welke men op eene bruiloft slaat. De meeste bestaan uit een afgezaagden tuit van een hollen boom, waar twee vellen van hertegeiten op gespannen zijn.

Uit deze bijzonderheden kan men reeds opmaken dat de neger, wanneer hij in de verte eene trommel hoort, seffens weet of er een huwelijk of eene begrafenis plaats heeft. Daarenboven, al roffelend met dien of dien trommel, kan men deze of gene beteekenis hechten aan de verschillende wijzen van hem te slaan ; aldus komt men er toe woorden te maken en, door behendige trommelaars, de belangrijkste gebeurtenissen evenals de geringste tijdingen van oord tot oord wijd en zijd bekend te maken. In den omtrek der Watervallen ontmoet men trommelaars bedreven genoeg om op verre af-

standen met elkander eene samenspraak te houden, die zij zoo duidelijk verstaan alsof zij mondelings een koutje deden. Op die wijze kunnen de hoofdmannen, zonder hun dorp te verlaten, met andere opperhoofden spreken en uur voor uur weten wat er in geheel de streek omgaat.

M. de opziener Fivé heeft mij het volgende geval verteld, dat hem overkomen was toen hij den post van Basoko bestuurde. Op zekeren dag met M. den Kommissaris Chaltin terugkeerende van eene reis zonder dat men op den staatspost iets daarvan wist, en oordeelende dat hij eerst laat in den nacht t'huis zou kunnen zijn, verzocht hij eenen hoofdman zijnen trommelaar bevel te geven de mannen van den post van zijne komst te verwittigen, en hen te verzoeken een avondmaal gereed te maken. De twee reizigers waren op dien oogenblik vier uren van Basoko. De trommelaar begon te roffelen, die van het naast bijgelegen dorp seinde de boodschap voort, en zoo ging de mare al verder en verder van het eene dorp naar het andere. Toen de heeren hunne verblijfplaats bereikt hadden, stond het blanke personeel hen af te wachten, de tafel was voor twee man gedekt, en aanstonds werd er een warm avondmaal opgediend.

— Welnu, kameraden, vroeg Fivé, wat heeft de trommel u gezeid? En het antwoord luidde: — « dezen avond komt *Bula Matari* (opziener of landvoogd): eet alles niet op!

Dezelfde heer Fivé, te wege zijnde die streek te verlaten, had macht van lichtprenten gemaakt. Tijdens eene laatste reis kreeg hij spijt de groep der tafelbediensters niet getrokken te hebben. Nu de stoomboot waarop hij zich bevond, moest nogmaals voorbij Basoko varen en zou er eenige minuten stilhouden. Diensvolgens beval hij, door middel der trom, aan de dienstmeisjes hare beste kleederen aan te trekken en zich op het strand gereed te houden. Eenige uren later kwam de opziener aan; en groot was zijne verwondering, toen hij, niet de dienstdeernen, die hij gevraagd had, maar de soldaten der openbare macht in 't zicht kreeg, die daar in hun beste pak stonden te pronken en hem heel deftig de wapens voorhielden. De telegraaf, over het geheel genomen, had goed gewerkt, maar in plaats van tafeldiensters had men verstaan : dienaars van den Staat. Ik zelf heb menigmaal den trommel, die tot verreschrijver dient, zien slaan, nog dikwijlder heb ik het geroffel in de verte gehoord. Dit gebeurt doorgaans des avonds, wanneer de grootste stilte in dorpen, bosschen en woestenijen heerscht.

Bijvoorbeeld als een stoomboot de Sankuru opvaart op weg naar Lusambo, laat men het weten te Luebo, dat verschillende dagreizen verder op de Lulua ligt, opdat de blanken, die zich op dien post bevinden, zouden kunnen uitrekenen wanneer het schip zal terugkeeren, en het te Bena-bendi komen afwachten. Daarenboven weten de trommelaars den naam van het schip en van den kapitein over te seinen, en te zeggen of het vaartuig aan den staat, aan eene maatschappij of eene missie toebehoort. Tot dat einde komen de oningewijden der verschillende dorpen van tijd tot tijd bijeen om met elkander de teekens af te spreken, waardoor zij dit of dit gedacht zullen uitdrukken.

De europeesche produkten die in deze streken van Opper-Congo het meest gewaardeerd worden, zijn het zout en de zeep.

De negers, die doorgaans voor zulke wilde menschen aanzien worden, houden sterk aan de zindelijkheid, en overtreffen verre, wat dit betreft, Chineezen, Mongolen en Tibetanen. Ook zijn de zwarten, die op de europeesche posten in dienst zijn, fel op onze zeep uit. Hunne landgenoten weten nochtans ook eene soort van zeep te maken die eene zekere weerde heeft. Te dien einde laat men bladeren van banaan boomen in de zon drogen ; daarna verbrandt

men ze, en de assche wordt in het water gedaan totdat zij volkomen doorweekt is. Nadat deze stof gedurende twee of drij uren gekookt heeft, giet men het met potasch doortrokken vocht zorgvuldig af en men doet er eene gelijke hoeveelheid palmolie bij. Zoo verkrijgt men een soort van zwarten deeg, waarvan men bollen kneedt van verschillende grootte.

Wat het europeesch zout aangaat, dit is voor de zwarten eene uiterst fijne lekkernij. Op de staatsposten in Opper-Congo zal men zich wel wachten de kist waar het in is, aan de kok toe te vertrouwen, uit vrees dat hij er te veel zou van eten. Deze ingeboren neiging van den neger bewijst nog eens te meer de hoofdzakelijkheid dier kruiderij. 't Is het gemis aan zout in zekere streken, zei ons een geneesheer, dat de oorzaak is van die etterige wonden, van dat bedorven bloed, van die huidziekten, waardoor de inboorlingen zoo algemeen gekweld worden. Het zout, in groote hoeveelheid toegediend, is het beste geneesmiddel voor de zieken die wij in onze gasthuizen verzorgen.

Ook zijn de zoutmoerassen, welke men in sommige streken vindt, eene bron van rijkdom voor de eigenaars. Deze voeren de opbrengst hunner nijverheid naar markten, die dikwijls zoo ver afgelegen zijn, dat men ze met een schuitje slechts

op veertien dagen kan bereiken. Deze zoutmakers gaan zeer eenvoudig te werk. De eenen houden zich tevreden met de witachtige lagen te vergaren die op de boorden der meeren te voorschijn komen, wanneer de zon het ziltig water heeft doen verdampen ; anderen putten het zoutwater en laten het koken en verdoomen tot het droog is. Dit laatste zout vinden de blanken niet slecht ; de negers, zich doorgaans moetende behelpen met dat wat zij uit zekere gewassen trekken, betalen het zeer duur.

Het plantenzout, waarvan ik spreek, komt voorts uit zekere waterplanten, vooral uit den witten plomp of de waterlelie. Deze planten, volkomen gedroogd zijnde, worden op een hoop verbrand ; en men doet de assche in een groot kegelvormigen korf, waarin eenige bladeren liggen, die tot zijdoek dienen. Van boven giet men er water op, dat het zout oplost en doet loopen in een vat onder den korf geplaatst. Daarna behoeft men nog slechts dit water te doen koken en verdampen, en aldus verkrijgt men een bruin zout, dat wel is waar zeer onzuiver is, maar waarmede de negers zich toch tevreden stellen. Om den smaak hunner spijzen prikkelender te maken, kruiden de zwarten hun eten zoodanig met spaanschen peper, dat de blanke, die zulken kost niet gewend is, er zijnen mond aan zou verbranden.

De hertelijke wijze vol geestdrift, waarop wij te Lusambo, zoowel door de zwarten als door de blanken, onthaald werden; onze laatste vaart, tot aan Luebo; de reis te lande tot Luluaburg; de gedurige, troostelijke vooruitgang dezer zending: dit alles heeft Zuster Godelieve vroeger beter beschreven dan ik het zou kunnen doen. Ik heb dus nog slechts te spreken over onze terugreis naar de kust en naar Europa, langs Nieuw-Antwerpen en de watervallen van Stanley, eenen omweg, dien wij in Opper-Congo namen, om beter het gansche land te kennen.

VIERDE DEEL

Van Luluaburg naar Brussel.

KAPITTEL I.

Hooge waarde van een solfersteksken. — Aanvallen van serpenten. — Tusschen pad en rat. — Aanmerkingen over de mieren. — Een levende brug.

Den 1sten januari 1894 bevond ik mij te Lusambo, met de Zusters die ik naar de zending van St-Jozef te Luluaburg geleidde. Den 27 februari verliet ik voor altijd, in gezelschap van den Hoogeerweerden Algemeenen Overste, deze schoone missie, die ik zonder aarzelen de perel van Afrika noem. Eerst moesten wij ons over-

land naar den staatspost Luebo begeven. Een talrijke ploeg christenen droeg ons reisgoed. Op dien tocht van zeven dagen werden wij overal door de opperhoofden op de gulhertigste wijze ontvangen, als broeders van *Nganga buka* (Pater Cambier). Die opperhoofden kenden mij overigens ook allen, dewijl het, op minder dan twee jaren, reeds de vierde maal was dat ik daar voorbijkwam. Daarenboven, toen ik den laatsten keer van de kust terugkeerde, had ik hun verscheidene doosjes solferstekskens gegeven, een geschenk waar zij zeer mee opgezet zijn, gelijk ik tijdens mijne eerste reis al gezien had. De kinderachtige nieuwsgierigheid, die ik bij hen bemerkte, had mij zelfs toen op de gedachte gebracht hun eene kleine poets te spelen. Zoohaast de blanke eene pijp gaat rooken, zijn aanstonds al de oogen gevestigd op het klein doosje, en op het dun stokje, waaruit oogenblikkelijk eene heldere, schitterende vlam gaat springen. Allen grabbelen tegelijk naar het solfertje dat men wegwerpt nadat men er zich van bediend heeft, en, met te wrijven zooals zij het hebben zien doen, willen zij nogmaals dezelfde vlam voortbrengen. Maar, dat spreekt van zelf, het houtje vat geen vuur. O, zeggen zij, dit komt zeker omdat de blanke een bijzonderen kochelaar bezit! Om de grap nog kluch-

tiger te maken, gebruikte ik twee soorten van stekskens, de zweedsche, die slechts aangaan als men ze op het doosje wrijft, en de gewone, die, daar zij in fosfoor gedopt zijn, dadelijk vuur vatten, eender waarop men frot. Wanneer ik hen zelf wilde laten beproeven om een steksken te doen ontvlammen, dan gaf ik hun een zweedsch, en, terwijl zij te vergeefs wreven en streken, deed ik in eenen oogwenk een sulfertje ontbranden. *Ioe!* riepen de groote hoofdmannen uit, daar begrijpen wij niets van: al deze stokjes zijn dezelfde, ons gelukt het niet ze aan te steken, terwijl de blanke slechts behoeft er een op zijn kleed, op zijnen schoen of op eenen steen te wrijven, en onmiddellijk komt de vlam te voorschijn, nog spoediger dan de bliksem bij eenen donderslag!

Men denke echter niet dat het den neger veel moeite kost om zich vuur te verschaffen. In elke hut wordt er dag en nacht een smeulend vuur onderhouden, waarvan de rook mieren, muggen en ander bloedzuigend ongedierte moet verjagen. Wanneer eene karavaan zich op reis begeeft, neemt een der dragers uit den heerd eenen vuurbrand van hout dat zeer langzaam opveunst zonder te vlammen, en bindt hem boven op zijne vracht. Op de rustplaats aangekomen, hebben de kleine jongens, die hunne

vaders op reis vergezellen om voor het koken van den pot te zorgen, met dien brand en wat drooge bladeren, spoedig een vuur aangemaakt waarover de ketels weldra hangen en zieden.

De negers kennen ook het gebruik van het vuurslag. Voor zwam en baanst, waar de sperken in vallen, bezigen zij, nu een zwartachtig poeier, dat zij op de bladeren van den palmboom vinden, dan een zeker soort van hoorndroog gras, ofwel een uiterst licht ontvlambaar merg, bevat in de vrucht van den apenbroodboom.

Een nog eenvoudiger, doch lastiger middel om vuur te maken, bestaat in het gezwind tegeneen schuren van twee stukken hout ; door die wrijving bekomt men een zeer fijn stof, dat spoedig aanglimt en de drooge bladeren en lichte vezeltjes, welke men er op legt, aanstonds doet ontvlammen.

Te Luebo moesten wij op eenen stoomboot wachten, die ons tot Sinte-Maria-Berghe zou brengen. Ik nam die eenige dagen van gedwongen rust te baat om mijne verzameling van zeldzaamheden, voor ons Museum te Scheut bestemd, vollediger te maken. Op zekeren dag dat ik met dat inzicht diep in het bosch gedrongen was, hoorde ik op eens mijne knechtjes, die wat achtergebleven waren, verschrikt uitroepen : *nioka*, *nioka !* een serpent, een serpent ! —

Haastig spande ik den haan van mijn geweer, en keek naar alle kanten rond, doch ik zag niets. — Waar is dat serpent? — Gauw, gauw, Vader, boven uw hoofd! — Ik sprong ijlings op zijde en bemerkte toen eene lange, groenachtige slang die, rond eenen boomtak gekronkeld, reeds met den kop heen en weer slingerde om zich op mij te werpen, en die mij in hare wijd opengesperde muil haar vreeselijk scherpen angel toonde. Met een schot kleinen hagel doe ik het gedrocht op den grond tuimelen, een tweede maakt een einde aan zijn springen en krinkelen, en met den laadstok sla ik het in éénen slag de ruggegraat door. Het beest was twee meters twintig lang. Mijne negerkens dierven het niet naderen. — Wel, komt hier, onnoozele jongens, het is morsdood! — Neen, Vader, dit soort van serpenten is te gevaarlijk, hun venijn doodt in eenige stonden! — Ik was verplicht mijnen buit zelf te dragen.

Twee dagen later, terwijl wij tegen den avond bezig waren eene partij domino te spelen, zagen wij eene niet min gevaarlijke slang, van bijna twee meters lengte, op hare zeven gemakken in de eetzaal rondslenteren. Met een duchtigen stokslag maakten wij een einde aan hare wandeling. Deze dieren zijn zeer gemeen te Luebo. Er gaat schier geen enkele dag voorbij,

zonder dat de eene of andere dier lastige bezoekers zich om de balken en kepers van het dak vertoont, zich rond de takken der palmboomen rolt, die dicht bij het afdak der woning geplant zijn, of onverwachts te voorschijn komt uit een gat door de ratten in de muren van stampaarde uitgewroet.

Een beambte, M. Le Boulengé, vertelde ons dat hij, niet lang geleden, een hevigen schrik had uitgestaan. Op zekeren dag had hij zich, na het middagmaal, in zijnen vouwstoel uitgestrekt, om een uiltje te vangen, toen hij, eensklaps wakker schietende, een serpent bemerkte dat zich om de leuning van den stoel gekronkeld had, juist op de plaats waar zijn arm rustte. Met éenen sprong vloog de ambtenaar recht, en de slang, zelve hierdoor verschrikt, vluchtte haastig weg.

Het gevaar is overigens zoo groot niet als iemand wel kon meenen. Indien de serpenten de woningen naderen, is het enkel om jacht te maken op het gevogelte en vooral op de ratten, waarvan het daar krioelt. Doch in de bosschen vluchten zij den mensch, en bijten slechts om zich te verdedigen, als men ze aanvalt, of wanneer men hen bij ongeluk op het lijf trapt.

In diezelfde eetzaal te Luebo woonden wij, eenige dagen later, het zonderling gevecht bij

van eene rat tegen eene padde. Daar de knechtjes dagelijks den vloer met water besproeien, om de zaal te verfrisschen, was er eene padde, door de brandende zonnestralen verjaagd, de kamer binnengeslopen en had, overal rondsnuffelend, in eenen hoek een gat gevonden, waar zij haar verblijf in wou vestigen. Ongelukkiglijk was dit hol de gang naar de woning eener groote rat. Deze kwam haastig toegeschoten en, de krodde met eenen poot grijpende, sleepte zij haar tot in het midden der zaal, waarna zij, als trotsch op hare zegepraal, blij huppelend naar hare woonst terugkeerde. Niettegenstaande het slecht onthaal dat haar aangedaan was, begon de padde wederom te springen, om bezit te nemen van eene plaats, wier frissche genoegelijke koelte haar zoo aanlokkelijk scheen. Woedend gemaakt door zulke stoutheid, sprong de rat naar den kop van het vermetel dier, beet het deerlijk, en haar gramstorig misnoegen door een schel gepiep te kennen gevende, bracht zij het tot voor onze voeten, zonder zich in het minst te ontrusten over het gelach dat hare zonderlinge doening bij ons verwekt had. Daarna ging zij zich voor den ingang harer woning plaatsen, gereed om het gevecht van her aan te gaan. Doch de padde, als beschaamd over hare dubbele nederlaag, bleef eerst eenige ston-

den onbeweeglijk zitten, om na te peinzen over haren toestand, en eindelijk, na eenigen tijd met de voorste pootjes over haren muil gewreven te hebben, kraamde zij op, om elders eene betere kans te gaan zoeken.

De roekelooze onderneming dezer padde verwonderde ons des te meer, daar eenige dagen te voren, een tiental haars gelijken — zij was mogelijk wel eene van dat getal — ons bewijzen gegeven hadden van eene waarlijk buitengewone slimheid.

Op eenige stappen afstand van den post was er een nest van gevleugelde witte mieren. Na eenigen tijd moet hare onderaardsche woning zoodanig opgepropt geweest zijn met volk, dat zij op zekeren avond besloten de kolonie in tweeën te verdeelen en eenen zwerm uit te zenden om eene nieuwe familie te stichten. Een voor een kwamen de mieren buiten en vlogen voort. Ik stond dit schouwspel nieuwsgierig gade te slaan, toen op eens een zonderling voorval er een einde kwam aan maken. Al de padden van den omtrek, ik weet niet hoe van de zaak verwittigd, kwamen zich in eenen cirkel rond de opening scharen, en hunne slijmige muil wijd opensperrend, hapten zij de mieren in de vlucht met zulke behendigheid dat zij niet een enkelen keer haren slag misten. Dit tooneel duurde lang,

en de Hoogeerweerde H. Overste, dien ik ondertusschen geroepen had, kon op zijn gemak de vernuftige handelwijze dier zonderlinge miereneters bewonderen.

Deze lekkernij ontbreekt hun echter niet : de mieren zijn de groote plaag van Midden-Afrika. In Europa heeft men menigvuldige boeken geschreven over de zeden en het werk der bieën. Men zou hetzelfde kunnen doen aangaande de mieren in Congo. Ik heb soms uren lang met bewondering gelet op haar verhuizen, hare manier van optrekken, hare slimme wijze om den vijand aan te randen of af te weren, en op den waarlijk schranderen bouw harer woningen. Ik vraag mij zelven af, bijvoorbeeld, hoe de roode mier het aanlegt om haren nest te maken. Deze bestaat uit groote bladeren, vast ineengerold tot een dikken bol, en, bij middel van een zeer kleverige stof, hecht vastgemaakt aan het uiteinde van eenen tak die over het water der rivier hangt. Wee dengene die, in een schuitje varende, een dezer hoopen eventjes schampt ! Langen tijd zal het hem geheugen.

Ik ben niet in staat om met kennis van zaken te spreken over al de verschillende soorten van mieren die in Congo bestaan. Er zijn er echter eenige, wier zeden en gewoonten ik tamelijk grondig heb waargenomen. De kleine zwarte

mier verspreidt een walgelijken reuk ; zij aast op rottende krengen, en wacht zelfs niet altijd de dood harer prooi af om ze te kale grate af te knagen. Zoo, bijvoorbeeld, een neger stervend en verlaten langs den weg nedervalt, zullen aanstonds zwermen van tallooze zwarte mieren hem komen aanranden, en de ongelukkige zal weldra, ten gevolge van millioenen beten, in de afgrijselijkste stuipen den geest geven.

Deze vraatzuchtigheid kan in zekere omstandigheden te pas komen. Wilt gij, bijvoorbeeld, het geraamte van een dier, een schedel of eender welk been meenemen ? Verknoei uwen tijd niet met het vleesch, dat er aankleeft, af te schrabben. Gij behoeft het eenvoudig in den grond te bedelven. Op vier of vijf dagen zullen de zwarte mieren het vleesch zoo zuiver opgeknapt hebben, dat er niets meer overblijft dan volkomen net gekuischte beenderen.

Het is waarlijk wonder om te zien hoe spoedig die insekten een dood lichaam weten te vinden. Als gij een dier geschoten hebt, een vogel voornamelijk, zoo gij hem niet aanstonds in het struikgewas weervindt, dan moogt gij zeker zijn dat de mieren reeds bezig zijn met hem op te peuzelen. Op zekeren dag had ik een zeer schoon vogeltje geschoten, waarvan ik de huid wilde bewaren. Wij zagen het van den

tak vallen waarop het zat ; doch de twee knechtjes, die mij vergezelden, bleven te vergeefs een halve uur lang, te midden der struiken en slingerplanten zoeken. Eensklaps riep de kleine Magunga vol blijdschap uit : Vader het moet toch hier ergens liggen, want het krioelt hier van *zwarte stinkerdjes !* — Ik naderde, en zag ze inderdaad in lange rijen de eene achter de andere den boom opkruipen waarop ik den vogel geschoten had. Deze was niet op den grond gevallen, maar in eene mik blijven haperen, en de zwarte mieren hadden het vel reeds zoodanig doorknaagd, dat ik het onmogelijk kon medenemen.

Dit soort, uitsluitend op vleesch azend, komt noch aan de vruchten, noch aan de spijzen die voor de tafel bereid zijn. Een ander slag, wat kleiner dan het voorgaande, insgelijks met blinkend zwart voorlijf, maar met helder rosten onderbuik, aast bij voorkeur op allerlei zoetigheid, zooals suiker, zoet fruit, melksappige planten. Wanneer eene kist, die suiker bevat, 't kleinste spleetje krijgt, dringen de lekkerbekken er binnen, en na eenige dagen vindt men van den inhoud niets meer dan een slijmerig, rood overschot, dat alle andere mieren schijnt te walgen. Deze mier eet al het vleesch van eene rijpe vrucht zoo netjes op, dat er slechts een dun velleken van overblijft.

Hoe moedig zij zich ook verdedige, wordt zij soms toch uit hare woonst verdreven door de groote roode mier, die ook houtmier genoemd wordt, en wier dichte zwermen niet alleen alle dieren, maar den mensch zelf, wie hij ook zij, blanke of neger, op de vlucht drijven. Zoo moesten wij eens, te Nzonzadi, bij Cadenas, uit de eetzaal vluchten, die plotseling door eene dier wemelende benden overweldigd werd. Op ons geroep kwamen de negers aangeloopen, en, om toch de achterwacht van het leger tegen te houden, versperden zij den ingang met eene streep broodwortelmeel op den grond te strooien. Waarom de groote roode mier dezen hinderpaal niet overschrijdt, kan ik niet zeggen. Ander meel, levende kalk zelfs, is niet in staat ze te stuiten. Met brandende stroowisschen begonnen wij dan jacht te maken op den schrikkelijken vijand, die amper twee minuten tijd besteed had om in huis te dringen. In de spleten der muren hield zich een nest zwarte mieren op, die daar sinds lang woonden. Met verwondering bemerkten wij dat zij reeds grootendeels door hunne vijanden, de roode mieren, gevangen waren.

Deze laatste zijn van verschrikkelijke kinnebakken voorzien. Ze nijpen terdege in het vleesch, dwars door kousen en broek. Eens dat ik onverziens te midden in een hoop van die afschu-

welijke bloedzuigers geraakt was, moest ik, door de ontelbare pijnlijke beten die ik in eenen oogpink kreeg, nog eens te meer ondervinden dat een bijziende een beklagensweerdig schepsel is. In dergelijk geval dient het tot niets, omhoog te springen of door het struikgewas heen te loopen; niet een enkel dier hatelijke beestjes zal u loslaten. Met de hand wrijven en krabben is ook even vergeefs; gij zult er enkel in gelukken hun het lijf af te trekken, maar de kop met zijne scherpe haken blijft in de wond steken. Uren lang zal uw knechtje moeten werken om er u van te ontlasten, terwijl gij onverwist meer dan eenen smertkreet zult geven.

Om te toonen hoe ongeloofelijk talrijk een enkele nest roode mieren is, zal ik het volgende geval aanhalen. Eens was het water der rivier zoo buitengewoon hoog geklommen, dat een zwerm naar het bosch moest vluchten, dwars door een gebaanden weg heen. Die doortocht, rond zeven uren des morgends begonnen, duurde tot drij uren na den middag. De rij, die verscheidene duimen breed was, schoof nochtans ijlings voort, en iedere mier was geladen met een broksken van den ouden nest, of van den voorraad die men reeds voor den winter bereid had.

Bij die gelegenheid heb ik ook kunnen waar-

nemen met welke bewonderensweerdige orde dergelijke verhuizing geschiedt. De koningin, die veel grooter is dan eene moederbie, aangezien zij bijna drij centimeters lang is, wordt door een sterk geleide omringd. Van weerskanten is de kolom gedekt met een dubbele rij van de grootste mieren uit den troep. Deze gaan vooruit op hunne achterpooten, terwijl de voorste pootjes en de kinnebakken wijd openstaan, gereed tot den aanval. Wee den vreemden mieren die het durven wagen de bende in den weg te loopen; zij worden aanstonds omgebracht en hare lijken aan den eenen kant geworpen. Smijt men een takje te midden van de schaar: aanstonds ziet men de wachten naar alle kanten rondloopen, op eenen afstand van vier of vijf meters, om zich te vergewissen van het gevaar dat hen bedreigt. Terzelfder tijd houdt heel de bende stil, iedereen legt zijne vracht neer en bereidt zich tot het gevecht. De tocht wordt slechts voortgezet na de terugkomst der wachten die, zich van her op de achterpooten oprichtende, de verweerlinie uitmaken.

Na den doortocht van zulk leger is de weg wel twee centimeters uitgegraven. Gedurende vier of vijf dagen durft geene andere mier, zelfs geen kruipend dier, die voor over.

Wat echter het meest te bewonderen is bij die

tochten van roode mieren, is dat een beekje, meer dan twintig centimeters breed, ze niet tegenhoudt. Zij trekken er over — ik heb het met mijne eigen oogen gezien — op eene brug die menschen nooit zouden kunnen namaken.

Wanneer de bende zulken hinderpaal ontmoet, dan loopen de verkenners aanstonds uiteen, de eenen opwaarts, de anderen afwaarts, waarschijnlijk om te zien of er nergens over het vlietje een tak ligt, die den overtocht zou vergemakkelijken. In het geval waarvan ik getuige was, kwamen zij echter onverrichter zake terug. Aanstonds gaan de groote mieren, die straks de wacht gehouden hebben, aan het werk. Een zeker getal ervan vergaart zich in een dichten hoop op den boord van het water, waar zij zich stevig aan den grond vastklampen. Dit is de pijler der levende brug welke men gaat optrekken. Op dien eersten steunpilaar kruipen andere mieren, die met hunne vast ineengestrengelde lichaampjes, waarvan het eene iets of wat voor het andere uitsteekt, eene brug maken die naar het beekje overbuigt, boogsgewijze kromt en, wanneer zij lang genoeg is, met haar voorste einde allengskens op den overkant nederzakt. Op die sterke, onbeweegbare brug trekt de gansche schaar ongehinderd het vlietje over; niet een enkele mier valt in het water.

Deze langdurige waarneming had mij zoo zeer vermoeid, dat ik niet meer wou blijven staan om te zien hoe dat zonderling schouwspel ging eindigen. Mij dunkt dat de brug moet opgebroken worden op dezelfde wijze als zij gemaakt werd. Wanneer het gansche leger der gewone mieren den hinderpaal is overgetrokken, hoe leggen de groote, wier ineengeslingerde lichamen tot brug dienden, het verder aan om zich bij hare gezellinnen te vervoegen? Indien de mieren, die den eersten pijler uitmaakten, na de andere omhoog kruipen, dan moet de boog daardoor zelf natuurlijk een zijner steunpunten verliezen en in het water vallen. De negers houden echter staan dat zulks geenszins gebeurt. Het is dus waarschijnlijk dat de kolom, die zoodanig overboog dat zij met haar uiteinde op den overkant nederkwam, in omgekeerde richting opgetrokken wordt. In dat geval zou de eerste pijler, ofschoon hij voortdurend op den grond blijft steunen, langzamerhand versmallen; de brug zelve zou langs dien kant allengs verdunnen, terwijl de andere pilaar weldra zoo dik zou zijn om het bruggehoofd op te halen; aldus zou er nog slechts eene rechtstaande kolom overblijven, die, op den anderen boord inzakkend, de laatste mieren hierdoor zelf zou overzetten.

KAPITTEL II.

De zwarte mier. — De witte mier: hare onberekenbare verwoestingen. — Een schotel mieren. — Reusachtige mierennesten.—Om eene bloem.— Aan Wissmann's watervallen. — Op eene zandbank. — Een koddig voorval.

Een der merkweerdigste mieren, na de groote roode, waarvan ik gesproken heb, is eene zwarte mier, met zeer lang lijf, die zich meest ophoudt nabij de wegen en voetpaden, waar zij zich weet te voeden met de overblijfsels van eetwaren achtergelaten of geslodderd door de reizigers.

Deze soort ziet men niet, gelijk andere, in dichte drommen verhuizen of rooftochten doen. Daarentegen schijnen zij eene verbazende kracht te bezitten. Een enkele dezer mieren draagt al loopende eene vracht die tienmaal zwaarder weegt dan zij zelf. Hare dapperheid is eve-

neens bewonderensweerdig : zij randt onbeschroomd elk ander slag van mieren aan, doodt ze in eenen oogwenk, en sleept het lijk in haren nest. Wanneer gij u onder eenen boom nederzet in een bosch waar deze diertjes verblijven, erkent gij aanstonds hare aanwezigheid aan het krakend gerucht dat zij maken met onder de drooge bladeren door te loopen, en aan den afgrijselijken stank dien zij verspreiden.

Laat ons ten slotte spreken van de schrikkelijkste soort in Afrika, van de witte mier, ook gevleugelde mier of termiet genoemd. De vernielende kracht van die afschuwelijke insekten is waarlijk wonderbaar. Slechts eenige dagen, eenige uren soms, hebben zij van doen om sterke reiskoffers, met ijzer belegd, dikke kisten, ja, al het houtwerk van een ruimen bouw tot gruis te maken. De maatregelen, welke men in Neder Congo heeft moeten nemen om de woningen tegen die plaag te beveiligen, toonen maar al te duidelijk welke schrikkelijke vijand de witte mier is. De gebouwen zijn boven den grond verheven en rusten op metalen pilaren wier voetstukken in groote bakken staan, gevuld met kleverige stoffen, zooals teer, of met water dat men dikwijls vernieuwt.

Deze soort, ofschoon van een en dezelfde

kleur telt menigvuldige verscheidenheden, onderling verschillend door hare grootte en den bouwtrant harer woningen. Elke nest van iedere verscheidenheid maakt eene of meer koninginnen of wijfkens, mannekens en werkmieren. De wijfjes, wier voorlijf niet veel grooter is dan dat der mannekens, hebben een ontzaggelijk onderlijf, dat wel drij centimeters lang is. Wanneer men er in gelukt deze koninginne te vangen, met een gat in de kegelvormige woning te maken, dan vlucht heel de kolonie uiteen.

De wachten, die over de veiligheid van heel het gezin moeten waken, zijn aan de bovenlip voorzien van twee uitstekende deelen, die zooals bij eene scheer kruiselings overslaan; maar of dit mannekens of geslachteloozen zijn, gelijk bij de bieën, weet ik niet. In alle geval zijn het moedige verdedigers, die gedurig op den uitkijk staan, en elk diertje, dat de gemeene woning wil binnendringen, onbeschroomd te lijf gaan.

De werkmieren, die het grootste gedeelte van het gezin uitmaken, hebben eene drijvoudige taak: voedsel aanhalen, de eieren en poppen verzorgen, en de gemeenschappelijke woning bouwen. Die woningen, gebouwd van fijn geknede klei, stukjes hout en drooge, harde grashalmpjes, stevig ineengewerkt, en verbonden met een zeker slijm dat deze insekten uitwerpen, zijn ongeloofelijk sterk.

Ik zal er verder de grootte en den vorm van beschrijven.

Keeren wij tot de werkmieren terug, wier arbeid uiterst merkweerdige bijzonderheden vertoont.

De eerste voorzorg welke deze diertjes bij hun werk nemen, is zich degelijk te beschutten: nooit werken zijn in de open lucht. Wanneer zij met een doode boon of een verdroogden halm van spaansche tarwe te doen hebben, beginnen zij altijd met den top aan te randen, maar om aan dien top te geraken, maken zij van den grond af, met aarde en zand, een holle gaanderij, waaronder zij gerust en veilig naar boven klimmen.

Na dien voorbereidenden arbeid beginnen zij aan den boom, den halm, aan beschotten of balken te knagen, waarbij zij een geluid voortbrengen dat niet slecht gelijkt aan het geknars van eene fijne zaag, of aan het gerucht dat eene rat maakt als zij aan een droog beentje knabbelt. Wat echter het meest te bewonderen valt, is dat de witte mieren omzeggens op de maat werken. Op eens houdt het gerucht op, en herbegint een oogenblik daarna met volkomen eenheid, alsof die duizenden knagende diertjes maar een enkel beestje waren.

Deze werkmieren houden zich geerne in voch-

tige plaatsen op, waarschijnlijk omdat zij zich daar gemakkelijker den mortel kunnen aanschaffen dien zij noodig hebben om hare gaanderijen te maken. Giet, bij voorbeeld, des avonds een glas water op den eerden vloer uwer kamer, dan zult gij 's morgends bemerken dat zij al den natgemaakten grond weggevoerd hebben. Indien gij een versch gewasschen kleedingstuk binst den nacht op den bleek laat liggen, dan moogt gij zeker zijn dat ge 's anderendaags niets meer zult terugvinden dan de knoppen; tijdens een mijner bezoeken te *Kinkanda*, ben ik tot mijne groote teleurstelling zo gevaren met de eenige broek die ik bezat.

Ik heb het overigens reeds gezegd, dit afschuwelijk insekt spaart niets wat geen metaal of steen is; stoppen, papier, lijnwaad, leder van reiskoffers en schoenen, niets ontsnapt aan zijne vraatzucht. Nieuw gebouwde huizen werden dikwijls onverhoeds door zulke talrijke zwermen overweldigd, dat de bewoner verplicht is de plaats te ruimen en elders te gaan wonen.

Hoe schadelijk zij ook zijn, hebben de witte mieren toch ook iets goeds, ten minste voor de negers. Een schotel van die insekten, gezouten en in olie gebraden, is voor hen een uitgelezen lekkernij. Ik zelf heb er van geproefd, en ik vind het ruim zoo mondgierig als onze geernaarts. De

zwarten eten ze ook levend op. Om ze te vangen wacht men den oogenblik af dat zij hunne onderaardsche woning verlaten, gereed om weg te vliegen.

Menigen keer had ik mijne knechtjes met wellust deze lekkerbeetjes zien eten. Ik wilde weten wat ik er van moest denken. Ik kan niet zeggen dat het slecht is, maar goed vind ik het ook niet; daarbij is de gewaarwording die men ontvangt, als het levend diertje tusschen de tanden gekraakt wordt, geenszins aangenaam.

Wat de mieren betreft die men in de pan wil bakken, het is voornamelijk binst den nacht dat men er jacht op maakt, met ze te verzengen bij middel van brandende strooiwisschen. De negers hebben opgemerkt dat het doorgaans bij een zwaren mist is, of als er een fijne regen gevallen is, dat de al te volkrijke nesten zwermen uitzenden om andere koloniën te stichten. Dan gaan zij op den loer liggen, laten de bende die gaat verhuizen buitenkomen en een oogenblik rond de woning heen en weer vliegen, doch, zoodra zij zien dat de zwerm voor goed wil vertrekken, beginnen zij met hunne toortsen te zwaaien, en de mieren vallen met verbrande vleugelen op den grond. Een enkele zwerm is dikwijls voldoende om een grooten korf te vullen.

Laat ons nu spreken over de woningen der witte mieren. Er zijn er die, in ruimte en hoogte, de hutten der negers ver overtreffen. Op den staatpost van den Evenaar staat de sterrewacht op den top van een mierennest, hoog en sterk van metselwerk. Dicht bij onze kolonie der Bangala zijn vele van die nesten niet minder dan zes meters hoog, en breed naar evenredigheid.

Deze woningen, van kegelvormige gedaante, verdedigd door torentjes van denzelfden vorm, zijn gebouwd van de beste kleiaarde, doormengeld met allerlei twijgjes en grashalmen. Hierdoor komt het dat die heuvels bewasssen zijn met struikhout, slingerplanten, ja soms met groote boomen, waar de mieren geen kwaad aan doen, waarschijnlijk omdat zij door hun lommer tegen de brandende zonnestralen beschut worden. Op deze boomen en die van den omtrek krielt het in sommige streken van insektenetende vogels; vornamelijk vindt men daar den schitterenden *foliotocol* (*chrysococcyx smaragdineus*), een der grootste vijanden van de termieten.

De mierenheuvels zijn niet altijd zoo ontzaggelijk groot. Ik heb reeds gezegd hoe dat komt; er zijn verscheidene soorten van witte mieren. Zoo vindt men op den weg der karavanen, van Matadi tot Leopoldville, mieren van dezelfde

kleur, maar zeer klein, uitgezonderd in iederen nest vier of vijf die wonder dik zijn, de koninginnen waarschijnlijk. De nest, gemaakt uit klei, is zwart of geelachtig, en trekt goed op een overgrooten paddestoel die slechts met een dun steeltje op den grond rust. De negers doen hem met een flinken stamp omvertuimelen, en slaan er met eenen steen een gat in, om zich van de dikke, vette koninginnen meester te maken, die zij smakelijk binnenspelen.

Elders, vooral in de groote bosschen, vindt men een ander soort van termieten, die hunne woonst rond den stam van een hoogen dikken boom bouwen. Zij omgeven eerst den voet met hunne kleien gangen, ontnemen aan den boom zelf, die spoedig sterft, de vezels en takjes welke zij noodig hebben, en trekken aldus hunne woonst op altijd hooger en hooger, tot boven de kruin van den lang opgeschoten reus der bosschen.

Deze mierennesten, welke vorm zij ook mogen hebben, zijn stevig gebouwd en derhalve niet zonder nut. De vrouwen der Bangala, die zeer behendig zijn in het verveerdigen van pottegoed, kunnen nergens een betere klei vinden. In onze missiën komt de uitmuntende aarde allerbest te pas om pannen en plaveien te vormen.

Vooraleer een einde te maken aan mijne lange beschrijving der verschillende soorten van mie-

ren, wil ik nog een ongeval vertellen dat mij door haar toedoen bejegende. Men weet dat zekere streken in Opper-Congo beroemd zijn om de prachtige standelkruiden die daar groeien. Voor mijn vertrek uit België had ik aan eenige liefhebbers beloofd mijn best te doen om hun eenige van die lieve bloemen te bezorgen. Op zekeren dag had ik er wonderschoone ontdekt, ophangende aan het uiteinde van breede takken die ver over het water hingen, dicht bij den waterval der rivier *Luebo*. Vergezeld van drij negerkens stapte ik in een bootje. De onderneming was uiterst moeilijk, ja zelfs gevaarlijk, uit hoofde van de hevige strooming in de nabijheid van den waterval. Nochtans, na eindelooze moeite, ons langs den oever behoedzaam vastklampende aan de overhangende ranken, hadden wij eindelijk den reusachtigen boom bereikt, die met den kostelijken schat prijkte. Terwijl ik, bij gebrek aan meertouwen, in het bootje recht stond en de onderste takken stevig vasthield, klauterden mijne drij zwartjes, vlug als apen, den boom op, en weldra lagen de bewonderensweerdige planten voor mijne voeten in het schuitje. Reeds dacht ik, vol vreugde, aan het genoegen dat ik mijne vrienden in Europa met die heerlijke bloemen zou verschaffen, toen een der negerkens, al springend van den eenen tak op

den anderen, eenen nest roode mieren op mijn hoofd deed vallen.

Oogenblikkelijk gevoel ik, mijn geheel lichaam door, prikkelende beten, ik denk niet meer aan den waterval, laat de takken los, begin te wrijven, te slaan, te krabben, en, o wee! in mijne driftige bewegingen ruk ik mijnen bril af, die in het onstuimig water valt. Nu ben ik nog half blind op den hoop toe!

Het bootje, door den hevigen stroom megesleept, drijft pijlsnel naar den schrikkelijken waterval. Een tak schamfelt mijn wezen : koortsachtig grijp ik hem vast. — Spoedig, kinderen! Gauw het water in, ik heb mijnen bril verloren, ik zie geen steke! — Mijne jongens hadden mij rap uit mijnen hachelijken toestand geholpen. Mijn geheel hoofd was opgeloopen, en het duurde volle acht dagen voordat het pijnlijk gezwel verdwenen was. En mijn armen gouden bril, een kostelijk geschenk van een dierbaren vriend, dat mij sedert 1881 op al mijne tochten door de steppen van Azië en op de ijsbergen in Tibet vergezeld had: hem op zulke jammerlijke wijze moeten kwijt geraken in het water der Luebo, en zelfs op den hoop toe nog bijna verdrinken! Neen, de liefhebbers van standelkruiden mogen ze voortaan zelf gaan zoeken!

Met deze uitweidingen over de natuurlijke historie ben ik ver van mijn reisverhaal afgedwaald. Laat ons dan den lezer herinneren dat wij, den 5 meert te Luebo aangekomen, reeds verscheidene weken lang ongeduldig op eenen stoomboot zaten te wachten. Eindelijk, den 3 mei, kondigde de trommel, die, gelijk ik gezegd heb, hier tot telegraaf dient, ons aan dat de *Stanley* van Lusambo vertrokken was. Den 4, in den vroegen morgend, vertrok ik met M. Boulengé in een bootje, en drij uren later ontmoetten wij het stoomschip, waarmede wij naar Luebo terugkeerden.

Van daar kon de *Stanley* ons niet rechtstreeks naar de kust voeren, aangezien hij eerst eenen omweg moest maken tot aan de watervallen van Wissmann, waar hij voor een onlangs in die streek opgericht handelhuis verschillende koopwaren moest lossen. Daar ik nieuwsgierig was om die watervallen te zien, vroeg ik aan den H. E. H. Overste de toelating om kapitein Hoppenrath tot daar te vergezellen. Wij vaarden de Lulua af tot aan haren samenloop met den Kassaï, die wij verder moesten opvaren. Naarmate men den waterval nadert, versmalt de stroom al meer en meer tusschen de rotsachtige boorden. Wij bereiken maar des anderendaags den post van *Nzadi*, bestuurd door M.

Le Roy. De woning en de magazijnen, van stampaarde, zijn nog niet afgebouwd; ondertusschen verblijft de ambtenaar onder eene tent, op den anderen oever van den stroom. Die man heeft hier een zwaren last op de schouders. Buiten de inboorlingen, die niet de minste gedachte hebben van eenen bouw verschillend van hunne hutten, heeft hij tot zijnen dienst slechts een enkelen zwarte van de kust, dien men hem als timmerman aanbevolen heeft, maar die eigenlijk kleermaker van stiel is. Die zwarte moet als tolk dienen, maar hij kent slechts eenige woorden engelsch, wat M. Le Roy niet verstaat. De ambtenaar is evenwel vol moed, en zegt zeker te zijn dat zijn handel in ivoor en vederhars zal gelukken. Ivoor moet er in overvloed zijn in deze streken, waar men dagelijks geheele benden olifanten de rivier ziet overtrekken, alsof het eene eenvoudige beek was. Over eenigen tijd zat M. Le Roy in zijne tent, toen hij eensklaps tot zijne groote verwondering bemerkte dat het teenemaal donker wierd. Hij dacht eerst dat de opgerolde gordijn boven de opening, die tot venster en tevens tot deur dient, door den wind losgeraakt en afgevallen was; maar hoe verbaasd was hij niet, toen hij een reusachtigen olifant voor zijne deur zag staan als om gehoor te vragen. De ambtenaar hield zich

koes, het gedrocht trok op, en toen de arme man na eenige stonden heel voorzichtig het hoofd buiten stak, was de gevaarlijke bezoeker in het bosch verdwenen.

Wij moesten vier uren lang met eene prauw tegen den stroom opvaren om den waterval te bereiken. Op eenen afstand van tweehonderd meters van den val maken wij het bootje vast op den oever van het kleine meer, waar het water schuimend en bruisend in nederstort, en wij stijgen te voet de hoogte op. Ik heb in mijn leven vele wondere dingen gezien, maar weinig hebben op mij een zoo diepen indruk gemaakt als het schouwspel dat ik hier voor mijne oogen had. Door eene opening van zeven meters breed stort de bulderende rivier loodrecht in een soort van rotsachtigen trechter, die op zijn minst vijftig meters diep is, breidt hare woelende wateren uit in het afwaarts gelegen meer, dat zij met haar sneeuwwit schuim bedekt, en hernoemt verder haren stillen loop.

Te Luebo teruggekeerd, scheepten wij driehonderd verlostę slaven in, voor het kamp van Kinchassa bestemd. Daarna zakten wij eerst langs de Lulua af tot aan den Kassaï, waar onze stoomboot, midden in de hevige strooming, met zulke verbazende snelheid vooruitvloog, dat hij op een enkelen dag den afstand aflegde, dien

een dampschip, stroomopwaarts stevenend, met moeite op drij dagen afvaart. Voor ons is dit aangenaam en gemakkelijk; maar indien de stuurman een enkelen oogenblik verstrooid is, loopt men groot gevaar van op eene zandplaat te stooten.

Wanneer zulk een ongeval plaats heeft, blijft er den kapitein geen ander middel over om zich spoedig uit de moeilijkheid te redden, dan met vollen stoom vooruit te varen. Als de zandplaats effen is, glijdt het schip, met alle kracht voortgejaagd, over den hinderpaal heen.

Een eersten keer was die list ons goed gelukt, maar, een uur later, liepen wij vlak op een overstroomd eilandje en bleven vast zitten. Drij uren lang moest het scheepsvolk, tot aan de schouders in 't water, eene zware keting als eene zaag onder de kiel heen en weer trekken om den boot los te krijgen. Eindelijk komt het vaartuig in beweging, de kapitein roept zijne mannen, en iedereen spoedt zich om terug aan boord te klimmen. Door overhaasting verliest een ongelukkige Baluba zijne schort, een stukje blauw lijnwaad van twintig centimeters breed. De lap drijft over het water, de neger wil hem grijpen, maar valt midden in de strooming en wordt als een stroohalm door den hevigen vloed meegesleept. — Verloren! roepen zijne gezellen, hij kan niet zwemmen! Twee Bangala, ieder

van eene lange roede voorzien, springen in de rivier. Maar, hoe goede zwemmers zij ook zijn, worden zij eveneens met den stroom medegesleept, en, om zelf niet te verdrinken, zijn zij verplicht haastig naar den oever te zwemmen. Ondertusschen gelukt de rampzalige Baluba er in, door wanhopig met armen en beenen te zwaaien, zich meer dan een kwartier lang boven water te houden; maar eensklaps is hij verdwenen. — Verdronken! schreeuwen de matrozen, terwijl de *Stanley* haastig naar de plaats van het voorval stoomt. Weldra weergalmt er een vreugdekreet. Daar, dicht bij den oever, ontwaart men den man, die zich koortsachtig vastklampt aan een over 't water hangenden tak. Men houdt het schip stil: hij is gered! En zoudt gij kunnen raden wat de kerel, ofschoon hij half dood is van angst, ons vol blijdschap toont? Zijne schort, het ellendig lapje lijnwaad. — Ik heb het, ik heb het, het geschenk dat de blanke van Luluaburg mij gegeven heeft! — Om hem om zijne dapperheid te beloonen, geef ik hem een vadem stof. Voor dien prijs verklaart de zwarte bereid te zijn het spel opnieuw te wagen. Maar kapitein Hoppenrath, die met het leven zijner mannen niet speelt, doet zijne geestdrift oogenblikkelijk verkoelen, met hem eene duchtige kastijding te beloven, indien hij zijn roekeloos waagstuk nog durft herbeginnen.

van stampaarde, die netjes gewit zijn. De soldaten en hunne vrouwen bewijzen genoeg, door hun gezond voorkomen, dat de levensmiddelen hun niet ontbroken hebben. Het ivoor hebben zij voor niets, dank aan hunne uitmuntende europeesche karabijnen. Op het vederhars, dat zij den inlanders afkoopen, winnen zij dertig ten honderd: zoodat deze zwarten, met dienst te bewijzen aan den Staat, en meer zelfs dan men van hen verwacht had, hunne eigene zaken nog uitmuntend doen vooruitgaan.

Den 19 mei komen wij aan bij onze medebroeders te Sinte-Maria Berghe. De H. E. Overste beslist dat wij bij hen eenen boot zullen afwachten die, den Congo opvarende, ons naar Nieuw-Antwerpen zal brengen.

Telkens ik te Berghe voorbijkom, en dit is nu reeds de vierde keer, heb ik het geluk er een nieuwen vooruitgang waar te nemen. Ditmaal vinden wij het huis voor de Zusters bestemd, met al zijne aanhoorigheden, geheel en al afgebouwd. Daarenboven, bij middel van steenen uit de rivier gehaald, bouwt men thans een ruim magazijn, sterk genoeg om eeuwen lang te staan. Eindelijk, de onvermoeide pogingen door onze confraters aangewend om hunne negerkens degelijk te onderwijzen, zijn met den besten uitslag bekroond. Die kinderen zingen

de Mis met eene onberispelijke eenheid. Vele van hen kunnen niet alleen al hunne gebeden, maar zelfs den ganschen catechismus opzeggen zonder een woord te missen. De meisjes trachten vurig naar de komst der Zusters, die hunne opvoeding zullen voltooien. Van dan af zal het christen dorp nevens de residentie door het huwelijk van verschillende paren tot stand gebracht, duidelijk toonen welke wonderen het geloof in de herten van deze zoo diep bedorven inboorlingen kan te weeg brengen.

Terwijl wij op den stoomboot wachtten, bracht ik mijnen ledigen tijd door met eenen weg te banen van het huis der Zusters tot aan de rivier. Dit was een lastig werk, want er viel een nogal steile helling effen te maken, bewassen met boomen en allerlei struikhout. Doch mijne kleine arbeiders legden zulken grooten iever aan den dag, dat het werk flink moest vooruitgaan. Twee hunner, niet van de grootsten, randden met hunne bijltjes een dikken boom aan, waarvan het hout zoo hard is als ijzer.

— Laat dien maar gerust, kinderen : gij krijgt hem nooit geveld.

— Vader, dezen keer zult gij gelogen hebben !

Op zeven dagen hadden zij hunne taak zoo meesterlijk volbracht dat geen enkele wortel in den grond bleef steken. Gedurende hun werk

had een der twee eene tamelijk groote slang gevangen, en, zonder zich in het minst te bekommeren om den schrikkelijken angel van het beest, zijne huid netjes afgestroopt om het te koken, alsof het eene gewone paling geweest was.

Hier zag ik nog een ander staaltje van de ongelooflijke stoutmoedigheid dezer kinderen. Terwijl men de nuttelooze takken in den stroom wierp, viel er een bijl in het water. Aanstonds springen tien knapen tegelijk in de rivier, en duikelen onbeschroomd, meer dan tien meters diep, elkander uitdagende, om het eerst de bijl te vinden. Eensklaps galmt er een kreet. Door het lawijd uitgelokt, komt een overgroote krokodil op het water aangedreven, den gunstigen oogenblik afloerende om een der kinderen te happen. Doch deze, zonder de minste vrees te laten blijken, zwemmen haastig naar den oever, waar zij met steenen het gedrocht op de vlucht drijven.

Eindelijk op den zondagmorgend, komt de *Stanley*, van Leopoldville teruggekeerd, voor de missie aanleggen. Ofschoon er reeds tien blanken en tweehonderd zwarte soldaten aan boord zijn, biedt de kapitien ons eene kajuit aan ; hij gaat opvaren tot aan de Watervallen, zegt hij, en onderwegen te Nieuw-Antwerpen stilhouden.

Wij zullen enkel van de bijzonderste voorvallen der reis melding maken.

Van Sinte-Maria Berghe af zijn de beide oevers van den stroom bewoond door de *Bayanzi*. De vloed wordt allengs breeder en breeder, tot aan het dorp *Tchumbiri*, waar hij twee duizend meters in de breedte meet. Dan wordt hij op eens zoo wijd, dat men de oevers uit het gezicht verliest ; hier zou men den Congo voor eenen zeearm aanzien, ware het niet dat hij langst alle kanten met menigvuldige eilandjes bezaaid is. Deze eilandjes, bedekt met reusachtige boomen en met ondoordringbaar struikgewas omzoomd, gelijken van ver aan wondergroote ruikers, die op het water schijnen te liggen.

De Bayanzi, wier hutten, schier in eene onafgebrokene reeks, voornamelijk den linkeroever van den stroom bedekken, zijn struische kerels, hoog van gestalte en breed van schof. Hun hoofdhaar is zeer kunstig in de goeste van allerlei wondere gedaanten opgedaan. Hunne huid is ook met zeer verschillende figuren geprikt, en in zekere gelegenheid verven zij hun lichaam gansch of gedeeltelijk naar zonderlinge goestingen en met menigvuldige kleuren. Een schort, doorgaans van europeesche stof, hangt aan de lenden tot op de knieën. Hunne wapens zijn het mes, de

lans, de werpspies en het geweer met vuursteen, of soms met slaghoedjes.

Een walgelijke veelwijverij is bij hen de algemeene regel van het huwelijksstaat. Zoohaast een dezer negers geld genoeg heeft, neemt hij eene vrouw meer bij die, welke hij reeds bezit. De jongens, uit die vereenigingen gesproten, gaan het getal zijner krijgsmannen vermeerderen, de meisjes zullen eene kostelijke koopwaar zijn. Dat er in zulke omstandigheden geen sprake kan zijn van huiselijken geest, behoef ik niet te zeggen. De vader trekt zich zijne dochters maar aan wanneer zij oud genoeg zijn om verkocht te worden. Zijne zonen, zoolang zij te klein zijn om de wapens te dragen, vergezellen hem naar de markt, op de jacht en op de vischvangst, leeren aldra koppigen palmwijn drinken, en, vóórdat zij tien jaar oud zijn, stelen zij gelijk de raven. Dikwijls gebeurt het dat die jonge snaken met hun drijen of vieren ver het woud in trekken en daar eene week lang leven van ratten, muizen, rupsen, wilde vruchten, zonder dat hun vader zich eenigzins om hunne afwezigheid bekommert.

Daar de man nooit werkt, moet de vrouw niet alleen het huishouden doen, maar ook al het akkerwerk verrichten. Bovendien krijgt zij schier elken dag eene duchtige rammeling, en het is derhalve niet te verwonderen dat zij hare

familie weinig of geene genegenheid toedraagt. Zij verzorgt haar klein kind enkel uit ingeschapen natuurlijke neiging, juist gelijk alle redelooze dieren doen, maar zoohaast de kleine alleen kan loopen, bekreunt zij zich niet meer om hem. Zoo lang het wicht de moederlijke zorgen volstrekt niet kan ontbeeren, neemt zij het mede naar het veld waar zij werkt ; het kindje is scherlings op hare heup of soms op haren rug gebonden bij middel van een breede strook lijnwaad die haar eigen lichaam omgordt en waaruit enkel het hoofd van den kleine te voorschijn komt. Niets is zoo deerlijk om te zien als dit arm wichtje, aldus ombermhertig vastgebonden en genoodzaakt iedere beweging zijner slavende moeder eveneens te maken, terwijl zijn hoofdje gedurig weg en weer schommelt gelijk de slinger van een uurwerk.

Wij houden stil te Bolobo, niet ver van de protestantsche missie van M. Grenfell, gansch op zijn europeesch gebouwd. De huizen, welke men uiteen kan nemen, zijn uit Engeland gekomen, evenals de meubelen, wat uitermate moet gekost hebben. Die heeren bezitten twee stoombooten, waarvan de nieuwste, *The good will*, die 250,000 fr. gekost heeft, op stapel staat : de as van het stoomtuig is beschadigd en moet hersteld worden. De werf waar dit werk geschiedt

is ontegenzeggelijk veel gerieflijker dan die van andere maatschappijen en die van den Staat. Het vaartuig, uit het water komende, wordt op schenen tot onder een afdak gebracht, dat met geslagen plaatijzer gedekt is en de werklieden tegen de brandende zonnestralen beschut.

De volgende post waar wij aankomen, *Lukolela* geheeten, is beroemd om den uitmuntenden tabak die er gewonnen wordt, en voor het hout dat men van daar tot Leopoldville toe verzendt, en dat zoo wel dient tot timmerhout als tot het herstellen der schepen.

Dit hout wordt te Lukolela gehakt en gezaagd door eenen ploeg zwarten die onder het bevel van eenen blanke staan. Men vindt er in overvloed platanen, rood en wit trekhout, mahonieboomen, pokhout en vele andere soorten, die den schrijnwerkers allerbest te pas zouden komen, maar te zwaar zijn om met de schors aan in vlotten vervoerd te worden. Zoodra de ijzerenweg af is, zal men de zagers vervangen door een stoomtuig, om stukken te kunnen leveren die juist op de maat gezaagd zijn.

De kostelijkste van al deze houtsoorten, rood van kleur en hard als ijzer, ontmoet men overigens overal op de beide oevers vau den stroom. Men heeft ze gebruikt om den spoorweg met staketsels te omheimen, en dit paalwerk wederstaat allerbest aan het daveren der zwaarste

stoomtuigen en is volkomen tegen de mieren bestand.

Den 10 juni zijn wij te *Ngombe*, eenen staatspost bediend door den dapperen heer Poncelet, die ons groenten en vruchten in overvloed bezorgt. Verder, langs den rechteroever voorbij de fransche missie van Sint-Lodewijk varende, bemerken wij dat het water van den Congo gansch geelachtig wordt, wat toe te schrijven is aan de drabbige rivier Ubanghi, die hier in den grooten stroom loopt. Daarna stoomen wij voorbij het oefeningskamp van den *Evenaar*, waar de goede doktor Reusens ons van verre met trillende stem een vrolijken goeden dag toeroept. Den 11 juni bereiken wij Coquilhatville. eenen staatspost die reeds menigen keer door verschillende reizigers beschreven is. Ik zal daar dus niets anders over zeggen tenzij dat, dank aan de overvloedige regenvlagen, die het land, besten aangespoelden grond, ongelooflijk vruchtbaar maken, ik nergens een zoo weelderigen oogst gezien heb, en dat de levensmiddelen uitermate goedekoop zijn. Daarenboven vindt men in de bosschen van den omtrek kopalgom en vederhars in overvloed.

Hier moet ik een koddig voorval vertellen, waarvan ik getuige was. Eenige uren vóór onze aankomst te Coquilhatville, werd een der soldaten

die wij aan boord hadden, betrapt op het stelen van suikergoed, en, om tot voorbeeld voor de andere te dienen, met eenige zweepslagen gestraft. Denzelfden dag. toen wij ons op den staatspost bevonden, brachten de dienaars onzen kapitein een zijner mannen aan, die zich insgelijks aan verscheidene diefstallen had plichtig gemaakt. — Wat ! twee op eenen dag, riep de goede Hopperath, dat gaat over zijn hout ! Dat men deze eens duchtig kastijde ! — De soldaat die het bevel moet uitvoeren, neemt zijne roede en dwingt den veroordeelde zich op den grond uit te strekken ; maar welke was de algemeene verwondering niet, toen men zijn lijf vol wervels en striemen zag, versche merkteekens van de zweepslagen die hij kortelings gekregen had ; er viel niet te twijfelen of de dief van dezen avond en die van 's morgends was een en dezelfde schurk ! Wat moet men daaruit besluiten ? Of wel wat dat de ingeboren neiging tot diefstal bij de negers sterker is dan de vrees voor de kastijding, of wel dat, ten gevolge der gewoonte, de zweep hun zooveel zeer niet doet als men wel zegt.

Den 13 juni wordt het anker geworpen aan de monding der rivier *Lulanga*, op het gebied der Bangala, waar er een hollandsch handelshuis is, dat over twaalf jaar gesticht werd, en

eveneens een kleine staatspost. Dit dorp is de geboorteplaats van verschillige onzer houtkappers en van den roerganger, die reeds twee jaar op den Stanley in dienst is. Zijne vrouw is hem op al de reizen gevolgd. Aan wal gekomen, wordt de trouwe echtgenoote verwelkomd door al de leden harer familie, die naar het strand waren toegesneld om haar na zulke lange afwezigheid te omhelzen. Dit geschiedt met zich wederzijds de twee armen eerst om de middel en daarna om den hals te slaan. De vrienden en kennissen moeten zich bij een eenvoudigen handdruk bepalen. Het zusterken der vrouw, nog schier een kind, komt met open armen afgeloopen, werpt zich om den hals der reizigster, omhelst haar langen tijd en zet zich eindelijk scheerlings op de heup harer zuster, die zij niet meer verlaat. Daarna komt de oude moeder van den roerganger door vreugdekreten en tranen hare uitbundige blijdschap over de terugkomst van heuren zoon te kennen geven, en heel het dorp neemt deel in het geluk van het grootje. Het schijnt dus dat deze Bangala, wat de menschlievendheid betreft, veel verschillen van de Bayanzi, waar ik daar even van sprak.

Terwijl men bezig is met den noodigen voorraad van brandhout en mondbehoeften op te

doen, begint er eensklaps een zoo ijskoude wind te blazen, dat iedereen zich haast de warmste kleederen aan te trekken die hij vinden kan, om zich te beschutten tegen de koude, die door merg en beenderen dringt. Dit zonderling voorval bevreemt ons des te meer, daar wij reeds sedert verscheidene dagen den Evenaar voorbij zijn en wij ons bijgevolg in het noordelijk halfrond bevinden, waar het nu zomer is. Over twee dagen, onder den Evenaar zijnde, hadden wij den winter van het zuidelijk halfrond, en toen was het zoo heet dat wij naar wat lommer en een koel windje snakten. 't Is alsof men te Brussel in juni zou gaan schaatsen rijden en dat de hondsdagen in december zouden komen.

Toen men het anker ging lichten om te vertrekken, bemerkte men dat de roerganger nog niet op zijnen post was. Den soldaat, die hem ging roepen, antwoordde hij dat hij ziek was en derhalve niet in staat om de zes maanden uit te doen waartoe hij zich verbonden had. De kapitein, niemand anders hebbende om hem te vervangen, deed zeggen dat, zoo de kerel niet seffens afkwam, het geheele dorp en de hoofdman eene voorbeeldige straf zouden krijgen. Op die bedreiging komt de overste zelf onzen roerganger aan boord brengen. Deze gaat zich aan het roer plaatsen, alsof er niets gebeurd was, en het schip

stevent met vollen stoom weg. Tien minuten later varen wij voorbij een dicht met kreupelhout begroeid eiland. Op eens springt de schelm onverhoeds in den stroom, en zwemt als een visch naar het eiland en verdwijnt in het struikgewas. Hem daarin gaan opzoeken is niet doenlijk. Ook ziet de kapitein van alle vervolging af, en, 't enden raad, gaat hij zelf aan het roer staan. Op denzelfden oogenblik zien wij een schuitje van het dorp uitvaren naar het eiland waar de vluchteling zich stilhoudt. Nu is de zaak duidelijk : op den laatsten oogenblik is de deugniet met zijne familie overeengekomen dat hij op de aangewezene plaats in het water zal springen en zij hem moeten komen halen. Nog eens te te meer heeft de neger den blanke beetgenomen.

s'Anderendaags hadden wij een tegenslag van soortgelijken aard in het dorp *Bolombo*, waar wij stilhielden om stookhout op te doen. De helft der hutten waren verlaten en de levensmiddelen kostten peperduur : vijf en twintig frank eischte men voor eene geit. Vele dezer Bangala zijn vroeger twee of drij jaar in dienst van den Staat geweest, de eenen op de stoombooten, de anderen in de werkplaatsen, en nu brengen zij hunnen tijd door met te luierikken en te lanterfanten, totdat de loon die zij verdiend

hebben geheel zal opgesmuld zijn. Ook is het te vergeefs dat onze kapitein zijn best doet om er eenigen voor een nieuw termijn aan te werven. Daarenboven zijn zij bang om dienst te nemen op den *Stanley* die doorgaans op den Kassaï vaart, ver van hun geboortedorp, terwijl de *Ville d'Anvers* en de *Ville de Bruges*, voornamelijk tusschen de streek der Bangala en de Watervallen reizende, aan de matrozen meer gelegenheid verschaffen om van tijd tot tijd hunne familiën weder te zien.

KAPITTEL IV.

Oude vrienden. — Zendeling en soldaat. — Bapoto's en Elambo's. — Een man in kwartieren gelegd. — Tellingstelsel der Bapoto. — Een trek vledermuizen. — Een taai gedrocht.

Op de tentoonstelling van Antwerpen heeft iedereen menig staal van Bangala uit Midden-Congo kunnen bewonderen ; ik behoef derhalve hun uiterlijk voorkomen niet meer te beschrijven. Wat hunne inborst, hunne bekwaamheid betreft, zeker is het dat deze zwarten zeer verstandig zijn, en nergens bezit de Staat betere arbeiders in zijne werkplaatsen. Met opzicht tot de zeden, daarentegen, zijn zij schroomelijk bedorven, gelijk wij meer dan eens hoorden zeggen van onze medebroeders te Nieuw-Antwerpen.

Het was den 15 juni dat wij deze plaats bereikten. De residentie der missionarissen ligt niet ver van den staatspost. Hier werden wij hertelijk

ontvangen door M. Blocteur, kommissaris van het distrikt, doctor Laurent en den rechter Hortsman, goede oude vrienden, met wie wij in Neder-Congo kennis gemaakt hadden.

Een weinig later komt een neger ons vriendelijk groeten, als een echte Parijzenaar uitroepende: « *Bonjour, mes Pères !* » Het is *Mokundjo,* de grootste der twee zwarten die Pater Cambier in 1890 naar Europa vergezelden. Ik herkende hem eerst niet: hij is thans een echte reus geworden. Eenige jongelingen uit de kolonie onzer confraters, die hier op den staatspost het schrijnwerken leeren, komen ons op hunne beurt, vroolijk glimlachend, welkom heeten. Een dezer jongens is de missionarissen van onze aankomst gaan verwittigen, en weldra verschijnt ons dierbare medebroeder, de E. P. Wolters, met een heelen troep zijner leerlingen om ons reisgoed over te brengen naar de zending. Deze ligt op twintig minuten afstand van den staatspost, waarmede zij door eene prachtige laan, van weerskanten met boomen beplant, verbonden is. Een kwartier later zijn wij bij den overste der missie, den E. P. De Wilde, die er frisch en gezond uitziet, evenals de vierhonderd kinderen die zijn kolonie uitmaken.

Ik acht het onnoodig hier nogmaals te beschrijven wat mijne lezers reeds kennen, de

ruime steenen gebouwen, de daken met roode pannen, de woonkamers op zijn europeesch met tegels bevloerd, de uitgestrekte beplantingen, de schoone kapel, de orde en tucht die al de oefeningen regeeren.

Des anderendaags, 16 juni, krijgen wij het bezoek van al de officieren, die met ons van Sinte-Maria Berghe vertrokken zijn en hunne reis naar *Opper-Uelle* moeten voortzetten. Die heeren komen, met die vriendelijke rondborstigheid den soldaat eigen, ons bedanken voor de genegenheid die wij hun gedurende gansch de reis betoond hebben. Deze handelwijze, hun enkel door een goed hert ingegeven, treft ons diep, en zal steeds een der zoetste herinneringen uit mijn verblijf in Congo zijn. In het werk der beschaving van Congoland moet de soldaat de bondgenoot van den priester zijn. Met den degen in de vuist moet de krijgsman de overmoedige vijandelijkheid van den dweepzuchtigen Araab ontkrachten, de burgeroorlogen beletten, het walgelijk gebruik van menschen te eten uitroeien. Met het kruis in de hand moet de zendeling den neger, door lange eeuwen van verdrukking verdierlijkt, opbeuren en veredelen, hem onderrichten, hem tot het maatschappelijk leven opleiden, er eerst een mensch van maken, om hem allengs te verheffen tot de weerdigheid

van een christen, wiens neiging en verlangens naar echtere geneugten streven dan de lage wellusten die hij thans alleen najaagt. Schoon is het, op het einde onzer ongeloovige eeuw, de hand van den soldaat vertrouwelijk in die van den missionaris te zien rusten ; ja, dit is een schouwspel dat het hert verheugt en u met betrouwen de toekomst te gemoet doet zien.

Laat ons een minder verheven toon aanslaan. Al de dorpen in den omtrek der residentie gelegen, zijn in diepen rouw gedompeld. Van de tweehonderd vijftig Bangala, door luitenant Lothaire tegen de Araben opgevoerd, zijn er amper zeventig teruggekeerd. De overigen na wonderen van dapperheid verricht te hebben, zijn gevallen, niet door het staal van den vijand, maar ten gevolge eener plotselings uitgeborsten besmettelijke kwaal. Hunne vrouwen, wier jammerklachten men heinde en verre hoort weergalmen, hebben hare lange stoffen schort afgeworpen om ze te vervangen door drooge banaanbladeren ; de helft van haar lichaam is wit geverfd ; de eene hebben hun hoofd gansch kaal geschoren ; de andere laten hun haar, met graspijlen en drooge bladeren doormengd, los over de schouders golven.

Den 4 juli komt de « Ville de Bruges » aan. Verscheidene officieren, voor het gebied van den

Uelle bestemd, bevinden zich aan boord, en het schip is geladen met vrachten voor *Stanley-falls* en *Basoko*. De H. E. Overste beslist dat ik van dezen boot gebruik zal maken om, in gezelschap der heeren Blocteur en Horstmans, den baron D'hanis te gemoet te trekken, met wien wij later op den « Stanley » naar de kust zullen afzakken.

Wij vertrekken den 5 om tien uren voormiddag. De « Ville de Bruges » is ontegenzeggelijk de snelste van al de stoombooten in Opper-Congo; daarenboven heeft men, van de Bangala tot aan de Watervallen, zich niet te bekreunen om brandhout voor het stoomtuig; van afstand tot afstand zijn er posten opgericht, waar men het stooksel, op voorhand gereed gekapt, slechts behoeft op te laden, wat weinig tijd kost. Onze stoomboot verslindt dagelijks van vijftien tot twintig kubieke meters hout en legt gemakkelijk zijne tien Engelsche mijlen in eene uur af. De kapitein Jessen en zijn roerganger zijn overigens uitmuntend met den stroom bekend, en wij varen met vollen stoom, van 6 uren 's morgens tot vier uren namidag, zoodanig dat wij schepen, die acht dagen voor ons uit Leopoldville vertrokken zijn, inhalen en voorbijvaren.

In de streek van *Upoto* heeft de Congo, hier een echte zeearm, eene breedte van vijf en dertig

tot veertig kilometers. De inboorlingen van dit gewest zijn verdeeld in *Bapoto*, die de oevers van den stroom bewonen, en *Elombos* die nog gansch wild zijn en dieper in het binnenland verblijven.

De negers van beide stammen munten uit door hunne hooge gestalte, maar met hunne huid op de vieste wijzen te beprikken hebben zij zich zelven afschuwelijk misvormd. De Bapoto houden zich niet tevreden met het afzichtelijk uitwas, niet slecht op hanekammen trekkend, eene reeks van bobbels dwars door het voorhoofd van het haar af tot aan den neus; hun geheel gelaat is bovendien vol vooren met uitspringende randjes erom. Hun haar, daarentegen, hangt zeer liefelijk in menigvuldige vlechten die zij zorgvuldig met olie bestrijken. Het gemeen volk heeft geen hoofdhulsel; de rijken dragen een overgroote hoed van papegaaisvederen of vellen van wilde beesten. De kleeding der vrouwen bestaat eenvoudig uit een dun snoertje, met pereltjes versierd, waarmede zij hare ledenen omgorden, en uit een halssierraad van dikke perels. Haar lijf is gansch rood en zwart geverfd, en op dien grond is er doorgaans met andere kleuren een hagedis of eene krokodil geschilderd. Op de groote feestdagen dragen zij bovendien een witte muts, met perels en schelpen opge-

smukt, armbanden, zware ringen aan de beenen, en dwars door het kraakbeen van den neus steekt een dun stoksken, waar zeer fijne perels aan vastgeregen zijn, wat haar het voorkomen geeft, als hadden zij zich een afzichtelijken witten knevel aangezet.

De vrouwen der engelsche protestantsche zendelingen, die in die streken verblijven, hebben het meermaals beproefd om bij deze negerinnen het gebruik der schort in te voeren; doch zij zijn in hare pogingen mislukt. De schoone veelkleurige stoffen, met dat doel in overvloed uitgedeeld, hebben eenvoudig tot halsdoek gediend. Desniettegenstaande schijnen de vrouwen in die streek van Upoto, wat de zeden aangaat, veel onberispelijker te zijn dan die der Bangala, ofschoon deze altijd fatsoenlijk aangekleed zijn.

De veelwijverij, bij hen, is door deze bijzonderheid gekenmerkt, dat de eerste vrouw, als eenige ware echtgenoote aanzien zijnde, over al de andere een onbeperkt gezag heeft. Wat het misdrijf van menschen te eten betreft, daar durven de Bapoto, dat is, de inboorlingen die den oever van den stroom bewonen, zich niet meer, gelijk eertijds, openlijk aan plichtig maken. Het is evenwel zeker dat de vijanden, in den oorlog gesneuveld, door de overwinnaars

opgeëten worden; maar dit gebeurt in 't geheim, in het diepste der bosschen. De Elombos daarentegen, of de negers van het binnenland, blijven steeds onverbeterlijke menscheneters.

Een beambte der maatschappij van Opper-Congo, M. Van Mons, verhaalde onlangs in de « Congo illustré » een feit dat hij met eigen oogen gezien had. Op de markt van een dorp in het binnenland wandelde een neger op zijn zeven gemakken op en neer; menigvuldige strepen of lijnen, de eene rood, de andere wit, kronkelden zijn geheel lichaam door en verdeelden het in verschillende stukken. Die man was een krijgsgevangene, wiens vleesch te koop gesteld werd, terwijl hij zelf nog frisch en gezond was. De witte strepen duidden de stukken aan die de oeverbewoners gekocht hadden; de deelen door de roode lijnen afgeteekend, behoorden aan de Elombos. Er bleven nog eenige kleine loten te koop over, waarna de rampzallige gelijk een os geslacht en gevierendeeld moest worden. Ondertusschen scheen de ongelukkige volkomen gelaten in zijn schromelijk lot; hij zocht geenszins te ontsnappen, en bleef geduldig staan naar beliefte der kalanten, die hem kwamen keuren en betasten en in zijne tegenwoordigheid redetwistten over den prijs van zijn vleesch en de hoedanigheid van zijn vet.

In eenen brief, door de dagbladen meegedeeld, verhaalt Monseigneur Augouard een soortgelijk feit, dat, om eene ijswekkende bijzonderheid, nog honderdmaal erger is dan het bovenstaande. Als de te koop gestelde neger geheel en al verkocht was, dacht men er zelfs niet aan hem eerst te dooden, maar hij werd in stukken en brokken gehakt, naarmate de koopers het hun toehoorende deel kwamen eischen. Volgens dit wangebruik, indien de kallant die het hoofd gekocht had zich eerst aanbood, des te beter voor het slachtoffer, dat in dit geval onmiddellijk onthoofd werd; doch, waren de koopers van armen en beenen den eigenaar van het hoofd voor, dan sneed men, zonder naar de rest om te zien, deze ledematen van den levenden man af.

De rechter De Saegher heeft in deze streken eenen man gezien, die met beide voeten in een houten blok geprangd zat, en aldus gemest werd om geslacht te worden. Het was een oude dienaar van den Staat, die, na het einde van zijnen diensttijd huiswaarts keerende, onderweg door menscheneters gevangen was. De rechter, die den ongelukkige kende, daar hij hem bij de blanken meermaals gezien had, beloofde hem zijn best te doen om hem te verlossen. Doch de kerel wees dit menschlievend aanbod hardnekkig van de hand, zeggende dat hij nooit zoo

gelukkig geweest was als in den staat waarin hij zich thans bevond, daar hij hier alles kon eten wat hem aanstond en zooveel als het hem lustte. — Maar, arme jongen, weet gij dan niet dat men u binnen kort gaat slachten en opeten? — O, daar is weinig aan gelegen! En overigens, het is onzeker dat ik zal omgebracht worden, terwijl ik zeker ben dat ik nergens zulken lekkeren kost zal vinden als hier!

Haasten wij ons nochtans te zeggen dat deze barbaarsche gebruiken allengs beginnen te verdwijnen door den invloed der blanken, en weldra zullen die schromelijke gruwelen, ten minste in de nabijheid der stroomen en rivieren, en in den omtrek van staatsposten en zendingen, geheel en gansch uitgeroeid zijn.

Luitenant Lemaire leert ons dat de zwarten der streek van Upoto niet met tientallen maar met twintigtallen tellen; waarschijnlijk nemen zij tot grondslag van dit stelsel het gezamentlijk getal hunner teenen en vingers. Bijvoorbeeld, *honderd* wil zeggen: *litinda mitano*, of *vijfmaal twintig*. Elders is het getal twintig uitgedrukt door het woord: *mensch*, zeker om de bovenstaande reden. In andere streken vertaalt men het getal *tweehonderd* op twee verschillende manieren: ofwel door *nkama mibale*, *honderdmaal twee* ofwel door *mombo*, dat wil zeggen *slaaf*, misschien

omdat een slaaf doorgaans tweehonderd *mitako*'s, of eindjes koperendraad, geldt. De slaaf, ijselijke gedachte, schijnt dus bij dat ongelukkig volk als een cijfer in hun muntstelsel te zijn.

Voorbij het gebied van Upoto houden wij stil bij een dorp waar twee Engelschen, protestantsche zendelingen, verblijven. Deze heeren komen in eene prachtige, rijke harpoeniersloep de brieven halen die onze boot voor hen heeft medegebracht. Het doet mij hertzeer, dat er geene enkele katholieke missie bestaat bij eenen volkstam van rijzige gestalte en heerlijk uiterlijk, bij wien men allerlei eetwaren in overvloed vindt, die duizende palmboomen bezit, waarvan de olie zoo goedkoop is dat de stoombooten, de maatschappij en de Staat er zich van komen voorzien voor het onderhoud der lampen en stoomtuigen.

Niet ver van een eiland waar wij langs varen zien wij eene vlucht wonderdikke vledermuizen, zoo groot als duiven, voorbijtrekken, in eene rij die wel een uur lang is. Doktor Hinde zegt mij dat het waarschijnlijk de jaarlijksche trektijd van die beesten is, want vroeger heeft hij, ook in dit seizoen, hetzelfde vreemde schouwspel bijgewoond, en toen, even als nu, vlogen zij van het oosten naar het westen.

Verder, bij het dorp Ebuda, schiet onze kapitein Jessen eene krokodille die bijna drij meters lang is. Door dit buitenkansken uitgelokt, springen onze houtkappers in een schuitje en brengen het beest aan bij middel van eenen harpoen dien zij in zijnen rug gestoken hebben. Men trekt het op het dek, en bindt het den muil toe met een sterke koord, terwijl men een stevig meertouw, rond de voorste pooten gewonden, met beide uiteinden aan de verschansing van het schip vastmaakt. Weldra dacht men dat het dier dood was, daar het zoo ontzaggelijk veel bloed verloren had. Daar was echter niets van : het gedrocht hield zich eenvoudig stil ten einde nog eene laatste poging te wagen om te ontsnappen. Met een schrikkelijken sprong rukt het de koord, waarmede zijn muil toegebonden is, als een stroohalmpje door, maakt zich half uit het meertouw los, en werpt zich op den boord van het dek om in het water te springen. Onze Bangala, straks nog zoo blijde, loopen ijlings, bange kreten uitgalmend, naar alle kanten uiteen. De blanke stoomtuigkundige grijpt eene bijl waarmede hij het monster drij schrikkelijke slagen in den nek toebrengt en voor goed een einde aan zijne spartelingen maakt. Onder het avondmaal dient men ons een stuk van dit zonderlinge

wild op. Met een kruidige prikkelende saus is het niet te misprijzen; maar die moet er volstrekt bij zijn, om den sterken muscusgeur weg te nemen, dien men, niettegenstaande deze voorzorg, toch nog een beetje gewaar wordt.

KAPITTEL V

Araabsche krijgsgevangenen. — Vernuft der negers van Itimbiri. — Voorbij een vijandig dorp. — Veel olifanten. — Reuzen *Ababua*. — Ongelukkige kleinen. — Terugkeer naar België. — Nawoord.

Den 7 juli bereiken wij den post van *Bumba*, waar, naar onze rekening, baron Dhanis, met den *Stanley* van de Watervallen komende, reeds moest aangeland zijn. De voornaamste ambtenaar van dezen post is M. De Keyzer, een oude kennis en goeden vriend van onzen Hoogeerw. Overste ; de andere is M. Verdussen.

Hier vinden wij de eerste araabsche gevangenen, door baron Dhanis afgezonden, die ze met zich naar Boma zal nemen. Rachid, de neef van den beruchten Tippo-Tip, bevindt zich onder hen. Nu is hij gedwee als een hond die eene ranseling gekregen heeft, en zoo beleefd mogelijk. Hij heeft ook geene reden om misnoegd te zijn :

niet alleen heeft men hem het hoofd niet afgehouwen, gelijk hij maar al te zeer verdiend had, maar men heeft hem zelfs zijne vrouw, zijne kinderen en eenige dienaren laten behouden.

M. De Keyzer heeft veel moeite om deze gevangenen te behoeden tegen de woede van het volk dat op den staatspost verblijft en van den omtrek. Hij is verplicht overal schildwachten uit te zetten, gewapend met geweren. Zonder dien maatregel zouden de Araben, met hunne lange witte kleederen, in een oogwenk gepakt, vermoord en opgeëten zijn. Deze haat der negers bewijst genoeg hoe deerlijk zij, nog niet lang geleden, door de Araben mishandeld werden. Welke vernedering voor dien trotschen Rachid, dien men slechts geknield durfde aanspreken, dien de Staat zelf eertijds met geschenken overlaadde ! Welke vernedering voor hem, te moeten denken dat hij zijn leven alleenlijk aan de bescherming van den blanke te danken heeft ! Welke vernedering voor dien moordenaar van vrouwen en kinderen, te moeten hooren hoe die zwarten, welke hij zoo diep misachtte, om wraak roepen tegen hem, ja in zijne tegenwoordigheid schreeuwen : « blanken, gij zijt te goed ! Brengt toch die verwenschte Araben, de moordenaars onzer familiën, tot den laatsten toe om 't leven !

De staatspost van Bumba ligt beneden de rivier *Itimbiri*, langs dewelke verscheidene officieren, die met ons aan boord zijn, zich naar *Djabbir Opper-Uelle* moeten begeven.

Nu, om wille van de snelheid onzer *Ville de Bruges*, zijn wij hier acht dagen vroeger aangekomen dan de *Stanley* verwacht wordt. Van den anderen kant heeft onze stoomboot maar drij of vier dagen vandoen om de *Itimbiri* op te varen tot aan *Ibembo*, de uiterste grens die een dampschip kan bereiken, en terug te zijn te Bumba voordat baron Dhanis daar met den *Stanley* aankomt. Laat ons dus een uitstapken doen naar Ibembo.

Itimbiri is aan hare monding amper vijfhonderd meters breed. Talrijke zandige eilandjes maken de scheepvaart op vele plaatsen moeilijk en gevaarlijk. De beide oevers, met groote bosschen dicht bewassen, zijn teenemaal onbewoond tot aan zeker dorp, dat op eene zeer hooge, steile helling gelegen is. Om zich de moeite van een lastig ontschepen te sparen, zijn de inwoners op den vernuftigen inval gekomen om tot ver in de rivier eenen steiger op te richten, die op heipalen rust, en waarop zij het brandhout voor de stoombooten stapelen.

De behendigheid en het vernuft dezer negers

schijnt ook uit in het maken en besturen hunner schuiten. Deze prauwen zijn nauwelijks groot genoeg voor een enkelen man. Wanneer twee of drij man er te gelijk in varen, dan steekt het dolboord slechts een vinger breed boven het water uit. Maar die zwarten weten steeds met een ongeloofelijke handigheid het evenwicht te houden. Zijn zij in het bootje neergezeten, altijd laten zij een hunner beenen, gevouwen op den rand rusten ; staan zij recht, dan drukken zij op het dolboord met eenen voet. Dat been, die voet, dient tot evenwichtstok, terwijl de prauw als een pijl vooruitvliegt.

Wat verder, terwijl wij middagmalen, doet de kapitein, die vooraan op het dek op den uitkijk staat, ons verwittigen van op onze hoede te zijn, daar wij voorbij een groot dorp gaan varen, wiens bewoners onlangs den kleinen stoomboot *A. I. A.* aangerand, en de negers, welke men bij hen gezonden had om eetwaren te koopen, gedood hebben. Bij de laatste vaart der *Ville d'Anvers* was een kogel, van den oever geschoten, dwars door de kajuit van den kapitein gevlogen.

Op dat bericht legt iedereen mes en vork neer om zich met eene karabijn te wapenen. Weldra, op een steilen oever, die wel vijftien, twintig meters boven den waterspiegel uitsteekt,

bemerken wij eene menigte hutten, en verscheidene mannen en vrouwen die aan 't werk zijn. De voornaamste stroom loopt juist onder deze hoogte door. De schelmen zouden ons dus op hun zeven gemakken kunnen beschieten en zich dan veilig in het diepe bosch gaan verbergen, voordat het ons mogelijk zou zijn hen in hunne vesting aan te vallen. Verscheidene minuten lang staat men, oplettend rondziende, met het geweer in de hand en den vinger op den trekker. Eindelijk nadert de boot met vollen stoom de schrikkelijke plaats, van waar de vijand ons met een kogelregen gaat begroeten. Doch neen ; de oever is stil, geen mensch, geen hond zelfs vertoont zich op het strand. En toch zien wij rook uit de schouwen der hutten opstijgen ; buiten zelfs laaien er vuren. De bandieten zijn dus op de vlucht gegaan, zeker vreezende dat het groot vaartuig, met zijne talrijke, goed gewapende soldaten, wraak kwam nemen wegens hunne snoode wandaad.

Dat er in deze streek uitermate veel olifanten zijn, getuigen de menigvuldige greppen, gevormd door den terd dier plompe dieren, die gewoonlijk langs dezelfde paden van het stand afdalen om over de rivier te gaan. Wij zagen er vier, door het fluiten van ons stoomtuig verschrikt, haastig de rivier overtrekken. Wij bemerken

ook eene macht van buffels, apen. papegaaien, pepervreters en velerlei watervogels.

Den tweeden dag, dicht bij een handelshuis der belgische maatschappij, S. A. B., door den heer Morrisson bestuurd, komen wij aan een dorp, gelegen op eene loodrechte kust, die bijna vijftig meters hoog is. Om tot aan hunne bootjes, aan den voet dier steilte vastgemaakt, te geraken, hebben de bewoners zeer zonderlinge ladders gemaakt, waarvan de staanders eenvoudig uit slingerplanten en de sporten uit bamboesstokken bestaan. Een aap zou niet sneller op en af klimmen. De hutten zijn van stampaarde ; de daken, uit bamboesriet, zijn gedekt met palmbladeren. Deze negers zijn moedig en dapper ; zij gaan overal waar dat hun hoofdman hen zendt, en zien onbeschroomd de dood onder de oogen. Zij leven overigens zeer zuinig, en hunne vrouwen zijn altijd zedig met een breede schort gedekt.

Den derden dag, rond een uur namiddag, bereiken wij den post Ibembo, waar MM. Van Maele en Desmedt het bevel voeren. Men lost aanstonds alle kisten en krijgsvoorraad voor Uelle bestemd. De officiers en soldaten, met het vervoer belast, zullen het overige der reis, langs Djabbir, te voet moeten afleggen.

De olifanten zijn hier uitermate stout ; zij

komen tot op tien stappen van de woning der blanken de beplantingen verwoesten. De heeren leenen hunne karabijnen aan de negers, die beloond worden naar gelang van het ivoor dat zij aanbrengen. Ik heb hier vier prachtige slagtanden gezien, waar nog versch bloed aan kleefde. Dagelijks is de tafel der beambten voorzien van allerlei wild, als hertegeiten, wilde zwijnen, perelhoenders.

De inboorlingen van Ibembo dragen den naam van *Ababuas*. Het zijn ontegenzeggelijk de grootste en struischste negers van het Congoland. Hunne onverschrokkenheid is waarlijk bewonderensweerdig ; ook geloof ik dat zij, als soldaten, die van de kust ver zouden overtreffen, hoe beroemd deze ook zijn.

Den 13 juli, na de Itimbiri verlaten te hebben, komen wij wederom terug in het water van den Congo, en weldra houden wij te Malema stil. Daar vernemen wij dat de Stanley, met Baron Dhanis aan boord, reeds verscheidene dagen voorbij is. Vernomen hebbende dat wij een uitstapje op de Itimbiri deden, heeft de Baron voor mij en Doctor Hinde een briefje achtergelaten, ons aanradende van onze reis met de *Ville de Bruges* voort te zetten tot aan de Watervallen. Daar hij zelf te Leopoldville verschillige zaken te regelen heeft, zal hij er onze

terugkomst afwachten, om van daar gezamentlijk langs den weg der karavanen af te reizen. Diensvolgens stevenen wij regelrecht naar het kamp van Basoko, naar die Watervallen, zoo beroemd geworden sedert den oorlog tegen de Araben.

Den 15 juli, aan de monding der *Aruwimi*, houden wij slechts eenige minuten stil te Basoko, om er de brieven, voor die plaats bestemd, af te leggen en aan te kondigen dat wij op den terugtocht ivoor en vederhars zullen laden. Hooger op versmalt de stroom, zoodanig dat men te gelijker tijd de beide oevers kan zien, wat van de streek der Bangala af onmogelijk is.

Van *Iasangi*, aan de monding van den Lomami gelegen, en dat wij den 16 bereiken, zou ik niets kunnen zeggen dat niet alreeds door onze officieren lang en breed beschreven is. Ik bewonder nochtans de geestdrift waarmede de oeverbewoners de stoombooten van den Staat ontvangen. Handgeklap, vreugdekreten, blijde dansen bewijzen genoeg hoe gelukkig dit arm volk zich acht van het juk der Araben verlost te zijn. Den 17 juli zijn wij aan de Watervallen, wij lossen onze koopwaren, nemen eene lading ivoor in en varen nog denzelfden dag af. Den 21 komen wij te Nieuw- Antwerpen, waar wij twee en negentig kinderen, voor Sint-Maria-

Berghe bestemd, inschepen. Deze kinderen kon men, bij gebrek aan plaats, te Nieuw-Antwerpen niet meer huisvesten ; zij zagen er meestal uiterst ellendig uit, uit hoofde der mishandelingen en ontberingen die zij vroeger uitgestaan hadden. Acht bezweken op reis ; allen werden in stervensnood gedoopt en gingen aldus het lijden van dit ellendig leven tegen de eeuwige vreugde des hemels verwisselen. Met de anderen in hunne krankheden bij te staan, met hun eetwaren te bezorgen, en iedereen, zoo goed mogelijk, op te beuren, moest ik zelf harde dagen en nachten doorbrengen. Toch gevoelde ik mij gelukkig. ik de wandelende jood onzer missiën van Afrika en Azië, wederom voor eenigen tijd missionaris te zijn en de gelegenheid te hebben om zielen aan God te schenken.

Nu zal ik mij niet langer meer ophouden met bijzonderheden en feiten te vertellen die iedereen genoegzaam bekend zijn. Te Sint-Maria-Berghe kwam de H. E. H. Overste aan ons boord. Wij bereikten spoedig Leopoldville, en voor den vierden keer doorliep ik den weg der karavanen, ditmaal in gezelschap van Baron Dhanis, den roemrijken overwinnaar der Araben, en van zijnen onafscheidbaren makker doktor Hinde. Van *Nkenge* reizen wij met den ijzeren weg tot Matadi, na een haastig bezoek aan

onze missiën van Boma en Moanda, gaan wij, in september, scheep op de *Koningin Wilhelmina* die ons in october, frisch en gezond in het geliefd vaderland terugbrengt.

Zal ik mijn dierbaar Belgenland nog verlaten! Mijne beenen zijn moe; mijne oogen hebben genoeg gezien; mijn hert snakt naar rust. Zou er, in die wijde wereld, die ik naar alle kanten doorkruist heb, nergens een hoopken zielen zijn, aan wier zaligheid ik mijne laatste krachten ongestoord kan wijden, terwijl ik mij zelven, in overweging en gebed, gereedmake voor de reis waar niemand van terugkeert? Dat mijne oversten en God over mij in alles beschikken! (1)

EINDE.

(1) Neen, Pater De Deken, neen, mijn oude goede vriend! Voor een dappere, gelijk gij, ware het te alledaagsch eene dood, rustig kalm en lijze, op een zacht sterfbed uitgestrekt, onder het prevelen eener laatste bede van liefde en overgave, uwe ziel aan haren Schepper terug te geven. De voortreffelijkste roem dien een heldhaftige krijger kan verwerven, is dat hij met het wapen in de vuist op het

veld van eere sneve. Voor den eenvoudigen grafzerk die, ginder ver, in Congoland, uw dierbaar overschot beschaduwt, zullen onze jonge medebroeders steeds met eerbied en bewondering gaan nederknielen ; en uw naam alleen in den steen gegrift, zal hun herinneren wat gij waart, wat de echte zendeling van Christus zijn moet : een man van goedheid, die door zijne zachtmoedige, vrolijke inborst de herten weet te winnen ; een man van gehoorzaamheid, die, op een enkel woord zijner oversten, alle gevaren tart, ja, de dood zelfs onverschrokken te gemoet gaat ; een man van zelfopoffering, die al wat hem op aarde het dierbaarste is, blijmoedig ten offer brengt om zielen te redden en Christus alleen te doen heerschen waar Satan meende voor altijd den schepter te voeren.

A. Cl.

INHOUDSTAFEL.

—

Bladzijde.

Voorwoord . . . . . V.

Eerste Deel.

KAPITTEL I.

Een woord tot den lezer. — Het feest van het vertrek. — Aan boord van de *Ella Woerman*. — Onze goede Hollanders. — Mist op het kanaal. — Verstrooingen aan boord. — Te Madera. — Funchal, de hoofdstad. — Vroolijke Poortugeesche nonnen. — Teneriffe. — Voorbeeldig gasthuis en Sanatorium van Santa Cruz. — Las Palmas : *Nil novi sub sole* . . 1

KAPITTEL II.

De H. Sakramentsdag aan boord. — Eene processie in het eilandje Gorea. — Ontmoeting van belgische schepen. — Een orkaan. - Eene negerrepubliek. — Engelsche haven van Acra. — Aan de monden van den Niger. — Het brandend nat. — De muggen. 25

KAPITTEL III.

Bladzijde.

De meesters-coloniestichters. — Sette-Cama. — Onder den keerkring : het traditioneel doopsel. — Zendelingen van Loango en Landana. — Een hangenswaardige streek 47

Tweede Deel.

KAPITTEL I.

Een Christen dorp. — De *tchique*. — Cabinda tegen Banana. — Crocodillenjacht. — Mateba. —Boma in 1892 en 1894.—School van 250 negers. — Ons *Lieve Vrouw van gedurigen Bijstand*. — Op den weg der caravanen. — Raadgevingen voor de gezondheid. 63

KAPITTEL II.

Op den weg der karavanen. — Draag inrichting. — Hoe moet men negers behandelen ? — De missie van Brazzaville. — *Christmas*. — Afrikaansche keukenboek 83

KAPITTEL III.

Wilde buffels en ossen. — Openbare markt te Léo. — Inlandsche wijn en inlandsch bier. — Congoleesche lijkplechtigheden. — Wandaden van féticheurs. — Slangen. — Brand aan boord van de *Ville de Bruxelles*. — Het kamp van Kinshassa. — Een orkaan op den stroom. — De overstroomingen in den Congo 107

KAPITTEL IV.

Kleine voorvallen. — Doodelijke onvoorzichtigheid. — Aankomst van een binnelandschen boot. — Een reglement aan boord. — Eene oorlogsvloot. — Afgebrand dorp. — Verschillende soorten van palmboomen. — De aardnotenboom. — Een wildrijk land. 127

KAPITTEL V.

Bladzijde.

Op jacht — Om goed een Afrikaanschen vogel op te vullen. — Hippos en Bijtvliegen. — Gevaren van den Kassaï. — De rol der geit in Congo. 147

KAPITTEL VI.

Sierlijkheid der negers. — Vischvangst op stroom. — De Wissmann-Pool. — Venijnige rupsen. — Een felle Cocktail. — De pokken aan boord. — Dood van tienduizend negers. — Handelsuitwisselingen. — Tragi comisch geval 161

KAPITTEL VII.

Een dorp van Luluaburg. — Een Chimbeck. — Twee stelsels voor het jagen van olifanten en hippos. — Stoutmoedigheid van den zwarten jager. — Bij de menscheneters. — Een goed geweerschot. — De oevers van den Sankurio. — Toestellen en voorvallen van de jacht . . 179

KAPITTEL VIII.

Behandeling van den caoutchouc naar Amerikaansche methode. — De *Landolphia* en de koffieplanter. — Hartroerende ontmoeting. — Een hartelijke ontvangst. — Aanval van moeraskoorts. — De olifantsvlieg en de olifantsbij. — Aankomst te Lusambo 197

KAPITTEL IX.

Een gulle ontvangst. — De stad Lusambo en het kamp. — Akelig gasthuis. — Een reeks akeligheden. — Nieuwe aanval der koorts. — Feest te Lusambo. — Schoone dorpen der *Bakubas*. — Twee feiten van menscheneterij. 211

KAPITTEL X.

Bladzijde.

Nog menscheneterij. — Geschiedenis van mijn knechtje. — Menschenvleesch in het dagelijksch verbruik. — De *Mombutus*. — Een legerkorps van den Staat. — Zonderlinge schippers. . . 227

KAPITTEL XI.

Eene heugelijke plaats. — Een wapenschouw. — Een buitengewoon dorp. — Ontzag van Pania-Mutembo. — De zoon van den overwonnen. — Graf van een zwart opperhoofd. — Het paleis van Pania. — Een voorbeeldig kamp. — De scheiding. 245

KAPITTEL XII.

Op den ouden *Stanley*. — Vijandelijk dorp. — Te Luebo — Te voet. — *Baluba* en *Bachilanges*. — Eene zwarte legende. — Wonderbare vruchtbaarheid van Loulouabourg 259

Derde deel.

KAPITTEL I.

Eene vooringenomenheid der zwarten. — Invloed van pater Cambier. — Uitwerksels van den alafu. — Dansen van verschillenden aard. — Muziekspeeltuigen. — Twee wondervruchten uit Brazil overgeplant. 267

KAPITTEL II.

Merkwaardige zeden der *Bakuba*. — De *Boulaba*, de *Bakete*, de *Bena-Lulua*, de *Binkos*, de *Kiokos*, de *Bena-kanioka*, de *Basengé*. — Aanzienlijke handel der *Batéké*. — IJselijke dondervlagen. — De kemprookers. — Te voet op de baan. — Gedwongen verblijf te Luebo 279

KAPITTEL III.

Bladzijde.

Gevaar der vuurwapens. — Houtkapper gedood door eene slang. — Goedkoope eetwarenmarkt. — Uitwerksel van een ontplofbare kogel. — Bijna verdronken. — Stichting van eenen post. — Puisten en zweren. 295

KAPITTEL IV.

Een luipaard met slechte manieren. — Die brave zusters. — Eene les van liefdadigheid. — Blijken van erkentenis. — Een lastige dracht. — Afwisseling der mode. — Ongeval met reuk. 309

KAPITTEL V.

Honden levend begraven. — Flinke mannen. — Kostbaar ijzer. — Moedwillige houtkappers. — Een vrome jager. — Twee booten die samen varen. — Luimige vaartocht. — Een fijne disch. — De Kerstmis op dek van den *Stanley*. — De telegraaf-trommel. — Zeep en zout . . . 323

Vierde Deel.

KAPITTEL I.

Hooge waarde van een solfersteksken. — Aanvallen van serpenten. — Tusschen pad en rat. — Aanmerkingen over de mieren. — Een levende brug 341

KAPITTEL II.

De zwarte mier. — De witte mier: hare onberekenbare verwoestingen. — Een schotel mieren. — Reusachtige mierennesten. — Om eene bloem. — Aan Wissmann's watervallen. — Op eene zandbank. — Een koddig voorval. 357

KAPITTEL III.

Bladzijde.

Een post van 7 zwarten. — St-Maria Berghe. — Onbeschroomdheid der jonge negers. — Zeden der Bayanzi. — Protestantsche missie. Het hout van den Congo. — Met de zweep. — Menschlievendheid der Bangola. — Waar de neger den blanke beet neemt. 373

KAPITTEL IV.

Oude vrienden. — Zendeling en soldaat. — Bapoto's en Elambo's. — Een man in kwartieren gelegd. — Telling stelsel der Bapoto. — Een trek vledermuizen. — Een taai gedrocht. . . 387

KAPITTEL V.

Araabsche krijgsgevangenen. — Vernuft der negers van Itimbiri. — Voorbij een vijandig dorp. — Veel olifanten. — Reuzen *Ababua*. — Ongelukkige kleinen. — Terugkeer naar België. — Nawoord. 401

DT 646 .D36
Twee jaren in Congoland.
Stanford University Libraries
3 6105 041 546 651

DT
646
D36

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.